

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI SAYI: 550
ATATÜRK DİZİSİ : 1

ŞİİR DÜNYAMIZDA ATATÜRK

AYDIN OY

ANKARA, 1989

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI SAYI: 550
ATATÜRK DİZİSİ: 1

ŞİİR DÜNYAMIZDA ATATÜRK

AYDIN OY

ANKARA, 1989

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Önsöz	VII
Giriş	1
Edebiyatımızın Yeraltı Suları	5
Destanları dönemi	5
Orhun Anıtları	6
Dede Korkut Kitabı	6
Halk Edebiyatı	8
Divan Edebiyatı	11
Tanzimat Edebiyatı	17
Servet-i Fünun	20
“Çanakkale Şehitleri”	23
“Tavaf” Şiiri ve Edebiyatımızdaki Yeri	24
Atatürk Şiirlerinde Eski Destanlar ve Efsaneler	31
Ergenekon, Bozkurt	32
At	33
Mavi Işık	34
Rüya	35
Guillaume Tell	36
Fırtına Kuşu	36
Bir Mezopotamya Efsanesi	37
Eski Yunan Mitolojisi	38
Edebiyatımızda Çoban Sembolü	41
Kahramanı Yüceltme	45
Atatürk’ün Dehası	49
Tanrılaştırma Tema’sı, Ölümsüz Atatürk	55
Kemalizm: Yeni İnançlar	63
Besmele	67
Kâbe	67
Kur’an ve Âyet	68
Dua	68
İman	69
Atatürk ile Peygamberler	71
Nuh Peygamber	72
Musa Peygamber	72
Süleyman Peygamber	73

İsa Peygamber	73
Hızır	74
Mehdi	76
Her Yerde Her Şeyde Atatürk	77
Şimdi Artık Yurdumuzdur Atatürk	81
Türklük Dünyasında Atatürk	85
Atatürk ve “Mazlum Milletler”	91
Bayraklaşan Atatürk	99
Güneş Atatürk	105
Şiirimizde Atatürk’ün Yurt Gezileri	111
Şiirimizde Atatürk Heykelleri ve Anıtları	119
Şiirimizde Atatürk Resimleri	127
Anafartalar	129
Köylülerle	130
Karlar Üstünde	130
Kocatepe’de	132
İzmir’e Girişi	133
Şapkası Elinde	134
Tahta Başında	135
Taş Basması Resmi	135
Meclis’te	136
10. Yıl Nutku	136
Arkasında Bayrak	137
Diğerleri	138
Şiirimizde Atatürk Portresi	141
Başı	141
Saçları	142
Yüzü	142
Kaşları	143
Gözleri	143
Bakışları	144
Sesi	145
Elleri	148
Parmakları	150
Varlıkların Diliyle Atatürk	153
Atatürk Şiirlerinde Özdeyişler-Marşlar-Türkülerimiz	157
Nutuk’taki İlk Cümle	157
Ya İstiklâl Ya Ölüm	158
Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz’dir, İleri!	158
İki Mustafa Kemal vardır...	159
Gençliğe Hitabe	160
Hayatta En Hakikî Mürşit İlimdir	160

İÇİNDEKİLER

v

Türk - Öğün, Çalış, Güven!	161
Ne Mutlu Türk'üm Diyene!	161
Marşlar	162
Dağ Başını Duman Almış	163
Ankara Marşı	164
İzmir Marşı	165
İstiklâl Marşı	165
Onuncu Yıl Marşı	165
Türkülerimiz	166
Atatürk'le Sonsuz Geleceğe	167
Atatürk'ün Ağzından Yazılan Şiirler	171
Genel Değerlendirme	175
Kaynaklar	177
A — Atatürk Şiir Antolojileri	177
B — Kitaplar	178
C — Yazılar	181
Dizin	185

Ö N S Ö Z

Türk edebiyatı, XX. yüzyıldaki en verimli ürünlerini Atatürk ve Atatürkçülük alanında verdi. Dergilerimizin kasım sayıları, yıllardır bir Atatürk özel sayısı niteliğinde yayımlandı. Gazetelerimiz, 10 kısımlarda Atatürk'le ilgili yazılarla şiirlere yer verdi. Atatürk hakkında yazılan şiirlerin sayısı, bugünden binlerin üzerine çıktı. XX. yüzyılda çok özel bir edebiyatın doğmuş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: "Atatürk edebiyatı"

Atatürk şiirleri, kitap halinde yayımlandığı gibi, antolojilerde de toplandı. Antolojiler, çeşitli şiirleri bir araya getirmede ve okura ulaştırmada en kesirme yollardan biridir. İnceleme yaparken konuya antolojilerin kısalttığı yoldan girmek; hem çeşitliliğe ulaşmak, hem de elenmiş ve beğeni süzgecin-den geçmiş örnekleri yakalamak gibi bir kolaylık ve rahatlık sağlar. İncelemeci, tematik yoğunluğu antolojilerde daha kolay görebilir. Bu görüşten yola çıkıldığı için, "Şiir Dünyamızda Atatürk" te yer alan şiir örnekleri de Atatürk şiir antolojilerine girmiş olanlardan seçildi.

Antolojilere giremeyen daha pek çok Atatürk şiiri olduğu, hele taşra basınında bu şiirlerin tamamına erişilemediği düşünülürse ne ölçüde zengin bir Atatürk edebiyatına sahip olduğumuz daha iyi anlaşılır.

Bu oldukça geniş çerçevede, her ürünün üzerinde aynı ağırlıkta durulamayacağı bir gerçektir. Böyle olunca, ortak beğeni kazanmış olanlardan, antolojilere girmiş örneklerden işe başlanır. Bu incelemede yapılan da bu oldu. Üzerine eğildiğimiz şiirler, bizi elimizden tutup hangi noktalara götürdüyse adımlarımızı o yönde attık. Şiirleri, kafamızda önceden hazırlanan bir plâna çekmeye çalışmadık; tersine şiirlerin içine girdikçe beliren plâna biz uyduk, onu kabullendik.

Bu arada çalışmanın akışı, edebiyat geleneğimizin köklerini de araştırmayı gerekli kıldı. İster Divan, ister Halk, ister Tanzimat, isterse Servet-i Fünun Edebiyatı gibi ayrı ayrı adlandırılmış olsun; bu alan ve dönemlerin hepsinin temelinde ortak bir Türk edebiyatı anlayışı ile estetiği olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaya başladı.

Böyle olunca Atatürk şiirlerinin, edebiyat geleneğimizin kendi köklerinden sürmüş yeni filizler olduğunu benimsemek, yer yer onları bu köke bağlamak ve öylece değerlendirmek gerektiği de anlaşıldı.

Bu arayışlar, metinler elverdiği ölçüde, edebiyatımızın derinliklerinde, her dönemde kendini gösteren birtakım ortak noktaların bulunduğunu da ortaya koydu.

Benzerleri içinden, temalara en uygun olanlar arasından seçilen şiir örnekleri, bir bakıma odak noktalarına yerleşti. Diğerleri de bu odak noktalarının çevrelerinde toplanan örnekler olarak yerlerini aldı.

Gerçekte edebiyat, şiirin yanında düzyazı ile oluşur. “Atatürk edebiyatı”, bu bakımdan da zengindir. Şiirin yöneldiği doğrultuda “Acaba düzyazı nasıl bir ses veriyor?” sorusu da akla gelir. Bu durumlarda, kaynaklara doğru giderken gözümüze “sütkardeş” gibi görünen şiirle düzyazıyı yanyana getirmeye ve bunu yaparken sözü güvenilir kalemlere bırakmaya da çalıştık.

Eleştirici bir tavır yerine gözlemci bir yol izlenen ve asıl amacı Türk şiirinde Atatürk’ün kişiliğini, Atatürk sevgisini, Atatürkçülük ruhunu vermek olan bu incelemeyi sunarken o büyük insanın “manevi huzur”unda bir kez daha saygı ile eğiliyoruz.

AYDIN OY

Mayıs 1988, Göztepe-İstanbul

GİRİŞ

XX. yüzyıl Türk edebiyatında hakkında pek çok şiir yazılmış tek kişi Atatürk'tür. Çağımızda, XX. yüzyıl devlet adamları içinde, kendisi için bu kadar çok şiir yazılmış ikinci bir kişiye rastlanamayacağını söyleyebiliriz. Türk tarihi içinde de hiçbir devlet adamı ve kahramanı için bu ölçüde çok sayıda ve çeşitli temalara yönelik şiir yazılmadı.

Behçet Necatigil'in belirttiğine göre, Atatürk'ün şiirimizdeki yerini alması, Mehmet Emin Yurdakul'un 1915 yılında yayımlanan *Ordunun Destanı* kitabıyla olur. Behçet Necatigil, Mehmet Emin Yurdakul'un:

Ey Mustafa Kemallerin aziz yurdu

diye seslenişini "şiirimizde Mustafa Kemal'e ilk bağlılık anıtı" olarak değerlendirir. Bu arada, Samih Rifat'ın iki şiirini "Büyük Kurtarıcı'ya yazılmış ilk övgüler" arasında gösterir¹.

Behçet Necatigil'in antolojisi, sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda el kitabı olarak kullanılmıştır. Zaman sırası bakımından o araştırmalardan önce yayımlanan fakat bir tanıtma yazısının boyutlarını aşmayan ve temel görüş olarak genç kuşak şairlerinin Atatürk'ü nasıl coşkulu bir dille anlatmış oldukları noktasından yola çıkan yazılar, araştırma ve inceleme alanına yaklaşılmaya çalışan ilk adımlar olarak görülüyor².

Behçet Kemal Çağlar'ın, Atatürk şiirlerini değerlendirmede, kapıları ilk aralayanlardan biri olduğunu da belirtelim³. Behçet Kemal Çağlar'ın yazısında gerçek bir incelemenin kendisini değilse bile, aradığı dikkat ve değerlendirmelere yönelişleri buluruz.

Behçet Kemal Çağlar, daha sonraki bir yazısında, Behçet Necatigil'in antolojisindeki şiirlere panoramik bir açıdan bakarak eğilmiş ve bu şiirlerin tema ve deyişleri bakımından divan kasidelerinden ayrılan yanlarına, değerli bulunduğu özelliklerine, kendi deyişi ile "hemen kaleme sarılarak" yazdığı bu yazısında dokunup geçmiştir⁴.

¹ Atatürk Şiirleri, eklemeli ikinci baskı, Ankara 1973, s.V, Türk Dil Kurumu Yayınları: 381

² Hikmet Ülgen, "Genç Nesil Şiirinde Atatürk", *Yeni Tarih Dünyası*, Sayı: 5, Kasım 1953, s. 196-198; Bilgin Peremeci, "Mustafa Kemal Türküsü", *Akşam*, 10 Kasım 1958; Şükrü Enis Regü, "Şiirimizde Atatürk", *Tanin*, 10 Kasım 1961

³ "Türk Şiirinde Atatürk", *Türk Dili*, Sayı: 86, Kasım 1958, s. 64-78

"Atatürk ve Şiir", *Türk Dili*, Sayı: 170, Kasım 1965, s.80-85

Bu kronolojik sıralama içinde, Faruk Kadri Timurtaş'ın incelemesi, daha önceki yazılarda ele alınmayan noktaları aydınlatır⁵.

Enver Naci Gökşen, eline geçen *Ordumuzun Zafer Kitabeleri* adlı bir kitapta gördüğü üç Atatürk şiirini tanıtmak üzere yazdığı yazıda, Behçet Necatigil'in antolojisinde, üzerinde durulan ilk Atatürk şiirleri konusunu biraz daha açıklığa kavuşturmuştur⁶.

Muzaffer Uyguner, Behçet Necatigil'in antolojisini tanıttığı yazısında ek olarak yeni bibliyografik notlar vermiş, basım yıllarının dışında nitelikleri üzerinde de durarak Atatürk için hazırlanmış şiir antolojilerini ele almıştır⁷.

Rauf Mutluay⁸ ile Talat Sait Halman⁹ Atatürk şiirlerini eleştireci bir gözle değerlendirerek konuya eğilmişlerdir.

Fevziye Tansel'in Atatürk şiirlerini inceleme yönünden ortaya koyduğu araştırmalar, bir edebiyat tarihçisinin konuya getirdiği değerlendirmelerle ayrı bir yer tutmaktadır¹⁰. Bu araştırma yazıları, aynı zamanda biyografik ve bibliyografik notlar bakımından da zengindir.

Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünün anlamına uygun olarak kendisini gösteren çalışmalar içinde, inceleme ve araştırma yazılarının çeşitlenerek çoğaldığı da görülüyor¹¹.

Türk âşık şiirinde de ülkeye hizmeti geçmiş büyükler için destanlar söylenmesi, ölümleri üzerine ağıtlar yakılması geleneği, XX. yüzyıl Türk edebiyatı içinde, Atatürk için söylenmiş şiirlerle en son örneklerini vermiştir.

Türk âşık şiirinin XX. yüzyılın ilk yarısındaki durumu ve Atatürk'e duyulan ilgi üzerine Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü şunları söylüyor:

"Memleketin her köşesinde, XX. asırda da birçok âşıklar yetiştiğini görüyoruz. Bunlardan bir kısmı henüz hayatta, hattâ gençtirler, bir kısmı da şu son yıllarda ölmüşlerdir. XX. asırda Türkiye'nin geçirdiği birçok tarihî hâdise, inkılaplar, bu saz şairleri tarafından destanlarla tesbit edilmiştir: Bal-

⁵ "Atatürk İçin Şiirler", *Türk Kültürü*, Sayı: 38, Aralık 1965, s. 150-167

⁶ "Atatürk İçin İlk Şiirler", *Türk Dili*, Sayı: 183, Aralık 1966, s. 207-213

⁷ "Atatürk İçin Yazılan Şiirler", *Türk Dili*, Sayı: 194, Kasım 1967, s. 155-158

⁸ "Atatürk Portresinde Doğulu-Batılı Tasvir", *Varlık*, Sayı: 746, Kasım 1969, s. 8-9; "Atatürk ve Coşuklu Şiir", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1970, s. 6

⁹ "Kaside Bolluğu Atatürk Boşluğu", *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 157, 7 Kasım 1975, s. 17

¹⁰ "Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)", *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 167, Temmuz 1978, s. 465-494; "Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şairlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)", *Belleten*, Cilt: XLV, Sayı: 177, Ocak 1981, s. 287-325; "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebi, Tarihî Değeri", *Belleten*, Cilt: XLV/2, Sayı: 180, Ekim 1981, s. 513-535

¹¹ Konur Ertop, "Türk Edebiyatında Atatürk", *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi Sayı: 24, 15 Mayıs 1981, s. 2-6; Memet Fuat, "Atatürk Şiirleri", *Yazko Edebiyat*, Sayı: 14, Aralık 1981, s. 85-90

kan savaşı, Cihan harbi, İstiklâl savaşı, Büyük zafer, Cumhuriyet'in ilânı ve en sonra Atatürk'ün ölümü, onlar için birer ilham kaynağı olmuştur"¹².

Fuad Köprülü'nün bu değerlendirmesinden sonra, aynı alanda yapılan incelemelerde araştırmacıların bu konuya yeni yaklaşımlarla eğilmeye başladıklarını görüyoruz¹³.

Konunun değişik yönlerine ışık tutan bu çalışmalardan da yararlanarak hazırladığımız bu incelemede, Atatürk şiirleri temaları bakımından ele alınıp belli bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır.

Uzun yıllar süren araştırmaların sonunda ortaya çıkan bu incelememiz- de uygulanmaya çalışılan karşılaştırmalı edebiyat yöntemi, her şeyden önce şiir ile düzyazı arasında görülecek; aynı noktada buluşan edebiyat dönemleri ile yazar ve şairlerin en belirgin ve çarpıcı ürünleri üzerinde durulacaktır.

¹² Türk Şairleri III (Antoloji XIX-XX. Asırlar), İstanbul, 1940, s. 709

¹³ Osman Atilla, "Halk Şairlerinin Diliyle Cumhuriyet", Ülkü, Yeni Seri, Sayı: 123, 1 Kasım 1946, s. 23-24; "Atatürk'e Ağıtlar", Ülkü, Yeni Seri, Sayı: 124, 16 Kasım 1946, s. 3-5; Orhan Aydemir, "Halk Ozanlarından Atatürk'e", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 196, Kasım 1965, s. 3897-3900; Fevziye Tansel, 8 no.lu dipnotta belirtilen ilk yazı; Halim Yağcıoğlu, "Halk Şiirinde Yaşayan Mustafa Kemal Atatürk", Varlık, Sayı: 881, Şubat 1981; Pertev Naili Boratav, "Halk Gele- neğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Atatürk Özel Sayısı), Cilt: XXXVI, No. 1-4, 1981, s. 121-140 ve buradan alınarak Folklor ve Edebiyat I, Ağustos 1982, s. 188-208; Aydın Oy, "Türk Halk Şiirinde Atatürk", Yazko Edebiyat, Sayı: 27, İstanbul, Ocak 1983, s. 101-112; Yard. Doç. Dr. Nevzat Gözaydın, "Şairlerimiz Diliyle Atatürk", Türk Dili, Sayı: 395/396, Kasım/Aralık 1984, s. 474-479; Yard. Doç. Dr. Fuat Özdemir, "Halk Şiirinde Ata- türk ve Atatürk Devrimlerinin Değerlendirilmesi", Halk Kültürü 1985/1, İstanbul, 1985, s. 95-106

EDEBİYATIMIZIN YERALTI SULARI

Edebiyatlar, zaman zaman birbirini etkiler. İki yabancı edebiyat arasında bir etkilenme olduğu gibi, aynı ulusun edebiyatının çeşitli dönemleri arasında da etkilenmeler olur. Önceki dönemlere tepki olarak doğmuş bulunan edebiyatlarda bile “eski”nin bazı değerleriyle yaşamaya devam ettiği görülmektedir.

Bu açıdan yaklaşıldığında, XX. yüzyıl Türk edebiyatında da şekil, tema, duygu ve düşünce yönünden eski dönemlerden gelen nice noktalarla karşılaşırız. Edebiyatımızın dönemlere bağlı olmayan temel değerleri bu gelenek içinde varlığını sürdürür. “Yeni”nin içinde “eski” kendini belli eder. “Eski”, bu yolla yıpranmayan yönü ile “yeni”de yerini alır ve birtakım temel noktalar, bir edebiyat geleneği içinde çağdan çağa geçerek yaşar. Bu durum, zaman zaman yüzeye çıkıp varlığını belli eden yeraltı sularının akışına benzer.

Atatürk hakkında yazılan şiirlerde de destanlar dönemi Türk edebiyatından başlayıp Servet-i Fünun’a değin süren ve sonraki yıllarda da varlığını belli eden birtakım izler bulunur.

Destanlar dönemi:

“Hecenin beş şairi”nden biri olan Yusuf Ziya Ortaç, “1919-1933’ten” başlığı ile Behçet Necatigil’in antolojisine alınmış olan bir şiirinde:

Şimşek yüklü bulutlar ufku kaplarsa nasıl
Bir süngü ormanıya dağlar doldu muttasıl

diyerek Kurtuluş Savaşı’ndan bir tablo çiziyor. Bu tablo, Oğuz Kağan Destanı’ndaki:

Temür çıdalar bol orman

deyişine uzanır. Destandaki çıda (kargı)nın yerini şiirde süngü almış, bu değişikliğin dışında tasvirici anlatım olduğu gibi kendisini korumuştur. Farklı çağlarda yeni yeni devletler kurmak üzere yapılan savaş hazırlıklarında havaya kaldırılan kargılarla süngüler, gözler önüne bir silah ormanı görüntüsü seriyor.

Şairlerimizden bazılarının Atatürk için yazdıkları şiirlerde eski Türk destanlarından söyleyişleri andıran deyişlere yer verdikleri de görülmektedir. İncelememizin “Atatürk Şiirlerinde Eski Destanlar ve Efsaneler” bölümünde daha geniş ele alınacağı için burada bu noktayı şöyle bir belirtmekle yetiniyoruz.

Orhun Anıtları:

Orhun Anıtları, Türk edebiyatında yazılı edebiyat döneminin en dikkate değer ürünlerinden biri olarak yer alır. Bu anıtlarda birtakım ulusal değerlerimizimizin özüne rastlandığı gibi Türk edebiyatında yüzyıllar boyunca sürüp gümümüze ulaşmış bulunan epik edanın da ilk sesleri duyulur. Orhun Anıtları, Türklük bilincinin uyandığı ilk kaynaklardır. Aralarındaki ortak noktalardan dolayı Atatürk'ün söylevleri ile birlikte bu anıtları yorumlayan Prof. Dr. Hasan Eren şunları söylüyor:

“Eski Türklerden kalmış olan yazıtları okurken Büyük Kurtarıcı'yı anıyordum. Türk kağanının geçmişin derinliklerinden gelen sesi, Büyük Kurtarıcı'nın erkek sesine benziyordu”¹.

Orhun Anıtları ile Atatürk'ün Nutuk'unu karşılaştıran Dr. Halil Ersoylu da aynı konuya değişik bir açıdan eğilmiştir².

Bu yazılardaki dikkatleri pekiştiren bir yaklaşımı da Behçet Necatigil'in bir şiirinde buluyoruz:

Çökmedikçe üstümüzde mavi gök
Göçmedikçe altımızda yağız yer
Durdukça evren uzar gider uzayda
Türklük,
Atatürk.

(Türklük, Atatürk)

Behçet Necatigil'in şiirinde yer alan söyleyiş, Bilge Kağan'ın Orhun Anıtları'nda: “Üze tengri basmasar, asra yir telinmeser, Türk budun, ilingin törüngin kim artatı udaçı erti”³ şeklinde yer alan cümlelerinin, yüzyıllar sonraki yankısından başka bir şey değildir. Türk edebiyatının eski değerleri, “yeni”nin içindeki yerini bulmuştur. Bilge Kağan'ın mavi gök çökmedikçe, yağız yer göçmedikçe Türk devletini, Türk yurdunu kimsenin bozamayacağına olan inancı, Atatürk'ün dilinde “Türkiye Cumhuriyeti ilelebet pâyidâr kalacaktır” kalıbına oturur. Behçet Necatigil, Orhun Anıtları'ndaki deyişlere yer verdiği şiirinde de, duygularını hep aynı kalmış olan inançta toplayıp özdeşleştirdiği Türklük kavramı ile Atatürk'ün ölümsüzlüğünü söylüyor.

Dede Korkut Kitabı:

Dede Korkut Kitabı, edebiyatımızın ana kaynaklarından biridir. Şairlerimiz, şiirlerinde *Dede Korkut Kitabı*'ndaki benzetme ve deyişlere zaman za-

¹ “Kurtarıcı'ya Özlem”, *Türk Dili*, Sayı: 230, Kasım 1970, s. 93

² “İlk ve Son Kurtuluş Savaşlarımız ve Nutuklar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 19, Ağustos 1982, s. 104-125

³ Muharrem Ergin, *Orhun Âbideleri*, İstanbul, 1970, s. 54

man yer vermişlerdir. Özellikle destan türünde yazılmış bulunan Atatürk şiirlerinde bu durum bütün açıklığı ile görülür. İlk örneği, ömrünün büyük bir kısmını o kitabın incelenmesine vermiş olan ve gerek düzyazılarında gerekse şiirlerinde kendi anlatımını Dede Korkut Kitabı'ndaki deyişlerle bezeyen Orhan Şaik Gökyay'dan verelim:

Gökyay'ım da der ki boy boylaması
Alçaktan yüceye ün eylemesi
Dağca bir Gazi'ye soy soylaması
Koçaklarına da şölen bizdendir.

(Soylama)

Yukarıya şiirin yalnız son dörtlüğünü aldık. Şiirin bütününde yer alan deyişler tam bir Dede Korkut anlatımıdır. Son dörtlükte yer alan "boy boylamak, ün eylemek, soy soylamak", Dede Korkut hikâyelerine özgü deyişlerdendir.

Dede Korkut Kitabı'ndaki deyiş özelliğini derinlere itmiş bile olsa, Cahit Külebi'nin Atatürk Kurtuluş Savaşında adlı kitabında da bu hava vardır:

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu sürdü gitti
Yetiştikçe vurdu düşmana.

Ahmetler, Bekirler, Aliler,
Mahmutlar, Kâzımlar, İbrahimler
Peşlerinden yettiler.
Diz çöküp Kordonboyu'na
Ta yürekten çekip tetiği
Gemilere yalım ateş ettiler.

Dede Korkut Kitabı'nda özellikle "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması" ile "Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un Tutsak Olması" hikâyelerinde yer alan bir deyiş Cahit Külebi'nin yukarıdaki deyişlerinin kaynağı sayılabilir: Dede Korkut Kitabı'nda "Hânım, görelim kimler yetti" cümlesinin tekrarlandığı bölümlerde, gelip yetişen yiğitler adları ya da sanları ile sayılır ve her biri bütün nitelikleriyle belirtilir. Sonra bu yiğitler "Çal kılıcını Beyim Kazan, yettim!" diyerek gelişlerini bildirirler. Dede Korkut Kitabı'ndaki yiğitlerin yerini, şiirde çeşitli adlarla sıralanan Mehmetçikler almıştır. Düşman karşısında takınılan tavır da sürüp gitmektedir.

C. Külebi'nin şiirindeki Dede Korkut Kitabı'ndan gelen deyişler bu kadarla da kalmaz, destanının sonunda yer alan:

Binler yaşa yurdumuza hizmeti büyük
Kemal Paşa! Ölümsüz insan! Sanlı Atatürk!

deyişleri de *Dede Korkut Kitabı*'nın “Yöm vereyim hânım” diye başlayan ve bir yönüyle dilek bildiren, bir yanıyla da duayı andıran bölümleriyle benzerlik gösterir.

Halk Edebiyatı:

Halk edebiyatımızın çağdaş Türk sanatının hemen bütün alanlarında etkisi olmuştur. Bunu Atatürk şiirlerinde de görmekteyiz. Halk edebiyatına özgü tema ve deyişlerin Atatürk için yazılmış olan şiirlerde de varlığını duyurmasında, XX. yüzyılda önemli sayıda şairimizin bu ana kaynağa eğilishlerinin rolü olmuştur.

Konumuz, burada çağdaş kalem şairlerinin şiirlerinde halk edebiyatının izlerini göstermek olduğundan yalnız bu noktada kalıyoruz. Halk edebiyatı alanındaki şiirleri bundan sonraki bölümlerde yeri geldikçe ele alacağız.

Edebiyatımızda en güzel duyuş ve deyişlerden biri de kuşkusuz bulutların ağlamasına ilişkin olanlardır. En güzel örneğini Yunus Emre'nin bir ilahisinde buluruz:

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

Bu deyiş, bir yandan *Dede Korkut Kitabı*'ndaki “Salkım salkım tan yelleri estiğinde” deyişiyle el ele verir; bir yandan da XX. yüzyıl Türk şiirini besleyen bir kaynak niteliğinde karşımıza çıkar:

Ey dağlar, açınız başlarınızı
Bağrınıza basınız taşlarınızı,
Bulutlar saçınız yaşlarınızı
Atatürk, Atatürk sağ olmalıydı.
(Orhan Seyfi Orhon, Atatürk)

Bu dürtlükte, eski edebiyat dönemlerinden, daha başka esinlenmeler olduğu da seziniyor. Sözün gelişi Bâkî'nin ünlü mersiyesindeki bir deyişi anıyoruz:

Dâmâne döksün eşk-i firâvânı kûhsâr

Türk edebiyatında bunlar, yüzyıldan yüzyıla akışını kesintisiz sürdüren yeraltı sularıdır. Gene Yunus Emre'yi dinleyelim. Onun:

Bu gözümden bakan nedir?

diye bir sorusu vardır. İnsan, kendi gözü ile dış dünyasına bakar. Onun gözünden bakan ise iç dünyasıdır. Yunus'un gözünden bakan, onun ruhunu tama-

men kaplamış olan “mutlak varlık”tır. Çağdaş Türkiye’deki insanımızın iç dünyasında ise Atatürkçü duygular ve düşünceler yatıyor. Durum bu olunca içimizdeki cevherin nurlu bakışlardan okunduğunu söyleyen Yusuf Mardin de bir şiirinde Yunus’a benzeyen bir deyişle konuşur:

Genişleyen lekeleri gösteren
Üstümüzden başımızdan değil de
İçimizdeki cevheri gösteren
Nurlu gözlerimizden bakan bize.

(Mucize)

Cahit Külebi’nin Atatürk Kurtuluş Savaşında destanındaki:

Kuzumuz var yaylalarda meleşir
Çeşmemiz var, gece gündüz söyleşir
Yazımız var, pehlivanlar güleşir
Bu toprağa kimse girememiştir

dörtlüğü, epik eda bir kenara bırakılır ve kendisine ait olduğu bir an için unutulursa Karacaoğlan’ın şiiri dedirtecek kadar halk şiiridir. İşte Karacaoğlan’ın ünlü deyişi:

Göllerinde kuğuları yüzüşür
Meşesinde sığırları böğrüşür
Güzelleri şarkı söyler çığırışır

Temayı da bir kenara bırakalım; bu iki şiirin ses, söyleyiş, ölçü, kafiye ve (ş) aliterasyonları yönünden ne ölçüde benzerlikler gösterdiği apaçık ortadadır.

Behçet Kemal Çağlar’ın halk şiirine eğilip ondan nasıl yararlandığı pek bilinen bir gerçektir. Behçet Kemal Çağlar, bilindiği üzere, halk şiiri tarzında yazdığı şiirlerinde Ankaralı Âşık Ömer mahlasını kullandı. “Bir halk ozanının söyleyişini, kendi kişiliğinden de bir şeyler katarak kolaylıkla yansıtabilirdi”⁴. Bu yönünün belirdiği bir örnek, onun Ankaralı Âşık Ömer olarak yazdığı “Bayburtlu Zihnî Ağzıyla” adını verdiği Atatürk ağıtıdır. Çağlar’ın, nazirecilikteki yerini de göstermesi bakımından iki şiirin ilk ve son dörtlüklerini sırayla görelim:

Vardım ki yurdundan ayağ götürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı

* Enver Naci Gökşen, Behçet Kemal Çağlar, Ankara 1970, s. 31
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranfey.org>

Zihnî derd elinden her zaman ağlar
 Vardım ki bağ ağlar bâğbân ağlar
 Sümbüller perişan güller kan ağlar
 Şeyda bülbül terk edeli bu bağı

Bayburtlu Zihnî

Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş
 Ata gitmiş ıssız kalmış otağı
 Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
 Yücelik meclisten çekmiş ayağı

Ömer bu hasretle her zaman ağlar
 Böyle kayba bütün bir cihan ağlar
 Bahçevan gülse de güller kan ağlar
 Tek sahibi terk edeli bu bağı

Ankaralı Âşık Ömer

Bayburtlu Zihnî'nin ağıtındaki duygular, Ankaralı Âşık Ömer'de Atatürk için duyulan sevgiye dönüşmüştür. Bayburtlu Zihnî'nin ağıtındaki dar çerçeveli yas, Ankaralı Âşık Ömer'in şiirinde bütün bir ulusu saran geniş bir yasa yerini bırakmıştır.

M. Sunullah Arısoy da "Mustafa Kemal Türküsü" adlı şiirinde yer yer halk şiirinden esinlenmiştir. Bu şiirin "Her Şey O'na Benzer" başlıklı bölümünde, Karacaoğlan'ın ünlü semaisinden deyişler bulunur. Behçet Kemal Çağlar'ın yukarıdaki şiirinde olduğu gibi bu şiirde de hazır deyişlere bağlanan ve o noktada kalan bir değiştirme söz konusudur:

İncecikten bir kar yağar
 Tozar "Kemal Kemal" diye...
 Ak ellerin kalem tutar
 Yazar "Kemal Kemal" diye.

Ceyhun Atuf Kansu'ya baktığımızda "Mustafa Kemal Toprağı" adlı uzun şiirinin "Amasya Toprağı" bölümünde halk hikâyelerinden yola çıkıldığını görüyoruz. Bu şiirde, Ferhat ile Şirin hikâyesinin bir motifi, yeni deyişlere dönüştürülerek verilmiştir. Hikâyede, Şirin'in köşkünün bulunduğu bahçeye su getirmek için Bisütun dağının yarılp yol açılması gerekmektedir. Ferhat, Şirin'in aşkının kendisine verdiği güçle dağları devirmeğe başlar. Ceyhun Atuf Kansu, bu motifi ulusal bir havaya sokarak şiirine aktarır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Çoban Çeşmesi" şiirinde de yer almış bulunan bu motifi, burada biz Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirindeki hava içinde okuyalım:

Gel Ferhat Efendi, aşk telgrafçısı

Çek şu teli Şirin'e:

-Bağımsızlık suyunu, güzel Şirin
İndireceğim evinin bahçesine!
Hele o çeşme
Akmaya başlasın bahçende
Elma ağacı elmaya durur
Halk bostanı kara çekirdekli karpuzuna.

Ferhat ile Şirin'i anınca yine Behçet Kemal Çağlar'a dönüyoruz. Kendisi-
ni, bu halk hikâyesinin erkek kahramanının yerine koyan Behçet Kemal Çağ-
lar, günlerdir Atatürk'ün peşinde koştuğu 1931 yılındaki durumunu şöyle
anlatıyor:

1931... Ankara-Eskişehir...
Yolda halim, dağ delip dolaşan Ferhat'la bir!..
(Her Güzele Giden Yol Başında)

Behçet Kemal Çağlar, bir başka şiirinde gene bir halk hikâyesine bağlaya-
rak Atatürk'e duyduğu sevgiyi dile getirir:

Yansam da masalların "Aslı-Kerem"'i gibi
Bu aşk ölmez öyle her gönül veremi gibi.
(Asırlarca)

Gene aynı şairimiz, daha sonraki yıllarda yazdığı bir şiirinde Anıt-
Kabir'deki kavaklarla masalların Keloğlan'ı arasında ilgi kurar:

Bir dünya güzelinin peşi sıra yürüyen
Gözlerini yapraklar gibi izde sürüyen
Masal Keloğlan'ından haberdiniz kavaklar.
(Anıtkabir'in Kavaklarına Ağıt)

Atatürk için yazılmış olan şiirlerde, halk edebiyatından etkilenmeler sa-
dece bu çerçevede kalmış değildir. Bu tematik yaklaşımların ötesinde kimi şi-
irlerde halk ağız deyişlerin yer aldığı da görülür.

Divan Edebiyatı:

Divan şiiri de tıpkı yeraltı suları gibi, yüzyılları alttan alta aşarak bazı
yönleriyle Atatürk şiirleri bahçesinde kendisini göstermiştir: Kanuni Sultan
Süleyman, güçlü bir padişah olduğu kadar güzel şiirler de yazmıştır. Onun
Muhibbî mahlasıyla yazdığı bir şiir, insan sağlığının önemi üzerine söylen-
miş en güzel deyişlerin başında gelir:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Bu beyit, bir atasözü gücü kazanarak kuşaktan kuşağa geçmiştir. Behçet Necatigil de bir şiirinde bu sözü transpoze ederek şöyle kullanır:

Ancak senin havanda sağlıklar esenlikler
Olmaya devlet cihanda Atatürk'ü duymak gibi.

(Atatürk'ü Duymak)

Behçet Necatigil'in şiiri, yukarıdaki beyitle biter. Şiirde, Kanuni'nin şiirinde önemle üzerinde durulan insan sağlığı, çok özel (spesifik) bir anlama bağlanarak Atatürk'ü duymak noktasında yoğunlaştırılan ulusal bir temaya taşınmış olmaktadır.

Ününü bibliyografyacılık alanında yapan Sami Nabi Özerdim de edebiyat dünyasına ilk adımlarını şiirle atmıştır. Atatürk'ün ölümünden hemen sonrakı günlerde yazdığı bir ağıtta, Fuzulî'nin "Su Kasidesi" diye bilinen "Kaside der Na't-i Hazret-i Nebevî"sindeki "başını taştan taş vuran su" deyişine yer verir:

Başını taşlara vursun Sakarya
Gediz, Kızılırmak yansın Ata'ya.

(Bu Kadar Yazabildim)

Övgü şiirleri alanında Nef'i'nin kasideleri sadece kendi çağının kalıpları içinde kalmıyor. Bu kalıpları kıran deyiş özelliği, günümüz şairlerinden Vural Vahit Suiçmez'in bir şiirinde beliriyor:

Hele bir çaksın gözlerinin şimşegi Mustafam,
Hele bir görsün gökyüzü
Büzülür kalır korkudan.

(Işık Destan)

Bu şiirin Nef'i'nin şiiri ile olan yakınlığını daha iyi görmek için XVII. yüzyıl divan şairinin Vezir Murat Paşa için yazdığı kasidesindeki bir beyti de okumak gerekiyor:

Evc-i hevâda sıyt-i çekâçâk-i tîgden
Âvâz-i râ'd ü sâika reh-güm-künân olur

Nef'i'nin bu şiirinde Murat Paşa ordusunun kılıç şakırtıları, gökyüzünün en üst katlarına ulaşıyor ve orada yıldırım ile gök gürültüsü bu velveden yollarını kaybediyor. Vural Vahit Suiçmez'in şiirinde de bu türlü bir imaj, övgünün son sınırlarına doğru yola çıkıyor; Mustafa Kemal'in gözlerinin şimşegi çakınca gökyüzü, korkusundan büzüleşip kalıyor. Türk şiiri, geleneğin halısında-arada çözümler olsa bile-motiflerini dokumaya devam ediyor.

Nedim'in de bu arada bir yeri var. Lale Devri şairinin bir gazelinde yer alan:

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı al olmuş sana

beytindeki deyiş, Faruk Nafiz Çamlıbel'in Atatürk'ü anlatan bir şiirinde yeni benzetmelere bürünerek belirir:

Güneşi yıldızların haddesinden çektiler
Ona altın saç oldu yıldızlar huzme huzme.

(Kahraman'dan)

Derinliğine bütün boyutları ile incelendiğinde, XX. yüzyıl Türk şiirinde henüz yeni kavramların boy vermediği yıllarda, özellikle övgü ve ağıt türü örneklerinde eski edebiyatlardan gelen pek çok deyiş bulunduğu anlaşılır.

Ağıtlar alanında, Atatürk için yazılmış şiirlerde etkisi derinden gelen şairin Bâkî olduğu görülüyor. Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümünü bir terki-i bent ile dile getirmiş bulunan Bâkî'nin bu tip şiirin ustalarından olduğu bir gerçektir. Bâkî'nin bu ünlü mersiyesi acaba sadece Kanunî'nin adına edebiyat dünyamızda dikilen bir anıt olarak mı kalmıştır? Ondan günümüz şiirine geçen bir şeyler yok mudur? Varsa, çağdaş Türk şiiri bu mersiyeyle nelerle bağlıdır? Bütün bu soruların karşılığını aramaya geçmezden önce, Yahya Kemal Beyatlı'nın bu şiir için yazdıklarını görelim:

Kanunî'nin ölümüyle ilgili mersiyeyle ancak ölümle çok meşgul olmuş bulunan divan şairimiz söyleyebilirdi''. O matemi biz hâlâ Bâkî'nin mersiyesinden hissediyoruz''⁵.

Atatürk için yazılan ağıtlarda, deyiş ve duygu bakımından Bâkî'nin bu mersiyesinden izler taşıyan niceleri yer alıyor. Yukarıdaki soruların karşılıklarını yalnızca bu açıdan bulmak bile, Bâkî'nin yeni Türk şiirini ne ölçüde etkilemiş olduğunu gösterecektir.

Ölüm tema'sına çok değişik açıdan yaklaşmış olan Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirinde Bâkî'ye dayanan deyiş ve duyuşlar olduğu hemen dikkati çeker. Bu yakınlık:

Bir namazlık saltanatın olacak
Taht misali o musalla taşında

(Otuz Beş Yaş Şiiri)

deyişinde kendisini açıkça belli eder. Bu noktada, değişmiş olan dilin ötesinde, Bâkî'nin imaj dünyasından gelen dalgalanmaları buluruz:

⁵ Edebiyata Dâir, Baha Matbaası, İstanbul, 1971, s. 154.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Kadrini seng-i musallada bilüp ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşuna yârân saî sâf

Tarancı'da bir namazlık saltanat sürülecek olan musalla taşı, bir sultan tahtına benzetilirken, şiirdeki imaj bizi böylece Bâkî'ye ulaştırır. Bâkî'nin şiirinde de yârân, seng-i musallada kadri bilinen insanın huzurunda, bir sultanın huzurundaymış gibi el bağlarlar.

C.S.Tarancı'daki Bâkî havası, "Otuz Beş Yaş Şiiri"'nin dışına da taşar. Tarancı'nın, Atatürk'ün ölümü üzerine yazdığı bir şiir de duyuş olarak Bâkî'nin Kanunî için yazdığı mersiyeye bağlanabilir:

Böyle toptan bir yas nerde görülmüş
Beraber ağlıyoruz kurtlar kuşlar

(On Kasım Şiiri)

Bu deyiş, Bâkî'nin:

Tutsun cihânı nâle-i mürğan subh-dem
Güller yolunsun âh ü figan eylesün hezâr

beytine pek de yabancı değildir.

Büyük insanların ölümünde duyulan yas da o ölçüde büyüktür. Duygu, insanı aşar ve doğadaki bütün varlıkların bu yası paylaştığı düşünülür. Bâkî'nin şiirinde bülbül ah ile feryat eder ve kuşların inleyişleri bütün dünyayı tutar. Tarancı'nın şiirinde de toptan bir yas tutulduğu anlatılır. Bu toptan yasta kurtlar ve kuşlar da insanlarla birlikte Atatürk'ün ölümüne ağlar.

Orhan Şaik Gökyay da Cahit Sıtkı Tarancı gibi "büyük yas"'ı dile getirirken doğadaki varlıklara çağrıda bulunur. Böylece toptan bir yas havası, şiirin daha ilk dörtlüğünde başlar:

Dökün yaprağınızı dallarım dökün,
Akın yaslı yaslı sularım akın,
Bükün boynunuzu bayraklar bükün
Bir alınmaz kale'm vardı, yıkıldı...

(Yarı Çekilen Bayrak-Yas)

Orhan Seyfi Orhon'un bu yolda yazdığı şiirlerinden birine yeniden dönelim:

Ey dağlar açınız başlarınızı
Bağrınıza basın taşlarınızı
Bulutlar saçınız yaşlarınızı
Atatürk, Atatürk sağ olmalıydı.

(Atatürk)

Bu dörtlüğün, Bâkî'nin mersiyesindeki:

Dâmâne döksün eşk-i firâvânı kûhsâr

deyişi ile olan benzerliğine daha önce de işaret etmiştik. Dağların başındaki bulutlar gözyaşı dökerek her iki şiirde de “büyük yas” a katılmaktadır.

Sami Nabi Özerdim'in “Bu Kadar Yazabildim” şiirinde de bu ortak tema-da buluşulur. Her dört üğün sonunda, doğadaki varlıkların Atatürk'ün ölümü üzerine tutulan yas'a katılmaları istenir. Bu istek, “Bütün âlem, bütün iller ağlasın” deyişinde özetlenmiş gibidir. Şiirde ana temanın düğümlendiği yer olarak da:

Tabiat sanki bu matemle ağlar

deyişini görebiliriz. Sami Nabi Özerdim'in şiiri, sadece duygu ve duyuş yönünden değil, bu duyguyu veren cümlelerin “ağlasın”, “dövünsün” gibi ka-fiyelerle kurulması yönünden de Bâkî'nin mersiyesine dayanır.

Behçet Kemal Çağlar da Ankaralı Âşık Ömer adıyla yazdığı şiirinde Bâkî'nin tavrıyla konuşur:

Dereler denizler çağlar ağlayıp

Kurt kuş duyup cenazene geleler.

(Ağıt)

Mustafa Canpolat'ın “10 Kasım” şiirini de eskide Bâkî, daha yeni yıllarda da İbrahim Alâettin Gövsâ'nın “Tavaf”ı hazırlamıştır:

Başı ala karlı dağlar ağladı

Çamlar ağlamada, söğüt ağlamada

Muvaffak Sami Aşar'ın şiirinde de aynı duygular yatar:

Bulutlar ortak olmuştu acımıza

Bulutlar gürül gürül ağlıyordu

(Beynimize Düşen Ateş)

Görüldüğü üzere Muvaffak Sami Aşar'ın yukarıdaki deyişlerinde de Bâkî'nin ufukları ağlayarak gezmesini dilediği ebr-i nevbahar ile Yunus Emre'nin karlı dağların başında salkım salkım olan ve yaşın yaşın ağlayan bulutu yerlerini almıştır.

Attilâ İlhan da o büyük insanın ölümü üzerine, doğadaki varlıklarla birlikte gözyaşı döktüğünü söylüyor:

Gümüş dere durmaz ağlar.
Gözyaşından kana kesmiş gözlerim:
Ben ağlarım, çayır ağlar, çimen ağlar.

(Mustafa Kemal)

Uluğ Turanlıoğlu'nun "Atatürk'ü Anış" şiiri, Sami Nabi Özerdim'in "Bu Kadar Yazabildim" şiirine büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu şiirde de her dördlüğü sonunda gene Bâkî'nin sesi duyulur gibidir. "Ağlıyor" fiili-ne bağlanan mısralarda bütün varlıklar, Atatürk için duyulan yas'ı paylaşmaktadır.

Bu noktada âşık şiiri de aynı duyuş ve deyişlerle kendine yer açar. Diğer şiirlerde görülen "toptan yas", saz şiirinin de üzerine çöker. Âşık şiiri, bir yandan Kerbelâ ağıtlarından, Maktel-i Hüseyin'lerden başlayarak kendi alanının öbür örnekleri ile kendi geleneğini sürdürürken, bir yandan da dönem edebiyatlarının yanında yer alıp onlarla bütünleşir. Bu demektir ki Türk edebiyatının yeraltı suları, diğerlerinde olduğu gibi âşık şiirinin bahçelerinde de dolaşmaktadır. Bu bakımdan ağıt tipi şiirlerde, her şeyin ötesinde ve genelinde bir Türk şiiri vardır.

XVII. yüzyıl şairlerinden Dedemoğlu, Kerbelâ olayı üzerine:

Ay tutuldu, gün düşürdü nurunu
Gökte melek, yerde insan ağladı

diyor. Aynı deyiş, Âşık Halil'in Atatürk için yaktığı ağıtlardan birinde gene şiirin malıdır:

Dünyada emsalsiz, menendi yoğdun
Gökte melek, yerde insan ağlasın.

Atatürk'ün ölümü üzerine yakılan diğer ağıtlarda ise yer yer Bâkî'nin Kanunî Mersiyesi'ni andıran deyişlerle karşılaşılır. Çolak Hacı Söздоğuran'ın deyişini dinleyelim:

Vatan mahzun oldu, millet kan ağlar,
Kuşlar garip öter, yaslandı dağlar,
Sular dalgalandı, âh çeker çağlar
Kalbimiz, gönlümüz, hûn oldu bugün.

(Kara Gün Oldu Bugün)

Bu toptan yas ve doğa ruhu tema'sının ötesinde Bâkî'nin mersiyesindeki bir benzetme de Atatürk şiirlerinde yeniden belirir. Enis Behiç Koryürek, "Gazi" şiirinde Atatürk'ü:

Ey sen ki alev saçlı zafer küheylânıyla
Kurtardığın vatanda en yüce şehsüvarsın

diyerek yüceltir. Buradaki benzetmenin, Bâkî'nin:

Ol şehsüvâr-ı mülk-i saâdet ki rahşına
Cevlân demünde arsa-i âlem gelürdi teng

beytinden yola çıktığı söylenebilir.

Tanzimat Edebiyatı:

Bilindiği üzere Türk edebiyatının Tanzimat döneminde yeni değerler konuşmaya başlar. Bu dönemde; uygarlık, adalet, eşitlik, insanlık ve özgürlük kavramları “eski”nin temellerini sarsmaya koyulur.

Şinasi'nin Reşit Paşa için yazdığı kasideler, bu eksenin çevresinde döner. Şinasi'nin gözünde, tek ve biricik yücelik örneği Reşit Paşa'dır. Başka bir deyişle, Reşit Paşa, Şinasi için Tanzimat kavramının somutlaştığı bir kişidir. Bir kasidesinde:

Adl ü ihsânını ölçüp biçemez Newtonlar

diyerek apolojiye başvurması bundandır. Newton'la Reşit Paşa arasında kurulan bu tür bir ilgiyi Atatürk için yazılmış şiirlerden birinde, M. Güner Demiray'ın şiirinde görüyoruz:

Sen Mustafa Kemalsin
Açmış bahçende uygarlık çimenleri
Newton, Galile ısımış gecelerinde.

(Sen Mustafa Kemalsin)

Yakınlık, yalnızca Newton'un adından ileri gelmeyip uygarlık kavramı da bu iki şiir arasında bir köprü kurmaktadır.

Ziya Paşa, Tanzimat şiirinde düşüncüyü iyice yoğurmuştur. Onun “Terkib-i Bend”i günümüzü de ilgilendiren deyişlerle doludur. Bu dirilik, didaktizmden ileri geldiği kadar şiirin özünü oluşturan ve her dönem için canlılığını koruyan, her zaman için geçerli olan toplum ve insan konularından da kaynaklanır. Bunlardan biri de “eski” ile “yeni”nin çatışmasıdır. Hemen bütün Tanzimat şiiri ile hikâye ve romanında kendisini gösteren bu çatışma, Ziya Paşa'nın şiirinde bir de şu beyitte karşımıza çıkar:

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencide olur dîde-i huffâş ziyâdan

Çağın gerisinde kalanların, ışıktan rahatsız olan yarasaya benzetilmesi, Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde yeniden görülür. Behçet Kemal Çağlar, gerici akımların kıpırdanmaya başladığı yıllardaki durumu, şikâyet dolu bir dille Atatürk'e anlatır. Bunlar, bir yönüyle yönetici kadronun da Atatürk'e şikâyet edildiği durum raporlarıdır:

Kanadını nurcu yarasaların
Gerçek ışığına yakabilsen ah.

(Ah Atatürk Ah)

Yarasa, Ziya Paşa'nın terki-i bendinde "erbâb-ı kemâli çekemeyen nâkıs"-ların, Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde ise nurculuk maskesi altında kıpırdanmaya başlayan gericilerin sembolüdür. Behçet Kemal Çağlar, "Atatürk'e Raporlardan Parçalar" genel başlığı altında yazdığı bu gibi şiirlerinde aynı benzetmeye bir kez daha yer verir:

Işık ışık yaktıkların söndü de
Yarasalar çatımızı saracak.

Çeşitli zaman aralıklarıyla yayımlanmış bulunan bu şiirler, bizzat şairinin ifadesiyle "memleketin halini Ata'ya bildirmek" için yazılmıştır*.

Namık Kemal, hem kendi döneminde hem de kendisinden sonraki dönemlerde sesini geniş kitlelere duyurmuş bir sanatçıdır. Bizzat Atatürk'ün üzerindeki etkilerinden burada uzun uzun söz etmeyeceğiz. Nutuk'taki anlatımın bir Namık Kemal anlatımı olduğunu hatırlatıp Atatürk'ün hayatındaki çeşitli dönemlerde, duygu ve heyecanlarında Namık Kemal'in derin etkisi ve rolü olduğunu anlatan anekdotlar bulunduğunu söylemekle yetinelim. Ele aldığımız konu gereğince, asıl, Atatürk için yazılmış olan şiirlerde Namık Kemal'in doğrudan etkisi üzerinde durmaya çalışalım.

Vatan sevgisini ve "hürriyet aşkı"nı en yüce sevgi belleyip kendisini bunlara kul edercesine ve uğrunda can vermeyi göze alacak ölçüde bu değerlere bağlanmak, Namık Kemal'in en güçlü temaları arasında yer alır. Pek çok şiiri arasından özellikle "Hürriyet Kasidesi" bunu gösteriyor:

Ne efsunkâr imişsin âh ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten

Celâl Sahir Erozan, "Büyük Kurtarıcıya" başlıklı şiirinde bu temayı sürdürerek, Atatürk'ü Namık Kemal'in şiirindeki deyişleri hatırlatan bir perspektiften görür:

* Behçet Kemal Çağlar'ın "Atatürk'e Raporlar"ı için bak.: Enver Naci Gökşen, *Behçet Kemal Çağlar*, s. 71

Kendini kul ettin bir aşka kendin
Millet esirisin, odur efendin
O aşkın gücüyle her gücü yendin.

Namık Kemal'de, bir de her zaman bir kürsüden seslenirmiş gibi olan bir "hatip edası" vardır. Bu edayı Halil Nihat Boztepe'nin bir şiirinde tema ve deyiş bütünlüğü içinde yeniden görmekteyiz. Şiir, gerçek sahibinin elinden alınıp Namık Kemal'e mal edilecek ölçüde Tanzimat Edebiyatı ve özellikle Namık Kemal havası taşıyor. Yalnızca bir beytini görelim:

Zannederdik ki vatan doğduğumuz yerlerdir
Ne kadar başka imiş âh müeddâ-yı vatan
(Mustafa Kemal)

Söz konusu şiirin, diğer beyitleri de hep aynı havada sürüp gitmektedir.

Namık Kemal'den Abdülhak Hâmid'e geliyoruz. Mersiye ya da ağıt geleneği içinde *Makber*'in ayrı bir yeri vardır. Abdülhak Hâmid, çok sevdiği eşinin ölümünden sonra çılgınca bir kıyamet tablosu çizmekten kendisini alamamıştır. Çok ayrı sevgilerden kaynaklansa bile, o sevilen insanların ölümü üzerine bir kıyamet kopmasını isteme noktasında, geleneğin içersinde Abdülhak Hâmid'le buluşan Behçet Kemal Çağlar'ın "İzinde" şiirine bakalım:

Hey dünya! Yeryüzü! Sarsıl, yarıl, çök.
Neysen bugün göster: Delin, boşan gök!

Her iki şairde de çok sevilen, taparcasına bağlanılan insanın ölümünden sonra duyulan acıların hangi noktaya vardığını görüyoruz. Bu aşırı duygulanmalarda halk edebiyatının âşıkları da şairlerimizin yanlarında, onlarla el ele dir.

Trabzonlu Baba Salim, Atatürk'ün ölümünde sanki kıyamet koptuğunu dile getirir:

İnledi kâinat, ağladı her yer
Koptu arz üstünde sanki bir mahşer
(Atatürk'ün Ölümü İçin)

Hazım Demirci de "Ata'ya Ağıt" ında Atatürk'ün ölümünü sanki kıyamet kopmuş gibi anlatır:

Semadan yıldızlar yere döküldü,
Yerler kan ağladı, dağlar söküldü.

Servet-i Fünun :

Namık Kemal ile günümüz Türk şiiri arasında, aynı gür ses ve yiğit eda, Servet-i Fünun döneminde görülen haksızlıklara karşı bir tepki olarak Tevfik Fikret'in şiirlerinde yükselir. Tevfik Fikret, bugünün değer yargılarına, daha Servet-i Fünun döneminde ayrı bir yer ayırmış ve önemle üzerlerine eğilmiştir.

Yönetici kadrolarının zaman zaman ülkeye hizmet anlayışından uzaklaşıp kısır çekişmelere kapıldıkları ve kendi çıkarlarını gözetmeye düştükleri hemen birçok dönemde görülmüştür. Mehmet Emin Yurdakul'un deyişiyle böyle dönemlerde şairler, “sevenleri toprak olmuş öksüz bir çocuk” durumuna düşmesini istemedikleri ulusun haklarını korumak ve seslerini duyurmak için onlar adına haykırırlar. Böyle bir ses, daha önceki yıllarda Namık Kemal'in şiirinde duyulmuştur:

Memleket bitti yine bitmedi hâlâ sen ben
Bize bu hal ile bizden büyük olmaz düşmen
(Murabba)

Böyle bir sorumluluk ve tavır, II. Meşrutiyet'ten hemen sonraki yıllarda Tevfik Fikret'in şiirinde de belirir:

Hâlâ tarafiyet, hasebiyyet, nesebiyyet
Hâlâ “Bu senindir, bu benim” kısmeti câri.
(Doksan Beşe Doğru)

Tevfik Fikret, II. Meşrutiyet'i özlemle beklemiş, ne yazık ki Meşrutiyet'in ilânından hemen sonra umutları sönmüştür. Bu bakımdan “Doksan Beşe Doğru” şiiri, şairimizin düş kırıklığının ürünüdür.

Cumhuriyet döneminde de yurdumuzda öncekilere benzer tutumlar ve buna bağlı olarak Namık Kemal ile Tevfik Fikret'in tavrını sürdüren şairler olduğunu görüyoruz. Bunu Atatürk şiirlerinden birinde, Kıbrıslı şairlerden Özer Yaşın'ın şiirinden okuyoruz:

Yine sen ben kavgası, yine eski hırs ve kin
Yine küçük hesaplar, paylaşılmayan koltuk.
(Utaniyoruz)

Son şiirin kaynaklandığı ilk örnekler, Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemi edebiyatlarının bu vadiye yazılmış olan yukarıdaki şiirleridir.

Tevfik Fikret, “Halûk'un Vedâı” nda bir cınarı anlatır. Bu şiir hakkında Prof. Dr. Mehmet Kaplan, şunları söylüyor:

“Şair, büyük çınar sembolü vasıtasıyla Osmanlı devletinin ihtişamlı mazisini gözönünde canlandırıyor. Asırlar boyunca büyümüş fakat şimdi çürüyen devletin sembolü olan bu çınar, şairde derin bir ızdırap uyandırır”⁷.

Belirtildiği gibi bu çınar herhangi bir ağaç değildir. Şair, temsilî teşbih sanatıyla o günkü Türk devletini sembolleştirmiştir.

Hamdi Gökalp Akalın'ın “Bahtiyarlık” adlı şiirindeki ikinci dörtlük, hiçbir ek yoruma yer bırakmayacak ölçüde Tefvik Fikret'in bu şiirine bağlıdır:

Sakarya, İnönü, Dumlupınar,
Dünkü kahramandan sana yadigâr.
Fikret'in kuruyor dediği çınar
Bugün nefesinde duymuyor darlık.

Bu dörtlükte de dile getirildiği gibi aradan yıllar geçmiş, Tefvik Fikret'in diliyle söyleyelim, “kavî, muhyî bir elin ihtizâz-ı temâsıyla silkinen o pashâ çehre-i millet” gülmüş, devlet çınarının görünümü değişmiştir. Atatürk'ün “kavî ve muhyî” eli, devlet çınarını gençleştirmiştir. Çürüyen gövde yıkılmış fakat kökünden yeni bir filiz sürgün vermiştir.

Mehmet Kaplan, Tefvik Fikret'in bir şiirini incelediği yazısında şöyle diyor:

“Tefvik Fikret'i sanat bakımından bugüne yaklaştıran başka sebepler de vardır. Meselâ bugünkü edebiyat akımı ile onun şiiri arasında-üslûp ayrılıklarına rağmen- bir gaye birliği olduğu, gözden kaçmayacak bir noktadır. Bugünkü Türk edebiyatında sosyal düşünceler ve duygular onun plânına geçmiş gibidir. Tefvik Fikret ise, Türk sosyal şiir tarihinde, kendisine özgü bir yer tutar”⁸.

Tefvik Fikret'in “Sis” şiiri, yazıldığı yıllardaki İstanbul'a ve “oradaki ruhu boğan, dejenere olmuş bir topluma duyulan nefret”le yüklüdür. Mütareke yıllarının İstanbul'u, bu şiirin yazıldığı yıllardaki İstanbul'dan, daha yerinde bir deyişle, bu şiirdeki İstanbul'dan farklı değildir. Tefvik Fikret'in “Sis” şiiri ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sodom ve Gomore adlı romanı yanyana okunmalıdır. İşte o zaman Tefvik Fikret ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun-birisi şiirde, diğeri romanda- İstanbul'a nasıl kin ve nefret dolu gözlerle baktıkları daha iyi anlaşılabilir. Türk edebiyatında bu iki sanatçının bakış açısı birbirine destek olur. Bu bakış, yeni Türk şiirinde de sürer: Ceyhun Atuf Kansu'nun “Mustafa Kemal Toprağı” adlı şiirinde, Bandırma vapuruna binmek üzere olan Mustafa Kemal'in gördüğü kent, böyle bir İstanbul'dur. Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirinde anlattığı İstanbul, Tefvik Fikret'in “Sis” şiirindeki İstanbul'dur:

⁷ Tefvik Fikret, İstanbul, 1971, s. 139

⁸ “Tefvik Fikret Sosyal Şair: Sis”, İstanbul, Sayı: 36, 15 Mayıs 1945, s. 5

İngiliz'in halifesi, sadrazamı, şeyhülislâmı
 Nâzır beyler, gazete başyazarları,
 İstanbul'da gördüğüm deniz:
 Bir satılmışlar mezarlığı.
 Bahara açtım penceremi
 Bir kokudur geliyor ki
 Koca kentin leşi yatar
 Tefvik Fikret'in sisinde.

Şiirin altındaki imza Ceyhun Atuf Kansu'nundur ama görünümü Mustafa Kemal çizmektedir. Burada bir parantez açıp Tefvik Fikret'in Atatürk'ü nasıl derinden sarmış bir şair olduğunu anmadan geçemeyiz⁹.

"İzler", bir karakterin şiiridir. Tefvik Fikret, şairliğiyle olduğu kadar karakteriyle de günümüze gelmiştir. Atatürk için yazılan şiirlerde ondan gelen başka yankılar da duyulur. Engelleri tek başına aşan ve hedefine adım adım yaklaşan her "dava adamı", kendisini "İzler" şiirindeki Tefvik Fikret gibi görmeye ve düşünmeye başlar.

Mehmet Emin Yurdakul, "Büyük Kurtarıcıya" adlı şiirinde, Mustafa Kemal'in önderliğinde kurtarılan Türk yurduna, Tefvik Fikret'in "İzler" şiirindeki açıdan bakar:

Dikenli yollarda bir ülkedir ki
 Kanayan ayakla yürüyenlerin.

Bu şiirde, dikenli yolların o yıllardaki engeller, ayağı kanayanların zafere koşan kahramanlar olduğu, Mustafa Kemal'in de "İzler" şiirindeki "Fezasında al bir güneş mübtesimdi" sözlerinden esinlenerek bir ülke gibi ele alındığı gözden kaçmaz. Bu şiire, "İzler" şiirinden başka "Halûk'un Vedaı"ndan da sesler sinmiştir.

"İzler" şiiri, Arif Hikmet Par'ın şiirini de kendi alanına çeker:

Yürüdük biraz güç biraz bihuzur
 Yolumuzda diken yerine süngüler

(Vatan Macerası II)

Behçet Kemal Çağlar'ın "Görmeye Geldim" şiiri de "İzler" gibi başlar. Behçet Kemal Çağlar, bir "identification" ile kendisini bir bakıma Tefvik Fikret'in yerine koyar gibi olmuş ve şiirine:

İstiyorum ki sana giden yolda ne şosa
 Ne ufacak bir geçit, ne açılmış iz olsa

⁹ bak. Behçet Kemal Çağlar, "Atatürk ve Şiir"; Mustafa Baydar, "Anılarla Fikret ve Atatürk", Varlık, Sayı: 708, 15 Aralık 1967, s. 8-10.
 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

diyerek girmiştir. Aynı şair, Atatürk'e yakın olma ve kavuşma heyecanı ile kaleme aldığı bu şiirindeki deyişlerinden birçoğuna daha sonraki yıllarda yazdığı "Her Güzele Giden Yol Başında" adlı şiirinde de yer vermiştir.

“Çanakkale Şehitleri:”

Tarık Binat'ın "Ölmez Ata" şiiri, Mehmet Âkif Ersoy'un "Çanakkale Şehitleri" diye anılan şiirindeki sınır tanımaz çerçeveden konuşmaya niyetlenir. Baş taraflarında başka temalara yönelen bu şiir, bir noktada iyiden iyiye "Çanakkale Şehitleri"ne arkasını dayar:

Diz çöküp huzuruna gelerek yavaş yavaş
Tarih, ayaklarının ucunda kursa bağdaş
Bir türbedarın gibi durup beklese seni
Tâ ezelden ebede alıp eklese seni..

Bu deyişlerde Tarık Binat'ın, kendinden önceki bir büyük şaire ve onun şiirine nasıl yaslandığı ve o kaynaktan neler aldığı açıkça belli oluyor.

"Çanakkale Şehitleri"nin etkisi, sanata daha yatkın bir dille yazılan başka bir şiirde daha karşımıza çıkıyor:

Gitti her ocağın söndü alevi
Yeryüzü dediğin bir ölü evi
Cihan türbe olsa almaz o devi.

(Ankaralı Âşık Ömer, Ağıt)

Mehmet Âkif Ersoy'un Çanakkale şehitleri için:

Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın

deyişi ile, Ankaralı Âşık Ömer'in Atatürk hakkındaki:

Cihan türbe olsa almaz o devi

deyişi aynı eksenin etrafında döner. "Transcendental", yalnızca bu şiirlerde değil, ölüm konusunda yazılmış diğer şiirlerde de zaman zaman gerçeğin boyutlarını sonsuza doğru genişletmek istemiştir.

Abdülhak Hâmid'in:

Her güşesinde dehrin nam-ı beka-nisarın
Şayestedir denilse âlem senin mezarın

diye başlayan ve:

Medhinde şairane ilhamlar gerektir
Tarifi yerde bitmez arşa çıkar kibarın

diye biten “Merkad-ı Fatih’i Ziyaret” manzumesi, bunların en dikkate değerlerinden biridir¹⁰.

Şiir geleneğimizde, büyüklerimizin mezarları böyle “mekân” tanımaz bir genişlikten görülmektedir.

Çoğunlukla mersiye ile ağıtlarda ve ağıt olmadıkları halde ölüm tema’sı çerçevesinde yazılmış bulunan diğer şiirlerde, edebiyatımızın yeraltı sularının bir de bu kollardan aktığını görüyoruz.

“Tavaf” Şiiri ve Edebiyatımızdaki Yeri:

İbrahim Alâettin Gövsa’nın “Tavaf”’ı, yukarıdan beri üzerinde durduğumuz noktalardan, daha önceki edebiyat dönemlerinden birtakım özellikleri kendisinde toplayan ve kendisinden sonra yazılmış şiirlere aktaran bir modeli oluşturur. Bu şiire, Türk şiir geleneğindeki baraj şiirlerden biri gözüyle bakabiliriz.

“Tavaf” şiiri, her şeyden önce adı ile dikkat çekicidir. İbrahim Alâettin Gövsa, Kâbe ile ilgili bir törenin adını, din dışı bir alana kaydırarak şiirinde başlık olarak kullanmıştır. Kendisinden önce bu yolda yürümüş olanlar arasında Şinasi’yi görüyoruz. Tanzimat’ın önde gelenlerinden olan bu önemli yazar, Reşit Paşa için yazdığı kasidelerinde, Hazret-i Muhammet için kullanılmış bulunan terminolojiyi yaşadığı dönemin sadrazamını överken âdeta seferber etmiştir. Şinasi’nin “Peygamber için kullanılan tâbirleri, Reşit Paşa’nın tavsifine nakl ve ona ‘medeniyet resulü’ gibi bir ünvan tevcih etmesi, devri için oldukça cesur hareketlerdir”¹¹.

İbrahim Alâettin Gövsa’nın yaklaşımı, Şinasi’ninkinden biraz farklıdır. “Tavaf”taki yaklaşım “mekân” açısından. Şiirde, 10 Kasım 1938’in Dolmabahçe Sarayı bir bakıma bir Kâbe gibi tasvir edilmiştir.

“Tavaf”ın yazılmasında derinden etkisi olan şiir Bâkî’nin Kanuni Mersiyesi’dir. “Tavaf”ın bu mersiyeden yola çıkılarak nasıl yazıldığını ve o şiire nelerle bağlı olduğunu şairinin kaleminden okuyalım. “Tavaf” şairi, “Tavaf Günü” başlıklı yazısında şunları anlatıyor:

“Onu kaybettiğimiz günden belki bir hafta önce bile hayatına ait ümidimizi kaybetmiş gibiydik. Hekimlerin resmî tebliğleri ve bunların etrafında yapılan fısıltılar hiç de ferahlık vermiyordu.

¹⁰ Bu şiirin tamamı ve incelenmesi için bak. Ömer Faruk Akün, “Abdülhak Hâmid’in “Merkad-ı Fatih’i Ziyaret” Manzumesi ve İçindeki Görüşler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 1-2, İstanbul, 1956, s. 61-104

¹¹ Ömer Faruk Akün, “Şinasi”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 555

İyi hatırlarım ki babamın ihtizarına yaşlı gözlerimle şahit olduğum zaman o son çırpınmaların mutlaka bir mucize ile hayat hamlesi şekline döneceğini ummuş ve bunu içim titreyerek beklemiştim.

Tavaf günü de böyle bir ruh hali içindeydim. (Tavaf Günü) dediğim, o mavi gözlerin bir asüman gibi söndüğü sabahtan bir öncesidir. O zaman Maçka Pa-las'ta oturuyorduk. Akşama doğru dışarı çıktığım zaman kara haberin kuvvetli şâyiasıyla sarsıldım. Bunu fısıldayanlar “ihtiyat tedbiri olarak Ankara'ya naklinden sonra ilan edeceklermiş...” ilâvesini yapıyorlardı.

‘İçimde pâyansız bir inhidam ile’ ağır ağır Dolmabahçe’ye indim. Muhteşem kapı, mermerli methal bomboş, çamlar kararmış gibi. Yerlere serilmiş yapraklar sonbaharın bir anne halinde büyük mâteme kapanışını düşündürüyor.

Hakikati öğrenmek istiyorum ama dört asır önce Kanunî Süleyman için yapıldığı gibi ölüm haberinin bir müddet gizlenmesi kararlaştırılmış ise tabîî bir şey sorulamazdı. Bu düşünce ile hekimlerden veya maiyet mensuplarından iyi tanıdığım bir zâta belki rastlarım diye epeyce zaman merasim kapısıyla saat kulesine bakan kapı arasında dolaştım. Nöbetçiler hakikaten birer heyulâ gibi sessiz, Saray’ın sükûnu bir kederli muammayı saklar gibi ağırdı. Kara habere artık tamamiyle inanmıştım. Ortalık kararmaya başlayınca Maçka’ya doğru çıkarak bir müddet yukarıda oturdum ve sarayı gözlerimle de tavaf ederek uzun uzun düşündüm.

Gurubun al renkleri karşıda Karacaahmet’in serviliklerine vuruyordu. “Tavaf” o gece yazılmıştır. Bazı kelimelerin yaşlarla bozulduğuna yemin edebilirim. Ancak bir iki saat uyuyabildiğim o gecenin sabahında mersiye mi ilk defa çocuklarıma hıçkırık fasılaları arasında okudum ve sonra Maçka’dan Beşiktaş’a doğru yürümeye başladığım zaman sarayın üstündeki bayrağın kederden dermansız düşmüş gibi yarıda kaldığını gördüm”¹².

İbrahim Alâettin Gövsa, aynı anda iki zamanı birden yaşıyor. Atatürk’ün ölümüne kendisini hazırlarken Kanunî’nin ölümünü düşünüyor. Bu hatırlayışta adı açıkça söylenmemiş olsa bile hiç kuşkusuz Bâkî’nin de yeri var. “Tavaf” şiiri bunu açıkça gösteriyor.

Büyük insanların ölümü üzerine duyulan yas da büyüktür. Bu gibi olayları veren şiirlerde duygu insanı aşar ve duyulan yas’a doğadaki bütün varlıkların katıldığı görülür.

Bâkî, ünlü mersiyesinin dördüncü bendinde:

Olsun gamında bencileyin zâr ü bî-karâr
Âfâkı gezsün ağlayarak ebr-i nevbahâr

¹² Acılar, Ankara 1966, s. 11-12

Tutsun cihânı nâle-i mürgân subh-dem
Güller yolunsun âh ü figan eylesün hezâr

Sümbüllerini mâtem edüb çözsün ağlasun
Dâmâne döksün eşk-i firâvânı kûhsâr

Gül hasretinle yollara dutsun kulağını
Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr

diyerek doğadaki varlıkları o büyük yas havasında bir arada görmek istiyor. “Tavaf” şiirinin birinci beytinde de “derya”, Türk şiirindeki ağıt geleneği içinde ağlayıp çırpınan insanların görünümüne bürünmüş, o insanlar adına konuşan bir varlık olarak karşımızdadır:

Bir milletin melâlini söyler derin derin
Derya, önünde çırpınarak Dolmabahçe’nin.

Bir beyit ara ile şiirde yer alan:

Çamlar hüzünlü, yollara düşmüştü söğüt, çınar,
Yaprak döküp huzura kapanmıştı sonbahar.

beytinde de çam, söğüt ve çınar ağaçları, insana özgü bir duyarlılık ve tavır içinde tıpkı Bâkî’nin mersiyesinde Kanunî’nin ölümüne ağlayan ebr-i nevbahar gibi, yolunan güller gibi, âh ü figan eyleyen bülbül gibi, Atatürk için duyulan yas’a katılırlar. Atatürk’ün ölümünü konu edinen şiirlerin pek çoğunda bu tema, büyük ölümlere ortaklaşa yas tutan bu gibi varlıkların yaşadığı “doğa ruhu” dolaşır. Az yukarıda Cahit Sıtkı Tarancı’nın “On Kasım Şiiri”nin bu “doğa ruhu” ile dolu olduğunu, Orhan Şaik Gökyay’ın “Yarı Çekilen Bayrak” şiirinde doğadaki varlıklara büyük yas’a katılmaları çağrısı yapıldığını, Orhan Seyfi Orhon’un “Atatürk” şiirinde de bu tavrın bulunduğunu görmüştük.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Behçet Kemal Çağlar’ın Ankaralı Âşık Ömer mahlasıyla yazdığı “Ağıt”, Mustafa Canpolat’ın “10 Kasım”, Muvaffak Sami Aşar’ın “Beynimize Düşen Ateş” şiirlerindeki deyişler de bu çerçevedeki yerlerini almış idiler.

“Tavaf”ın doğadaki varlıkların da katıldığı büyük yas ile ilgili birinci bölümünü, Dolmabahçe Sarayı’nın o günkü durumunu tasvir eden ikinci bölümü izler.

Şiirin üçüncü bölümü, Atatürk’ün ölümünü bir türlü kabullenemeyen şairin “Nasıl olur!” tonunda ardı ardına sıraladığı sorulardan oluşan beyitlerle gelişir. Onların ardından dördüncü bölümün beyitlerindeki Atatürk’le ilgili tasvirler gelir. Derken şair Dolmabahçe Sarayı’nın tam karşısında Üsküdar sırt-

larındaki serviliklere bakar. Gurubeden güneşin camlara vuran al rengini görür. Hayal gücü, ölüm tema'sını işleyen pek çok şairin uzandığı manevi âlemden dolaşmaya koyulur. İşte bu noktada, birden, "Ey!" ünlemleriyle başlayan beyitlerden oluşan yeni bir bölüm başlar. Burada, şairin gelmiş geçmiş bütün kahramanlara yönelik seslenişleri duyulur:

Ey nam alan, zafer yaratan, inkılap açan,
Ey yol veren hükümleri tarihe bir zaman,

Ey eski kahramanları geçmiş asırların,
Gazi'ye ihtiram ile kalkın ve toplanın,

Saf bağlayıp selâma durun hep! O'dur gelen,
Türk ırkının muhabbeti üstünde yükselen.

Sanki şair, ahirete göçenlerden Atatürk için bir karşılama töreni düzenlemelerini ister. Bu noktada, edebiyatımızın içinden bir âşığın, kendi döneminin kahramanlarından biri için:

Şehitlere serdar oldu Genç Osman

dediğini de bir an için aklımızdan geçiririz. Yeraltı suları, XVII. yüzyılın âşıklarından Kayıkçı Kul Mustafa'nın dünyasını da XX. yüzyıl Türk şiirine getirmiş gibi olur.

11 Kasım 1938'de *Ulus* gazetesinde yayımlanan "Tavaf"tan bir gün sonra gene aynı gazetede Behçet Kemal Çağlar'ın "İzinde" şiiri görülür. "Tavaf"ın eski kahramanlara seslenişlerle dolu olan bölümü ile "İzinde" şiirinin ilk bölümü arasında görülen tavır ve deyiş benzerliği pek az iki şiir arasında vardır; olsa bile belki bu ölçüde birbirine yakın değildir:

Kendini yere çal, parçalan tarih!
Ey Timur, Attilâ, Yıldırım, Fatih,
Alpaslan, İskender, Cengiz, Napolyon!
Ey evvelce ölen yüzlerce milyon!
Kâfi değil gökten muhayyel tavaf:
Kalkın mezarlardan, toplanın saf saf;
Doğrulun: Gelen eşsiz bir kahraman,
Doğrulun geliyor en büyük insan...

Behçet Kemal Çağlar, çabuk yazabilen bir şairdi. Okuduğu bir şiiri özünden yakalayıp ona hemen nazire yapmak, o şiirdeki bir deyişten hareket ederek yeni bir şiir yazmak, Behçet Kemal Çağlar'ın bir özelliği idi. 11 Kasım 1938 günü *Ulus* gazetesinde "Tavaf" şiirini okuduktan sonra, hemen o gün "İzinde" şiirini yazmış olabileceğini düşünüyoruz.

Yıllar sonra, Nizip'in Mercihamis köyünden Ahmet Bozkurt'un yazdığı "Ata'ya Ağıt" ın bir yerinde de benzer seslenişler duyuldu:

Sana derim sana koca Cengiz Han
Timur Türk ilen şol Gazi Orhan

Fatih Mehmet ilen Yavuz, Süleyman
Karşı varın sizden büyük er gelir.

Köylü şair Ahmet Bozkurt, "Tavaf"ı ve "İzinde" şiirini daha önceden okumuş, duymuş mudur; bilmiyoruz. Duymamışsa ağıt geleneği, bu tarz tavır takınmalardan doğan bir tema'yı kendi içersinde yaşıyor, diyebiliriz. Duyup okumuşsa Ahmet Bozkurt'un şiiri de "Tavaf" a ve "İzinde" ye katılarak etkilene alanının içine girmiş olmaktadır, diye düşünebiliriz.

Şiirlerin en seçkinlerini bir araya toplayan antolojilerin hemen hepsinde yer almış bulunan şiirler vardır. "Tavaf", Atatürk şiir antolojilerinin dışında tutulmamış ender şiirlerden biridir. İbrahim Alâettin Gövsa, büyük bir şair sayılmazsa da onun "Tavaf"ı Atatürk şiir antolojilerinin vazgeçilmez şiirlerinden biri olmuştur.

"Tavaf" ın yalnız şiir alanında değil, düzyazıda da nasıl etkili olduğunu Hakkı Süha Gezgin'in yazısından izleyelim:

"(Dolmabahçe Sarayı bahçesi)... Oymalı demir kanadlarını, ardına kadar açtığı halde, muhteşem kapı kalabalığı almıyor. Saat kulesinin altında miğfer pırıldları var. Ara sıra madeni düğmeler yanıp sönüyor. Bazen bir sırma parlıyor, bir kılıç kınında krom ve nikel şimşekleri çakıyor.

Burada şapkalar çıkarılarak başlar açıldı. Asker ruhlu millet, erkeği ve dişiyle dörder oldu. Saf bağladı. Kumlar dile geldi. Adımlar hıçkırıyor, titrek ışıklar, gözyaşları gibi sulara ve yaşlı yüzlere konup kalkıyor. O'nun bin şekilli, bin hareketli gölgesiyle dolu muhteşem mermer merdivenler, üzüntüden, ızdırtıdan ağarmış. Fanuslarda ıslak bir buğunun tülleri var.

Bahçeye girdikten sonra artık biz, ayrı ayrı "ben"lerden örülmüş bir varlık değiliz. Kâh duruyor, kâh yürüyoruz. Gece ay devrilmiş, sulara tek tük yıldızlar sekiyor. Karşı kıyılarda pencereler ağlıyor. Deniz, kendi dalgalarıyla kendini dövüyor. Sarayın eteklerinden dalgaların dudakları ayrılmıyor.

Yürüyoruz. İçimizde, hem kavuşmak, O mübarek ebediyeti, gözlerimizle son bir kere görmek isteği, hem bu kavuşmaktan ürken bir ruh ürperişi sezerrek yürüyoruz. Nihayet, yol kısala kısala bitti.

Marmara'ya, Boğaz'a bakan ön kapının merdivenleri başladı. Her basmakta yeni ve başka bir duygu âlemine girerek yükseliyoruz.

İç kapı, çok aydınlık... Sırmalı, tolgalı, bir camlı parmaklığın sonunda alevler bürüle bürüle, kıvrıla kıvrıla dalgalanan altı meşalenin çizdiği ateş-

ten hilâl göründü. Kıvranan meşalelerde bir iç acısı, titreyen ampullerde bir ışık ağlayışı var.

Burada ayaklar, parmak ucuna basıyor. Burada herkes uyandırılmaktan korkulan bir nazlı vücuda yaklaştığını duyuyor. Adımlar ağırlaşıyor. Bulutlu gözlerle bakıyoruz. Yalın kılıç genç, yaşlı zabitelerin sırmalar kuşanmış heykeller gibi dizildiği yerde, çiçek açmış kadifeler üstünde atlas bir sancağa sarılmış Atatürk yatıyor. O, atlas sancağa sarılmış. Düştüğü yerden milletle beraber tutup kaldırdığı Türk bayrağı, O'na sarılmış, en büyük kahramanını sımsıkı kucaklamıştı. Ayı, yıldızı ayrı ayrı canlanarak bin kolla, bin canla O'nu sarmış, şanlı bağrına basmıştı.

Dar kapıdan girerken, salonun derin, heybetli sessizliği içine damlama ya başlayan hıçkırıklar, burada bir sağanak halini aldı. Önümde, arkamda sarılan omuzlar ve yerlerde gözyaşlarıyla ıslanmış halılar görüyorum. Burada, bereket ki halk, birleşik bir yığın oluyor. Onları ayakta tutan budur. Nitekim ayrılınca sendelenmeler başladı. Düşenler oldu. Polisler koştu. Baygınlar kenara çekiliyor. Halinde korkulacak alâmetler görülenler, cankurtaranlara koyuluyor.

Bu, ne benim için, ne bu millet için son tavaf değildir. Başımız her sıkıldıkça, aştığımız dağların yüksekliği başımızı gururla döndürdükçe yine O'na koşacağız. Bir daha derman istemek, minnetimizi bir kere daha söylemek için''¹³.

O günlerin acı duygularının düzyazıda ve şiirde nasıl bir bütünlükte bir araya geldiğini görmüş oluyoruz. Edip Ayel'in deyişleri, hem yukarıdaki metni yalnız bırakmayan, hem de ağıtlarda nasıl bir ruhun nefes alıp verdiğini gösteren örnekleri oluşturuyor:

Yollarda çakıllar bile sızlar adım atsan

.....

Rıhtımdaki ıslak kara taşlar bile yaslı.

(Dolmabahçe)

XX. yüzyıl Türk edebiyatında gerek sayı, gerekse öz bakımından dikkat çekecek özellikler taşıyan Atatürk şiirlerinde, bir yandan XX. yüzyıl Türk şiirinin kendi genel karakterinin çizgileri, öte yandan da yeraltı suları gibi günümüze akıp gelen ve dönemlerle sınırlandırılmayacak bir Türk şiir geleneği yatmaktadır.

ATATÜRK ŞİİRLERİNDE ESKİ DESTANLAR VE EFSANELER

Atatürk, halkımızın gözünde aynı zamanda bir destan kahramanıdır. Şairlerimiz de kendisine, özellikle savaş yıllarında hep bir destan kahramanı olarak bakarlar. Tarih sahnesinde görünülen yıllardan günümüze doğru, hemen her ulusun ve bu arada elbette bizim de ruh dünyamızda masallar, efsaneler ve destanlar önemli yer tutmuştur. Her kahramanlık olayı bir destanın doğuşudur. Kahraman da insanoğlunun hayranlık duygularını kendisinde toplayan bir üstün insandır.

Tarihimizdeki sayısız kahramanların en son ve en büyük örneği de Atatürk'tür. Bundan dolayı hakkında yazılmış bulunan birçok şiirde, çoğunlukla bir destan kahramanı olarak canlandırılmıştır. Hele coşkunluk pek yüksek olduğu yıllarda yazılan şiirlerde destan öğeleri iyiden iyiye ağır basmaktadır. Destan ortamı hazır olduğunda, şiir, realitenin sınırlarını zorlayarak olağanüstülüklerle doğru kanat açmaya hazırdır.

Atatürk için yazılmış bulunan ve "destan" adını taşıyan şiirlerde bu durum açıkça görülür. Bunların yanında "destan" adını taşımadığı halde destan havasına giren şiirler de yazılmıştır. Türk edebiyatının düzyazı kolu da zaman zaman destanlara yönelmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kurtuluş Savaşı ile ilgili yazılarını topladığı kitabına *Ergenekon* adını verir. Bir yabancı yazar (Harold Courtenay Armstrong) da Atatürk'ün biyografisi ile ilgili kitabında kendisini bir destan kahramanı olarak gördüğü için ona *Bozkurt* adını verir.

Goethe, "Bir örneğe ihtiyacımız olduğu zaman eserlerinde insanı en güzel taraflarıyla tasvir etmiş olan Eski Yunanlılara, daima onlara dönelim". diyor.

Edebiyat tarihçisi Nihad Sami Banarlı da kurtuluş savaşları sırasında destanların oynadığı rolü şöyle belirtiyor:

"Destanlar, milletlerin büyük işler yapmak için kendilerine güven duygularında; türlü sosyal ve tarihi sebeplerle uzaklaştıkları milli benliklerine dönmelerinde; yeniden büyük millet olmak, hürriyet ve istiklallerini korumak için davranış kalkınmalarında da vazife görmüştür"².

Bizim edebiyatımız da zaman zaman kendi anakronizm'inden hareketle *Dede Korkut Kitabı*'na ve eski Türk destanlarına yönelir. Kurtuluş Savaşı edebiyatının bir yönü de budur. Bu yönelişler, Atatürk şiirlerinde eski destan ve

Armstrong, *Bozkurt*, İstanbul, 1955, Sel Yayınları.

² *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1971, s. 5

efsanelerden yararlanmayı hazırlamıştır. Özellikle Behçet Kemal Çağlar'ın şiirlerinde yoğunlaşan ve diğer şairlerimizi de kendi çevresinde toplayan bu birikim, incelememizde ayrı bir bölüm açılmasını da gerekli kılmıştır.

Ergenekon, Bozkurt:

Behçet Kemal Çağlar, Ergenekon' adında bir piyes yazmış ve bunu Ankara'da Atatürk'ün huzurunda oynamıştır. Kendisinden dinleyelim:

“Ankara'ya ayak basışının yıldönümünü kutlamaya Halkevi'nde ilk defa karar vermiştik. Reşit Galip nutuklarının en güzelini söylemiş, ben de Ergenekon ismindeki manzum ve bir perdelik bir piyesi bir arkadaşla oynamıştım. Birinci efsane Ergenekon'la ikinci hakiki Ankara Ergenekon'u birbirine vasleden bu piyeste dağlar, demircinin çekiciyle parçalanınca Turan illeri yerine Ankara görünüyor ve kaybolan Bozkurt'un yerine Atatürk'ün silüeti ufukta güneş gibi parlıyordu... Ankara dekorunun önünde seymenler türkülerine ve rakslarına başlıyorlardı...”³

Bozkurt motifini ve Ergenekon tema'sını efsaneden çıkarıp Atatürk'e ve Ankara'ya bağlayan Behçet Kemal Çağlar, bir şiirinde aynı görüşlere bağlı olarak şöyle bir tablo çizer:

Yay yine gerilmede, fırlayacak yine ok;
Yine vatanımızın yeryüzünde eşi yok;
Bozkurt, Ergenekon'u yeni delmiş gibidir;
Herkes bir ihtirai seyre gelmiş gibidir.

(Atatürk'ü Dinlerken)

Daha sonraki yıllarda, bozkurt'u bir topluluğun iradesi gibi gören ve bu iradenin Atatürk'te toplandığını söyleyen Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiiri de bu efsanenin çağdaş yorumuna oturur:

Bozkurt çıkmış kapanık dünyalardan dışarı
Parıltısı yeryüzüne, ellerimizdeki tuğun
Mustafa Kemal hiç kimse değil,
Mustafa Kemal
İradesi topluluğun.

(Mustafa Kemal, 1952)

Vasfi Mahir Kocatürk, Atatürk'ün Samsun'a çıktığı sırada “tanrısal Bozkurt” un geldiğini söyler. Şairin gözleri, Samsun'un dumanlı denizinin ufkunda destanlar dünyasını görmektedir:

³ “Ergenekon, Ankara'da oynanmış fakat yayımlanmamıştır”. (Enver Naci Gökşen, *Behçet Kemal Çağlar*, s. 50)

⁴ Behçet Kemal Çağlar, *Dolmabahçe'den Anıtkabir'e*, İstanbul, 1955, s. 20-21

Güneşin çizdiği izden
Canlı bir umut geliyor;
Ufku dumanlı denizden
Tanrısal Bozkurt geliyor.

(İstiklâl Savaşı Destanı'ndan, XI)

Bir sonraki dörtlükte, efsane Ergenekon'unun demir dağları yerine Kurtuluş Savaşı yılları Anadolu'sundaki kızıl dağların geçit vermesi ve ufukları umutların sarması dileği belirtilir.

Nurettin Özyürek'in "Mustafa Kemal Paşa" şiirinde, onun Kocatepe'ye çıkarken bir bozkurt gibi yol gösterdiği anlatılır:

Ve bir gümüş ay yükseldi yangınlıklar üstüne
Kuru dallar çiçek verdi
Çıkıp Kocatepe'ye bozkurt misali
Kemal Paşa yol gösterdi.

Şükûfe Nihal'in şiirinde de, Atatürk'ün bir bozkurt gibi görünmesi üzerine bu yurdun bir cennete döndüğü söylenir:

Bu diyarda göründü ıssık yeleli Bozkurt
O günden beridir ki cennetini buldu yurt.

(Ankara)

At :

Eski Türk destanlarının en canlı motiflerinden biridir. Bütün edebiyatımızda da başlı başına ve zengin bir figür olmuştur. Divan edebiyatının "rah-şiyye"lerinden turalım da halk hikâyelerine, bu arada özellikle Dede Korkut Kitabı'na ve şiirlerimize uzanan bir genişlikte atın seçkin bir yeri olmuştur. At'a bir masal ve efsane varlığı olarak ayrı bir değer verilmiştir. Atatürk şiirlerinde de bu çizginin dışına çıkılmamış; at, bu şiirlerde de yerini bir destan varlığı gibi almıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirindeki Mustafa Kemal'in atı da bir tılsımla dokunulmuş gibi destanların atlarına özgü bir havaya girer:

Daha da parlamıştı güzelleşmişti al at
Mustafa Kemal'in bindiği günden beri.
Sanki bilinmez bir rüzgârla dolmuştu
Göge göge kalkıyordu alevden başıyla
Uçar ayaklarıyla oyuyordu yeri.

(Mustafa Kemal'in Atı)

Bu şiir, destan atın başından geçenler anlatıldıktan sonra efsaneleşme olayını sonradan Yaşar Kemal'in romanlarında gördüğümüz bir anlatımla şöyle biter:

Ki parlar bazı günler akşam yoklamalarında
Bir yele, bir köpük, bir dört nal hızıyla batı
Nakşolur mavilik üstüne efsaneden
Bin kırmızıyla, bin rüzgârla, bin şahadetle
Mustafa Kemal'in al atı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, at motifini "At'la Mustafa Kemal" şiirinde de işlemiştir. Yalnız o şiir, Ulus'taki Atatürk anıtı ile ilgili olduğundan incelememizin "Şiirimizde Atatürk Heykelleri ve Anıtları" bölümünde söz konusu edilecektir.

Mustafa Kemal'in atını, Arif Hikmet Par ise bir şiirinde masal havası içinde anlatır:

Bu atın şahlanması bir masaldır balam;
Bir yamaçta duruşunu görmüş de Gazi,
Demiş: "Endamına bendolduğum âfet budur işte!
"Atlar içinde yalnız bunu sevmiş de
Canlanmış gözlerinde binlerce yıllık mazi...
Bu atın şahlanması bir masaldır balam.

(Mustafa Kemal'in Atı)

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirindeki al at da böyle bir efsane atı gibi canlandırılmıştır:

Mustafa Kemal'i düşünüyorum
Yeleleri alevden al bir ata binmiş

(Mustafa Kemal'i Düşünüyorum)

Şiirdeki at; engelleri, yüce dağları, engin denizleri aşarken yeleleri alev gibidir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirindeki atın da alev alev göğe kalkan başı olduğunu okumuştuk. Şiirler, bu deyişleri ile Almanya'nın Allgaeu yöresinde anlatılan "Ateş Türk" efsanesine de benziyor⁵.

Mavi Işık:

Mavi ışık da eski Türk destanlarının motifleri arasında yer alır. Destanlarımızdaki mavi ışık; başarının, mutluluğun, tanrısal gücün, dirilişin muştur-

⁵ Çelik Gülersoy, "Allgaeu Efsanelerinde Türkler", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 67, Şubat 1955, s. 1057-1058

cusudur. Mutlu bir olayın yaşanmasından hemen önce, gökten bu ışık iner. Türk'e yol gösteren, Türk'ün kaderinde rol oynayacak olan varlıklar hep bu mavi ışık içinde belirirler.

Arif Hikmet Par da bir şiirinde destanların bu mavi ışığının "Büyük Tharruz" gecesinin göklerinde parladığını anlatır:

Ağustos gecesinde mavi ışıklar iniyor tepelerden
Lacivert bir yelpaze gibi açılmış gökyüzü.

(Büyük Arzu)

Bu şiirdeki zaman, bir destan gecesidir. Gazi, şöyle bir yukarı kaldırıncaya başını, bayrağa gönül vermiş gibi olan yıldızları görür. Gözlerinde yarınki şaflıklardan izler parlar.

R ü y a :

Mehmet Emin Yurdakul, "Mustafa Kemal-I- Zafer" başlıklı şiirinin bir yerinde Osman Gazi'yle ve onun rüyasındaki çınarla bağlantı kurarak yeni bir Türk devletinin kuruluşunu dile getirir:

Osman Gazi'nin diktiği asırlık çınar
Yeni bir rüyanın ağacı oldu;
Gölgesi altında kemerli kızlar,
Üç telli saz çalan âşıklar doldu.

Osman Gazi'nin bu efsanevi rüyasını Âşıkpaşazâde Tarihi'nden okuyalım:

"Bu bâb Anı Beyan Eder ki Osman Gazi Nice Düş Gördi ve Kime Haber Verdi ve Ta'biri Ne Oldı, Anı Beyan Eder.

Osman Gazi niyâz etdi ve bir lâhza ağladı. Uyku galib oldı. Yatdı, uyudı. Gördi kim kendülerün aralarında bir aziz şeyh var idi. Haylı kerâmeti zâhir olmuş idi. Ve cemi' halkun mu'tekadıydı. Adı derviş idi. Ve illâ dervişlük bânınıdaydı. Dünyesi ve ni'meti, davarı çoğ idi. Ve sâhib-i çerağ ve 'alem idi. Dâym müsafirhânesi hâli olmaz idi. Ve Osman Gazi dahı gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. Osman Gazi kim uyudı, düşinde gördi kim bu azizün koynından bir ay doğar, gelür Osman Gazi'nün koynına girer. Bu ay kim Osman Gazi'nün koynına girdüğü demde göbeginden bir ağac biter. Dahı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden sular çıkar. Ve bu çıkan sulardan kimi içir ve kimi bağçalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdur. Andan uyhudan uyandı. Sürdi, geldi. Şeyhe habar verdi. Şeyh eydür: "Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim Hak Ta'âlâ sana ve neslüne padişahlık verdi. Mubârek olsun" der. Ve "benüm kızum Malhun senün helâlün oldı" der. Ve hemandem nikâh edüb kızını Osman Gazi'ye verdi"⁶.

⁶ Osmanlı Tarihleri (Tevârih-i Âl-i Osman), düzenleyen: Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 95
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

Osman Gazi'nin düşünde gördüğü asırlık ağaç, kuracağı devlet olarak yorumlanır. Mehmet Emin Yurdakul da şiirinde bu asırlık çınarın "yeni bir rüyanın ağacı" olduğunu söyleyip Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu şenliklerle anlatır.

Guillaume Tell:

Mehmet Emin Yurdakul, gene aynı şiirindeki diğer iki dörtlükte efsaneleşen bir başka kahramanla (Guillaume Tell ile) Atatürk arasında bir ilgi kurar:

Guillaume Tell, Washington gibi senin de
Başında zaferin bir tacı vardı

Mehmet Emin Yurdakul, bu şiirinde Mustafa Kemal'i "kızları ağlayan kırk esir şehre özgürlük, kurtuluş götüren" bir kahraman olarak görüyor. O yıllarda yazar ve şairlerin özgürlüğü neden çoğunlukla başka ülkelerde aradıklarını, neden yabancı modellere baktıklarını anlamak için Yahya Kemal Beyatlı'nın bir yazısını gözden geçirelim:

"Boğaziçi'nin kırlarında gezinirken çocukluğumun en güzel iki hâtırası olan Esir Jeminüs ile Guillaume Tell gözlerimi yaşarttılar. Altör şehri gözümün önüne geldi; sonra düşündüm ki yarının Türk çocukları hürriyeti benim gibi Pyrénées yahut da İsviçre dağlarında aramayacak; geçen kış Kafkas karları arasından Kâzım Karabekir'le Kars'a yürüyen genç zabitler ve genç köylüler, Anadolu'yu ulvî ruhlarının mukaddes kanlarının râhiyalarıyla doldurdular. Artık Anadolu'da her köy bir Altör şehridir. Biz bu büyük vak'aya pek yakınız da inanamıyoruz; yarın bu vak'a kudsî bir efsâne olunca herkes Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını bir reis ve mücâhid olmaktan farklı görecektir; çünkü yalnız efsânelerde iman tılsımı vardır; bizim nesil hürriyeti bir mevhûme gibi özlüyordu. Yarının Türk çocukları hürriyetin toprağında doğup büyüyecek".

Fırtına Kuşu:

Özgürlükler öncülerle gerçekleşir. Yolu açanlar; önde gidenler, öne düşenlerdir. Yaşayışları bakımından edebiyatımızda özgürlük kavramı ile bağlantı kurularak adlarından söz edilen fırtına kuşları vardır. Fırtına kuşları, aynı zamanda "denizin esrarengiz kuşları" olarak bilinir. Bir şairimiz ve bir yazarımız, Atatürk'ü bu "esrarengiz" kuşlara benzetmiştir. Fakat bu benzetmeden önce, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirinde fırtına kuşları ile şairler arasında bir ilgi kurulduğunu görürüz:

"İnsanlığın ve milletlerin adalete, hürriyete kavuşmaları hususunda dileklerini içine alan ve 1919'da neşrettiği "Dua" adlı şiirini Efganlı Cemalet-

⁷ "Esir Jeminüs ve Altör Şehri", *Eğil Dağlar*, İstanbul, 1966, s. 14
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

tin'e ithaf eden Mehmet Emin Yurdakul''⁸ sanırız, ilk kez fırtına kuşlarından söz etmiş olur:

Ey Allah'ım mâdem ki sen fikrimi hür yarattın
Bana kendi adımdan daha önce şâir dedin;
Benden hırsa kin, isyan; benden zulme öc istedin
Mâdem ki sen gözümü şimşek gibi parıldattın
Beni attın fırtına kuşu gibi şu dünyaya
Bir ses verdin denize, yere göğe haykırmaya⁹.

Daha sonra Behçet Kemal Çağlar'ın yazdığı bir şiirde -ama bu kez bir şai-ri değil- Atatürk'ü bir fırtına kuşu gibi canlandırma imajına bağlı deyişlerin bulunduğu bir dörtlük yer alır:

Gönlümüz çırpınıp istiyor artık
Sana ermekçin ey fırtına kuşu
Yola çıkmak, yalın ayak, baş açık
Tırmanmak gök denen mavi yokuşu.

(Atatürk'e Mektup)

Birçok noktada olduğu gibi, bu noktada da düzyazı gene şiirin yanındadır. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1928 yılında *İkdam* gazetesinde yayımlanmış olan yazısı "Fırtına Kuşu" başlığını taşır. Bu yazı, sonradan yazarının Günebakan adlı kitabına da alınmıştır¹⁰.

Söylev türünün edebiyatımızdaki güzel örneklerinden biri olan bu yazısında Hamdullah Suphi Tanrıöver, Atatürk'ü, gerçekleri haykıran bir önder, hem bir "fiil adamı" hem de "fiil adamının yollarını açan bir söz adamı" olarak ele alır. Bu yazı: "Önümüzde giden kuş, kılavuz kuş! Hepimizin kalbinde senden gelen bir ışık, yeni ufuklara arkandan akıp gidiyoruz". diye biter.

Bir Mezopotamya Efsanesi:

Behçet Kemal Çağlar, "Yirmi Yılın Sonunda" adlı şiirinde eski bir Mezopotamya efsanesine, Tevrat'ta da geçen efsanevi bir olaya yer veriyor:

Yakın gözler kamaşmış, ateşten harflerinle;
Nerdeyse diyecekler: "Yersizdi o ihtilâl!..."
"Ma Nehli Taslı Fâris" Babil duvarındaymış,
Dünyanın duvarında şimdi Mustafa Kemal.

⁸ Mehmet Emin Yurdakul'un *Eserleri-I. Şiirler*, hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara, 1969, s. XVIII.

⁹ A.g.e., s. 266

¹⁰ Hamdullah Suphi, *Günebakan*, Ankara, 1929, s. 197-202.

Şiirin altındaki bir notta “Ma Nehli Taslı Fâris” sözleriyle ilgili olarak Behçet Kemal Çağlar: “İsrailoğullarının 70 yıllık Bâbil esirliğinin son gününde duvarda beliren ateşten sözcükler” açıklamasını veriyor.

Bu sözler, Nabukadnetsar'ın oğlu Belşatzar'a uyarı niteliğinde, Tanrı'nın buyruğu üzerine, görünmeyen bir insanın eliyle kral sarayının duvar sıvası üzerine yazılır. Belşatzar kendini yücelerde gören, Allah'ı tanımayan, başka ilâhlara tapan bir hükümdardır. Yazının yazılması üzerine Belşatzar, bütün kâhinlere, büyücülere yazının ne demek olduğunu yorumlamaları için buyruk verir. Onların çözemediklerini, o sırada Babil'de sürgün hayatı yaşayan İsrailoğullarından Daniel çözer:

“Çözülen yazı şudur:Mene, mene, Tekel-Ufarsin. Bu şeyin manası şudur: Mene: Allah senin krallığını saydı ve onu sona erdirdi. Tekel: Terazide tartıldın ve eksik bulundun. Feras: Ülken bölündü, Medlere ve Farslara verildi”¹¹.

Behçet Kemal Çağlar, bu noktadan hareketle Mustafa Kemal'in “Ya istiklâl ya ölüm” diye haykıran sesiyle bütün dünyayı uyardığını belirtmek istemiştir. Bu sözler, Çağlar'a göre, bütün ezilmiş uluslar adına söylenmiş ve zalimler okusun diye de sanki dünya duvarına yazılmıştır.

Eski Yunan Mitolojisi:

Arif Hikmet Par, bir şiirinde Atatürk'ü eski Yunan mitolojisinin deniz tanrısı Poseidon'u çağrıştıracak yolda anlatıyor:

Ben rüzgâr istemem şahlanmağa
Yelemi okşasın Mustafa Kemal yeter.
O, bir üflesin avuçlarıma
Süt liman olurum, cümbüşüm biter.

(Denizde Mustafa Kemal)

Şiirde, denizler dile geliyor. Deniz, bütün coşkunluğu ile durgunluğunu Mustafa Kemal'e bağlıyor. Burada, belki şairinin bile düşünmediği bir Poseidon karşısında bulunuyoruz. Mustafa Kemal, tıpkı Poseidon gibi, denizlere söz geçirmektedir. Poseidon'un bu özelliğini eski Yunan mitolojisinden okuyalım:

“Fırtınayı başlatmak, durgunluğu getirmek onun elindeydi:

Buyurdu, fırtına rüzgârı yükseldi
Denizin dalgaları da.

Rüzgârlar, dalgalar ne kadar yükselirse yükselsin, Poseidon altın arabası-na binip de denizin üstünde dolaşmaya başlayınca ortalığa bir durgunluk, bir sessizlik, bir dinginlik yayılırdı”¹².

Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 1949, s. 846-847 (Tevrat, Daniel Bölümü, Bâb 5)

¹² Edith Hamilton, *Mitolojiler* (çev. Ülkü Tamer), İstanbul, 1964, s. 12

Poseidon “mythe”inin bir Atatürk şiirinde böylesine yer almış bulunması, Atatürk’ün başka kültürlerin efsane kahramanlarına da benzetildiğini gösterir.

Efsanelerden gerçeğe dönünce Atatürk’ü anlama ve anlatmada da yeni değerlendirmeler oldu. Şiir de buna uygun yola girdi. Ama bu aşamada dahi Atatürk’ü bir efsane-adam gibi görme eğilimi yer yer kendisini göstermeye devam ediyor. Hem bu, bir noktada belki gerekli de oluyor.

Günümüzde insanlık, zaman zaman efsane ve destanların kanatlarında uçmak istemiyor mu? Bilim-kurgu romanları ve filmleri, insanoğlunun teknoloji çağında bu gerekmesini karşılayan yeni bir mitolojiyi anlatıyor.

EDEBİYATIMIZDA ÇOBAN SEMBOLÜ

Çoban, Türk edebiyatında pastoral şiirlerin konusu olan gerçek kişiliğinin yanında sembolik olarak da görülmektedir. Masallarımızdaki erkek kahramanlar arasında çobanlara rastlanır. Masallarımızda görülen çoban, erdemli yoksulluğun mutluluğa duyduğu özlemi ve ona kavuşulabileceğini anlatan canlı tiplerden biridir¹. Masalların sonlarında; namuslu, çalışkan ve mert çobanların padişah kızları ile evlendikleri görülür. Feerik karakterdeki masallarımızda ise padişah kızlarının yerini peri kızları alır. Çobanlar, peri kızlarıyla evlenir. Bunun en tipik örneklerinden birini, Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyelerden "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Boyu"nda görüyoruz. Masalımsı özellikler taşıyan bu hikâyenin kahramanlarından olan çoban, bir peri ile evlenir².

Çoban sembolü, halk edebiyatımızın sınırlarından çıkarak "Millî Edebiyat" döneminin şiirlerine de girmiştir. Orhan Seyfi Orhon, Türk masal motiflerinden yararlanarak yazdığı bir şiire "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi" adını vermiştir. Bu şiir, 1919 yılında kitap halinde de basılmıştır³.

"Millî Edebiyat" akımının dilde sadeliğe yönelme, konularda "millî" olma ilkelerine göre kaleme alınan bu dönemin şiirlerinde, halk edebiyatı tiplerinden biri olan çoban da ön plâna geçivermiştir. Çoban; sürüsü ile mutlu olan, sürüsünü yabana kurda kaptırmayan, dağıtmadan sürüyü otlatıp toplayan ve belli bir yurttan yayılan sürüsü ile disipline edilmiş bir yaşantıyı sürdüren kişidir. Yerleşik düzene geçtikten sonra bile, ömrünü yayla ve kışlaklar arasında geçirmeye devam eden yörüklerin yaşamında çobanın bir de sosyal bir yeri vardır.

Bütün bu özelliklerinin yanında, ulusal çizgiyi yansıtan kişilerden biri olması da çobanı, edebiyatımızın önemle üzerinde durduğu konulardan biri yapmıştır. Bilinç altından gelen bir seçmeyle, edebiyatımızın sayfaları "Millî Edebiyat" dönemine geçildiği yıllarda birdenbire çoban sembolleri ile doluyor. Bu durum ancak yukardaki etkenlerle açıklanabilir.

Selânik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisinin 17 Mart 1911 tarihli sayısında Ziya Gökalp'ın "Turan" şiiri yer alır. Ziya Gökalp, bu şiirinde:

¹ bak. Wolfram Eberhard und Pertev Naili Boratav, *Typen Türkischen Volksmärchen*, Wiesbaden, 1953, Motivindex, Hirt, s. 455

² Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bak. Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, 1973, s. CCCXXX

³ bak. Orhan Seyfi Orhon, "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesini Niçin ve Nasıl Yazdım", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Sayı: 1, İstanbul, Ocak 1972, s. 37-43

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan

diyerek ütopi'de kalan, ancak o günler için ideallerde yaşayan bir vatan çizmişti. Malta sürgünü Ziya Gökalp ise, Turan özlemini duyan Gökalp değildir; 1920'li yıllardaki gerçekleri dile getiren, ütopi'den kurtulmuş bir düşünce adamıdır. "Çobanla Bülbül" şiiri de işte o yılların ürünüdür. Gökalp'in "Çobanla Bülbül"ündeki çoban, sembolik olarak Kurtuluş Savaşı yıllarının Mustafa Kemal'idir:

Çoban kaval çaldı, sordu bülbüle:
Sürülerim hani, ovam nerede?

Dağılmış bir ulusun paylaşılmış bir yurtta yaşadığı bir ortamda ovasına yeniden kavuşup sürülerini toplamaktan başka bir düşüncesi olmayan çoban sembolü, 1920 yılının Türk tarihindeki gerçek çizgilerini verir. Buradaki çoban, Mustafa Kemal; sürü, Türk ulusu; ova da bütünlüğü düşünülen yuttur.

Çoban dedi: "Edirne'den tâ Van'a,
Erzurum'a kadar benim mülklerim!

deyişi de Amasya genelgesinin, Erzurum ve Sivas kongrelerindeki kararların şiirdeki yankılarından başka bir şey değildir.

Çoban dedi: "Sürülerim hep kaçsa,
Bir sürüm var, kaçmaz, adı: Türk İli".

Burada, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış topraklara ağlamanın yerine elde tutulması gerekli yurda sımsıkı sarılmanın ve bunu inanca dönüş-türmenin anlamı yatar. Türkiye adının Türk İli olarak kullanılması, genç kuşak şairlerinde de görülür. Ziya Gökalp'in dilinden genç şairlerin diline de atlayan bu ad, zaman zaman Atatürk için yazılmış olan şiirlerde de yer alır.

Ovayla sürü ve çoban arasındaki bağıntıyı yurtla ulus ve kurtarıcı arasındaki bağıntıya taşıyan "Gökalp, Cumhuriyet devrine "Kızılalma"da gördüğü hayâlin "şen'iyete uygun" bir şekli olan "çağdaş medeniyet" ideali ile girer ve onun gerçekleşmesini Gazi Mustafa Kemal'den bekler"⁴.

Ziya Gökalp, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın da sözünü ettiği "Gazi'ye İstida" adlı şiirinde:

Sürümüzde bir kurt çoban kalmasın,
Tepemizde gizli düşman kalmasın;

⁴ Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp ve Saadet Perisi", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: XIV, İstanbul 1965, s. 60

Düşmanların dostu hakan kalmasın;
Kurtar bizi bu yaldızlı yılandan!

derken Mustafa Kemal'e seslenmektedir. Bu seslenişte gene semboller konusu: Sürü ve çoban. Sürümüzde kalması istenmeyen kurt, "düşmanların dostu hakan" diye açık açık belirtilen Vahdetin'den başkası değildir. Sürünün başına geçmesi istenen çoban da Mustafa Kemal'dir.

Atatürk'le de Kurtuluş Savaşı ile de ilgisi olmayan bir kitapta yer alan bir şiirinde, Şükûfe Nihal'in de "çoban sembolü"nü dile getiren bir dörtlülüğü vardır:

Yine buldu genç çoban
Zümrütlü ovasını
Kâm aldı kavalından;
Avundurdu yasını...⁵

Bu dörtlükte geçen çoban-ova-kaval sembolleri ile sırasıyla Mustafa Kemal, yurdumuz ve sürüyü (ulusu) toplama gücünden söz edilmiş olmaktadır. "Mudanya Zaferinde" başlığını taşıyan bu şiirin de Ziya Gökalp'ın "Çobanla Bülbül" şiirine bağlı olduğu görülmektedir.

Âşık şiirimizde de bu sembolü buluyoruz. XX. yüzyılın ilk yarısının Siyasal yöresi âşıklarından olan Meslekî, bir gün:

Yarabbi bir sahip, bir çoban gönder
Yiğit belli değil, mert belli değil.

diye başlayan koşmasını okumaya koyulur. Yanında bulunan Rıdvan Nafiz de kendisine: "Âşık bugün de bir çoban arıyor musun?" diye sorunca başka bir koşma ile karşılık verir. Bu koşmasında yurttaki huzuru "belli oldu" ayakları ile bağladığı dörtlüklerinde sayıp dökerek artık bir çobana gerek kalmadığını anlatır⁶.

Şiirimizdeki durum budur. Edebiyatımızda düzyazı alanında da buna paralel bir gelişmeyi görürüz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iki kitabında, çoban, gene sembol olarak karşımızdadır. Bunlardan birinde kurtarıcı çobanın nasıl beklendiğini görelim:

"Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve Tanrısı vardı. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı büyük perseküsyon devirlerindeki Beni İsrail gibiydik. Gökten inecek Mesih'i bekliyorduk ve iki asır hasretle yandığımız millî kahraman, hâlâ bir türlü görünmüyordu.

⁵ bak. Murat Uraz, *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, İstanbul, 1940, s. 152

⁶ bak. Eflâtun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney, *Âşık Meslekî*, İstanbul, 1953, s. 28 ve s. 59; Fevziye Tansel, "Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)" s. 489

Hani çoban nerede?

Ziya Gökalp, o zaman (1912 Balkan Savaşı yılları) henüz bu mısra'ı yazmış değildi. Fakat, o zamana kadar, bir nevi Tanzimat Osmanlıcılığı ile Ahmet Vefik Paşa Türkçülüğü arasında sallanan milliyet şuuru bu ıstırapta, artık, kendi sentezini bulur gibi olmuştu”.

Çoban sembolü, şiirden romana da adım atar ve Türk okurlarının karşısına Yaban'ın sayfalarında bir kez daha çıkar; romanın kahramanı Ahmet Celâl, “yalnızlığın dinmeyen sızısı” içindeyken şunları düşünür:

“Bir sürü hayvanı olan insan, sürüsünden ayrı düşünce zavallı mustarip âvâre bir mahlûk oluyor. Bunu, sürüye dönmekten başka avutacak bir şey yoktur.

Fakat benim sürüme ne oldu? Hani, çoban nerede? Çoban, Ankara'nın yalçın kayası üstünden sesleniyor, sürüyü toplamaya çalışıyor. Sana selâm, ey mukaddes çoban; gazan mübarek olsun! Fakat günün birinde sürünü topladığın zaman ben onun içinde bulunabilecek miyim? Bu köy, onun içinde bulunabilecek mi?”*

Konuyu bütünllemek bakımından, Behçet Kemal Çağlar'ın bir piyesinin de çoban sembolüne dayandığını belirtelim. Ancak, piyeste sembol olan kişiler değişiktir. Çoban, Mustafa Kemal'in sembolü olmaktan çıkmış, sahnede gençliğin sembolü olarak yer almıştır. Mustafa Kemal rolü, eserdeki çobana değil; Bey'e verilmiştir⁹.

Çoban, tarihteki görevini yerine getirerek sürüyü toplamayı başarır. Çoban sembolü de başta Ziya Gökalp ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu olmak üzere, Türk şiiri ile Türk romanını kendi çevresinde toplayıverir. Bu toplanış, çoban'ın fonksiyonunu yaptığını da gösterir. Bu sembol de artık bundan sonra bir daha pek görülmez; edebiyatımızın bir döneminin sayfaları arasında kalır.

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, İstanbul, 1961, s. 16

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, üçüncü basılış, İstanbul, 1945, s. 93-94

⁹ bak. Enver Naci Gökşen, *Behçet Kemal Çağlar*, s. 97

KAHRAMANI YÜCELTME

“Kahramanlar kültü”nden söz eden ve bu konuda bir kitabı bulunan Thomas Carlyle: “Kâinat tarihi, onların bir araya toplanmış biyografilerinden ibarettir”¹. diyor.

Kitabında on kadar büyük insanı ele alan Thomas Carlyle, eğer XX. yüzyılda yaşamış olsaydı, büyük bir kahraman olarak Atatürk’e de diğerleri arasında seçkin bir yer ayırırdı.

Muzaffer Hacıhasanoğlu, “Kahramanlar” başlıklı yazısında, Şevket Süreyya Aydemir’in “Tarihî şahsiyet; kendi toplumunda, yahut çağın yani insanlığın serüveninde tarihin akışına müdahalesi olan insan demektir”. cümlesini aktarıyor². Atatürk, bu bakımdan da yücedir.

Fazıl Hüsni Dağlarca’nın şiiri hemen hemen bu düşünceyi verir:

Öyle ulu ki öyle kahraman ki
Vardığınızı sanırsınız
O uzak.

(Mustafa Kemal)

Atatürk, Türklük’ün ve dünyanın diğer kahramanlarından çok daha ayrı ölçülerle ele alınmıştır. Şiirlerdeki yüceltme, genel olarak vatan kurtaran kahraman Atatürk’e yöneliktir. Tarık Orhan, “10 Kasım’da Atatürk” adlı şiirinde Atatürk’e “Uzak yakın, Fatihlere Yavuzlara eş kahramanlara baş” diye özel bir yer verirken “Atatürk’e Her Zaman” adlı şiirinde kendisini insanlık tarihinin tek kahramanı olarak görür:

Sensin bütün bir insanlık
Tarihinde tek kahraman.

Halkımızın gözünde de üzerinde en çok durulan, hayranlık uyandıran bir kahramandır. Atatürk, her şeyden önce bu yönü ile erişilmez bir noktadadır. Âşık Poshoğlu Müdamî, Atatürk’ü bu görüş açısından şöyle anlatır:

Bizi sen kurtardın düşman elinden
Dünyaya değerdi başın Atatürk

¹ Kahramanlar, çev. Reşat Nuri Güntekin, İstanbul, 1943, s. 1.

² Varlık, Sayı: 803, Ağustos 1974, s. 10

Düşmanların yüreğinde heybetin
Mızrak idi gözün kaşın Atatürk.

(Ağıt)

Kahramanlar, olağanüstü kimselerdir. Destanlar döneminden çağımıza gelene kadar her dönemde, bu yorum, özelliğinden pek fazla bir şey yitirmeden yer alır. Kahramanlarda tanrısal bir güç olduğuna inanılmıştır. Mythe'ler döneminin ölçüleri, sonraki dönemlerin şiirlerinde, yeniden kullanılmaya başlanır. Faruk Nafiz Çamlıbel, Atatürk'ü överken bu ölçülere bağlı kalmıştır:

Tanrının nurudur yüzünde yanan
Bin yılda bir doğan kahramansın.
Tarihte ün alan kim varsa, ondan
Sen daha şanlısın, daha yamansın.

(En Büyük)

Kahraman kavramında, savaşta zafere ermenin yanı sıra ulusunu özgür-
lüğe kavuşturma da yer alır. Yaşar Nabi Nayır, bir şiirinde bunu dile getiriyor:

Yurdumu çalmak için gelen cihangirleri
Önünde secdelere getirmiştin o zaman,
On dört milyon insana vurulan zincirleri
Sendin tunç elleriyle parçalayan kahraman.

(Gazi'ye)

Sabih Şendil'in şiiri de bu noktada karar kılarak bir kumandanın en büyük dileğinin zafere ermek olduğunu söyler:

Zafer diyordu da başka bir şey demiyordu,
Yüzünün bütün çizgileriyle bu kahraman.

(İstiklâl Savaşında Mustafa Kemal)

Atatürk'ün kahramanlığını dile getiren ve benzerleri arasından ancak birkaçının üzerinde durabileceğimiz bu şiirlerin pek çoğu, onun sağlığında yazılmış olanlardır.

Sonraki yılların şiirlerinde Atatürk'ün diğer yönlerinin dile getirildiği değişler, şiire girmeye başlar. Ancak coşkulu anlatım, daha önceden almış olduğu yeri kolay kolay bırakmaz. Sağlığında her şeyi o imiş gibi gören, her yerde onun varlığını bulanlar için, böyle bir kahramanın ölümü elbette çok sarsıcı olacak, bu beklenmedik olaya hiç kimse kolay kolay inanmak istemeyecektir. Bir kahramanın ölümü sırasında duyulan duygular, 1938'in Atatürk şiirlerine türlü dalganışlarla dolmaya başlar. İbrahim Alâettin Gövsa, bir kahramanın ölümünün yarattığı şaşkınlığı şöyle dile getirir:

Son uykusunda öyle mi bir devr uyandıran
Bir ırka can veren Atatürk adlı kahraman!

(Tavaf)

Orhan Şaik Gökyay'ın şiiri, Atatürk'ün ölümünü, gene kahramanlık tema'sına bağlı kalarak, şu deyişlerle duyurur:

Bir yalın kılıcıydın Türk denen kahramanın

Gökler haber alsın bir kahraman vurulduğundan;
Ordular bir meçhule doğru ayaklanmalıdır,
Sancaklar düşsün öne! Bu senin son cengindir.

(Yarı Çekilen Bayrak)

Aynı şair, Atatürk'ün kahramanlığını anlattığı bir başka şiirde halk edebiyatımızın geleneği içinde ve özellikle Dede Korkut Kitabı'ndaki "soylama"-lara benzer deyişlerle konuşur:

Görüp karalara batmış akları,
Pörsümüş tuğların da saçakları,
Yedi bir düvelden yağan okları
Kılıcın tersiyle çelen bizdendir.

(Soylama)

Böyle bir kahraman hiç unutulmaz. Onun adı, şiirlerde, türkülerde, marşlarda söylenir. Okullardaki 10 Kasım törenlerinde öğrenciler, onun adı geçen şiirleri marş olarak söylerler:

Adını küçük büyük
Anıyoruz her zaman
Adı büyük Atatürk
Anlı şanlı kahraman.

(Mehmet Necati Öngay, Atatürk'ü Anış)

Onunla birlikte yaşanmış olan, inançla geleceğe bakılan mutlu günlerden sonra; onsuz yaşanan, onun düşünüldüğü, özlenerek arandığı günler gelip çatar. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum" şiirinin ana tema'sı budur: Bir kahramanı özlem duyarak aramak.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
Yanmış yıkılmış savaş meydanlarında
Destanlar yaratıyor cihanın görmediği,
Arkasından dağ dağ ordular geliyor
Her askeri Mustafa Kemal gibi.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Gelmiş geçmiş kahramanlara bedel
 Hükmediyor uçsuz bucaksız göklere,
 Al bir ata binmiş yalın kılıç
 Koşuyor zaferden zafere.

(Mustafa Kemal'i Düşünüyorum)

Atatürk'ün ölümünden sonra yazılmış şiirlerin en güzellerinden biri olan "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum", şiir sanatının aradığı çeşitli öğeleri, etkili bir anlatımla kucaklaştıran bir ustalığı sergiler.

Bu alanda daha pek çok şiir olduğu bir gerçektir. Konuyu kapatırken onların peşine düşmektense Yahya Kemal Beyatlı'nın bir yazısında kullandığı söze bakalım: "Mustafa Kemal'i bir şahıs zannedenler aldanıyorlar. Mustafa Kemal İzmir'e efzunlar çıktığı günden evvel bir ferddi. O günden beri artık bir fert değil, bir timsâldir"³.

Aynı düşünceyi paylaşan ve hemen hemen aynı söz kalıbına oturarak kullanan Ziya Gökalp'ın da "Millî kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsalidir". dediğini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bir kitabında okuyoruz⁴.

Yurdumuzu kurtaran ve bizi özgür bir ulus yapan kahraman Mustafa Kemal'i devlet adamı Atatürk izledi. Hayatının bu her iki döneminde de "millî timsâl" olma niteliğini bozmadı.

³ Necat Birinci, "Yahya Kemal'in Yazılarında Gazi Mustafa Kemal ve Millî Mücadele", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 144-145

⁴ Atatürk, İstanbul, 1961, s. 18

ATATÜRK'ÜN DEHASI

Dehanın ne olduğunu araştıran, Atatürk'ün dehası üzerinde duran yazarların düşüncelerini biraz sonraya bırakarak konuya Yahya Kemal Beyatlı'nın "İtrî" şiirindeki açıdan bakalım:

O dehâ öyle toplamış ki bizi

Burada deha'nın önemli bir niteliği dile getirilmiş oluyor: Toplayıcılığı. Savaşta barışta, yaptığı her yeni işte ulusunu kendi çevresinde toplamış olan Atatürk, bu niteliği fazlası ile hak eder.

Yahya Kemal Beyatlı, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında yazdığı bir yazıda Atatürk'ün dehasından söz eder: "Mustafa Kemal Paşa'nın asıl dehâsı, Samsun'a çıktığı günden itibaren Türk milletinin istiklâl iddiasında olduğunu sezişindedir".

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bir monografisinde, Atatürk'ün "Dahiliği" üzerine, böyle bir başlık altında uzunca bir bölüm yer alır². Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Deha, uzun bir sabırdır"³, diyerek konuya girer ve bir yerde "Mustafa Kemal'in ilâhî içgüdülerini sessiz bir yeraltı faaliyetiyle durmaksızın çalışarak kendi dehasının emsalsiz ve sağlam mimarisini kurdu"⁴, diyerek dehanın nasıl oluştuğunu açıklar.

Buna yakın bir görüşü Nurullah Ataç'ta da buluruz: "Atatürk, dehasını Türk'ün özünden almıştı; o bir fert, bir şahıs değil, bir millet hayatının, kudretinin insan şeklinde tecelli etmesiydi"⁵. Nurullah Ataç'ın bu cümlesindeki öz'e, Yahya Kemal'in dile getirdiği "millî timsâl" görüşü ile bu görüşe katılan Ziya Gökalp'in "Millî kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsâlidir". cümlesindeki düşünce maya olmuştur.

Falih Rıfkı Atay: "Adını Türk dilinin bütün övücü sıfatları ile daha sağlıklığında donatmıştı. Ona Kurtarıcı, Kurucu, Yaratıcı, Dâhi Asker, Büyük İnkılapçı, daha birçok şey dedik ve diyoruz. Bu sıfatlardan hiç biri Atatürk'ün üstünde eğreti durmaz"⁶ demektedir.

"Mustafa Kemal Paşa", *Eğil Dağlar*, İstanbul, 1966, s. 118. Kitaba bu ad ile alınan yazı, 12 Mayıs 1337/1921 tarihli *İleri* gazetesinde "O" başlığı altında yayımlanmış olup Hilmi Yücebaş da bir kitabına böyle aktarmıştır: *Edebiyatımızda Atatürk*, İstanbul, 1960, s. 18-19

² Atatürk, İstanbul, 1961, s. 47-59

³ A.g.e. s. 47. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun türkçeleştirerek kullandığı bu görüş Buffon'undur: "La génie est une longue patience".

⁴ A.g.e. s. 52

⁵ "Matem Günü", *O'nun için Yazılanlar Söylenenler*, s. 385

⁶ "Atatürk'ün Bıraktığı Ders", *Kemalizm*, Sayı: 4, İstanbul, Kasım 1962, s. 1

Şimdi de “Atatürk neden dâhidir?” sorusuna yanıt arayan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun yazısını gözden geçirelim. Bu yazı, yukarıda ayrı ayrı yazarlarımızdan aktarılan görüşleri de bir bütünlük oluşturacak yolda toplayarak verir:

“Büyük matem münasebetiyle “deha” kelimesini sık sık tekrar ediyoruz. Fakat deha nedir? Önce şuna dikkat edelim, deha olmak için madde, hayat, ruh ve sosyete gibi işlenecek bir mevzu olmak gerektir. Demek ki, dâhi, her şeyden önce, realite âlemini işleyen bir adamdır. İşte dehayı işleyici insanın bu realite ile olan münasebeti üzerinde tanıyabiliriz.

1- Deha büyük bir sempati kudretidir. Dâhi seven, duyan, mevzu olan tabiat, insan, cemiyet ile bir ve bütün olan insandır. Dâhinin bu sevgisi herhangî ufak ve hasis sevgiye benzemez; sonsuz, mutlak bir şeydir. Dâhi kendine mahsus olan bu kuvvetli sevgi ile mevzuun içine girer, onun kalbi olur, onu duyar, anlar ve yaşar. Atatürk’te gördüğümüz en büyük deha hassalarından biri budur. O’nun bütün öbür büyük eserlerine başlangıç olan ilk büyük eseri Türk milletinin yaşama kabiliyetini sezmiş olmasıdır. Bunu hiçbir kimse ve hiçbir tarih bu kadar şiddet ve mutlaklıkla sezmemiştir.

2- Dehanın ikinci mühim hassası bir tahayyül kudretidir. Dâhi mevzuu üzerine sarktığı zaman onu bütün duygululuğuyla anlamakla kalmaz, bütün hareket, değişme ve olma imkânlarıyla da kavrar. Dâhinin gözünde işleyeceği mevzu olmuş bitmiş bir şey değil, yepyeni imkânların, yepyeni yaratmaların hazinesidir. Atatürk için Türk milleti işte böyle bir imkân hazinesi ve kaynağıydı. Atatürk bütün sözlerinde Türk milletinden mutlak ve sonsuz bir varlıktan bahseder gibi bahsediyordu.

3- Dehanın üçüncü mühim karakteri terkip, sentez kudretidir. Dâhiler tabiatın eline verdiği fânî maddeleri, hayat ve ruhları birbiriyle anlaştıra anlaştıra yepyeni, orijinal terkipler, canlı ve eşsiz sentezler var ederler. Atatürk’ün eline gelen Türkiye, imparatorluğun iflâs ettirdiği eski Türkiye idi. Atatürk, bu Türkiye’yi yeni baştan kompoze ederek onu en güzel bir sanat eseri, canlı, kuvvetli, cazip, güzel bir mevzu haline getirdi. Hiçbir tarih ve hiçbir millet “Atatürk Türkiye’si” kadar bir ve bütün düşünen, duyan ve işleyen bir insan topluluğu görmemiştir. Atatürk, bu Türk sentezinin yaratıcı başlangıcıydı.

Şimdi bir de dâhinin eserine mevzu olan milleti ele alalım. Bir milletin büyük dâhiler yetiştirmesi için her şeyden önce millet olarak varolması, maddeten olduğu gibi, manen de varolması şarttır. Atatürk’ün maddî ve manevî varlığına imkân veren bu millettir. Türk milletinin yüksek kültür ve medeniyet enerjisi tarihi gibi hali de göstermektedir. Yeni Cumhurbaşkanı’nın seçiminde gördüğümüz isabet ve birlik bunun delilidir.

Bir milletin dehaya lâıyk olması için onun vicdanında sonsuz tekâmül hamleleri bulunmak da lâzımdır. Dâhilerin büyük milletler arasından çıkmasının sebebi budur. Mimar Sinan’ı, Gökalt’ı yetiştiren Türklük olduğu gibi, Atatürk şaheserini yetiştiren de Türklüktür.

Bir milletin dehaya kavuşması için yepyeni bir hayat yaratmaya hazırlanmış ve bunu istemiş olması da gerektir. Bütün Türkiye'nin Atatürk etrafında toplanarak sosyal bir uzviyet haline gelmesinin sırrı budur.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Atatürk bütün iradesi kaynağını ancak Türk milletinin yaratıcı ve sonu olmayan ruhunda bulmuştur. Bu şimdiye kadar böyle olduğu gibi şimdiden sonra da böyle olacaktır. Millet yine o millet, kaynak yine o kaynaktır. İlmî kuvvetler gerçi yanılmazlar fakat manevî kudretler de tükenmezler”⁷.

Şiir ağırlıklı böyle bir incelemede düzyazı alanından çok sayıda ve uzun örnekler sıralamakla; aşağıda sunulacak şiirlere, edebiyatın bütünlüğü içinde bu alanda da arkadaş olacak görüşler olduğunu göstermek istedik. Unutmayalım ki edebiyatın bir ayağı “şiir” ise öbür ayağı da “düzyazı”dır.

Ziya Gökalp, bir konuşma sırasında söylediği “Millî kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsâlidir”. şeklindeki görüşüne, “deha” konusuna oturttuğu bir şiirinde de yer verir:

O, millî dehanın tam kemalidir
Türk'ün hem celali, hem cemalidir
Mefkûre görünmez, o timsalidir
Mefkûreye çattın söyle sen niçin?

(Niçin)

Ziya Gökalp, ısrarla üzerinde durduğu bu görüşü, “kemal” sözcüğünde “tevriye”li bir anlatım sağlayarak veriyor. Bunun yanı sıra, kendi terminolojisinde özel bir yer tutan “mefkûre” kavramı ile “millî deha” arasında da bir bağıntı kuruyor. Ayrıca “celâl” ve “cemâl” sözcüklerinin altında yatan anlamlarla “millî deha”nın tanrısal bir güç olduğunu gericilere anlatmaya çalışıyor, onlardan hesap soruyor.

Ziya Gökalp'ın temel terimlerinden biri olan “mefkûre” ile “dâhi”nin, bir başka şiirinde de bir arada yer aldığı dikkati çekiyor:

Sen dâhisin, buna çoktan inandık;
Mefkûresiz rehberlerden pek yandık.
Garpta şarklı yaşayıştan usandık;
Kurtar bizi beynelmilel hüsrandan.

(Gazi'ye İstida)

Bu şiirinde Ziya Gökalp, “şarklı yaşayıştan kurtulmanın mefkûre sahibi rehberlerle” gerçekleşeceğini söylemekte, bu yönden de Atatürk'e bir dâhi olarak bağlandığını, bunu ancak onun başarabileceğini dile getirmektedir.

⁷ “Deha Nedir”, Onun İçin Yazılanlar Söylenenler, s. 424-426

Abdülhak Hâmid de Atatürk'ü yenilikçi bir dâhi olarak görür ve bir şiiri-ne “Dâhi-i Teceddüd’e” başlığını verir. Hâmid, bu şiirinde cumhuriyeti “İl-min cehalete bir büyük zaferi” olarak alkışlar. Şiir:

Yarın bu seyre denir kahramanların seferi...
Kuva-yı Mustafa Kemal:
Dehâ-yı Mustafa Kemal!

diye ana temanın vurgulanması ile biter.

Farklı edebiyat anlayışlarından yola çıkan iki ayrı incelemede⁸ de bu şiir üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmış olduğunu belirtip “dehâ” sözcüğünü gördüğümüz diğer örneklerle geçelim:

Atatürk, 1 Temmuz 1927 günü İstanbul’u ziyaret eder. A. Hâmid, o günlerde yazdığı “Büyük Gazi’ye” adlı şiirinde Atatürk’e:

Bu mesâib-zede cem’iyyete sen
Yeniden bir vatan ettin ihdâ.

diye seslenir. Hemen hemen bütün yazdıklarında, hep Tanzimat Edebiyatı’nın İkinci Dönem şairi gibi görünen A. Hâmid, bu şiirinde yine aynı dil ve anlatımı içinde, Atatürk’ü:

Bir dehâet ki güneşten yüksek
Ve semâvat ile ünsiyeti var.

diye överken “dehâet” ile “semâvat” sözcüklerinde toplanan “deha” ile “Tan-rısal güç” ilişkisini de verir. Bu şiirde, A. Hâmid’in bu kavram ve bağıntıları çok daha açık bir şekilde veren ve kendisini Ziya Gökalp’la aynı noktada bir-leştiren deyişleri de vardır:

Kâinatında tecelli buyuran
Hâlik’in sende o hâsiyyeti var!

(Büyük Gazi’ye)⁹.

Aslında bir Servet-i Fünun şairi olan Hüseyin Sîret Özsever de Atatürk’ün dehasını, adını duyurduğu dönemin ölçülerinden gelen bir apoloji ile över:

Dâhiler ufuklardaki yıldızlara benzer...
Sen öyle güneşsin ki huzurunda sönerler.

(Atatürk’e)

⁸ Fevziye Tansel, “Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)”, 296-297; Memet Fuat, “Atatürk Şiirleri”, s. 86-87

⁹ “Büyük Gazi’ye” şiirinin yayımlandığı yerler hk. bak.: Fevziye Tansel, “Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)”, s. 298

İ.A. Gövsa, “‘Tavaf’” adlı şiirinde, Atatürk’ün dehasını yaratan etkenlerin başında zekâ ögesini görür:

Milyonla halkı cezb ile mihrâk olan zekâ
İfratı, hadsi, vecdi, tezadıyle bir dehâ.

(Tavaf)

Dehasını yaratan bir güç olarak zekâsıyla milyonla halkı çevresinde toplayan Atatürk’e kuru bir övgü olmaktan çıkıp bir gerçeği de dile getiren bu deyişler, “deha”nın kitleleri kendi çevresinde toplaması noktasından “İtrî” şiirini andırır:

O dehâ öyle toplamış ki bizi

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, deha ile coğrafya arasındaki bağıntıyı şöyle veriyor: “Onun dehası, Türk vatanının topraklarından çıkmış, Türk vatanının topraklarına kök salmış bir heybetli ağaçtı”¹⁰.

Bu görüş, yalnız bu cümlelere sıkışıp kalmaz, bir şiirde de karşımıza çıkar:

Ezelde Gök-Tanrı’dan gebe kalan bu toprak
Seni doğurmak için kaç asır hasta yattı.

(V.M. Kocatürk, Atatürk)

Behçet Kemal Çağlar, Cumhuriyet’in Onuncu yılının coşkunluğu içinde yazdığı bir şiirinde Atatürk’e şöyle sesleniyor:

Ufkunda doğacağım, ufkunda batacağım,
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım.
Ben de giyersem eğer bir gün deha tacını
“İstersen çiğne” diye önüne atacağım.

(Asırlarca)

Ümit Yaşar Oğuzcan, kendinden önceki şairlerin yakaladıkları bu temaya daha özentsiz bir dille ama daha benimsenir bir görüş olarak yer veriyor:

Hâtırası yıllar geçtikçe berraklaşıyor,
Gitgide büyüyor gözlerimizde dehâsı.

(Bayraklaşan Atatürk)

¹⁰ Atatürk, s. 58

Genç şairler, Atatürk hakkındaki şiirlerinde, “deha” ve “dâhi” gibi sözcüklerin yerine geçen başka deyişleri benimsediler. Ahmet Haşim’in “Kelimelerin Hayatı” fıkrasındaki düşünceye uygun bir değişikliği de dilimizdeki “dâhi” ve “deha” sözcüklerindeki kullanım ve anlam değişikliğinde görebiliriz. Türkçe, artık kendi pınarında arınma yoluna girmiştir. Günümüz şiiri de Atatürk’ün dehasını, “dâhi” ve “deha” sözcüklerini kullanmadan anlatabilme gücüne ermiş, aşırı övgünün kalıplarını kırarak fânî Atatürk’ü değil; içtenliğin özünde yakaladığı Atatürk’ü ve Atatürkçülük’ü yaşatmaya yönelmiştir.

TANRILAŞTIRMA TEMA'SI, ÖLÜMSÜZ ATATÜRK

Carlyle, “Bir kahramana tapmak, bir Büyük İnsan’a gösterilen hayranlıktan başka bir şey değildir.” diyor¹.

Her çağın, kendisine büyük hayranlık duyulan kahramanları oldu. Eski Yunan’ın Herakles’ine, Prometheus’una, Achilleus’una nasıl bir yer verildiğini ve mitolojinin onlardan “yarı-tanrı” diye söz ettiğini biliyoruz.

Göktürklerin hakanı Bilge Kağan da Orhun Anıtları’nda, “Ben Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan” diye sesleniyor.

Günümüzde de her alanda doruk noktasına varmış olan kişilerden bir tanrı gibi söz ediliyor. “Futbol ilâhı”, “sinemanın ilâhı” gibi sözler, toplumların yüzyıllardan bu yana sürüp gelen özlem ve hayranlığının dışavurumcu göstergeleri sayılır.

Atatürk de, edebiyat dünyasında tanrılaştırılmış, kendisinde tanrısal (ilâhî) nitelikler bulunduğu söz edilmiştir. Bu türlü bir bakış açısından kaynaklanan değerlendirmeler, yazı ve şiirlerin sınırını aşıp günlük hayata da sokulmuştur. Bir anıya bakalım:

“Ankara’da yüksek öğretim talebelerinin tertiplediği bir çayda, Atatürk gençlere hitabeler söyletiyordu. Heyecanla konuşan bir genç, sözü Atatürk’e getirerek:

- Atam, dedi, sen bir Allah’sın.

Atatürk hiddetlendi, ayağa kalktı:

- Arkadaşlar, Allah mefhumu insan beyninin çok güç kavrayabileceği metafizik bir meseledir”².

Atatürk, yukarıda da görüldüğü üzere, kendisine yöneltilen aşırı övgülerden hiç hoşlanmamıştır. Verdiği yanıt, duygusal bir övgü karşısında konuya nasıl akılcı bir yoldan yaklaştığını açıkça gösteriyor. Böyle olmakla birlikte çevresindekiler, bu arada yazar ve şairler, dahası kendisine pek yakın olanlar bile, onu bu yoldan yüceltmekten kendilerini alamamışlardı.

Atatürk’ün başbakanlığını yapmış olan Celal Bayar’ın, “Atatürk’ü sevmek, millî bir ibadettir.” cümlesi bunun en tipik kanıtıdır. Eski terimiyle tam bir “tebcîl” karşısında bulunuyoruz.

Kahramanlar, s. 11

² “Atatürk’ten Ölmeyen Hâtıralar”, *Kemalizm*, Sayı: 17, Aralık 1963, s. 18, (Anlatan: Kemal Yurtseven)

“Kahramanları tebcîl, insandaki ilâhî kuvvetlere perestîştir.” diyen Hasan Cemil Çambel, görüşlerini mistisizm (tasavvuf) felsefesine de dayandırarak şöyle açıklıyor:

“Bu zihniyet, insanı yalnız şahıs olarak, yalnız cüzü yahut mevzu olarak tanıyan bir dünyada pek de anlaşılmaz. Allah’ın bizzat insanda beden oluşunu tebcîl etmek (insan mefhumunda değil, insan timsalinde) antik zihniyete uygundur, fakat asrî zihniyet buna muhalefet gösteriyor. Çünkü asrî zihniyet, nebatî bir panteizm içinde yaşıyor ve ulûhiyeti, mefhumî bir mezheple, otlarda ve böceklerde arıyor. Elbette Allah otta ve böcekte mevcuttur fakat her kim ki onu yalnız bunlarda düşünür ve büyük insanda görmez, her kime ki Allah kahramanlardan ziyade basillerden daha âyan olarak hitabeder, onun dindarlığı boş bir oyundur. Biz “incarnation” denilen bedenleşme silsilesini sayısız seviyelerinden, en aşağıdaki bulanık kademesine varıncaya kadar insanda takip ederiz. Biz ilâhîyi yalnız timsâl olarak idrak ederiz”³.

Bu satırlar, aynı zamanda edebiyat dünyasında Atatürk’ün bir büyük insan olarak neden “tebcîl” edildiğini, şairin ve yazarın o büyük insanda neden Tanrı’yu düşündüğünü de, konunun derinliğinden seslenen bir görüş olarak ortaya koyuyor.

Bütün bu ön açıklamalardan sonra şiirlere bakalım; Orhan Seyfi Orhon’un 1927 yılında yazdığı bir şiirindeki deyişini görelim:

Bir güneş tesiri var o ilâhî başının
Karanlıklara düşmüş ümitsizler üstünde.

(Gazimize)

Kâzım Sevinç Altıncağ’ın 1929 yılında yazdığı şiirinde de hemen hemen aynı imajı buluyoruz:

Bir ilâh ki yurduma ölüm saçan bu günde
Mucizeler yarattı zulme haykıran sesi.

(Gazi’nin Karşısında Gençlik)

Bu örneklerden sonra Faruk Nafiz Çamlıbel’in 1933’te yazdığı bir şiirine geçelim. Bu şiirde, Hasan Cemil Çambel’in üzerinde durduğu “incarnation” u çok açık bir şekilde dile getiren deyişler bulunuyor:

Tanrı, peygamber diye nedir, kimdir bilmeden
Taptığımız ne varsa hepsi onda şeklaldı.

(Çankaya)

³ Atatürk (Attilâ’dan Atatürk’e), İstanbul, t.y., Faydalı Kitap Dizisi, Sayı: 12, s. 57

Gene aynı şairimiz, 1933'te yayımlanan Kahraman adlı manzum oyununda:

Hiç bir ilâh olamaz ondan güzel.
derken başka şiirlerinde de kullandığı bu temaya yer verir.

Ömer Bedrettin Uşaklı, 1934'te, kendi pınarında arılaşan Türkçe ile yazdığı bir şiirinde Atatürk'e sesleniyor:

Bir güneş gibi yalnız,
Sensin Ülkü tanrımız
Ey Türklüğün bütünü.

(Ülkü Tanrımıza)

Bu temayı şiirinde kullananlar arasında Yusuf Ziya Ortaç'ı da görüyoruz. On yıllık Cumhuriyet döneminde büyük ve köklü değişiklikleri yapan bu büyük insanı, Yusuf Ziya Ortaç da bir tanrı gibi anlatıyor:

Yoktan var ediyordu Tanrı gibi her şeyi.

(1919-1933)

O yıllarda, Fazıl Hüsnü Dağlarca da bir şiirinde Atatürk'e şöyle bir yer verir:

Kutlu bir Tanrı oldun güzel Anadolu'da

(Kahraman)

1938'de, Atatürk'ün ölümünü izleyen günlerde yazılan şiirler arasında tanrılaştırma tema'sına oturanlar oldukça fazladır.

Mithat Cemal Kuntay, ölümünün şokunu atlatabilmiş bir insanın dengeli tutumu içinde şöyle konuşur:

Ona hicranla...hayır, sade taabbütle eğil;
Ölüdür, doğru, fakat öldüğü hiç belli değil.

(Atatürk'ün Cenazesini Ankara'da Karşılarken)

Nurettin Artam'ın şiiri, tanrılaştırma tema'sında ana motif olarak gördüğümüz güneşin de yer aldığı dörtlüğüyle şöyle başlar:

Koca bir güneşin akşam olmadan
Dağların ardında sönüşü gibi,
Millele can veren, vatan yaratan
Tanrının göklere dönüşü gibi.

(Büyük Ata'ya)

Behçet Kemal Çağlar, yaratıcılığı yönünden bir ilâh gibi gördüğü Atatürk'ü:

İnsana ne ilâh ne de sevgili,
Ne de ana baba aratıyordu;
Her an yaratıyor, yaratıyordu.

diye anlattığı "İzinde" şiirinde olanca gücü ile "ecel"e yüklenir:

Ecel, alçak ecel; ne yüzle kıydı
Fanî olmasaydı, o da Tanrıydı.

(İzinde)

Faruk Nafiz Çamlıbel, eski mutasavvıfların her yerde Tanrı'yı görmesi gibi bir "vecd" içinde Atatürk'ü görür:

Tanrı gibi görünüyor her yerde:
Topraklarda, denizlerde, göklerde;
Gönül tapar, kendisinden geçer de
Hangi yana göz dalarsa: Atatürk.

(Atatürk)

Edip Ayel, sözü ölümsüzlüğü konusuna getirerek bir "ilâh" olarak gördüğü Atatürk'ü anlattığı deyişleriyle diğer şairlerin arasında yer alır:

Solmaz o beniz, yok o bakışlar yine mavi,
Lâyık onu tutsak biz ilâhlarla müsvi
.....
İnsanlar ölür, Türk'e ilâh olmuş er ölmez.

(Ölmez)

Bu şiirler, konunun başında da belirtmeye çalıştığımız gibi, toplumların kahramanlarına karşı beslediği hayranlığın dışavurumcu göstergelerinin başka örneklerini oluşturmaktadır. Ne var ki, şiir, bu noktada da yalnız değildir. O günlerin gazetelerinde yayımlanmış bulunan yazılar da "tanrılaştırma tema'sı"na yer verip şiire eşlik eder.

İşte bu yazılanlardan birkaç örnek:

"Çok sevdiğiniz matemli millet size tapıyor. Siz artık yüce Türk milletindensiniz. Ey Tanrılaşan Atatürk!"⁴

⁴ İzzet Ulvi Aykut, "Tanrılaşan Atatürk", O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler s. 300

“O'nun ilâhlara nasip olan sonsuz hayatı yanında ölüm bile korkunç bir düşman değildir”⁵.

“O da bir insandı ve her insan gibi bir gün ölmesi tabiiydi. Fakat biz onu bir insandan üstün görmeğe alışmıştık. Bir gün: “Yaratan dediğin yaratıcı adamdır.” demiş. O, bütün insanlar içinde en yaratıcı adamdı; tanrılaşmağa hiç şüphesiz en lâyık olandı”⁶.

O günlerde yazılmış olmakla birlikte bugünkü yorum ve anlayışa daha çok uyan görüşün sahibi olarak Peyami Safa şöyle diyor:

“Biz onun gövdesine tapan bir putperest değil, ölmez eserine ve mânasına bağlı bir şuuruz”⁷.

Ölümünden sonra yazılmış olan şiirlerde de aynı tema sürüp gider, çok yakın yılların şiirlerinde de yerini korur:

Edip Ayel, 1939'da yazdığı “Ant”ta:

Tutsak seni lâyık yüce Tanrı'yla müsavi.

der. Hamit Macit Selekler'in “Mersiye” adlı şiirinde:

Sevdikti tanrılaştırarak her zaman O'nu.

deyişini buluruz. Behçet Kemal Çağlar, 1946'da yazdığı “Atatürk'e Mektup”ta:

Bütün ilâhlardan daha güzelsin.

diyerek sağlığında yazmış olduğu şiirlerinde gösterdiği bağlılığını sürdürür. Ahmet Muhtar Kumral, daha önceki şiirlerde kullanılan güneş motifini tanrılaştırma tema'sı ile birlikte bir daha ele alır:

Kendi ölmüştür bence, kim derse öldü Ata
İlâhlaşan ruhiyle güneştir kâinata.

(Ata'ya)

Şükûfe Nihal'in “Ankara” şiirinde de aynı hava eser:

Bugün bir tek gönülle dünya seni anıyor
Baş eğerek önünde, yarî ilâh tanıyor.

⁵ Necmettin Sadak, “...”, O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler, s. 43, Not: Yazıda başlık yerine... kullanılmıştır.

⁶ Nurullah Ataç, “En Büyük Acı”, O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler, s. 18.

⁷ “Atatürkümüz”, O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler, s. 45.

Hasan Şimşek, yalnız yazar ve şairlerin değil, yayladaki çobanın, kışladaki askerin, yaban ile kurdun kuşun bile Atatürk'ten bir ilâh gibi söz edeceklerini söyler:

Sorsam yayladaki çobana,
Kışladaki askere,
Kuşa kurda yabana,
Senden söz açar konuşur;
Der ki: "O bir ilâh idi.
Aşk idi, dolan gönüllere"

(Atatürk'e Hitabımdır II)

Kıbrıslı şair Özker Yaşın, kaygılı günlerin yaşandığı yurdundan anayurda baktığında, gelecek aydınlık günlerin maviliğinde, göklerde bir tanrı gibi dolaşan Atatürk'ü görmenin huzuru içindedir:

Alaca karanlık gecelerde,
Kıbrıs'tan baktığımda Anadolu'ya,
Bir aydınlık görünür mavi mavi.
Bilirim ki bu anda
Atatürk'üm kanatlarını germiş semaya
Bir tanrı gibi dolaşır göklerde.

(Atatürk'e)

Talat Tekin'in şiirindeki öğretmen, bir bakıma günümüzde yaşayan bir mu-tasavvıf gibi, öğrencilerine her yerde bir tanrı gibi görünecek olan Atatürk'ü anlatıyor:

Tanrıca yüce O, çocuklarım!
Tanrıca ölümsüz...
Doğan güne, ışıyan gökyüzüne baksanız
O'nu görürsünüz.

(Tanrıca Ölümsüz)

Mehmet Salihoğlu'nun "Atatürk'ün Sofrası" başlıklı şiirindeki bir deyiş de kendi bütünlüğü içinden alıp buraya taşıyabiliriz:

Gördüm O'nu tanrısal yalnızlık içindeydi.

Mehmet Salihoğlu, bu temaya 1971 yılında yazdığı başka bir şiirinde de yer verir:

Belli, birleşmişti O'nda, yaşamakla ölmek
Aryanlar O'nda bulurdu yüce tanrıyı.

(Destan Kurtuluş)

Bütün bu dökümden sonra varılacak olan sonuç kendini açıkça belli etmiş bulunuyor: Atatürk, Türk şiirinde bir tanrı gibi de ele alınmıştır. “İlâh”, “tanrı” gibi adlarla “ilâhî”, “tanrısal” gibi sıfatlar ve “tanrıca” zarfı bu temanın eksenini oluşturan sözcüklerdir. Ölümsüzlüğü, yaratıcılığı, aydınlatıcılığı, kutsallığı, güzelliği, her yerde ve her zaman varlığını sezdirmesi, sevgileri kendinde toplamış olması ...gibi yönlerden bir tanrıya benzetilmiştir. Sağlığında yazılmaya başlanan bu şiirler, ölümü sırasında sayıca en çok denilebilecek bir noktaya varmış, ölümünden sonra da günümüze değin gelmiştir.

Tanrılaştırma tema'sına bağlı olan fakat son yılların şiirlerinde ondan koparak ayrı bir yoğunluk kazanan temalardan biri de “Ölümsüz Atatürk” tema'sıdır. Bu temayı bir noktada “tanrılaştırma tema'sı” hazırlamışsa bir başka noktada Atatürk'ün pek ünlü bir özdeyişi etkili olmuştur:

“İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben, fânî Mustafa Kemal; diğeri milletin içinde yaşattığı Mustafa Kemaller idealidir”.

İşte bu ideal, Atatürk'ü gerçek hayatta da şiirde de “Ölümsüz Atatürk” yapmıştır. Fani Atatürk'ün ölümünden sonraki arayışların da yarattığı “ölümsüz Atatürk”-ki bu Atatürkçü düşüncenin bir başka adı olmaktadır- o kutsal varlığın bıraktığı boşluğu, ruh ve düşünce olarak doldurmuştur.

Atatürk hakkında yazılmış şiirlerin ilk örneklerinde kendini pek az ele veren “Ölümsüz Atatürk” tema'sı, yeni şiirlerin pek çoğunda taze bir kan akmaya başlar:

Şahinkaya Dil, bu temayı “Atatürk” adlı: şiirinde

“Sen ölmedin ki Atatürk'üm
Milyonla yürekte sen varsın, sen yaşıyorsun”

diyerek verir. Coşkun Ertepinar aynı düşüncayı dile getirir:

Bitmez, bitmeyecek ona söylenecek söz,
Ölmek ölümlüler içindir,
Atatürk sonsuz yaşayışın, sonsuz sevincidir.
İşte, işte aramızda.

(Atatürk Aramızda)

Celâl Ertugay; “Atatürk Ölümsüzleşti” adlı şiirinde:

Her an Türkiye'de tek güzel gerçek,
Ölüm, Atatürk'e yenilecek.

diyerek bu yeni yorumu özetler. Özker Yaşın da aynı bakış açısından geleceği anlatıyor:

Biz ölüp unutulacağız elbet
Mustafa Kemal yaşayacak tek.

(Atatürk Ölümsüzleştii)

Artık, kavramların kazandığı yeni boyutlar, 10 Kasım'ı da yıllarca süren yas havasından çıkarıp Atatürk'ü anlama gününe çeviriyor. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirindeki deyişleri konunun final'i olarak söyleyebiliriz:

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
Ölmemiş bir kasım sabahı;
Yine bizimle beraber her yerde,
Yaşiyor dört köşesinde vatanın,
Yaşiyor damar damar yüreklerde.

KEMALİZM: YENİ İNANÇLAR

Türk ulusu, Cumhuriyet'e ve o temele oturtulan yeniliklere tam bir inançla sarıldı. Bir kültür değişmesi, eskiye karşı kendi değerlerini de birlikte getirdi. Kemalizm, bir bakıma, bu yeni değerlere duyulan inancın da terimidir.

Türk edebiyatının din bakımından kutsal tanıdığı şeyler, şiirden yavaş yavaş çekilir, onların yerine çağdaş Türkiye'de kutsallık kazanan değerler geçer. Bazen bu eski ve yeni değerlerin yan yana ve iç içe aynı şiirde yer aldığı görülür.

Yunus Emre, bir şiirinde şöyle diyor:

Neyi sever isen imânın odur.

Bu şiirdeki anlama uygun bir bir "iman", sevgi ve coşkudan beslenerek Atatürkçülük yolunda yeni bir yönde kendisini gösterir. Yabancı bir gazetecinin de dediği gibi, bu yönüyle "Kemalizm bir yarı dindir"¹.

Vedat Nedim Tör, anılarında şunları anlatıyor: "Atatürk çağında ülkemizin, ulusumuzun geleceğine olan inancımız o kadar güçlüydü ki ve aydın yarınlara o kadar derin bir idealizmle inanıyorduk ki "Dinimiz" başlıklı bir seri yazdım. Onları Galatasaray'dan sınıf arkadaşım, rahmetli Sedat Simavi 7 Gün dergisinde yayımladı. Sonra da bir kitapçık halinde bastırdı"².

Anılar kitabının bir bölümünü "Dinimiz'den Parçalar" başlığı altında vaktiyle yazmış olduğu kitabından aktararak veren yazarımızın görüşlerinden, konumuzla ilgili olanları burada okumaya başlayalım:

"Ruhumuzun zembereklerini devamlı surette kuracak ve yaylarını daima gergin tutacak bir "kuvvet"e ihtiyacımız var.

Bu kuvvet, ancak bir "iymân" olabilir. Bu kuvvet, ancak bir millet ve yurt mistisizminden gelebilir"³

"Kahramanı Yüceltme", "Tanrılaştırma Tema'sı, Ölümsüz Atatürk" bölümlerinde de üzerinde durduğumuz gibi, bu inanç şiirde de filizlenir. Kemalizm, yeni bir din değil ama din gücünde bir inançlar sistemi gibi ortaya çıkar. Edebiyata da zaman zaman böyle yansır. Bu alanda yazılmış şiirlere önce, halk adına konuşan âşıkların deyişlerinden başlayalım:

David Hotham, "Türkler", (çeviren: M.A.Kayabal), *Milliyet*, 25 Nisan 1973, s.5

² Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul, 1976, s. 144.

³ A.g.e., s. 150

İlgazlı Âşık Nâilî, halkın din duygularına ve değer yargılarına dayanarak yazdığı bir şiirinde, Atatürk'ü şöyle anlatır:

Ser-tâcımız Gazi Mustafa Kemal
Cenâb-ı Kibriyâ vermesin zeval
Hamza sahip-zaman hem Rüstem-i Zal
Er doğru din doğru merdânı gördük

(Kurtuluş Destanı)

Atatürk'ü “er doğru, din doğru merdan” olarak gören âşık, kahramanlık ölçüsünü din konulu hikâyelerden alarak, destanında Zaloğlu Rüstem ve Hazret-i Hamza'nın gücüne sahip bir kahraman olarak nitelendiriyor.

Poshoflu Müdamî de Atatürk'ün görüşlerinde ve düşlerinde bir “vahiy” gücü bulunduğunu, onda kırk evliya kerameti olduğunu söyler:

Kırk evliya kerameti var idi
Vahiy idi fikrin düşün Atatürk

(Ağıt)

Görüldüğü üzere, bu âşık şiiri örneklerinde, ulusal değerler din değerleriyle yanyana getirilmiştir.

Aydın sınıf şairlerinin şiirlerinde Kemalizm, din gücünde bir inanış olarak işlenir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Çankaya” adlı şiiri, o günlerin inancıyla yazılmıştır:

Evliya uğrağıdır sanki bu bağ,
Gözünün sürmesi bil toprağını;
Her gören der ki, bu cennet bağını:
“Bu sular Kevser, ağaçlar Tûba.”

(Çankaya)

Çankaya, İslâm terminolojisine bağlı kalarak tasvir edilmektedir. Şair, Çankaya'ya böylece bir kutsallık verir. Çamlıbel, oradaki suları Kevser'le, bağları Cennet'le bir tutarken oranın evliya yatağı bir yer olduğunu söyler. Çankaya, bu şiirin bir başka dörtlüğünde “ucu Allah'a kadar giden bir ebediyet yoludur”.

Faruk Nafiz Çamlıbel, gene “Çankaya” adını verdiği bir başka şiirinde de bu değerlere bağlıdır. Şiirinde “tanrılaştırma tema'sı”na da yönelmiş olan şaire göre, bir mucize Çankaya'yı ebedî kılar.

Yunus Emre, bir ilâhîsinde Tanrı'yı yakından görme isteğiyle nasıl yandığını anlatır:

İşbu vücut şehrine her dem giresim gelir
 İçindeki sultanın yüzün göresim gelir
 İştirim sözünü göremezem yüzünü
 Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir.

Atatürk'ü görme isteğiyle kıvrınarak yazdığı “Görmeye Geldim” şiirindeki deyişleri ile Behçet Kemal Çağlar, Tanrı'yı görmek isteyen Yunus Emre'ye çok benzer. “Görmeye Geldim” şiiri, önce Tevfik Fikret'e özgü bir deyişle başlar ve ortalarında mistik bir arayışı andıran-yalnız bir kürsüden sesleniliyormuş izlenimi uyandıran-deyişlerle devam ederek şöyle biter:

Bir kere görün bana yakından, çok yakından.
 Bilmiyorum, riyâ ne? Hulûs ne? İhtiram ne?
 Doğrudan doğruya ben dönüp senin Kâbe'ne
 Huşûdan çok mukaddes bir cür'etin sahibi
 “Tur”da neredesin diye bağırın “Musa” gibi
 -Kulaklarımda bir gün çınlasın sesin diye
 Sana haykırıyorum “Gazi! Neredesin?” diye.

(Görmeye Geldim)

Sonlara doğru olan deyişlerde ayrıca Yunus Emre'nin bir başka ilahîsindeki:

Tur dağında Musa ile
 Çağırayım Mevlâm seni

şeklindeki deyişinin etkisi pek açıktır. Behçet Kemal Çağlar'ın “Görmeye Geldim” şiiri, kolayca öykünebilen bir şairin, eskilerde bulduklarını kendine çabuk uydurabilmesinin de bir örneğidir. Kendine diyoruz, çünkü, bu şiir bireysel'i aşip ulusal'a varamamıştır.

Burada bir parantez açıp Kemalettin Kamu'nun “Çankaya”sını da analım. Söz konusu şiirinde Kemalettin Kamu “Burada erdi Musa” derken Çankaya'yı bir “Tur dağı” gibi düşünüp kutsallaştırmış olmakta ve “telmih” yapmakta Behçet Kemal Çağlar ile buluşmaktadır.

Bu kez, Behçet Kemal Çağlar'ın “Bizim Mevlût” adını taşıyan şiirine gelelim. Mevlit'in “merhaba” diye de anılan bölümünün açık izlerini taşıyan bu şiir, kronolojik bir sıralama içinde ele alınan olaylar zincirinde Atatürk'e selâm duruşlarla doludur:

Gel ey 19 Mayıs, eşsiz sabah, merhaba!
 Ey Samsun'da karaya çıkan ilâh, merhaba!
 Merhaba ey yükselen güneş Anafarta'dan!
 Merhaba ey kurtaran Türklüğü bir vartadan!

Merhaba ey Türklüğe alın yazısı yazan!
 Merhaba Dumlupınar, Sakarya. İzmir, Lozan!
 Merhaba ey birbiri ardından inkılâplar!
 Merhaba ey ezeli, feyizli eşsiz bahar!
 Merhaba ey ilâhın en yakın arkadaşı!
 Merhaba ey devletin ak alını, aziz başı!
 Merhaba cumhuriyet! Merhaba halk devleti!
 Merhaba ey dünyanın büyük yiğit milletini!

(Bizim Mevlût)

Yukarıdaki bölümde de şiir öğelerinden çok, Behçet Kemal Çağlar'ın hatip yönünün ağır bastığını görürüz.

Behçet Kemal Çağlar, 10 Kasım törenlerindeki saygı duruşlarını da bir "millî ibadet" olarak yorumlar:

Burada şimdilik bulsun nihayet
 Yılda beş dakikalık millî ibadet.

(Millî İbadet)

"Millî ibadet" teriminin daha önce Celal Bayar'ın bir sözünde de geçtiğine işaret etmiştik. Aynı terimi Hasan Cemil Çambel de kullanmıştır: "Biz, bu asrın insanları yani Türkler, millî kahramanımızın ruhuna bütün Türkiye'yi mukaddes mabet yaptık ve onun, bir ateş seli gibi, bu ulu mabette çağlayan ruhunda daima yikanarak millî ibadetimizi yapıyoruz". Burada, Türkiye'nin mukaddes ulu mabet olarak tanımlanması da yeni inançlar sisteminin bütünlüğünde terminolojik değişimlerin bir başka örneği olmaktadır.

"İbadet" sözcüğünün sağladığı bir çağrışımla Cahit Sıtkı Tarancı'nın "İstiklâl Marşı'nı Dinlerken" adlı şiirinin eşiğine gelmiş oluyoruz. İbadet, "huşu" içinde yapılır. Şiirde de İstiklâl Marşı bir ibadet havası içinde, "az rastlanan bir huşu içinde" dinlenir:

Borazanbaşı, borazanbaşı!
 Akşamları batan o güne karşı
 Alışılmış bir ibadet gibi
 Çaldığınız o İstiklâl Marşı
 Yıllardır her kulakta yer etmiş,
 Gür nağmesiyle tutarken arşı
 Az rastlanan bir huşu içinde
 Ayakta dinleriz bütün çarşı.

(İstiklâl Marşı'nı Dinlerken)

Cumhuriyet dönemi şairleri Atatürkçü düşüncelere bir kutsallık vermek istemişlerdir. Bunu da tıpkı Servet-i Fünun döneminde Tevfik Fikret'in yaptığı gibi, din terimlerini yeni değerlere uygulayarak yapmaya çalışmışlardır. Tevfik Fikret de "Halûk'un Âmentüsü" şiirinde "yeni fikirlere dinî bir kutsallık kazandırmak" istemiştir⁵.

Birçok şiirde Atatürk'ün adı ile besmele; Nutuk ile Kur'an; Dolmabahçe, Ankara, Çankaya ve Anıtkabir ile Kâbe; söz konusu terminolojik değişimin örnekleri arasındadır:

B e s m e l e :

Anmazsa evlâdım benden değildir
Adını bir değil bin besmeleyle.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, En Büyük)

Adın besmeledir her işimizde.

(Behçet Kemal Çağlar, 10.XI.39'da Atatürk'e Sesleniş)

Mustafa Kemal bismillâh olmuş
İnanmış dudaklarda.

(Özbek İncebayraktar, Mustafa Kemal)

Bir
İnanış
Bir taze besmele
Gönülden gönüle, dilden dile.

(İbrahim Minnetoğlu, Atatürk İlkeleri)

K â b e :

Ne örümcek, ne yosun,
Ne mucize, ne füsün;
Kâbe Arap'ın olsun,
Çankaya bize yeter.

(Kemalettin Kamu, Çankaya)

Ey dertli saray! Kâbe mi oldun bize artık?

(Edip Ayel, Dolmabahçe)

⁵ Prof.Dr.Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, s. 145

Cennetse bu yurt, sen onu buldunsa harabe
Bir gün olacaktır anıtın Türklük'e Kâbe.

(Edip Ayel, Ant)

Toprağa en muhteşem Kâbe oldu durağın.

(Şükûfe Nihal, Atamızın Karşısında)

İncelememizdeki yöntemin gerektirdiği karşılaştırmayı burada da yapalım; bu terminolojik değişime bir de düzyazıdan örnek getirelim:

“Ankara, bundan böyle Türklük’ün Kâbesidir. Orada yatmakla O’nun toprağını mukaddes kılan yüce ölü; lâyemut fikri orada düşündü, orada muvafak oldu. Orada ebedileşti”.

Bir röportaj için yurdumuza gelmiş bulunan bir yabancı gazetecinin söylediklerini burada anmadan geçemiyoruz: “Kemalistler için Anıt-Kabir bir çeşit Mekke’dir. Laikliğin Mekkesi”.

Kur'an ve Âyet:

Tanrılaştırma tema'sının hazırladığı şiirlerde Nutuk ile Atatürk'ün sözleri, biraz da Kur'an ve âyetler derecesinde bir kutsallıkla yer alır:

Kitabına inandık, ebedîsin sen bize

(Ahmet Muhtar Kumral, Ata'ya)

Bakardık bir işaretine

Âyet bilirdik sözlerini.

(Tarık Orhan, Atatürk)

Tek bir âyet vardı bayrağımızda:

“Vatan parçalanmaz bir küldür,

Bilâ kayd ü şart!”

(Nurettin Özyürek, Kuvâ-yı Milliye)

Dua :

Senden bahsedecektir asırlar asırlara

Mukaddes bir duayı anan dudaklar gibi.

(Yaşar Nabi Nayır, Gazi'ye)

Ve hâlâ bir duadır dudaklarda Atatürk.

(Ümit Yaşar Oğuzcan, Bayraklaşan Atatürk)

⁶ Cafer Seno, “Kâbe”, *Onun İçin Yazılanlar, Söylenenler*, s. 334

⁷ David Hotham, “Türkler”, *Milliyet*, 25 Nisan 1973, s. 5

İ m a n :

Ve yoğurduk onunla yeni imanımızı
Sarsılarak yıkılan bir cihan ortasında.

(Yaşar Nabi Nayır, Mustafa Kemal'in Türküsü)

İnancımız âşikâr
Tanrı'ya imanımız gibi.

(Rıza Bulut, Paşam)

Güzelliğin, kişiliğin, sevginin
Sınırlarında
O inanmak.

(Fazıl Hüsnü Dağlarca, Mustafa Kemal)

Carlyle, "Cemiyet, kahramanlara tapma dini üzerine kurulmuştur."⁸ demişti. Atatürk için yazılmış olan şiirlerden bir bölümü, Carlyle'ın sözünü edebiyat dünyamızın aynasından da yansıtıyor.

"Âyet", "besmele", "dua", "iman" ve "Kâbe'nin Atatürk şiirlerinde bu yolda kullanılması, mecazlı söyleyişin de doğal bir sonucudur. Önceleri bir inançlar sistemi içinde duygu platformunda gezinmiş olan şiir, daha sonraki yıllarda, Türkiye'nin geleceğini hazırlayan Atatürkçülük'ün işaret edip yönlendirdiği düşüncenin kapılarına doğru yönelmiştir.

Türk şiiri, bu yeni doğrultuda gücünü artık İslâm terminolojisinin değişiminden değil de Atatürkçülük'ün içinde yatan ruh ve düşünceden almaktadır.

⁸ Kahramanlar, s. 12

ATATÜRK İLE PEYGAMBERLER

Bazı şiirlerde, Atatürk'ün bir peygamber gibi anıldığı ya da belli bir peygamberle karşılaştırıldığı da görülür. Atatürk şiirleri, bir devlet adamının peygamberlere özgü niteliklerle ele alındığı ilk örnekler değildir. Edebiyatımızda Şinasi'nin Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde, daha Tanzimat yıllarında bu örneği bulmaktayız. Prof.Dr. Ömer Faruk Akün'ün dediği gibi, Şinasi'nin "Peygamber için kullanılan tâbirleri, Reşid Paşa'nın tavsifine nakl ve ona "medeniyet resulü" gibi bir ünvan tevcih etmesi devri için oldukça cesur hareketlerdir".

Şinasi, medeniyet resulü teriminin yanında fahr-ı cihan-ı medeniyet ile vakt-ı saadet gibi terimlere de yer verdiği kasidesinde, Reşit Paşa'yı gerçekten bir peygamber gibi görmüş ve şöyle övmüştür:

Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyyet ki hemân
Ahdini vakt-i saâdet bilir ebnâ-yi zaman
Aceb midir medeniyyet resûlü dense sana
Vücûd-ı mu'cizin eyler taassubu tahzîr

Şinasi, ilk adımları attıktan sonra kendisini aynı yolda izleyen şairler geldi. Onlar da Atatürk'ü yer yer bir peygamber gibi öven şiirler yazdılar.

"Kemalizm: Yeni İnançlar" bölümünde de üzerinde durduğumuz bir örnekte, âşık şiirinde Atatürk'ün düşüncelerine "vahiy" dendiğini görüyoruz. Bu deyişin sahibi olan Poshoflu Müdamî, "Ağıt"ında:

Vahiy idi fikrin düşün Atatürk

derken Atatürk'ü bir peygamber gibi görmektedir. Bu görüş, aydın sınıf şairlerinin şiirlerinde çok daha geniş bir yer tutar.

Edip Ayel, "Ant" şiirinde "nur" sözcüğünün de sağladığı anlam genişliği içinde Atatürk'ü Türk ırkının peygamberi olarak anar:

Zindan kesilen ruhlara bir nur gibi doldun
Türk ırkının en son ulu peygamberi oldun.

Peygamberler, gerçek anlamda mucizeler gösterirler. Yaşar Nabi Nayır, şiirinde mucize sözcüğünün mecaz ve gerçek anlamı arasında kurduğu denge ile Atatürk'ü peygamberler yanında adı anılacak bir üstün insan olarak görür:

İsmi anmak için peygamberler yanında
Binlerce mucizenden bir tanesi yeterdi.

(Gazi'ye)

Vasfi Mahir Kocatürk:

Vermedi bu kudreti Tanrı peygamberine
(Heykelinin Karşısında)

ve Rıza Polat Akkoyunlu:

Benzemez her nebi, her peygambere
Onunla yükseldik bağılyken yere
(O Baş)

derlerken Atatürk'ü kudreti ve ulusunu yüceltmesi yönlerinden pek çok peygamberden daha güçlü görürler.

Bu örneklerden sonra, gücünü "teşbih" ile "telmih" sanatlarından alan ya belli bir peygamberin adına açıkça yer veren ya da kapalı bir yoldan hangi peygamber olduğunu sezdirenen şiirlere geçiyoruz.

N u h P e y g a m b e r :

"Tufan" olayı ile Nuh Peygamber arasındaki ilişkiyi Kurtuluş Savaşı ile Büyük Kurtarıcı'ya taşıyan Behçet Kemal Çağlar'ın şiiri, hiçbir ek açıklama ve yorum istemeyecek ölçüde açıktır:

Son Tufan'dan Türklük'ü kurtaran Nuh dediler
(Bizim Mevlût)

M u s a P e y g a m b e r :

Kutsal kitaplarda ve Kısas-ı Enbiya'larda adı geçen Musa Peygamber de Türk şiir geleneğinde geniş bir yer tutar. Atatürk hakkında yazılan ve kendisini Musa Peygamber'le birlikte dile getiren şiirler de bir ölçüde edebiyat geleğimizin bu yönüne bağılı kalır.

Halil Nihat Boztepe, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Türkiye'nin durumunu dile getirirken iç ve dış bütün düşmanları "ferâin" olarak görür ve Mustafa Kemal'den "ikinci Musa" diye söz eder:

Bu vatan mülkünü sarmıştı ferâin-i cihân
Çıktı meydâna olup sâni-i Musa-yı vatan.
(Mustafa Kemal)

Halil Nihat Boztepe, Kurtuluş Savaşı ile ilgili Türk şiirine konusu bakımından ayak uydururken, Musa Peygamber'in Firavun'un ülkesinde başından geçen olayları da "telmi" yolu ile Kurtuluş Savaşı'ndaki olaylara uyarlamaya koyulur.

Kemalettin Kamu, "Çankaya" adlı şiirinde:

Burada erdi Musa

diyerek Çankaya'yı sanki bir "Tur dağı" gibi gösterip kutsallaştırır.

Vasfi Mahir Kocatürk'ün, aynı zamanda "tanrılaştırma tema'sı"na giren şiirindeki benzetme de gene Musa Peygamber'le ilgili "kıssa"lardan birine yönelir:

Başını görmek için bakmak lazım uzaktan
Sina'da Musa gibi titreyerek korkarak

(Atatürk)

Behçet Kemal Çağlar'ın da, tıpkı Vasfi Mahir Kocatürk gibi, aynı açıdan:

Tur'da nerdesin diye bağırın Musa gibi

(Görmeye Geldim)

diyerek Atatürk'e seslendiğini bir de burada analım.

S ü l e y m a n P e y g a m b e r :

Türk şiir geleneğinde, özellikle yaygın bir görüşe göre bizim klâşigimiz denilen divan şiirinde, Musa Peygamber gibi Süleyman Peygamber'in de özel bir yeri olmuştur.

Ayrıca halk kültürümüzde "Bu dünya Hazret-i Süleyman'a bile kalmamış" denilerek Süleyman Peygamber'den ölümsüzlüğün sınırına en çok yaklaşan kimse olarak söz edilir. XX. yüzyıl Türk âşık şiirinin önde gelen temsilcisi Aşık Veysel de "Ağıt"ında, bu görüşle:

Süleyman olmuştı mülke

diyerek Atatürk'ün ölümüne yandığını söyler. Burada, ölümsüzlüğün sınırına gelmiş bir büyük insanın ölümü karşısında uğranılan şok'u buluruz.

İ s a P e y g a m b e r :

Türk edebiyatında, özellikle divan edebiyatındaki şiirlerde mucizelerine "telmi"ler yapılan İsa Peygamber'le ilgili beyitler okuruz².

² Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı. Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, 3. basım, İstanbul, 1980, s. 140

Avrupalıların, son dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'na, dolayısıyla Türklere "hasta adam" dediklerini biliyoruz. Türklük'ü ölümden kurtaran, Türklük'e yeniden can veren Atatürk, bu bakımdan Türk şiirinde bir "mesih" gibi anlatılmıştır.

Halil Nihat Boztepe'nin şiirinde, Atatürk'ten niçin bir "mesih" gibi söz edildiğini açıklar nitelikteki deyişler bulunur:

Yeniden bahş-ı hayat eyledi cism-i vatan
Yeridir dense o muhyîye mesiha-yı vatan.
(Mustafa Kemal)

Orhan Seyfi Orhon da, böyle bir telmih ile:

Sen çürümüş, dağılmış bir cesede can kattın
(Gazimize)

diyerek, Atatürk'e bir "mesih" gibi seslenir.

Faruk Nafiz Çamlıbel, "Atam" şiirinde:

İsa eli geçmiş sanılır yurt üzerinden
Gül bahçesi olmuş dün ayak bastığın yerler

diyerek Hz. İsa'nın "mesih"lik yanını Atatürk'e aktarır ve yurttaki mutluluğu dile getirir. Aynı şairin, *Kahraman* adlı kitabındaki:

Şifa verir hastaya belki İsa'nın eli,
Diriltemez gönülde can veren bir emeli.

deyişlerinde, yaptığı karşılaştırmada "telmih" in sınırında da durmayıp "mübalâğa"ya sarıldığı görülür.

H ı z ır :

Hızır, bir peygamber olmadığı halde, peygamber gibi benimsenmiştir. İslâm Ansiklopedisi'nde yer alan açıklamalardan yaptığımız alıntılara bakalım:

"Halk itikadı, sûfî çevrelerinde de olduğu gibi, onu bir velî addeder. Sûfî telâkkisine göre her devrin bir Hızır'ı vardır".

"Halk, Hızır'ı peygamber olarak kabul eder".

"Hızır, darda kalanların yardımına koşan mübârek bir zattır".

"Kâinata yeniden hayat bahşeden bir kudrettir"³.

Türk şiirinde, Atatürk de “darda kalanların yardımına koşan”, yurda “yeniden hayat bahşeden” biri olarak Hızır gibi gösterilmiştir.

Kemalettin Kamu’nun “Atam’a Ağıt” şiirinde bu benzetme açıkça ortadadır:

Gezerdi ülkede bir Hızır gibi
Em olup derdine çaresizlerin.

Yusuf Ziya Ortaç’ın bir şiiri ise “yeniden hayat bahşeden bir kudret” olması özelliğinden söz edilerek Atatürk’ü bir Hızır gibi anlatır:

O kimdir? Geçtiği yer dönüyor gün vurmuşa
Can veriyor sararmış ota, yaralı kuşa.
O kimdir? Gözlerinde bir tılsım gizleniyor,
Bastığı topraklarda bahar filizleniyor.

(1919-1933’ten)

En zor durumlarda yetişmesi beklenen Hızır, doğu mitolojisinde sık sık anılır. O, halk deyişiyle Hızır Aleyhisselâm’dır. Karacaoğlan bir destanında, Hızır’dan:

Deryalar yüzünde Boz atlı Hızır
Benli Boz’a binmiş o da geliyor

diyerek söz eder. XX. yüzyılın âşıklarının gözünde de Atatürk bir Hızır gibidir:

Hızır gibi hazır bir kimse idi
Kurtardı esirden vatan Atatürk

(Ali İzzet Özkan)

Düşmanlar dört yandan girmişken yurda
Hızır gibi bizi koymadın darda.

(Musa Merdanoğlu)

Mesut Tarcan da, bir Hızır gibi gördüğü Atatürk’ü, âşık şiirimizdeki havaya uygun deyişlerle anlatır:

Anladık bir adın boz atlı Hızır
Bir adın Mustafa Kemal
Gayrı alnımıza dağa taş yazılır
Ya ölüm ya İstiklâl.

(Mustafa Kemal’in Türküsü’nden)

M e h d i :

Kıyamet kopmadan önce, Allah tarafından bu dünyayı düzeltmek üzere gönderileceğine inanılan Mehdi de bu konudaki yerini Hızır gibi alır. Doğu mitolojisinde “âhîr zamanda Mehdi günü doğacağı” söylenir. Adanalı Selâmî'nin Atatürk için yazdığı bir destanda, bu inanış doğrultusunda söylenmiş bir dörtlükte Atatürk'ü ikinci bir Mehdi olarak gören deyişlerini okuyoruz:

Âsayiş düzeldi, kalmadı kusur,
Cümle millet ondan memnun ve mesrur;
Mehdi-i sânidir, eyledi zuhur,
Dört taraftan sardı bütün cihanı.

Pertev Naili Boratav, Âşık Ali İzzet Özkan'ın 1960'ta söylediği bir şiiri ele alarak “Daha yakın bir dönemin bunalım yıllarında da halk ozanlarının bir bölüğünün bilinç-altını, Atatürk'te bir türlü “Mehdi” inanişini beslemiş olsa gerek”⁴ der ve arkasından:

Âhir zaman kahramanı Atatürk
Türkiye'nin hâli yaman oldu gel

diye başlayan şiirin bütününü verir. Burada, o şiirin yalnız üçüncü dörtlüğünü görelim:

Söyle yüce Tanrım Mehdi'yi salsın
Ali, Battal Gazi beraber gelsin
Sana taş atanın eli kırılsın
Anayasa, inkâr, güman oldu gel.

Âşık şiirindeki durum budur. Şinasi Saba da “aydın sınıf” şairlerinden biri olarak âşıklara katılır:

1881 yılında Selânik üstünde
Bütün haşmetiyle ağarmış tan
Bir Mehdi bekler gibi beklemiş
Seni mazlum vatan.

(Atamıza Halimizi Arzederim)

Şiirimizdeki bu aranişlar ve bekleyişler Türk halkı arasında da zaman zaman yaşanır. Kendisini gönülden sevmiş olanların “Anıt-Kabir'den söyle bir doğrul da halimizi gör” demeleri, adı konmamış bir Mehdi'yi beklemenin dışavurumcu yanısıdır.

⁴ “Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri”, *Folklor ve Edebiyat*, (1982), I, s. 191

HER YERDE HER ŞEYDE ATATÜRK

Bugün, Türkiye’de en kalabalık kentten en uzak ve küçük bir köye kadar, her yerde ve her şeyde Atatürk’le karşılaşılır. Devlet dairelerinde, makam odalarında, toplantı salonlarında, sınıflarda fotoğrafları asılıdır. Alanlarda heykelleri yükselir. Duvarlardan ve panolardan o seslenir.

Bütün bunlar, gözlere dolan Atatürk’tür. Gözle algılananın ötesinde bir de düşünce ile yakalanabilecek olan Atatürk var. Bu yurdun taşına toprağına, havasına suyuna sinmiş olan bir yönü daha var ki işte oralarda Atatürk bir ruh ve düşünce olarak yaşar. Baktıkları her varlıkta Atatürk’ü gördüklerini söyleyenler, Vedat Nedim Tör’ün dile getirdiği ‘‘bir millet ve yurt mistisizmi’’ni de yakalamış oldular. Şairler, zaman zaman böyle bir mistisizm’i işledikleri şiirlerinde bir ruh ve düşünce olarak, bir güç kaynağı olarak yaşayan Atatürk’e yöneldiler. Destansı anlatımın kanatlarında uçan övgülü şiirden düşüncenin potansiyelini kullanan şiire geçiş de böylece başlamış oldu.

Daha ölümünden birkaç gün sonra kaleme alınmış bulunan yazılardaki görüşler bu noktada toplanmaya başlar.

Nurullah Ataç, bir yazısında: ‘‘Atatürk, artık bu vatanın her yerinde bulunduğu için hiç bir yerinde ayrıca tecelli etmek istemeyen, sesini her dinleyenin gönlünde duyduğu için bir ağızla hitaba lüzum görmeyen Tanrı Türk olmuştur.’’¹ diyor. Bir ayağını tanrılaştırma tema’sından kurtaramamakla birlikte öbür ayağı ile gelecekte yürünecek yola adım atıldığını gösteren bu cümlelerden sonra bir başka yazının birkaç cümlesini görelim:

‘‘Her zerrede Hâlik’ı seyreden mutasavvıflara hak vermemek elden gelmiyor: O’nun kılıcıyla çizdiği memleket hudutları içinde her manzara, her hareket O’ndan bir hâtıradır. Her şeyde O’nu görüyoruz’’.

Faruk Nafiz Çamlıbel, bu görüşe şiirinde de yer verir:

Yurdumuzu aydınlatan sabahlar,
Düşmanlara korku veren silâhlar,
Tersaneler, fabrikalar, tezgâhlar,
Göze çarpan her ne varsa: Atatürk.

(Atatürk)

¹ Nurullah Ataç, ‘‘Atatürk’’, O’nun İçin Yazılanlar Söylenenler, s. 298

² Faruk Nafiz Çamlıbel, ‘‘Atamız Bir İdealdir, Ölmez’’, O’nun İçin Yazılanlar Söylenenler,

Behçet Kemal Çağlar da bir şiiriyle bu noktadadır:

Evrenin toprağında-suyunda-taşında sen.
Her iyiye-güzele giden yol başında sen!

(Her Güzele Giden Yol Başında)

Behçet Kemal Çağlar'ın "Millî İbadet" şiirine de gizliden ve derinden etkileyen bir kaynak olarak tasavvufun yön verdiği düşünülebilir. Şair, Yunus Emre'yi çok okumuş ve ondan oldukça da etkilenmiştir. Bu yüzden bir şiir kitabına, Yunus Emre'nin şiirine en kısa yoldan çağrışım yaptıracak olan *Ben-den İçeri* adını vermiştir.

Behçet Kemal Çağlar, "Millî İbadet" şiirinde tasavvufun dile getirdiği "de-nize varmak", "ummana ulaşmak" hedefine bağlıdır. Ne var ki şiirde bu noktada bir netlik yoktur. Düşünce, sanki bir buzlu camın arkasındaki görüntü gibi verilmiştir:

Kıymet diye coşup taşan nemiz varsa senden bir iz
Her birimiz bir damlanız, belki ayrı belki yalnız,
Günü gelsin, bir arada, birdenbire toplanınız,
Seni tekrar halkederiz, kalboluruz sana tekrar.

Şairin, bu şiirde, Yunus Emre'ye benzer bir yolda; onun:

Bir ben vardır bende benden içeru

demesi gibi:

Ne güzel şey içimize dönüp dönüp seni bulma

dediği görülür. Bu seslenişin tonu daha da artarak:

Her Türk bir parça Atatürk Ata'm.

görüşüne bağlanır.

Yusuf Mardin de "Garip Mustafa" takma adı ile yazdığı bir şiirinde, Atatürk'ü, tasavvufun üzerinde durduğu ve varlığın esas kabul ettiği dört ana öge (anasır-ı erbaa) değerinde görür:

Toprak, su, ateştin, bize hayattın.

(Atatürk'e Ağıt)

Şairlik döneminin ilk yıllarında Çocuk ve Allah'ı yazmış olan Fazıl Hüs-nü Dağlarca da Atatürk'ü, bilinç-altından gelen bir seçme ile "anasır-ı erbaa"ya bağlı kalarak anlatır:

O su ateş rüzgâr
Parıl parıl yeryüzünce
O hak.

(Mustafa Kemal)

İster tasavvufun, ister “millet ve yurt mistisizmi”nin bu etkilerinden uzak kalan, onunla hiç ilgisi olmayan, gene de her yerde ve her şeyde Atatürk’ü görme noktasında toplanan şiirler de yazılmıştır.

Ahmet Köksal, “Büyüyen Atatürk” adlı şiirinde, Atatürk’ün “gelecek günleri ve düşünceleri fetheden bir güç” olarak bütün Türkiye’de yaşadığını vurgular. Yeni Türk şiirinde Atatürkçülük’ün kazandığı yeni yorumla konuşur:

Şimdi sen tarlalarda
Boy atan buğdaylarda,
Saçlarının ışıklarıyla zengin,
Büyüyen vatan çiçeklerinde,
Büyüyen yüreklerimizde
Fetheden gelecek günleri, fetheden düşünceleri
Tek bir sevginin aydınlığında.

(Büyüyen Atatürk)

Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın, şiirlerinin bütünlüğünde yaşattığı Atatürk’ü bir de bu açıdan dile getirdiğini görürüz:

Ne güzel,
Şu tarla, şu yemyeşil kır.
Bütün görkemleriyle
Bir özgürlüktür bize
Bir atadır.

(Mustafa Kemal’in Toprağı)

İbrahim Zeki Burdurlu’ya kulak verelim:

Her yön sen olursun
Kitap, tren, şapka, kravat
Sen Türkiye’mi uçuran
En büyük ilâhî kanat.

Her On Kasım’da gözlerimiz
Bir daha ağlarken sana
Bir kez daha inanırız
Her yerde yaşadığına.

(Atatürk)

Kemalettin Kamu'nun, halk şiirini andıran yumuşak deyişlerle yazdığı şiiri de bu temanın içindedir:

Fani varlığını kaybetti ama
Damgası yurdumun burçlarındadır.
Engin ufuklara uzanmış kolu,
Hızı şimşeklerin uçlarındadır.

Kadının erkeğin hâfızasında,
Gencin, ihtiyarın düşlerindedir;
Yayla yellerinde eser gölgesi,
Sesi bahçemizin kuşlarındadır.

(Atama Ağıt, V. Bölüm)

Etem Ütük de, şiirindeki benzer deyişlerle Kemalettin Kamu'ya katılır:

Senin adını söyler
Solgun benizli yaprak
Yaslı dağlarda esen yel.

Seni fısıldar
Gökte ışıyan yıldızlar
Engin maviliklerde kanat çırpın kuşlar.

(Yine Varsın)

Etem Ütük'ün bu şiiri, Atatürk'ün asıl yaşayan yönünü, “yüreğimizde bir alev gibi yanan ülküsünü” dile getirerek sona erer.

Gültekin Köktürk Suvarlı, “Atatürk İsmi” adlı şiiriyle, Emin Faik Üstün birkaç temayı birden verdiği “Atatürk” adlı şiiriyle “her yerde ve her şeyde Atatürk”ün yaşadığını dile getirirler.

Bedrettin Cömert:

İsterse sonsuz yıllar geçsin aradan
on kasım'larda bırakmam seni

diyerek, eski şiirimizin nakaratları gibi kullandığı bu deyişlerinde Atatürk'ün yeni şiirimizde kazandığı yeni boyutları da verir. Bu şiir, “Her Şey Mustafa Kemal” başlığı ile, hangi temada yazıldığını açıkça gösterir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Atatürk, senin ebedî cevherin ana vatanın topraklarına karıştıktan sonra bu topraklar bizim için daha aziz, daha mübarek oldu.”³ diyor. Sunduğumuz örneklerde de izlendiği gibi şairlerimiz, bu toprakların her köşesinde ve her şeyde o cevherden izler buldular. Görmesini bilen gözlerle bakıldığında başarının kazanıldığı, güzelliğin ve iyiliğin yansıdığı her yerde ve her şeyde, yaşayan Atatürk'ün gülümsediği görülecektir.

³ Atatürk, s. 111

ŞİMDİ ARTIK YURDUMUZDUR ATATÜRK

Yurt sevgisi, daha çocukluk yıllarında gönlümüzde kök salmaya başlar. Bu güçlü sevgi, gene o dönemde, ileride kafamızda yer edecek bir düşüncenin tohumu olarak yeşerir. Yurdumuzun silüeti, duvar haritalarıyla atlaslardaki konumuna uygun çizgilerle çocukluk dünyamıza çizilir. Bu sevgi, daha sonraki yıllarda okuduklarımızın, yaşadığımız olayların, gezip gördüğümüz yerlerin bizde bıraktığı izlenim ve yaptığı etkilerle objektif boyutlarına kavuşan bir düşünceye döner.

Namık Kemal, “Vatan”¹ adlı makalesinde: “İnsan vatanını sever; çünkü vatan öyle bir galibin şemsiresi veya bir kâtibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil; millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hâkimiyet, ecdada hürmet, aileye muhabbet, yad-ı şebabet gibi birçok hissiyat-ı ulviyenin içtimaindan hasıl olmuş bir fikr-i mukaddestir.” diyordu. Yurt sevgisini yaratan öğelerin sıralandığı bu yazıda ayrıca, konumuzla ilgili olan ve Namık Kemal’den sonraki şairlerin de yoğun bir biçimde işledikleri şu görüşe de yer verilmektedir: “Her avuç toprağı nazarımda o yola feda olmuş bir kahramanın yadigâr-ı vücududur”.

Orhan Şaik Gökyay’ın “Bu Vatan Kimin” şiiri, Namık Kemal’in bu makalesindeki düşüncelerinin bir başka aynadan bize yansımaları gibidir.

Yurdumuz ile Atatürk’ün birbiriyle özdeş varlıklar gibi düşünülmesi, daha ölümünden önceki şiirlerde kendisini gösterir. Atatürk ile yurdumuzu özdeşleştirme tema’sına eğilen şairlerin başında Halil Nihat Boztepe’yi görüyoruz. Halil Nihat Boztepe, ses ve deyiş olarak Namık Kemal’e oldukça bağlı görünen şiirinde, yurt kavramının Atatürk’te somutlaştığını söylüyor:

Mündemiç nusha-i zâtında vatan mefhumu
Münceli ism-i şerifinde müsemmâ-yı vatan.

Mustafa Kemal)

Daha sonraki yıllarda, Enver Ziya Karal: “Cumhuriyet ilkesinin kapsamına giren bir kavram da çağdaş anlamlı “Anavatan” kavramıdır. Bu, belli coğrafya sınırları içinde vatanın kalplerde ve dimağlarda yaşamasıdır; eğitimde, edebiyatta ve sanatta değerlendirilmesidir.”² diyor.

¹ İbret gazetesi, No. 121, 22 Mart 1873; Mustafa Nihat Özön, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, İstanbul, 1938, s. 263-271.

² “Türk Devrimi ve Atatürk İlkeleri”, *Türk Dili*, Sayı: 218 Kasım 1969, s. 83

Edebiyatımızda ‘‘anavatan’’ kavramı, onun Atatürk’le özdeşleştirilmesiyle yeni bir boyut kazanmaya başlıyor. Şiir dünyamızda, Atatürk ile yurdumuz ayrı ayrı değil de özdeşleşmiş olarak görülmeye başlandığından beri bu kavram, çok değişik bir anlama daha bürünmüş olarak zenginlik kazanıyor.

Bu çağdaş anlam, şiirlerle küçüklerin dünyasına sokulur. Daha çok ilkokul öğrencileri için şiirler yazmış olan M.Necati Öngay, bu değerlendirmeyi bir görev olarak yerine getirir:

Bir bölünmez vatansın
Ey ölümsüz Atamız!
Gönlümüzde yatansın
Seni unutmuyoruz.

(Atatürk’ü Anış)

Fazıl Hüsnü Dağlarca, bu temayı kendisine özgü deyişlerle işlemeye koyulur:

Sulardan kımıldanır,
Yeşerir zamanlardan.
Mustafa Kemal vatan ama
Mustafa Kemal toprak değil ki.

(Mustafa Kemal)

Sanat gücü ile, erişilmedik boyutları yoklayan Fazıl Hüsnü Dağlarca, gene bu temada yazdığı bir başka şiirinde, yurdumuzun yeryüzü güzelliklerinden yeraltı zenginliklerine iner; oralarda Mustafa Kemal’i Türkiye’nin ekonomik kalkınmasını hazırlayacak yepyeni bir güç olarak görür:

Duyuyor musunuz,
Mustafa Kemal şimdi toprak.
Yeryağı, boraksı, pamuğu, demiri, tütünü
Ulusal derinliklerinden
Ayağa kaldıracak.

(Mustafa Kemal Toprağı)

Behçet Necatigil, bir şiirine:

Ben evvelden yurt deyince
Şimdi rüya gibi gelir
O tarih ne tarihtir
Zaferler peşinde

diyerek alışılmış ve kalıplaşmış bir yurt kavramının kendisinde de olduğunu bildirerek girer. Arkasından ‘‘yeşil vadilerden akan ırmakları, işinde gücün-

de olan insanları, dalgalanan bayrağı, denizi, ormanı, toprakları'' ile çocukluğunun yurdunu anlatır. Sonra da:

Ben evvelden yurt deyince
Böyle düşünürdüm yurdumu
Yurdun Atatürk olduğunu
Anladım Atatürk ölünce

(Atatürk)

diyerek Atatürk ile yurdumuzu bir özdeşlik noktasında gördüğünü söyler.

Bu özdeşleşme, Tahsin Saraç'ın şiirinde yeni bir ufukta belirir. Bu şiirde yurdumuz yalnız coğrafyadaki anlamıyla değil, tarihteki yeriyle de bir derinlik kazanır. Bu derinlikte, Anadolu artık Etilerden Selçuklulara ve onlardan Atatürk Türkiye'si'ne uzanan bir uygarlıklar beşiğidir. Şiirin bir yerinde Atatürk'ü, Anadolu topraklarında kurulmuş eski uygarlıklarla "altın uyum" içinde görürüz:

En öpüşken bir dudaktır Anadolu'da
Eti güneşiyle Selçuk çinisi
Bu altın uyum "sen".

(Kavram Atatürk İçin)

Tahsin Saraç'ın şiirindeki bu görüş, düzyazı alanında Vedat Nedim Tör'ün³, Halikarnas Balıkcısı'nın⁴, Sabahattin Eyuboğlu'nun⁵, yurdumuzu bir "uygarlıklar beşiği" olarak gören görüşlerinden de kaynaklanmaktadır.

Enver Ziya Karal'ın üzerinde durduğu "çağdaş anlamlı anavatan kavramı", edebiyatımızda bu tür değerlendirmelerin sonucu olarak, yeni ufuklara doğru genişlemektedir.

Edebiyatımızda eskiden donmuş kalıplara sıkıştırılan yurt ve yurt sevgisi tema'sı, Atatürk hakkında yazılmış bulunan bu ve benzeri yeni görüş ve duyuşlarla, farklı bir bakış açısı daha kazanmıştır.

³ Yıllar Böyle Geçti, s. 181

⁴ Anadolu Efsaneleri, İstanbul, 1954, s. 11

⁵ Mavi ve Kara, İstanbul, 1961, s. 13

TÜRKLÜK DÜNYASINDA ATATÜRK

Charles H. Sherril, Atatürk hakkında şunları söylüyor:

“İçinden büyük insanların çıktığı bir ırk büyük bir ırktır. Zaten bir ırkı incelemenin en iyi yolu bu ırkın meydana getirdiği büyük adamları incelemektir. Buna göre Türkiye’yi incelemenin en iyi yolu, önce onun devlet başkanını ele almak ve bu cumhurbaşkanını, kurtarıcıyı, yeniliklerin sebebini, millî kahramanı ve dünya ölçüsündeki devlet adamını çeşitli yönleriyle gözden geçirmektir”.

Ulusların sıkıntılardan bunaldığı dönemlerde ortaya çıkan kahramanlarında ulusal bir ruh vardır. O üstün insanlar, ulusal ruhun bütün özelliklerini kendilerinde toplayan kimselerdir.

Bu bakımdandır ki 1921 yılında İleri gazetesinde yazdığı yazısında ilk olarak Yahya Kemal, Mustafa Kemal’den “millî timsâl” olarak söz eder². İncelememizin “Kahramanı Yüceltme” bölümünde de işaret edildiği üzere Yahya Kemal’in millî timsâl” olarak gördüğü Mustafa Kemal’den Ziya Gökalp da “milletin müşahhas timsali” diye söz etmeye başlar. Bu niteleme, sonradan şiirimizde de görülür.

Kahramanlar, “millî timsâl”ler, aynı zamanda toplayıcı nitelikleriyle ulusların birliğini sağlayan ve koruyan “archétype”lerdir.

Prof.Dr. Mehmet Kaplan, “Büyük psikoloj Jung, “archétype”lerde sonsuz bir kuvvet olduğunu ortaya koymuştur” diyor. Ayrıca, “Ben, kendi hesabıma Atatürk’ü Jung’u okuduktan sonra anladım. O, kelimenin tam manasıyla Türk’ün kollektif gayrışıurunda yaşayan bir “archétype”in yeni şartlarda bir “incarnation”u idi.” diyerek bir açıklama yapıyor.

Söz konusu “kollektif gayrışıur”un kendisini gösterdiği alanlardan biri de edebiyattır. Yazar ve şairler, “kollektif gayrışıur” adına konuşurlar. Şairlerimiz, Atatürk’te Türklük’ün yalnız XX. yüzyıldaki değil, tarihin akışı içindeki özelliklerini bulmuş, bu temada toplanan şiirler yazmışlardır.

Şairler, bu görüşü beyinlerimizin kuyularından çekip çıkarır, şiirleriyle işleyerek onu tek tek özel’den ortak genel’e ulaştırırlar.

Behçet Kemal Çağlar, iki ayrı şiirinde bunu anlatıyor:

“Bu Yüce Türk” (çeviren: Engin Uzmen), *Türk Dili*, Sayı: 158, Kasım 1964, s. 104

² Necat Birinci, “Yahya Kemal’in Yazılarında Mustafa Kemal ve Millî Mücadele”, s. 144-145

³ Büyük Türkiye Rüyası, İstanbul, 1969, s. 87

⁴ A.g.e., s. 146

Türklük diye engin yüce ne ararsak hep sende var,
Yiğitliğin, içliliğin kaynakları senden çıkar.

(Millî İbadet)

Fert halinde bir timsal azmine bir milletin
Işık saçlı, gök gözlü, tanrı sözlü bir timsal.

(O İhtilâl Bayrağı)

Behçet Kemal Çağlar'ın, Atatürk'ü "fert halinde bir timsal" olarak görmesi, Yahya Kemal'den ve Ziya Gökalp'tan gelmektedir.

Arşetipler, prototype (prototip)lerden gelişe gelişe oluşur. Her prototip, arşetipte görülen niteliklerin toplandığı ilk temel model olarak görülür. Atatürk'ün prototipleri de Türk tarihinin sayfalarında yatarlar. Behçet Kemal Çağlar, bir başka şiirinde de bunu dile getiriyor:

İlk halin; İstemi, Gültekin, Oğuz,
İkincisi: Timur, Yıldırım, Yavuz.

(Atatürk'e Mektup)

Temel öğeler, tarihin akışı içinde dönemden döneme genişleyip güçlenerek bir prototipten başka bir prototipe geçer, yaşanan dönemin "incarnation"unda ortaya çıkan arşetipe ulaşır. Bu açıdan bakıldığında, şiirlerde de belirtildiği gibi, arşetipteki ruh, tarihin her döneminde vardır. Bu ruh, beklenen kahramanda somutlaşarak ulusu kurtarır.

Ulusların kaderlerinin söz konusu olduğu dönemlerde somutlaşan bu ruh, Türk tarihinde bir de Anafartalar'da sahneye çıkmıştı. Oğuz Kâzım Atok, şiirinde bunu anlatıyor:

Görünür ölüm kalım saatlerinde hep
Türk'ün kaderinde bir baş
Sarı dik kaşlı
Mavi gözlüydü bu seferki.

(Anafartalar Savaşı)

Arşetiplerin sahneye çıkışlarında, ulusların potansiyelindeki güçlerin ve tarihin yanında, coğrafyanın da önemli bir rolü vardır. Burada, Vasfi Mahir Kocatürk'ün şiirine bakalım:

Ezelde Gök-Tanrı'dan gebe kalan bu toprak
Seni doğurmak için kaç asır hasta yatı.

(Atatürk)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da aynı noktaya işaret ederek şunları söylüyor: “O’nun dehası, Türk vatanının topraklarına kök salmış bir heybetli bir ağaçtı. Onun içindir ki, yabancılardan mantığı onu yerinden sökemedi; onu yerinden söküp deviremedi”.

Behçet Necatigil’i dinliyoruz:

Madem ruhu Türklük’ün
Atatürk ölür mü hiç?
O’ydu Mete’lerde, Oğuz Kağan’larda
O’ydu Orhun Yazıtları’ndaki destan
O’ydu doludizgin şanlı ilgarlarda
O kurtardı bizi her mutsuz çağda
Karşısında O’nu buldu her düşman.

(Türklük, Atatürk)

Behçet Necatigil, bir başka şiirinde, ulusal gücün bir tipten öbürüne geçişine son olmadığını dile getirir. Bu noktayı, hem yukarıda anlatılan boyutların içinde, hem de “Gençliğe Hitabe”deki son cümlemin vurguladığı anlam doğrultusunda sunar:

Çünkü biz biliriz bir çağ değil Atatürk,
Çağlardır.
Tarihlerden geldi kan, kurtardı vatani,
Geçti O’ndan bizde de vardır.

(Her Zaman Atatürk)

Şiirdeki “tarihlerden geldi kan” deyişi, yeraltı suları yoluyla Namık Kemal’in şiirine uzanır:

Fıtrat değişir sanma, bu kan yine o kandır
(Vatan Şarkısı)

Daha sonraları, 1911’de Ziya Gökalp’ın şiirinde, ortak deyişler zincirinin bir başka halkası olur:

Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir.

(Turan)

Namık Kemal de Ziya Gökalp da kendi dönemlerinin şairleri olarak konuşurlar. Ana duygu ve görüş aynı kalmakla birlikte bu noktada amaçlanan

şeyi, yaşanan günlerin olayları hazırlar. Bu bakımdan Namık Kemal'in, sonraki yıllarda Ziya Gökalp'ın yukarıdaki deyişlerini, onların da etkilediği başka şiirlerdeki deyişler izlemeye başlar. Atatürk için yazılan şiirlerde de aynı bağlam söz konusudur. Bu gibi şiirlerde, Falih Rıfkı Atay'ın deyişiyle söylemek gerekirse, "bugünkü Türklük gururunu yaratmak" noktasına varan Atatürkçülük anlayışı vardır. İşte bu noktada tam anlamıyla kaynağa yönelme görülür.

Geleceği görmek için tarihe bakmak gerekiyor. Nitekim, Samsun'da şafak sökerken, sancılı Anadolu toprağının beklediği kutsal kurtarıcı da Anadolu toprağında yatan potansiyel güçlerin yarattığı en güzel kompozisyon halinde belirir:

Doğdun umut umut, geceler kaç yıl ağrını
Çektik. Ve kutsadık seni çok önceden, çok sonradan
Ak başlı Toroslar seni bekler!
Coşmuş Kızılırmak, seni bekler!

(Seyfettin Başçılar, Kaside)

Arşetipin maddî varlığı göçerken ondaki ruh da ana kaynağına dönmüş olur; yitip gitmez. Irmakların denize ulaşması gibi bir durum belirir. Irmak, denize karışır fakat ırmağın özü olan su, denizde vardır ve zamanla gelişimini tamamlayarak yeni ırmaklar halinde akmaya başlar. Faruk Nafiz Çamlıbel, Atatürk'ün ölümü ile ilgili olarak yazdığı şiirinde bunu anlatmaktadır:

Atatürk'ün vücudu göçse de yeryüzünden
Türklük onun ruhunu kendi ruhunda saklar.

(En Büyük Yas)

Türklük'ün sonu yoktur. Atatürk'ün ölümü, bu ulusun da ölümü demek değildir. Tam tersine, sonsuza doğru eserini yükseltmek, onunla dolu bir yaşama sevinci ile dipdiri ayakta kalabilmektir. Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde duyurulmak istenen mesaj da budur:

Ve birden hepimiz tek adam olup
Tutabilmek için onun yerini
Daha yükseltmeye baş eserini
Bir anda dirildik on yedi milyon.
Ha Atatürk, ha Türk yoktur ona son.

(İzinde)

Türklük, sonsuza doğru akıp giden yolculuğunda, bir "incarnation" dönemini daha geride bırakmış, Atatürk arşetipi de Eflâtun'un belirttiği bir "idea"ya dönüşmüştür. Bugünkü Türkiye, Atatürk idea'sını ayakta tutmanın bilinci ile geleceklere yürümek zorunda olan Türklük'ün kutsal yurdudur.

Bu kutsal yurdumuz, on bin yıllık Anadolu, uygarlıklar ülkesidir. Bili-min ve sanatın mayası Anadolu teknesinde yoğrulmuştur. Ne var ki zamanla iç ve dış sömürüler bir karabasan gibi onun üstüne çöker. Oğuz Kâzım Atok'a sözü bırakıyoruz:

Nasıl bahtı döner bu halkın tersine
Nasıl bir tarih gömülür böylesine?
Biter biter başlar serüveni
Bu keskin bilincin parıltısındaydı
Tarih oluşumu Atatürk'ün.

(Anadolu ve Atatürk)

Fazıl Hüsnü Dağlarca da gözlerini Oğuz Kâzım Atok'un baktığı noktaya çevirmiştir. O da savaşların sonunun gelmeyeceğini bilir. İleride de Türklük'-ün yeni Mustafa Kemal'lerle yaşayacağını söyler:

Savaşın sonudur bitti sanırsınız
Vatan ve bayrak.
Bir çocuk daha doğar
Bir Mustafa Kemal daha.

(Sonsuz Mustafa Kemal)

Bu temanın son yıllarda yazılmış en güzel şiirlerinden bir olan "Mustafa Kemaller Tükenmez"'in baş tarafını okuyalım:

Tükenir elbet,
Gökte yıldız, denizde kum tükenir.
Bu vatan, bu topraklar cömert,
Kutsal bir ateşim ki ben, sönmez,
İnanın Mustafa Kemaller tükenmez.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: "Milletler büyük oğullarıyla teneffüs eder." diyor. Türklük'ün tek ve son güçlü dayanak noktası artık iyice bellidir. Bu anlama uygun bir başka örnek aramaya kalkmak kendimizden uzaklaşmaktır.

ATATÜRK VE “MAZLUM MİLLETLER”

“Atatürk’ün “mazlum milletler” kelimeleriyle dile getirdiği tarihsel gerçek, günümüzde yaygınlıkla “az gelişmiş ülkeler” veya “üçüncü dünya” gibi terimlerle anlatılmağa çalışılan büyük dünya sorununun göbek adıdır. Böylece Atatürk, eylemde olduğu kadar düşüncede de bir çığır açıcı olarak dünya sahnesine çıkmaktadır”¹.

Yukarıdaki paragrafı, Cavit Orhan Tütengil’in bir yazısından aldık. Cavit Orhan Tütengil, söz konusu yazısında, Atatürk’ün “mazlum milletler” sözünü, ilk kez 3 Ocak 1922’deki bir şölende yaptığı konuşmada kullandığını belirtiyor.

Başkomutanlık Meydan Savaşı öncesinde, kaynaklara göre 7 Temmuz 1922’de Mustafa Kemal Paşa, bir başka konuşmasında, bu konuyu bugün de geçerliliğini sürdürmesi yönünden özel bir dikkatle üzerine eğilimesi gereken bir görüş halinde şöyle dile getiriyor:

“Türkiye’nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azîm ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının icabatını değil, tarihin hakikî icabatını takip edecektir”².

Atatürk’ün birçok yönünün çeşitli temalar halinde ele alındığı Türk şiirinde bu konu da yerini bulmuştur. Türk şiirinin “mazlum milletler” konusuna kucak açması, Atatürk’ün aynı konuya parmak basması kadar eski yıllara dayanır; Türk edebiyatı için yeni değildir.

Mehmet Emin Yurdakul, büyük zaferin kazanılmasından sonra 1923’te yazdığı bir şiirinde “mazlum milletler” konusunu şöyle dile getiriyor:

Bu parlak yıldızı menfalarından
Paryalar, fellâhlar selamlıyorlar;
İrlanda, Sumatra adalarından
Beyazlar, siyahlar selamlıyorlar³.

(Zafer)

¹ Cavit Orhan Tütengil, “Atatürk ve Mazlum Milletler”, *Türk Dili*, Sayı: 170, Kasım 1965, s. 107

² Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri*, Ankara 1952, Cilt: II, s. 29

³ Şiirin bütünü hakkında, Fevziye Tansel “Bu şiir, onun, Mustafa Kemal’i birçok yönleriyle yaşatan, dal-budak salan şiir ağacının çekirdiği sayılabilir”. diyor: “Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şairlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)”, s. 289

Atatürk (Mustafa Kemal Paşa olarak), Türkiye'nin bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasını güttüğünü söylüyordu. Vurgulanmış olan bu gerçeği yine Mehmet Emin Yurdakul'un şiirinde buluyoruz. "Kurtarıcı" başlıklı bu şiirde, şairin daha önce yazmış olduğu "Zafer" adlı şiirinin on bir dörtlüğüne de yer verilmiş⁴; şiir, diğer antolojilere "Büyük Kurtarıcıya" adı ile de alınmıştır⁵. Oldukça uzun olan bu şiirden, konumuzla ilgili dörtlükleri aktarıyoruz:

Zira, sen milletler esaretini
Lâğvetmek ruhiyle dünyaya geldin;
Gururun ve hırsın cinayetini
Cezaya çarpacak bir demir eldin.

Bu arzın o aziz evlâdısın ki
Sesinde dünyanın davaları var.
Her esir toprağın üzerindeki
Mazlumlar seninle bir gurur duyur.

Hürriyet âşığı olan her millet
Seni bir hemşeri yapmak istiyor;
Büyüklik arayan bir insaniyet
Sana: "Ey kahraman, benimsin!" diyor.

Konunun gerçek boyutlarını bilmezsek, dışardan bakarsak, bu şiirde de bazı abartmalı deyişler olduğunu düşünebiliriz. Oysa durum hiç de sanıldığı gibi değildir. "Her esir toprağın üzerindeki mazlumlar" gerçekten Atatürk'le "bir gurur duymuş", "Hürriyet âşığı olan her millet" onu "bir hemşeri" bilmiş, "mazlum milletler" kendisini öz kahramanları gibi görmüşlerdir.

Bu şiirin, ayaklarını nasıl gerçeklere bastığını anlayabilmek için "mazlum milletler" arasında Atatürk için söylenmiş olan sözleri gözden geçirelim:

"Doğu âleminin yetiştirdiği büyük insanlardan, Nobel ödülü sahibi büyük şair Rabindranath Tagore, onun kişiliği ve başarılarının değeri hakkında gayet yerinde olarak şöyle demişti: 'Kemal gelip geçmişinin şanlı hatıralarını yeniden yaşatırcasına önümüze yeni bir Asya modeli koyuncaya kadar, Türkiye'ye 'Avrupa'nın hasta adamı' denirdi. Bu model Doğu ülkeleri için yeni bir hayat ümidi olmuştur. Bu bakımdan Kemal'in getirdiği ruh en yüksek saygıya ve takdire layıktır⁶".

⁴ Fevziye Tansel, aynı yer, s. 289-290

⁵ Behçet Necatigil, Atatürk Şiirleri, Ankara, 1963, s. 98; Dr. Hüseyin Karakan, Atatürk Şiirleri Antolojisi, 5. Baskı, İstanbul, 1965, s. 61; Not: Aynı şiir "Kurtarıcı" ya da "Kurtarıcıya" adı ile de başka antolojilere alınmıştır.

⁶ Prof. Dr. S.A. Haqqı, "Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm", Türk Dili, Sayı: 395-396/Kasım-Aralık 1984, s. 443

Pandit Nehru “Kemal Paşa, gençlik günlerimde, benim kahramanımdı. ..O, Doğu’da modern çağın yapımcılarından biridir.” diyordu⁷.

Bu alanda söylenmiş sözler için *Ağlayan Dünya** ve *Atatürk İçin Diyorlar ki⁹* adlı derleme kitaplarında yeterince örnek bulunduğunu belirtip konuya dönüyoruz.

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Kahraman* adlı kitabında Asya ülkelerini bir bedene benzetip Atatürk’ü bu bedenın gözbebeği olarak niteler. “Atatürk’ün Dehası” bölümünde üzerinde durduğumuz dehanın birleştirici özelliği burada da varlığını duyurur:

O yalnız bu ülkenin korkunç sesi değildir,
O yüzlerce milyonun konuştuđu bir dildir,
Nasıl bir gözbebeđi görürse bütün tende,
O bir gözdür, açılmış Asya denen bedende.

Faruk Nafiz Çamlıbel, “O Baş” adlı şiirinde “mazlum milletler”e dönüp gene seslenir:

Ey kimsesiz uluslar, ülkünüzden dileyin
Bu büyük baş size de kol kanat gersin diye.

Şiirlerin dile getirdiği düşünceyi daha da pekiştirsin diye bu kez, Doğulu büyüklerin sözlerini değil, Doğulu bir halkın Atatürk’e nasıl ağladığını gösteren gerçek bir olayı görelim. Endonezyalı bir tanıdğından duyduğu bu olayı Yakup Kadri Karaosmanoğlu anlatıyor:

“İndonezyalı bir tanıdğıım, Tahran’da bulunduğum sıralarda bana şahit olduğu bir vak’ayı şu suretle hikâye etmişti: ‘Bundan dokuz on yıl evvel bir ticaret işi için Saygon’a gitmiştim. Baktım ahali mabedlere toplanmış bir matem ayini yapmaktadır. Ne oldu? Kim öldü? diye sordum. ‘Mustafa Kemal ebediyete göçtü’ dediler¹⁰’.

Ölümüyle de “mazlum milletler”i kendisine bu denli bağlamış olan Atatürk’ün, bu alanda ileri sürdüğu görüşlerin ne ölçüde isabetli olduğunu yaşanan olaylar iyice göstermiştir. O’nun konudaki ileri görüşlülüğünü ortaya koyan sözlerini gözden geçirip sonraki olaylara ve bu olayların Türk şiirine nasıl yansdığına öyle bakalım:

“Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye

⁷ Muzaffer Ender (derleyen), *Ağlayan Dünya*, İstanbul 1964, s. 99,100

* bak. 7 no.lu dipnotta anılan kitap.

⁹ Selahattin Çiller (derleyen), İstanbul, 1965,

¹⁰ Atatürk’ün Gerçek Siması, bas. yy. 10 Kasım 1953, s. 2-3.

ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlülere ve bütün mânilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir âhenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır¹¹.

Cavit Orhan Tütengil, Atatürk'ün bu konuşmasını "uzak görüşlülüğün ve çağdaş dünya anlayışının en değerli belgeleri arasında"¹² görürken Prof. Dr. Suna Kili, kitabına günümüz Türkçesi ile aktardığı bu konuşmadan önce şunları belirtir:

"Türk ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasından sonra kurulan ve çağdaşlaşma çabalarını sürdüren Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun 10. yılında 1933'te de Mustafa Kemal aynı konuya değinmiş; sömürge durumundaki Doğu ülkelerinin halklarına yeni bir çağrıda bulunarak, onların da girişecekleri kurtuluş savaşlarından kesenkes başarıyla çıkacaklarına inandığını açıklamış, bu uluslara esin kaynağı olmuştur"¹³.

Olaylar, "mazlum milletler" konusunda dünyanın başka ülkelerinde yeni fakat acı örnekler ortaya koymaya devam eder. Atatürk'ü gereğince anlamamış olan dünya devletlerinin suskun politikaları yanında direnen kamu oyları oluşur. O yılların Atatürk şiirleri, Türkiye'deki kamu oyu'nun "tercüman"ı gibidir. Bunlar, acısını çok iyi bildiğimiz için diğer ulusları da bizim gibi görme isteğinden doğan bir duygunun ve insanlık anlayışının, suskun politikalar yanında gerçeği haykıran sesidir. Öyle yorumlanmalıdır:

O ne yirmi yıl mı olmuş
Büyüdün yirmi yıl daha.
Sanki baktın kocaman gözlerinle
Bana doğru Cezayir'e doğru Macaristan'a doğru
Bütün gündüzlerde sen.

(Yirminci Yıl)

Fazıl Hüsnü Dağlarca, bir bölümünü aktardığımız bu şiirinde o yıllarda Macaristan'da yaşanan olaylara ve Cezayir'in kurtuluş savaşına "mazlum uluslar" konusunun uzantısı gözüyle bakar. Şiir, bir bakıma o olayların kroniğine dönüp içinde taşıdığı mesajı söyler.

1957'de yayımlanan bir şiiri ile Behçet Kemal Çağlar'ın gerçek bir eleştiriye yöneldiği görülür; bu, bir özeleştiriidir:

Prof. Enver Ziya Karal (toplayan), *Atatürk'ten Düşünceler*, Ankara, 1956, s. 17.

¹² "Atatürk ve Mazlum Milletler", s. 106

¹³ *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Ankara, 1981, s. 36.

Bizden iyi anlıyor Endonezya, Cezayir
Kulak verelimiz yok sözüne Atatürk'üm...

(10 Kasım'a On Şiir)

İç olaylardaki ters gelişmeler, Türkiye'yi dış olaylara Atatürkçü açıdan bakamayacak duruma getirmiştir. Behçet Kemal Çağlar, 1958'de yayımlanan bir şiirinde Atatürk'ün dünyaca nasıl sevildiğini anlatırken, Kemalizm'in yorumuna başkalarının bizden daha iyi vardığını dile getirir; duyguları artık şiir ölçüsünü aşmış öfkeye döner:

Endonezyalı çocuk taşımakta adını;
Cezayirli yiğitin koynundan resmin çıkar;
Sen "temize çekilmiş" yatıyorsun köşede
Şurda burda baş olmuş beş-altı müsvedden var.

(Yirmi Yılın Sonunda)

Behçet Kemal Çağlar'ın bu iki şiiri, aynı konuda daha önceki şiirlerinden de gelen bir birikimin sonucu olduğu gibi, o yıllarda uzak-doğu'ya yaptığı bir gezinin gerçek izlenimlerinin de verimidir.

Bu izlenimlerini anlattığı bir yazısında Behçet Kemal Çağlar, ilgi ile okunacak anılarını dile getirdiği gibi, dikkate değer düşünceler de ileri sürer:

"Asya, iki amansız gücün sömürgesi durumuna düşmüş: Yurtlar Batı emperyalizminin, vicdanlar Doğu mistisizminin sömürgesi olup gitmiş.

Mustafa Kemal şahlanması, yurtları para simsarı batılı sömürgecilerden, vicdanları da din simsarı doğulu sömürgecilerden kurtarmak çabası diye Asya'yı etkilemiş. Bunun içindir ki bu iki amansız ve çarpık gücün sömürdüğü vatanları ve vicdanları kurtarmak isteyen Ahmet Sukarno'dan Habib Burgiba'ya kadar bütün dünya uyanıkları, Atatürk devrimlerine sarılmışlardır'".

Son iki şiirinde tedirgin, bu yüzden içineleyici, içi buruk ve öfkeli olan Behçet Kemal Çağlar, daha önceki şiirlerinde "mazlum milletler" konusunu dile getirirken iyice coşkuludur, inançlıdır:

O gün Türk milletinin şahlanan hıncıydı O,
O gün mazlum Asya'nın kahhar kılıncıydı O.

(O İhtilâl Bayrağı)

1956 yılında yayımlanmış olan şiirinde de 1938'de yayımlanmış bulunan "O İhtilâl Bayrağı" şiirindeki havayı buluruz:

Tıpkı ilk sesin gelir gibi Samsun'dan-Amasya'dan
Son sesin yükseliyor Afrika'dan-Asya'dan.

(Her Güzele Giden Yol Başında)

Buraya aktardığımız bu deyişlere, şair, “10 Kasım 1968 Ağıtı Anılarında Çizgiler” başlığı altında yayımlanan şiirinin 6. bölümünde¹⁵ yeniden yer verir. Bir bakıma dersini tekrarlayan bir öğretmen gibidir.

“Mazlum milletler” konusundaki şiirler, Atatürk’ü bayrak, ı ışık ve türkü motiflerine yer vererek dile getirirler.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atatürk Türkiye’si’nin aydınlığı ile tutsaklıktan kurtulacak olan ulusları görür:

Parlar devrimlerin
Doğuya güneye esir milletlere yıldız yıldız
Dorukların çatalından
Yankılanır aydınlığın.

(Bayrak Türkü)

Aynı aydınlık Nüzhet Erman’ın şiirinde de dile getirilir:

Ağır karanlık Asya gecelerinde
Parlayan Atatürk değil de nedir?

(Atatürk İstiklâl Madalyası)

Sonunda, Asya ve Afrika’daki “mazlum milletler”in söylediği bir türkü olur Mustafa Kemal; M.Güner Demiray da böyle şiirleştirir:

Sen Mustafa Kemal’sin
Söyler türkünü aydınlıklar
Söyler Asya, Afrika.

(Sen Mustafa Kemal’sin)

İbrahim Minnetoğlu, şiiriyle sanki Atatürk’e son yılların uyanışından rapor sunar:

Yalnız Türkiye’de değil
Uyanan milletlerde her insan
Seninle atar adım.

(Atam)

¹⁵ Türk Dili, Sayı: 206, Kasım 1968, s. 103

İlhan Geçer de “mazlum milletler”in Atatürk’e duydukları minnet duygularının dualara dönüşüp oralardan kalkan kuşlar tarafından sanki Anıt-Kabir’e taşındığını, şiirindeki aliterasyonların yarattığı fısıltılı bir deyişle sunar:

Dualar taşır sana kuşlar
Sımsıcak Afrika’dan
Ve uzak Çin’den.

(Yıllar Sonra)

XX. yüzyıl Türk âşık şiiri, başka tema ve motiflerde olduğu gibi bu alanda da edebiyat bütünlüğündeki yerini alır. Âşık Şeref Taşhova’nın bir dördlülüğü okuyarak konunun nasıl işlenip dile getirildiğini görelim:

Senden örnek aldı nice devletler
Esirlik zincirin kırdı milletler
Meşalenden yayıldı hürriyetler
Alevi, ateşi, dumanı sensin.

Ortalama bir hesaplama yetmiş yıldan beri Türk şiirinin vazgeçilmez temalarından biri olan “mazlum milletler” konusundaki örnekler, Türk toplumunun bu konuya karşı olan duyarlılığının kalp atışları olarak değerlendirilebilir.

BAYRAKLAŞAN ATATÜRK

Bayrak, bir ülkenin bağımsızlık sembolüdür. Her ulusun edebiyatında, ona gösterilen sevgi ve saygının derecesini de biliyoruz. Kolay kazanılmadığı, uğrunda feda edilmiş nice canlar pahasına elde edildiği için bağımsızlığın sembolü olan bayrağa verilen değerin de bu bakımdan büyük önemi olmuştur.

Türk edebiyatında, bu yerleşmiş sevgi ve saygı, en özenli deyişler halinde kuşaktan kuşağa aktarılagelmiştir. Millî edebiyat akımından sonra; özellikle Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen öykü, roman ve şiirlerin etkisiyle, bayrağımızın duygu dünyamızda özel bir yeri olmuştur.

İstiklâl Marşı, bu sevgi ve ilginin yoğunlaştığı şiirlerin başında geliyor. Mithat Cemal Kuntay:

Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır

diyerek konuya ses getirir. Ömer Seyfettin'in "Forsa" sıradaki Kara Memiş'in en büyük dileği, şehit olduğunda üzerine bayrak örtülmesidir. O:

- "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" derken kişisel değil, toplumsal bir dileğin "tercüman"ıdır. Arif Nihat Asya'nın "Bayrak" şiiri, konuyu yoğun bir anlatımla kendinde toplar. Bunlara benzer daha nice örnek bulunabilir.

Atatürk şiirleri, Atatürk'ü bayrak ile de özdeşleştirdiğinden beri Türk bayrağı daha zengin bir anlam kazanmış olmaktadır. Böyle bir özdeşleştirme, biraz da "mazlum milletler" konusundan doğmuştur. Atatürk, "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir" demişti. Bu iki kutsal kavram, yalnız Türkiye'de değil, bağımsızlığını elde etmek isteyen uzak-yakın bütün ülkelerde Atatürk adı ile birlikte anılmaya başlandığından beri, Türk şiirinde Atatürk, bir bayrak gibi de ele alınmıştır. Yalnız şiir alanında değil; birçok konuda, temada, motifte ve deyişte şiiri yalnız bırakmamış olan düzyazı alanında da durum budur.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, doğudan batıdan her ülkede çok eski yüzyıllardan beri bu uğurda savaş veren önderlerin temsilcisi gözü ile gördüğü Atatürk'ün bir bayrak gibi dalgalandığını söyler:

Dalgalanır Hindistan'dan Roma'dan
Konfüçyüs'ten beri, Aristo'dan beri
O bayrak.

(Mustafa Kemal)

Behçet Kemal Çağlar, bir şiirinde, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirine benzer bir anlatımla, yüzyılların birikimi olan Bayrak-Atatürk özlemini duyurur:

On bin yıldan beri aranan sancak.

(İzinde)

Behçet Kemal Çağlar, bu bayrağın ilk kez dalgalanmaya başladığı sırada, bütün bir yurt düzeyindeki kurtuluş hareketlerini başlatmakta oynadığı rolü belirtirken "ihtilâl bayrağı" sözünü kullanır:

Tutuşturmuş değdiği fikri, hissi, toprağı
Alev saçlı, gök gözlü o ihtilâl bayrağı.

(O İhtilâl Bayrağı)

Aynı şiirde, aynı görüş bir daha vurgulanmıştır:

En haklı ihtilâlin en başında sancak o.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirinde de bu bayrağın bütün Asya'daki insanlığın en haklı davası için açılmış olduğunu görürüz:

Yalın kılıç kesilmiş imanı avucunda
O, dört yanı tutuşmuş bir kıt'anın ucunda
Açılan ihtilâl bayrağıdır Asya'nın
Vay haline bu bayrak altına koşmayanın.

(Kahraman)

Atatürk için yazdıkları şiirlerde; tema, motif ve deyişleri bakımından birbirlerine çok yakın olan Behçet Kemal Çağlar ile Faruk Nafiz Çamlıbel, burada da "ihtilâl bayrağı" deyişinde buluşmaktadırlar. Ayrıca düzyazı alanındaki eserler de Atatürk'ün başlattığı hareketin "ihtilâl" kavramı içinde ele alındığını gösterir. Bu demektir ki şiir ile düzyazı bu noktada aynı dilden konuşur gibidir. Mahmut Esat Bozkurt, yazdığı kitaba Atatürk İhtilâli¹ adını vermiş; ardından Sabahattin Selek *Anadolu İhtilâli*² adlı kitabı ile kendisini izlemiş; Hasan İzzettin Dinamo *Kutsal İsyan*³ adındaki kitabı ile bu görüşe katılmıştır. Behçet Kemal Çağlar'ın, bir yazısında⁴ kullandığı başlıkta da aynı kavrama yer verdiğini yeniden işaret edelim.

¹ İstanbul, 1940, Burhaneddin Matbaası.

² İstanbul, Sıralar Matbaası, 1. cilt 1963, 2. cilt 1965

³ İstanbul, 1966-1967, 8 cilt, May Yayınları

⁴ "Tutsak Asya Burcunda İlk Başkaldırma Bayrağı", *Türk Dili*, Sayı: 182, s. 92-95

Behçet Kemal Çağlar, düzyazılarında kullandığı bir sözü şiirinde, şiirindeki bir deyişi düzyazılarında tekrarlamaktan kaçınmaz. İşaret ettiğimiz yazısındaki başlık, daha önceden yazmış olduğu bir şiirinde de vardır:

Sen, Tanrı ışığı yanan gözümde;
Sen, özgür yurt yapan kutsal toprağı;
Yeni bir çağ açan şu yeryüzünde;
Asya burcundaki devrim bayrağı.

(Uğrunda Senin)

Nurettin Artam da Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü üzerine yazdığı şiirinde Atatürk'ü şimşekten bir bayrak diye anlatmıştır:

Gölgesi vurdu geçti üzerine toprağın
Adına Gazi denen o şimşekten bayrağın.

(Bayram Günü)

Nurettin Artam, Atatürk'ün ölümü üzerine yazdığı yazısını da aynı görüşe bağlayarak bitirmiştir:

“Etten ve kandan Mustafa Kemal bizim dizimizde öldü, irade ve kudretin lifleriyle örülmüş bayrak Atatürk'ün ise biz, her zaman izinde öleceğiz”.

Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde yanyana gördüğümüz “bayrak” ve “burç” sözcükleri, benzeri şiirlerde de kullanılmıştır. Bakış açısında pek bir değişiklik olmadan deyişler bir şiirden öbürüne geçerek sürüp gider:

Senin bayrağını çektik burçlara
Her an dalgalansın dursun

(Mustafa Kemal'in Ülküsü)

diyen Arif Hikmet Par'ın şiirinin yanında Emin Faik Üstün'ün:

Atatürk bayrak bayrak burçlarda,
Özgürlükten, uygarlıktan kumaşı,
Türklük, insanlık ülküsü Atatürk,
Yurt içinde, yurt dışında;
Yükselir, dalgalanır.

(Atatürk)

deyişi, konunun özet görüntüsünü verir. Tarık Orhan'ın şiirinde:

Dünya bulanırken kana
Sen hür kalelere çekilen bayrak.

(10 Kasım'da Atatürk)

şeklindeki deyişler de aynı benzetmenin yer aldığı başka bir örnektir.

Ahmet Köksal'ın "Atatürk Adlı Bayrak" şiiri, aynı konudaki değişmeyen görüşleri, yeni savaş alanlarına dönen ülkeler için de geçerli olacak yolda verir:

Cezayir'den Vietnam'lara şimdi
Bir bayrak göklerde uçuşur,
Durur zulme karşı dimdik,
Eser karanlık uluslara
Uyandırır, büyütür ak sabahları.

(Atatürk Adlı Bayrak)

Tahsin Saraç'ın bir şiiri de aynı yolda yazılmıştır:

Sarı kemiklerde, kara derilerde
Henüz acısı yitmemiş o kanlı sızı
Göverirken bilinç bilinç ulusal bir dirilişte
Tutsaklığın utanç duvarını yıkmış ülkelerde bugün
Çekilen bir bayrak var ya özgürlük üzre
İşte o Atatürk.

(İşte O Atatürk)

Tahsin Saraç gibi, Özbek İncebayraktar da konuya taze bir bakış getiren şairlerimizdendir:

Onunla uyanmış yeryüzü
Sömürülmüş haklarda
.....
Parıldar özgürlüğünde tutsak ulusların
Dalgaları bütün bayraklarda.

(Mustafa Kemal)

Mehmet Âdem Solak, 27 Mayıs 1960'ın coşkusu içinde yazdığı şiirinde, yurdumuzda Atatürk bayrağının dalgalanışını dile getiriyor:

27 Mayıs 1960
Başında aydın sabah, mutluluk,
Kardeşlik, esenlik, hürlik dalgalanıyor.
Bayrak bayrak bir uçtan bir uca
Yurdumda Atatürk dalgalanıyor.

(Hürriyet Bayramına Şiir)

Kıbrıs Türklerinin sürdürdükleri savaş da Atatürk bayrağı altında yürütülmüştür. Kıbrıslı şair Özker Yaşın'a kulak veriyoruz:

O şimdi al bir bayrak gibi
Ufka çekilmiş dalga dalga
Alkış tutar kahramanlar yurduna.

(Atatürk)

Âşık şiiri de aydın sınıf şairlerin şiirleri yanında sanki “Ben de varım” dercesine bayrak-Atatürk motifiyle yer alır. Abdülvahap Kocaman'ın şiirinden bir dörtlüğü örnek olarak veriyoruz:

Vahap, bu mübarek toprak,
Destan tüter yaprak yaprak;
Dalgalanır bayrak bayrak,
Elimizde Atatürk var.

Halk resimlerinin günümüzdeki uzantıları sayılabilecek olan ve kahve duvarları ile taşıtların camlarına yapıştırılan resimlerde de, dalgalanan bir Türk bayrağının ortasına yerleştirilen bir Atatürk, oralardan bize bakıyor. Halk resim sanatının bu son örnekleri, Türk şiirinde görülen bayraklaşan Atatürk'ün başka bir sanat alanında da aynı yorumla yaşatıldığını söylüyor.

GÜNEŞ ATATÜRK

Güneş, bir yönden yönetimin sembolüdür. Bu bakımdan, eski edebiyatımızda padişahlar zaman zaman güneşe benzetildiler. Sevgililer de gönül ülkesinin sultanı oldukları için, şairler onlara “mihir”im diye seslendiler. Böylece, padişahların yanında, sevgililer de güneş benzetmesinden nasiple-rini almış oldular. Genel çizgileriyle, Divan Edebiyatı ile Halk Edebiyatı’nda güneşin aldığı yer budur.

Servet-i Fünun şiirinde güneş, daha çok özgürlük ve gençlik kavramları için kullanıldı. Tevfik Fikret’in şiiri bu yeni kavramları karşılayan alegorik gö-revi ile güneşe yer vermiştir. “İzler”, “Ferda”, “Sabah Olursa” şiirlerinde, güneş hep bu yeni kavramların karşılığıdır.

Güneş, daha sonraki şiirlerde de mutlu günlerin gülümseyen yüzü ola-rak görülür. Bu arada, Atatürk hakkında yazılmış olan şiirlerde, güneş, Ata-türk’le ilgili benzetmeler dünyasının temel öğelerinden biri haline gelir. Yeni Türk Edebiyatı’nda, Atatürk, Türklük’ün karanlık günlerini geride bırakan, bulutları dağıtan, geleceğe ışık saçı bir güneştir. Kendisine bugün edebiya-tımızın yöneldiği bu açıdan da bakılmaktadır.

Burada, şiirlerin yazılış tarihlerine göre değil de, onlarda ele alınan ko-nuların sıralanışı bakımından bir kronolojiye uyarak bu benzetmeyle ilgili ör-nekleri gözden geçirmeye başlayalım:

Atatürk’ün Samsun’a çıkışı ile ilgili şiirlerdeki alegoriler, benzetme sa-natının çeşitlenmeleri ile hep ve yoğun bir şekilde, bir güneşin doğuşu ola-rak belirir. Güneş Atatürk, Celâl Sahir Erozan’ın “O Geliyor” şiiriyle doğmuş gibidir:

Kurutacak gözlerden umutsuzluk yaşını
Al yüzlü oğan güneş!
Bugün Çaltı burnundan gülerek doğan güneş!
(O Geliyor)

Celâl Sahir Erozan’ın şiirindeki “oğan güneş” sözünü, Faruk Nafiz Çam-libel, *Kahraman*’da güneş kültü’ne özgü bir inançtan da yola çıkarak güneş-Atatürk’e aktarır:

Benim taptığım güneş, ne yol tanır, ne sınır,
Uzak yakın, isteyen herkes ondan ısınır.

Deyiş ve imaj yönünden kendisine çok yakın olan diğer şiirler de “O Geliyor” şiirinin ardından gelmeye başlar. Cahit Sıtkı Tarancı’nın bir şiiri, aynı benzetmeyle yazılmıştır:

Gecenin birinde fecre karşı
Güneşten evvel doğdu ufukta
Mustafa Kemal’in altın başı.

(İstiklâl Marşı’nı Dinlerken)

Mesut Tarcan’ın, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenlerinde sıkça okunan “Bandırma Vapuru” şiirinde de “O Geliyor” şiirine benzer bir tablo sergilenmektedir:

Dalgaların üstünde alı al moru mor bir güneş doğar
Hiçbir zaman bu kadar ağarmadı bu deniz
Ortalık aydınlık içinde.

Bundan sonraki yıllarda, her büyük olayda, her dönüm noktasında ufuklarda gülümsemeye başladığı söylenen güneş Atatürk’ü dile getiren şiirler kaleme alınır. Nurettin Özyürek, bu güneşin Afyon’dan doğduğunu şöyle anlatıyor:

Bir güneş doğdu balam Afyon ufuklarından
Mustafa Kemal’in yüzü.

(Mustafa Kemal Paşa)

Güneş Atatürk, birçok şairi kendisine bağlamıştır. Atatürk’ün 1927 yılında İstanbul’a gelişinde yazılmış olan şiirlerdeki deyişler bunu gösteriyor. Orhan Seyfi Orhon, “Gazimize” şiirinde:

Bir güneş tesiri var o ilâhî başının
Karanlıklara düşmüş ümitsizler üstünde

derken; Yusuf Ziya Ortaç, “Gazimize Tarih” ve “Gaziye Tarih” adlı şiirlerinde, bir yanı ile güneş kültürünün, bir yanı ile de mecazlı söyleyişin birlikte hazırladığı deyişleri ile görülür. “Atatürk’ün Yurt Gezileri” bölümünde bir başka açıdan üzerlerinde duracağımız bu şiirlerden burada yalnız bu ölçüler içinde söz ediyoruz.

1933’te Cumhuriyet’in Onuncu Yıldönümü bütün yurttta, o güne değin görülmemiş bir coşkunlukla kutlanmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy’un “Bülbül” şiirinde “Asırlar var ki aydınlık nedir hiç bilmez âfâkım” dediği hava dağılmış, yurdumuzda gerçek anlamıyla aydınlık günler yaşanmaya başlanmıştır. Şairler, bu aydınlığı getiren Atatürk’ü, o günlerde, gene bu noktadan bir “güneş” gibi görürler.

Haşim Nezihi Okay, aydınlatan ve hayat veren bir kaynak olarak gördüğü Atatürk'ten:

Şimdi bir güneştir O; yurda, ışık, can verir
(Gazi)

diye söz ederken Vasfi Mahir Kocatürk:

O, sonsuz ufuklara doğru giden güneşin
Arkasından akıyor, akıyor, akıyoruz
(İnkılâp Türkümüz)

diyerek, "onuncu yıl"ın duygu ve inanç tansiyonunu dile getirir.

Ölümü üzerine yazılan yazılarda ve şiirlerde, sanki hep bir güneşin batışı seyredilir. Hasan Âli Yücel'den okuyoruz:

"Ufkumuzdan ağır ağır ve ihtişamla çekildi. Sıcaklığı kalbimizde devam ediyor; ışığı hâlâ bizi aydınlatarak".

"Nurdan izi, yüreklerimizde alev alev.. Arkasından karanlık bırakmaksızın batan tek güneş, O oldu"¹.

Artık o günlerde, böyle bir güneşin batmasından dolayı üzerlerinde hep bir yas bulutu dolaşan birçok şiir, dergi ve gazete sayfalarını doldurmağa başlar: "Tavaf" şiiri, Atatürk şiirleri arasında çokça karşılaştığımız güneş Atatürk benzetmesiyle de kendisinden sonraki şiirlerde devam eder. Bir daha doğmamak üzere gurubetmiş bir güneşe benzetilen Atatürk'ün ölümüne duyulan üzüntü hüsn-i talil sanatının son örneklerinden biriyle anlatılıyor:

Gönlümde eski hâtıralar eylerim tavaf
Artık o doğmuyor diye muzlimdi her taraf.

Nurettin Artam'ın:

Koca bir güneşin akşam olmadan
Dağların ardında sönüşü gibi

diye başlayan "Büyük Ata'ya" şiiri ile Orhan Seyfi Orhon'un; "Gidiyor" şiirindeki:

Siliyor ruhunun ulviliği fani etini
Çiziyor ufka batan bir güneşin heybetini

şeklindeki deyişleri ve diğer şiirlerde görülen, bu benzetmeye dayalı söyleyişler hep bu çerçevede toplanır.

Sonraki yıllarda yazılmış olsalar bile, âşık şiiri de sanki o günlerde yazılmışçasına bu üzüntüyle bir güneşin sönüşüne tanıklık eder: Halil Karabulut'un:

Hâsılı âleme bir geldin gittin
Sanki bir güneştin doğdun da battın

deyişleri ile Hazım Demirci'nin:

On kasımın adı kara gün konu
Bir yıldız kayboldu, bir güneş söndü

şeklindeki deyişleri aynı benzetmeyi kucaklayarak ortaya konmuştur.

Bu tip şiirlerin yanında, güneş Atatürk'ün aydınlığının ilerde de süreceğini anlatan şiirler de var. Bu ikinci grupta yer alacak şiirlerin yol açıcısı olan örnekler, batan güneş Atatürk'ten sonra da Türkiye'yi aydınlatacak olan ışık Atatürk'ü dile getiren şiirlerin çıkış çizgisinde dururlar. Bir örnek görelim:

Batmaz o güneş, yurdu aşıp tarihe dalsa,
Her Türk Ata'nın yolcusudur tek kişi kalsa!

Yok işte bakın ondaki nur ayda güneşte,
On beş yıla sığdırdı o dev, yüzyılı işte!

Parlar o güneş, âlemi sonsuz gece sarsa,
Bir lâht ona tarih, o anıt şanına darsa.

(Edip Ayel, Ölmez)

Geleceğe yönelen bu inançlı ve güvenli bakışlar, sonraki şiirlerde de vardır. Kimilerinde güneş Atatürk, kimilerinde ışık Atatürk olarak dile getirilir.

Ümit Yaşar Oğuzcan'dan:

Batmayan bir güneşsin hâtıramda,
Hayalin dolaşır her gün odamda.

(Ölümsüz Atam İçin)

Şahinkaya Dil'den:

Seni bir kez daha yaşamalı evren;
Güneş, Anıtkabir'den doğmalı.

(Atatürk)

Mehmet Salihoğlu'ndan:

Baştan başa yayılan bir
Işık dalgasıdır artık.
Güneş-Ata ölmemiştir
Hiç sevinmesin karanlık.

(O Gün)

Cahit Külebi'den:

Sana borçluyuz ta derinden!
Işığsın bu yurdun.

(Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda)

Bu ışık, her gün okul sıralarının üstünde dolaşır. Çocuklarımız ilk aydınlığı onda bulurlar. Behçet Necatigil'in "Resim" şiiri bunu öğrencilerin ağzından dile getiriyor:

Odanın içinde güneşleri bulunca
Isınırız
.....
Öyle canlı ki, sanırım
Karanlık bile olsa
Serpeceğin ışıkla
Aydınlanır yollarım.

(Resim)

Âşık şiirimizin güneş Atatürk'ü algılaması da böyledir. "Resim" şiirinde dile gelen öğrencilerinki gibi saf, katışıksız duygularını, âşıklar aynı ölçüde saf deyişlere dökerler:

Kadın âşıklarımızdan Nurşah:

Güneş gibi doğdu üzerimize
Ata'mız olmasa ne olurduk biz?

deyişlerinde Atatürk'ün bu yönünü dile getirirken, Ali Dadaşoğlu da bu güneşin ışığından uzak yaşayamayacağımızı belirtir:

Tarihler durdukça Ata'sın bize
Sanki güneş doğdu Türkiye'mize.

Güneş Atatürk imajından ışık Atatürk düşüncesine geçiş, Türkiye'deki düşünce tarihi bakımından olduğu kadar şiirdeki değişmeyi göstermesi bakımın-

dan da önemli bir aşamadır. Edebiyatımızın duygu platformundan düşünce platformuna nasıl yürüdüğünü İbrahim Minnetoğlu'nun şiiriyle anlıyoruz:

Görmüşlüğümüz yok ki biz de övelim
 Güneş saçlı, deniz gözlü- diye.
 Her geçen günle
 Biraz daha yenilenen
 Fikirlerin kalmış bize...
 Başımız sıkıldıkça
 Işık tutuyor işlerimize.

(Atam)

Görüldüğü gibi, Türk şiirinin ibresi güneş Atatürk'ten ışıktır Atatürk'e yöneliyor. Atatürk, yalnız bizim şiir dünyamızın güneşi olmakla kalmamış, mazlum milletler konusundaki yeri de düşünülürse, bütün dünyanın güneşi olmuştur. Bunu biz değil, "Hayır, Atatürk yalnız Türklerin değil, bütün dünyanın güneşidir". diyen bir İngiliz albayı söylüyor.

² H. Fikret Alasya, "Atatürk Dünyanın Güneşi", Türk Kültürü, Sayı: 97, Kasım 1970, s. 21

ŞİİRİMİZDE ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ

Atatürk, işlerini hep masa başında gören devlet adamlarından değildir. Türkiye'nin sorunlarıyla ilgilenmek, bu sorunlara yerinde çareler bulmak ve halkla yakından ilişki kurmak amacıyla yurt içinde birçok geziler yapmıştır. Bu büyük adam, sık sık yurt gezilerine çıkar, yurttaşların arasına karışır, onlarla konuşur, kendilerini aydınlatırdı. "Memleket ve millet hizmetlerinde şua olmak isteyenlerin ilham menbâi milletin hakikî hissiyat ve âmâlidir." derdi.

İllerimiz için ayrı ayrı hazırlanmış bulunan küçük monografilerde, yıllıklarda ve Mehmet Önder'in hazırladığı *Atatürk'ün Yurt Gezileri* (Ankara, 1975) adlı kitapta Atatürk'ün yurt gezileri oldukça ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Şiirlerdeyse ancak birkaçında bu gezilerden söz edilmektedir.

Türk şiirinde, önemli olayların zaman zaman "tarih düşürme" yolu ile edebiyata da mal olduğu görülür. Geleneksel Türk şiirinde Divan, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatları dönemlerinde yazılan "tarih"ler, türlü olayların kronik'lerini bütünlümde rol oynamıştır.

"Tarih, savaş, barış, doğum, evlenme, sakal bırakma, ölüm v.b. gibi olayları, ya da saray, yalı, çeşme, medrese, kışla v.b. gibi yapıların yapılış ya da yenileniş yıllarını ebced hesabı denilen usûl ile tesbit eden bir nazım türüdür"².

Ebcedle tarih düşürme sanatı, son örneklerini 1928'de vermiş ve bundan sonra eski Türk alfabesiyle birlikte tarihe karışmıştır. Son örnekler arasında Üsküdarlı Talât'ınkiler gösterilebilir. Bu arada Atatürk şiirleri arasında da ebcedle tarih düşürme tekniğine göre yazılanlar var³.

Atatürk, cumhurbaşkanı olduktan sonra İstanbul'a 1 Temmuz 1927'de gelmiştir. Bu ziyaret, Türk sanatında özellikle resim ve şiire de konu oldu. Ruhi Arel'in "Atatürk'ün İstanbul'a Gelişi", kimi kaynaklara göre de "Atatürk'ü Karşılama" adlı tablosu bugün İstanbul'daki Resim ve Heykel Müzesi salonlarını süslemektedir⁴.

Prof. Enver Ziya Karal (toplayan), *Atatürk'ten Düşünceler*, s. 172

² Prof. Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1967, s. 531

³ bak. Fevziye Tansel, "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarih'ler ve Bunların Edebî, Tarihî Değeri", *Belleten*, C. XLV/2, Ekim 1981, s. 513-535

⁴ bak. Nurullah Berk, *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi*, İstanbul, Ocak 1972, s. 22, Akbank Sanat Kitapları serisi; Gültekin Elibal, *Atatürk Resim-Heykel*, İstanbul, 1973, s. 80, Türkiye İş Bankası yayını; Nurullah Berk-Hüseyin Gezer, *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul, 1973, Türkiye İş Bankası yayını.

Yusuf Ziya Ortaç'ın bu olay üzerine yazdığı "‘tarih kıt'ası" hem İstanbul adına duyulan sevinci dile getirmiş, hem de "‘ebcedle tarih düşürme" sanatının son güzel örnekleri arasına girmiştir:

Gazimize Tarih

-İstanbul'a ilk teşriflerinde-

Doğdu bir başka güneş Marmara'nın koybundan
Ses verir şimdi ufuklar coşan alkış sesine
Bir çıkar böyle meserretle gönülden tarihe
Aldı İstanbul'u Gazi-i vatan sînesine.

Son mısradaki harflerin toplamı ebced hesabına göre 1928 tarihini verir. Şiir, tarih düşürme sanatının "‘tamiyeli tarih" türüne örnektir. "‘Bir çıkar" sözünden hareketle 1928 sayısından 1 sayısını çıkarıp 1927 tarihini buluruz ki bu, Atatürk'ün İstanbul'u ziyaret yılını verir.

Hilmi Yücebaş, *Edebiyatımızda Atatürk* adlı kitabında "‘Atatürk'e Üç Tarih" e yer vermiştir. Bunlardan biri Yusuf Ziya Ortaç'ın az yukarıda sözünü ettiğimiz tamiyeli tarihidir. Hilmi Yücebaş, şairin "‘Bir çıkar" demesine dikkat etmediğinden olacak, dörtlüğe 1928 diye not düşmüştür.

Hilmi Yücebaş'ın kitabındaki diğer iki tarih Ercüment Ekrem Talu'nundur. Hilmi Yücebaş, kitabındaki bu iki şiiri nereden aldığını belirtmemiştir. Bunlar, Atatürk şiirleri antolojilerine girmemiştir. Ancak, Fevziye Tansel, "‘Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarih'ler ve Bunların Edebi, Tarihî Değeri" konulu araştırma yazısında (s.531'de): "‘Bunlar, Gazi'nin Ankara'ya ayak bastığı günün sabahında yayımlanan gazetede basılmıştır." demiş ve aynı yerdeki 30 no.lu dipnotta yayımlanan gazetenin künyesini vermiştir: (*Hâkimîyyet-i Milliyye*, nu. 2248 10 Ekim 1927, s.1)

Gerek şiirlerindeki anlatımdan gerekse yayımlandığı gazeteden anlaşıldığına göre Ercüment Ekrem Talu, o yıl Ankara'dadır. Ankaralıların dilinden Atatürk'ün İstanbul'a gidişi dolayısıyla duyulan üzüntüyü, kendisine duyulan özlemi ve İstanbul'dan Ankara'ya döndüğünde bu üzüntünün yeniden sevince nasıl dönüştüğünü anlattığı "‘tarih"lerden önce birincisini görelim:

Tarih

Terk edip gitmişti bir müddet bizi İstanbul'a
Dilde nâr-ı hasreti aylarca etti imtidad⁵
Çıktı cânâ can katan müjdeyle tarih-i güzîn:
Geldi Gazimiz kudumuyla gönüller oldu şâd.

⁵ Bugünkü dille "‘Gönülde hasretinin ateşi aylarca devam etti" diyen şair, abartma yapmış olmuyor. Fevziye Tansel'in yukarıdaki makalesinde, s. 530'da belirttiğine göre "‘Gazi, hususî trenle 10 Ekim 1927 Pazartesi günü Ankara'ya dönmüştür".

Hilmi Yücebaş, bu dörtlüğün altına da tarih olarak 1926'yı eklemiştir. Ancak, burada da bir yanlışlık olduğu bellidir. Aslında bu tarih de 1927'yi veriyor. Yalnız buradaki hesaplama biraz daha dikkati gerektiriyor. Dördüncü mısra "Geldi Gazimiz kudumiyle gönüller oldu şâd" 1986 rakamını vermektedir. Demek ki bu da "tamiye"lidir. İpucu ise, bir üstteki "çıktı" sözcüğüdür. "Ne çıktı?" sorumuza şair, "câna" yanıtını vermektedir ki işte değeri 59 olan bu "câna" sözcüğü tarihi bize yine 1927 olarak buldurmaktadır.

Ercüment Ekrem Talu'nun yazdığı diğer tarih de şudur:

İhtiyâkınla gönüller hasta ve nâ-şâd idi
Makdemin bir taze can verdi vücud-ı millete
Üç ziyadeyle dedim tarihini ben Ercüment:
Geldi Gazi-i muazzez mehd-i Cumhuriyet'e.

Hilmi Yücebaş, bu dörtlüğün altına 1929 tarihini yazmış ki burada da bir yanlışlık olduğu anlaşılıyor. Doğrusu şöyledir: "Geldi Gazi-i muazzez mehd-i Cumhuriyete" deyişi ebcedle 1924'ü vermektedir. Şairin işaretine uyup "üç ziyadeyle" diye ima ettiği arttırmayı yaptığımız takdirde yine 1927 tarihini buluruz⁶.

"Kanunî Süleyman 941'de Bağdad'ı zaptettiği zaman, Fuzulî, Osmanlı hükümdarına:

Geldi Bürc-i Evliyaya Padişah-ı nâmdar

tarihini de ihtiva eden meşhur kasidesini takdim etti''.

Çağdaş şiirimiz de Atatürk'ün İstanbul'a gelişini aynı gelenek içinde anlatmıştır. Bu şiirlerde Fuzulî'nin tarihinde görülen "geldi" sözcüğünün de gelenek içindeki yerini koruduğunu görüyoruz.

Atatürk, İstanbul'a ikinci olarak 1928'de gitmiştir. Yusuf Zîya Ortaç da bu olay üzerine ikinci bir "tarih" yazmıştır⁷. "Gazi'ye Tarih" adlı bu şiirdeki son mısra 1928'i veren "tam tarih"tir⁸. 5 Haziran 1928'de 11176 numaralı *İkdam*

⁶ Hilmi Yücebaş'ın kitabında görülen "tarih" türü şiirlerdeki yanlışlıkların giderilmesinde arkadaşımız Doç. Dr. Mertol Tulum'un yakın ilgi ve yardımını gördük. Bu gibi yanlışlıklar, daha önce yayımlanmış bulunan bir yazımızda belirtilmişti. bak. Aydın Oy, "Şiirimizde Atatürk'ün Yurt Gezileri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 4, Nisan 1976, s. 12-15. O yazımızdaki düzeltmeleri Fevziye Tansel de *Belleten*'de çıkan "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebi, Tarihî Değeri" konulu araştırma yazısındaki 26 ve 30 no.lu dipnotlarda anarak konuya ek açıklamalar getirmiştir.

⁷ Prof. Dr. Fuat Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1949, s. 195.

⁸ Fevziye Tansel, "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebi, Tarihî Değeri", s. 531-532

⁹ Behçet Necatigil, *Atatürk Şiirleri*, Ankara, 1963, s. 13; aynı antoloji ikinci baskı (Ankara 1973), s. 14; bu kaynağa aktarma yapılan Atatürk'e Şiirler, Nebioğlu Yayınevi, 1943, s. 83; Muharrem Mercanlıgil, *Ebced Hesabı*, Ankara, 1960, s. 62'deki 1927'lerin son araştırmaların doğrultusunda 1928 olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

gazetesinde yayımlanan bu şiirin ilk üç dörtlüğü “O güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi” diye bitmekte iken son dörtlüğünde 1928 tarihini vermesi için bir sözcüğün değiştirilmesi ile:

Bu güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi
olmuştur. Buraya yalnız “tarih” düşürmenin bulunduğu son dörtlüğüne alıyoruz:

Ayrılıp Çankaya’dan Hazret-i Gazi geliyor;
Saçının huzmesi zulmetleri ok- ok deliyor;
Şehre kalbimdeki tarih’i alıp yükseliyor:
“Bu güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi”.

Atatürk’ün İstanbul’a ilk gelişini konu edinen fakat bir tarih niteliği göstermeyen şiirler arasında Orhan Seyfi Orhon’un “Gazimize” şiiri de yer alır. Atatürk’ün İstanbul’a gelişinden bir gün önce 30 Haziran 1927 tarihli Güneş’te yayımlanan¹⁰ şiirin son dörtlüğünde Atatürk’ü bekleyen İstanbul’un heyecanı dile getiriliyor:

Titriyor İstanbul’un sevinçle her bucağı,
“Gel!” diyor bir el gibi sana vatan kucağı,
Kapanıp öpmek için basacağın toprağı,
Bütün şehir bekliyor seni dizler üstünde.

Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Büyük Misafir” adlı şiiri de Orhan Seyfi Orhon’un “Gazimize” şiiri ile birlikte aynı tarihte ve aynı yerde yayımlanmıştır¹¹:

Bir sevinç incilemiş gözleri yaşlar yerine,
İzi üstünde gül açmış kapanan her yaranın.
Bir bahar yağmuru halinde derinden derine
Çağlıyor her yanı alkışla yeşil Marmara’nın.

Bu misafirdir, inan, memleketin neyse varı,
Böyle bir yüz mü görür bir daha fâni ömrün?
Gelin ey Bahr-i Muhit’in köpüren dalgaları
Kırk asırlık yolu bir hızda alan Türk’ü görün.

(Büyük Misafir)

Bu arada Yusuf Ziya Ortaç’ın 1927’de yayımlanan “Gazimize Tarih”i ile Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Büyük Misafir” şiiri arasında, eskilerin “tevârüd” adını verdikleri duruma yaklaşan benzerliğe de işaret edelim:

¹⁰ Behçet Necatigil, Atatürk Şiirleri, Ankara, 1963, s. 12’deki nota göre.

¹¹ Aynı sayfadaki diğer bir nota göre. (Burada ve 10 no.lu dipnotta belirttiğimiz açıklama notları, antolojinin ikinci baskısında 13. sayfada bulunmaktadır).

Ses verir şimdi ufuklar coşan alkış sesine
(Y.Z.Ortaç)

Çağlıyor her yanı alkışla yeşil Marmara'nın.
(F.N.Çamlıbel)

Ufukların coşan alkış sesine ses vermesi ve Marmara'nın alkışla çağlaması noktasından birbirine yaklaşan bu iki şiirin aynı gün, aynı dergide yer alması, en azından ilgi çekicidir. Hecenin beş büyük şairinden ikisinin aynı imaj ve deyişte birleşmesinde rol oynayan etkenleri pek bilmiyoruz. Fakat bu iki şiirin bizi, pek haklı bir çağrışımla Yahya Kemal Beyatlı'nın "Mahurdan Gazel"ine götürdüğü ortadadır:

Halk-ı Sa'dâbâd iki sâhil boyunca fevc fevc
Va'de-i teşrîfine alkış tutarken dûrdan.

Aynı noktada toplanan bu üç şiir arasındaki benzerlik bir rastlantı ile de açıklanamaz. Herhalde derinliklerinde Paul Verlaine'in "Les Fêtes Galantes" şiiri yatar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın belirttiği gibi "Burada "Fêtes Galantes"-ların, ilk gazellerinde Yahya Kemal'e uzak bir örnek olduğunu, hiç olmazsa böyle bir eserin ilk fikrini verdiğini söylemek yerinde olur¹²". Çok ayrı konularda yazılmış olsalar bile, bu üç şairimizin "alkış sesi"ne yer veren şiirleri, birbirine hiç de yabancılik duymaz.

Buraya kadar üzerine eğildiğimiz şiirlerde, edebiyat geleneğimizden esin-tiler olduğu gözden kaçmadı. Daha genç kuşaktan olan şairlerimizin yazdığı şiirlerin arasında da Atatürk'ün yurt gezilerini konu edinenler var.

Atatürk, İstanbul'a geldiği bir sırada Küçüksu'yu da motorla ziyaret ediyor. O günlerde(?) Atatürk'ü ilk kez görmüş olan Sabih Şendil bu olayı unutmuyor ve sonradan yazdığı bir şiirinde bu anısını anlatıyor:

Nasıl unuturum Atatürk'ü
İlk defa görüşümü Küçüksu'da.
Şöyle süzüldü de martı gibi
Bembeyaz bir motor yanaştı kıyıya,
Bir güneş doğuverdi içinden
Atatürk'üm Küçüksu'ya indi.

Nasıl unuturum Atatürk'ü
Gezinirken gördüm, işte aramızda
Ağır ağır salınarak yürüdü.

¹² Yahya Kemal, İstanbul, 1962, s. 130.

Yaşlılarla konuştu uzun uzun
Küçükleri okşadı gülerekten,
Atatürk çocukları sevdi.

(Atatürk)

Bir hikâye dokusunda olan şiir, Atatürk'ü günlük davranışları içinde veriyor. Olay, bir film gibi hareketli anlatılmıştır. Şair, anısını fiil ve fiilimsilerden kurduğu cümlelerle, süsten sıyrılarak sunmaya çalışmıştır. Şiirdeki fiil ve fiilimsilerin çokluğu olayın hareketini vermede başlıca rolü oynuyor.

Atatürk, yurt gezileri sırasında liman kentlerini ziyaret etmek istediğinde çoğunlukla Ertuğrul yatına binmiştir. Savarona'da ancak son günlerini geçirdiği anlatılır¹³. Bir gezisinde, bindiği gemi Samsun'dadır. Tarık Orhan, o günlerin heyecanını şöyle dile getiriyor:

Gelin gibi, Atatürk'ün vapuru
Süslenmiş... bembeyaz, nazlı..
Büyük direğinde Reisicumhur forsu
Selâm durdu şehir, erkekli kızlı.

(Atatürk'ün Beyaz Vapuru)

Bu şiirin başlarında tasvir yoluyla verilen heyecan, son iki dörtlükte, yurdumuzu bütün kıyıları boyunca saran bir duygu coşkuna varır. Bir dörtlüğünü okuyoruz:

Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz..
Bu mutlu günlerle bahtiyar.
Atatürk'ün beyaz vapuru
Barış ve güvenlik taşır diyar diyar!

Böyle bir coşkunuğu, 1935 yılının bir ilkbahar gününde Antalya yaşar. Antalyalı şairlerimizden Baki Süha Ediboğlu, duygularını dile getirdiği şiirinin son dörtlüğünde şunları söylüyor:

İçimizden doğuyor altın rengi bir bahar;
Coşuyor hislerimiz, içimiz sellere eş.
Sevin Antalya sevin, en büyük konuşun var,
Gözlerin aydın anam, gözlerin aydın kardeş.

(Atatürk Akdeniz Kıyılarında)

1935 yılı ilkbaharında Antalya'ya gitmiş olan Atatürk, aynı yılın sonbaharında Mudanya'ya uğrar. Lûtfullah Sami Akalın, "Ata'ya" adlı şiirinde Atatürk'ün Mudanya'ya gelişini anlatıyor:

¹³ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, 1969, s. 580.

Mevsim sonbahardı
 Ağır ağır geçiyordu önümüzden
 Üstünde bir palto vardı
 Dökülmüş yapraklara benzeyen
 Gülümsüyordu hepimize
 Sıcak sıcak tatlı tatlı
 Koca koca paşalar vardı yanında
 Ve sabırsız sularında Marmara'nın
 Martı gibiydi Ertuğrul yatı.

Şiirin devamında, Mudanya gezisini tamamlayan Atatürk'ün İstanbul'a gittiği anlatılır. Bütün yıl boyunca artık Mudanya'da hep kendisinden konuşulur. Atatürk'ü görmüş olanlar-şair de onlardan biridir- görmemiş olanlara biraz yukarıdan bakar gibidirler. Kendilerini talihli sayarlar; çünkü Atatürk'ü canlı olarak karşılarında görmüşlerdir. Aradan yıllar geçer. Şaire tanıdık gelen duvarlardan en az birinde bu ziyaretin fotoğrafları göze çarpar. Şairin çocukluğundaki o kuvvetli izlenim, aradan uzun zaman geçmiş olduğu halde, silinmeyip sonradan bu şiire konu olan bir anıya dönüşür.

Konu ile ilgili son örneklerden biri de Nüzhet Erman'ın "Atatürk, Tekirdağ ve Türk Alfabeti" başlıklı şiiridir¹⁴. Henüz çok yeni olduğu için antolojilere girmemiş bulunan bu şiirinde, Nüzhet Erman, Atatürk'ün iki ayrı tarihte Tekirdağ'a gelişini anlatır.

Türkiye'nin daha birçok yerinde, Atatürk'ün oralara gidişi ile ilgili daha nice anılar vardır. Şairlerimizden hem bu anıları, hem de Atatürk'ün yurt gezilerini konu alacakları başka şiirler de beklenir.

¹⁴ Türk Dili, Sayı: 395/396, Kasım/Aralık 1894, s. 458-461

ŞİİRİMİZDE ATATÜRK HEYKELLERİ VE ANITLARI

Cumhuriyet'in kuruluşundan önceki tarihlerde heykel sanatımıza bir göz atıldığında, hemen hemen bir hiçle karşılaşırız. Heykelden neden bu kadar uzak kalmış olduğumuz üzerinde çok durulmuştur. Atatürk, bu konudaki görüşlerini, 22 Ocak 1923 günü Bursa Şark Sineması'nda yaptığı bir konuşmasında şöyle belirtmişti:

“Dünyada mütemeddin, müterakki ve mütekâmil olmak isteyen herhangi bir millet, behemehal heykel yapacak ve heykeltraş yetiştirecektir. Âbidâtın şuraya buraya hâtırat-ı tarihiye olarak rekzinin mugayir-i din olduğunu iddia edenler ahkâm-ı şer'iiyyeyi lâıkiyle tettebbu ve tetkik etmemiş olanlardır”.

Cumhuriyet'ten sonra gelişmeye başlayan heykelciliğimizin ana konusu Atatürk olmuştur. Nurullah Berk şöyle diyor: “Heykel sanatımız, gelişmesini Atatürk anıtlarına borçludur, denebilir”.

Cumhuriyet'le birlikte bütün yurttaki başlayan Atatürk heykelleri ve anıtları yapımına köylerimiz de Atatürk büstleriyle katılır.

Köylerimiz uzun yıllar boyunca, Atatürk'ü bu büstlerle tanımışlar ve bu büstlerin çevresinde yapılan törenlerdeki konuşmalarla Cumhuriyet ve devrimlerin anlamına ermeye çalışmışlardır. Bu konuda Reşat Nuri Güntekin'in anlattıklarını görelim:

“Anadolu'da gezdiğim kasabaların hemen hepsinde ve büyücek köylerin birçoğunda ufak bir alan ve bu alanın ortasında gönülsüz bir anıt gördüm. Bu anıtlar Ankara'daki Ulus, İstanbul'daki Taksim alanlarının heykelleri gibi yüksek artistler elinden çıkmış eserler değildi. Bir kısmında Atatürk'e benzetilmeye çalışılmış bir insan başı seçilir. Birçokları, onu da başaramamışlar; büyük aşklarını şekilsiz bir taş veya tahta parçası ile anlatmak zorunda kalmışlardır”.

Tanınmış heykeltraşlarımızdan Hüseyin Gezer de Reşat Nuri Güntekin'in dediklerine katılıyor: “Bu şekillerin aslına uygunluk derecesi, sanat yönünden başarı ölçüsü onu (seyreden) ilgilendirmiyordu. O kadar ki, giderek halkın gözünde her 'boy heykel' ya da 'büst', 'Atatürk' olmuştur”.

Türk şiirinin de ana konularından biri Atatürk heykelleri ve anıtları olmuştur. Atatürk'ü konu edinen şiirlerimizde, “kahramanlığı, ölümsüzlüğü, büyüklüğü” gibi temaların yanında Atatürk heykellerine ve anıtlarına yöne-

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, s. 66

² *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi*, s. 51

³ *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul, 1973, s. 14.

lenler de dikkat çeker. Şiirimizde Atatürk heykellerinden ilk olarak söz etmeye başlayan şairin Florinalı Nâzım olduğu görülür. Kayıtlara göre⁴ 31 Ağustos 1925'te yayımlanan şiirinde şair, Atatürk'e layık heykelle ilgili görüş ve isteklerini şöyle dile getirir:

Görününce nur eli
Kurtardı bizi yastan
Yapılmalı heykeli
Tunçtan değil, elmaştan.

(Gazi'nin Heykeli Karşısında)

Zamanla bütün yurt köşelerinde Atatürk heykelleri yükselmeye başlar. Bu heykeller, Atatürk'e duyulan sevgi ve saygının toplandığı odak noktaları olma özelliğini de taşırlar:

Her gün yurdumu seyrediyorsun
Büyük meydanlardan
Samsun'dan, Ankara'dan, İzmir'den, İstanbul'dan
Sana açmış kanatlarını bir kuş misâli
Atatürk
Bütün ulus, bütün vatan.
(İsmail Ali Sarar, Atatürk'e İkinci Ağıt)

Bu heykeller, Atatürk'e duyulan sevginin yüceliğine eş değerde sağlam ve kalıcıdır. Ârif Hikmet Par, bir şiirinde bunu belirtiyor:

Heykelini diktik pašam, meydanlara
Dağlar gibi yerinden oynamaz.
Resimlerini koyduk kitaplara
Rengi, kokusu dağılmaz.

(Mustafa Kemal'in Ülküsü)

Bu heykeller canlı gibidir. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın gözünde, Atatürk heykelleri, ona duyulan saygıyı besleyen kaynaklardır. Şair, bütün "Atatürk çocukları" adına Atatürk'e şöyle seslenir:

Dopdolu, dopdolu seninle gönlüm,
Uzat da öpeyim nûr ellerini.
Karşımda canlanmış gibi görürüm
O heybetli, tunç heykellerini.
Uzat da öpeyim nûr ellerini.

(Ölümsüz Atam İçin)

⁴ bak. Behçet Necatigil, Atatürk Şiirleri, s. 9 (ikinci baskı, s. 10)

Atatürk heykellerinin yapılmasında görev alma bakımından öncelik sırası yabancı heykeltraşlardadır. Bunların arasında da Cannonica'nın adı önde gelir. Cannonica, heykellerinden birisini yapmaya başlar. Mithat Cemal Kuntay da aynı günlerde "Sinyor Kanonika'ya" adlı bir şiir yazar. Bu şiirde, Cannonica'nın eserinde görmeyi dilediği nitelikleri belirtir. Şiir:

Herkes gibi elbette bilirsin onu, kimdir
Ancak onu sen anlayamazsın, o bizimidir

diye başlar. On beyitten oluşan şiir, Türk şairinin İtalyan heykeltraşa yönelttiği direktif ve isteklerle doludur. Cannonica anıtı bitirir, anıt açılır ama Mithat Cemal Kuntay heykeli beğenmez. Çünkü bu heykel Atatürk'ü şairin tasarladığı ve beklediği biçimde canlandırmaktan uzaktır. Mithat Cemal Kuntay, hemen "Heykeli Önünde" şiirini kaleme alır. Bu son şiirindeki "hani" ünlemleri, aradığı nitelikleri eserde bulamayan bir şairin Türklük adına yükselen haykırışlarına benzer. Bu sorgu yüklü ünlemler, şairce bir tepki olduğu kadar gerçeği de yansıtır. Çünkü yıllar sonra yapılmış incelemelere bir göz attığımızda Cannonica ve diğer yabancı heykeltraşların eserlerinin şöyle değerlendirildiğini okuruz:

"Sarayburnu'ndaki, Samsun'daki Krippel, İzmir ve İstanbul'daki Cannonica, Ankara'daki Hanack ve Thorak anıtları sanat eseri sayılmaz"

Hüseyin Gezer de aynı görüştedir: "Türkiye'deki yapıtlarına göre Cannonica, akademik anlamda çalışan bir heykeltcidir. Figürlerinde genellikle donmuş bir görünüm vardır. Anıtlarında duygu ve heyecan etkisi yoktur".

Heykeltraş aradan çekilip de yalnız heykel ortada kalınca, Mithat Cemal Kuntay, tepki şairi olmaktan çıkar. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü dolayısıyla yazdığı bir başka şiirde, Atatürk'ün heykeli karşısındaki duygularını coşkuyla dile getirir:

Hisler uçuşur kaskatı tuncunda, taşında,
Şebnemleri var merhametin taş bakışında!
Tunç olmana rağmen de çiçek gördün, eğildin;
İnsan yaratırken bile insan kalabildin.

(Gazi'ye)

Yine Cumhuriyet'in onuncu yıldönümüne doğru, A.Cemil Miroğlu'nun yazdığı bir şiirde ise, gelecek yıllara doğru uzanıp gidecek olan Atatürk sevgisinde, heykelin oynayacağı rol belirtiliyor:

Yarının çocuğuna yine bu tunç heykeli
"Sen bunun neslindensin" diye gösterecekler.

(Gazi'nin Heykeli)

⁵ Nurullah Berk, *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi*, s. 51

⁶ 50 Yılın Türk Resim ve Heykeli, s. 53

Vasfi Mahir Kocatürk'ün yazdığı ve o yıllarda yayımladığı bir şiirde de aynı duygulanışın izleri vardır:

Dizlerinde gönüller sanki çiçek demeti

Hangi kandır demirden nabzında böyle vuran?
Hangi rüzgâr bu sönmüş ateşi tutuşturan?

(Heykelinin Karşısında)

Bu son örnekler, Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Şair” şiirindeki:

Şair kanı gezmiş gibi mermer damarında
Hülyalar uçar heykelin âmâ nazarında.

deyişine söyleyiş ve anlam bakımından çok yakındır.

Bu son şiirler, okuyucuya hangi anıtın ya da heykelin karşısında olduğunu duyurmaktan uzaktır. Hepsinde özel'den çok genel'in havası bulunmaktadır.

Bayramlar ve yıldönümleri, çoğunlukla meydanlardaki anıtların çevresinde düzenlenen törenler oluşturur. Ankara'da Ulus meydanındaki anıtın önünde de nice bayramlar kutlanmış ve nice 10 Kasımlarda Atatürk'ü anma törenleri düzenlenmiştir. Heykel ve anıt, zamanlarla ilgili bu sevinç ve acıyı, tıpkı bir insan gibi yaşar:

Nisan, mayıs, ağustos, ekim,
Ulus meydanındaki tunç heykel
Başına aylar üşüşmüş,
Kim derdi ki önceden
“Kün” dediğinde Tanrı
Kasımın payına kara düşmüş.

(Yahya, Benekay, Ulus Meydanındaki Tunç Heykel)

Her anıt ya da heykel, tunç ve mermer olmanın ötesinde bir anlam taşır. Bu anlamı şairler dile getirir. İzmir'deki Atatürk anıtı için de böyle bir yorumu Emin Faik Üstün'den okuyalım:

Tunç bir at üstünde kolunu uzatmış da
Mutlu yarınlar gösterir bize
Öyle yakın öyle candan ki Atatürk
Hız verir hepimize.

(Atatürk ve İzmir)

9 Eylül, İzmir'in kurtuluş bayramıdır. O gün güvercinler, Atatürk anıtının çevresinde sanki başka türlü kanat çırpır. Nahit Ulvi Akgün, bize bu bayramdan çizgiler sunduğu bir şiirinde şöyle der:

İzmir'in Kurtuluş Bayramı bugün
Görünüversen bir gülümseme dudağında
Bir ak güvercin Mustafa Kemal'in parmağında
Uçar gider sevincine Akdeniz göğünün.

(Gazi Heykelinde Güvercinler)

Nahit Ulvi Akgün, Ege çocuğudur. Atatürk anıtının çevresindeki "tavaf"ında hep güvercinler arasındadır. Güvercin barıştır. Savaş, İzmir'de biter; barışa İzmir'in körfezinde selâm durulur. Gazi'nin atı, güvercinler, körfez suları ve imbat yeli... Bu dört öge, şiirde el ele verir; savaşla barış, dünle bugün ve yarın arasında uzanan bir çizgide gider gelirler:

Gece yaralarına doğru atından iner
Güvercinleri bindirir atına
Kendi çeker gider Selânik atına.

Şiirin bu bölümünü daha iyi anlayabilmek için "Tek Adam"ın hayatında İzmir ve Selânik'in benzer noktalarda oynadığı rolü bilmek gerekiyor. Bu noktada sözü Şevket Süreyya Aydemir'e bırakıyoruz:

"Ege denizinin doğu kıyısında İzmir, Ege'nin kuzey sahillerindeki Selânik'e benzer. İzmir de Selânik gibi bir körfeze açılır. Gerçi İzmir'in Kordonboyu'nda, Selânik kordonunda olduğu gibi Lâtin stilinde bir beyaz kule yoktur. O beyaz kule ki, Mustafa Kemal'in biraz haşarı gençliği Selânik'te, onun çevresinde geçmiştir"

."Mustafa Kemal, Beyaz Kule gecelerinin daima hasretini çekmiştir".

Şiirde "Selânik atına çekip giden" Mustafa Kemal, belki de Şevket Süreyya Aydemir'in belirttiği bu hasreti gidermektedir. Şiirde, her gece sürüp gittiği anlatılan yolculuklarından dönüşte kendisini şenlik yapan dalgalar karşılar ve Gazi'nin gelişinin müjdesini verirler. İzmir, yeniden alkış içindedir. Burada, İstanbul'u ziyareti sırasında yazılmış olan şiirleri de anabiliriz. Şiirin kompozisyonu, bu gidip gelişleri âdeta bir "mythe" sayfasına dönüştürür. Genel plandaki rüzgâr, bu şiirde imbat yeli olarak eser ve geleneğini bu noktada da sürdüren Türk şiirindeki "haber taşıyıcısı" olma görevini bırakmaz.

Nahit Ulvi Akgün 1970'lerin güncel olaylarından birini anlatırken de heykeli konu aldığı şiirinde, güvercinlere barış sembolü olarak aynı hareketli tempoda gene yer verir:

Dört bir yandan duyulur İstiklâl Marşı
Güvercinlerde bir sevinç bir telâş
Güvercinler heykelle sarmaş dolaş
Bir ağızdan söylenir Mustafa Kemal Marşı.

(Gazi Heykelinde)

Şiirde Atatürk heykellerini ve anıtlarını konu edinen şairlerin arasında Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın ayrı bir yeri var. Fazıl Hüsnü Dağlarca, 1973 yılında Türk Dili dergisinde yayımlanan altı şiirinde hep anıtları işlemiştir.

Bu şiirlerden ilki, Ankara Ulus alanındaki anıtla ilgilidir. "At'la Mustafa Kemal" adını taşır. At, anıtlarda heykeltraşlık sanatının günümüze kadar sürüp gelen vazgeçilmez figürüdür. Fazıl Hüsnü Dağlarca, bu figürün Mustafa Kemal anıtlarında güzelliğin doruğuna vardığını ve ondan sonra tarihe karıştığını söyler:

İşte son güzelliği taşıdı ulu sonsuzluğa
Mustafa Kemal'den sonra yok oldu atlar

Atlar, bu şiirde ayrı ayrı imajlarla da yer alır. Bir yerde "çağların akışında su", bir yerde "Mustafa Kemal'ce maviliğe açılan çiçek" olur. Bir bölümde de "ilk özgürlüklerinden beri, uzakların ilk gemileri olarak Mustafa Kemal'e koşarlar".

Atlar, tarihe karışırken, masal dünyasının varlığı olurlar. Destanların son sayfaları kapanırken son destan-adamın bindiği atlar da gerçek dünyamızdan çekilip giderler; anıtların yüceliklerinde yelelerine karlar düşerken, taş gibi dururlarken, sessizliği bozan Mustafa Kemal türküsü'ne dönüşerek yeni bir anlama bürünürler.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, ikinci anıt olarak Afyon'dakini ele alır. "Boy" adını verdiği bu şiirinde, anıttaki figürleri; dinelmenin, artık ölmemenin, yeneden başlayan yaşamanın; yüzlerce yıllık karanlığın, bağınazlığın, sömürünün ve uykunun sırtlarını yere vurması gibi anlamların derinliğinde yorumlar.

Şairimiz, "Çankaya'daki" adını verdiği şiirinde, Köşk'ün bahçesindeki heykeli ele alır. Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün geleceğe güvenle bakan bu anıtı ile Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün bulunduğu Çankaya semti arasındaki uyumu verir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, dördüncü şiirinde Antalya'daki anıtı yorumlar. Dağlarca, "Antalya'dan Dışarı Çıkan" adını verdiği bu şiirinde yorumladığı anıtta; suya, denize, enginlere, sonsuzluklara ve geniş ufuklara tarihimiz boyunca duyulmuş olan özlemi bulmuştur:

Ta Ortaasya'dan başlar özlem
 Büyür yüreğindeki çiçek
 Su yarı yıldız yarı
 Tanıgıdır bu anıt
 Mustafa Kemal Antalya'dan
 Çıkar dışarı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, beşinci şiirinde İzmir'deki anıta ‘‘anlamca ilkidir anıtların’’ diyerek diğerlerinden ayrı bir gözle bakar. Şiirin sonunda, Nahit Ulvi Akgün’ün şiirlerinde de görülen güvercinler, barış sembolü olarak yine ön plana çıkar:

Her gün bu savaş tanrısının eteklerinde
 Dolaşır söyler sevincini
 Barış elçisi güvercinler derin derin.

Altı anıtın sonuncusu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’ndekidir. ‘‘Değirmen’’ başlıklı şiirde ele alınan bu anıt, Dağlarca’nın deyimiyle ‘‘hep ileri, hep öne bakan yurdu’’ görür:

Gelecek çağlara götürür
 Yeryüzünü
 Ulus ulus, yürek yürek.

Fazıl Hüsnü Dağlarca anıta bakarken düşgücü, Atatürkçülük coşkusunun dolaştığı yüceliklere erişir:

Bilinmez içimiz mi evrene değer
 Evren mi kaplamıştır içimizi

Atatürk anıt ve heykelleri, şiir dünyamızda böylesine yer aldığından beri, onlara bakış açısında da bir genişlik ve derinlik olmuştur. Sanat dünyamızda, ilerde bu türlü mesaj iletecek yeni ürünler, Türkiye’nin çağdaş uygarlık düzeyine gelmesinde de kendi üzerlerine düşen işlevlerini yerine getirmiş olmaktadır.

ŞİİRİMİZDE ATATÜRK RESİMLERİ

Tanzimat döneminde yayımlanan *Ceride-i Havadis*'in 17 Temmuz 1842 tarihli sayısında fotoğrafın Türkiye'ye nasıl geldiği anlatılır¹. Böylece biz, atalarımızı ve yurdumuzu fotoğraf objektifinin sunduğu gerçek çizgileriyle ancak XIX. yüzyılın ortalarından bu yana tanımaya başlarız.

Daha önceki çağlarda, fotoğrafın yerini ressamların yaptığı portreler, minyatürler, gravürler tutuyordu. Fatih'i Bellini'nin, Kanunî'yi Nigârî'nin, III. Ahmet'i Levnî'nin fırçalarıyla tanıdık. Hayallerimizde onlar için başka çizgilere ve renklere yer yok. Diğerleri için, sonradan yapılmış ezber resimlere sığınmak ve nasıl canlandırıldılarsa öyle kabul etmek zorundayız.

Yahya Kemal Beyatlı, bizde resim (ve bu arada nesir) olmayışından dolayı tarihimize bakışımızın eksik kaldığını söylüyor:

“Milliyetimizi kendime göre, idrâk ettiğimden beri dilimden düşmeyen bir cümle budur: Resimsizlik ve nesirsizlik... (Bu) iki fecî noksanımız olmasaydı bizim milliyetimiz bugün olduğundan yüz kat daha kuvvetli olurdu.

Resimsizlik yüzünden cedlerimizin yüzlerini göremiyoruz. Ah bu ne feci hicrandır! Eski şehirlerimizi göremiyoruz; yanmış yahut yıkılmış nice binalarımızı göremiyoruz; eski kıyafetlerimizi göremiyoruz; o kıyafetlerin asırlar arasında yavaş yavaş nasıl tekâmül ettiklerini anlayamıyoruz; vatanı kurduğumuz eski seferlerimizi, eski meydan muhârebelerimizi, bu muhârebeleri başaran şerefli ordularımızı göremiyoruz”.

Deñilebilir ki fotoğrafın en büyük hizmeti, resimsizliğin tarih ve kültürümüzde yarattığı bu boşluğu ortadan kaldırması olmuştur. Tanzimat döneminden bu yana, gelip geçmiş büyüklerimizi, kendi fotoğraflarından ve fizyonomilerinin gerçek çizgileri ile tanımış olmamız az mutluluk değildir.

Fotoğrafın adı, dilimizde çoğu kez “resim” oldu. Eski gelenek, tekniğin yeni terimine kafa tuttu. Günlük dilimizdeki bu kullanım, edebiyatımıza da geçmiş ve konusu fotoğrafla ilgili şiirlerin çoğunda fotoğraf yerine resim denmiştir.

Edebiyatımızda fotoğrafla şiirin arkadaşlığı yüz, yüz elli yıl öncesinden başlar. Geniş anlamıyla resim ile şiirin arkadaşlığı ise daha eskidir.

Tanzimat'la birlikte “Türk dergilerinde fotoğraf ve tablonun neşredilmesi, resim altına şiir yazma modasının doğmasına sebep olmuştur. Ressam Fikret

de bu modaya uyarak şiirler yazmıştır³”. Bunun yanında, bir resmin ve bir fotoğrafın karşısındaki duyguların şiire dökülmesi de görülür. Şiirimizde git-tikçe genişlemeye başlayan bu hareketin sonucu olarak aralarında sonradan Mehmet Âkif Ersoy’un, Ziya Osman Saba’nın, Cahit Sıtkı Tarancı’nın, Bekir Sıtkı Erdoğan’ın, Melih Cevdet Anday’ın da yer aldığı şairler, şiirlerinde resimlerden ve fotoğraflardan söz etmeye başlarlar.

Şiire konu olan resimler arasında Atatürk’le ilgili olanların çok ayrı ve özel bir yer tuttuğu da görülür. Şairlerimizi kişiliği, büyüklüğü, yaptıkları kadar Atatürk’ün fotoğrafları da etkilemiştir. Bundan da Atatürk’ün fotoğraf ve resimlerinden söz eden birçok şiir doğmuştur. Samih Fethi’nin şiiri bu alanda ilk örneklerdendir⁴.

Bunu izleyen diğerlerine geçmeden önce Ahmet Haşim’in bu konuyla ilgili bir yazısını gözden geçirelim:

“Gördüğüm fotoğraflara göre biraz şişman, biraz yorgun, biraz hatları kalınlaşmış bir vücutla karşılaşacağımı zannederken, kapıdan bir ışık dalgası halinde giren teksif edilmiş bir kuvvet ve hayat tecellisi ile birden gözlerim kamaştı⁵”.

Ahmet Haşim, “Fotoğraf adesesine zerre kadar itimadım yoktur” derken herhalde yukarıdaki cümlelerinde anlattığı aldanıştan hareket ediyordu.

Bu alanda yazılan şiirlerde ise ekspresyonist (tasvirici) değil de empresyonist (izlenimci) bir yol izlendiği görülür. Atatürk’ün fotoğraf ve resimlerinin konu edildiği şiirler, böyle bir tutumu yansıtan ürünlerdir.

Atatürk’ün yüzlerce resim ve fotoğrafı arasından hangileri, hangi şairimizin hangi şiirine konu olmuş ve Türk şiiri daha çok hangi resim ve fotoğrafın karşısında yoğun örnekler sunmuştur? Bu sorulardan yola çıkarak şiirleri taradık. Ortaya aşağıdaki döküm çıktı:

Konu	Şair	Şiir
Anafartalar	Behçet Kemal Çağlar Behçet Kemal Çağlar H. Vasfi Uçkan	Her Güzele Giden Yol Başında 10 Kasım 1968 Ağıtı Mustafa Kemal’in Resimleri
Köylülerle	Ceyhun Atuf Kansu	Atatürk İlkokulu
Karlar Üstünde	İlhan Demiraslan Orhan Şaik Gökyay Orhan Şaik Gökyay	Atatürk Soylama Netsem Yolu Yok

³ Prof. Dr. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret. Devir-Şahsiyet-Eser.*, İstanbul, 1971, s. 95

⁴ Enver Naci Gökşen, “Atatürk İçin İlk Şiirler”, s. 209; Fevziye Tansel, “Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şairlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)”, s. 307

⁵ “Gazi”, *Bize Göre, Gurabahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, İstanbul, 1969, s. 5

Konu	Şair	Şiir
	Tarık Dursun K. Zahit Özak H. Vasfi Uçkan	Uyanık Uyku Mustafa Kemal'in Geçiş Mustafa Kemal'in Resimleri
Kocatepe'de	İlhan Demiraslan Ceyhun Atuf Kansu Mustafa Necati Karaer Kemalettin Koç Mustafa Şerif Onaran İsmail Ali Sarar H. Vasfi Uçkan	Atatürk Atatürk İlkokulu 30 Ağustos Atatürk Kocatepe'de Kocatepe'den Atatürk'e İkinci Ağıt Mustafa Kemal'in Resimleri
İzmir'e Girişi	Sabahattin Kudret Aksal	Bir Resimde Atatürk
Şapkası Elinde	İlhan Demiraslan	Atatürk
Tahta Başında	İlhan Demiraslan Ceyhun Atuf Kansu	Atatürk Atatürk İlkokulu
Taş Basması		
Resmi	Ceyhun Atuf Kansu	Taş Basması Atatürk
Mecliste	İsmail Ali Sarar	Atatürk'e İkinci Ağıt
10. Yıl Nutku	Cevdet Atmaca	Başımın Ucunda Asılı Resmin
Arkasında		
Bayrak	Behçet Necatigil	Resim
Diğerleri	Faruk Nafiz Çamlıbel Doğan Naci Aksan İbrahim Zeki Burdurlu Arif Hikmet Par Talat Tekin Hürrem Akdeniz	Atam Anıtkabir Atatürk Mustafa Kemal'in Ülküsü Atatürk Gülümsedi Atatürk'ün Sevinci

Şimdi bu konuda yazılmış olan şiirleri, yukarıdaki listede gösterilen kronolojik sırasına göre ele almaya başlayalım.

A n a f a t a l a r :

Behçet Kemal Çağlar, Atatürk'ün kendisinden önce bu fotoğrafını görmüş-tür. Onda Atatürk sevgisi, bir harp albümünde gördüğü bu fotoğrafla uya-mır. On yaşında bir çocuktur. Babası, elindeki albümle içeri girer:

"İşte iş bunda" diyor, sesinde aşkı saklı;
Herkes yanındakinden, ben hepsinden meraklı.

(Her Güzele Giden Yol Başında)

Şiirde bundan sonra, albümdeki fotoğrafla ilgili tasvirler gelir. Fotoğraf bir grup resmidir. Atatürk, bu resimde şöyle görünmektedir:

Yanında duranları gölgede bırakarak
Bir vücut parıldıyor: Keskin, ipince, kıvrak;
Belli resimde bile: Saçı ipek, bakışı çelik;
Avurdu avurduna geçmiş bir yüz incecik;
Gerilmiş göğüs, geniş, bir şeye siper gibi;
Elinde duran kamçı dizini döver gibi...

Behçet Kemal Çağlar, üzerinde büyük etkisi olan bu fotoğrafla ilgili olarak:

Ne zaman daralırsam o resme bakacağım;
Koynumda o resimle yollara çıkacağım.

der. Dediği gibi de Atatürk'ün kendisini görmek isteğiyle yollara düşer. Behçet Kemal Çağlar'ın "10 Kasım 1968 Ağıtı/Anılarda Çizgiler" başlıklı şiirinde de bu şiiriyle, bu şiirinde dile getirdiği anılarla ve bu fotoğrafla ilgili deyişler yeniden karşımıza çıkar.

Yukarıdaki listede görülen H.Vasfi Uçkan'ın "Mustafa Kemal'in Resimleri" şiirinin son dördlüğü de Anafartalar'la ilgilidir.

Köylülerle:

Ceyhan Atuf Kansu'nun "Atatürk İlkokulu" şiirinde, okulun öğrencileri bir duvar gazetesi çıkarmaktadırlar. Atatürk'ün, beğendikleri ve duvar gazetesinin başına koymak üzere ayırdıkları resimlerinden biri de köylülerle birlikte çekilmiş olan fotoğrafıdır. İlgili bölümünü aktarıyoruz:

Bir de sabahın erken saatlerinde
Bozkır tirim tirim titreşirken
Yol üzeri, ak kerpiçler önünde
Atatürk köylüler arasında
Milli Mücadele günlerinde.

Karlar Üstünde:

Kurtuluş Savaşı olanca şiddetiyle sürüp gitmektedir. 1921 yılında şiddetli bir kış yaşanmaktadır. O yıl, Atatürk Emir Gölü yolunda, Dikmen sırtlarında kalın bir kar tabakasının üzerine uzanır. Sırtında paltosu ve başında kalpağı vardır. İşte bu anda çekilmiş olan fotoğrafı, şairlerimiz en çok etkilendikleri resimlerinin başında yer alır. İlhan Demiraslan'ın, bütün olarak, ölümsüz Atatürk'ü dile getirdiği şiirinin bu fotoğrafla ilgili olan bölümünü okuyalım:

Nasıl söylerim öldüğünü
Atatürk'üm karşımda.
Yatmış uyumuş karlar üstünde
Kalpağı başında.

(Atatürk)

Orhan Şaik Gökyay, O'nsuz geçen yıllarda içine düştüğü yalnızlığı gidermede kimi kez bu fotoğrafla avunduğunu, buruk bir dille anlatıyor:

Kimi olur, kar üstünde resmin ile,
Kimi olur, kitaplarda ismin ile,
Yalnızlıktan dostun ile, hasmın ile
Avunurum, avunurum

(Netsem Yolu Yok)

Orhan Şaik Gökyay'ın, aynı fotoğraftan söz edilen ikinci şiirinde ise, adından ve anlatımından da anlaşılacağı üzere, eski destanların, özellikle Dede Korkut Kitabı'ndaki yiğitlemelerin havası gezinir:

Karların üstüne yan gelüp yatup,
Ejderha yağayı yokmuşa tutup,
Eski püsküsünü bir yana atup
Yepyeni bir bahta gülen bizdendir.

(Soylama)

Sonradan öyküye ve romana yönelen Tarık Dursun K.'nin "Uyanık Uyku" adını verdiği şiirinde, Atatürk, karlar üstünde uyur gibidir ama bu uyanık bir uykudur. Tarık Dursun K., önce fotoğraftaki pozunu bir portre halinde çizer, sonra karlar üstündeki Atatürk'ün düşünde neler gördüğünü anlatmaya koyulur:

Gece vakti
Karınca gibi yıldız üşmüş gökyüzüne
Kar inmiş de az öncesi
Ufacık-tefecikten kar inmiş
Uzanmış yatmış kar üstüne Mustafa'm
Samur kalpak başında
Sırtında bir asker kaputu
Tiril tiril incecikten.
Top arabaları geçer uykusundan
Mehmetler Mustafalar bir ordu
Elleri bayrak elleri süngü elleri tüfek
Süvariler geçer yalın kılıç
Şimşekler çakar gözlerinden.

(Uyanık Uyku)

Zahit Özak da Sakarya Savaşı'nı anlatırken karlar üstünde geçen günleri düşünür:

Odur kardeşim odur, inan...
Günlerce karlar üstünde yatan.
Bu gurup vakti Sakarya'dan
Vatan dağlarına o ses ediyor.

(Mustafa Kemal'in Geçişi)

Listedeki sıraya uyup H.Vasfi Uçkan'ın şiirine geliyoruz:

Ahacık, Mustafa Kemal
Dört yanımda resimleri
Uzanmış karlar üstüne
Savaşta.... Biri....

(Mustafa Kemal'in Resimleri)

Kocatepe'de:

İlhan Demiraslan, bu fotoğrafa bakarken de ölümsüz Atatürk'ü düşünür:

Nasıl söylerim öldüğünü
Çenesine uzanmış eli
Atatürk'üm çıkar Kocatepe'ye
Dalgın, düşünceli.

(Atatürk)

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirinde anlattığı duvar gazetesine konulacak fotoğraflardan biri de Atatürk'ün Kocatepe'ye çıkarken çekilmiş olan fotoğrafıdır. Öğrenciler, insanı alıp götüren bu resmi çok güzel bulurlar:

En güzeli, en yiğiti, en canlısı
Bir milleti kurtaran adam
Ağır ağır Kocatepe'ye çıkıyor
Bu resim çok güzel, insanı alıp götürüyor
Başında kalpağı, parmaklarında cığarası.

(Atatürk İlkokulu)

Mustafa Necati Karaer, bu fotoğraftan esinlenerek yazdığı şiirinde Atatürk'ün gözlerinde gelecek mutlu günlerin parıltısının gezindiğini söyler:

Mustafa Kemal'in dudağında eli,
Gözlerine vurmuş vaktin en güzeli.

(30 Ağustos)

Kemalettin Koç'un, bir yanı ile Güneş-Atatürk benzetmesine dayanan şiirinde, Kocatepe'de tek egemen gücün Atatürk olduğu belirtilip bütün canlı ve cansızların o anda gerçek bir kahramanı gördükleri dile getirilir:

Kocatepe'de Gazi düşünceli ama kavi
Taşlar, otlar, insanlar,
Burda ve ötelerde;
O'ndan büyük kahraman görmedi.

(Atatürk Kocatepe'de)

Mustafa Şerif Onaran'ın şiirinde, Kocatepe'nin panoraması çizilirken, söz konusu fotoğrafın şairin üzerinde bıraktığı izlenimler, uyandırdığı duygu ve düşünceler de dile getirilir:

Bakıyordum resme;
Bir bakır çerçevede
Bozkır akşamlarının manzarası...
Sonra Gazi Paşa giymişti siyah bir kalpak,
Karşı dağlarda uzak bir yere bakmaktaydı.
Ne vakitten beridir düşmez elinden cigara,
Resme baktıkça kımıldar kavgam
Resme baktıkça silâh sesleri, cümbüşlü gece,
Bırakır kendini hülyama bakır çerçeveden.

(Kocatepe'den)

İsmail Ali Sarar'ın şiirinde Atatürk'ün söz konusu fotoğrafı ile ilgili ayrıntıların yanında, tarihte yer alacak olan olaylarla ilgili bir yorum da okunuyor:

Bu resminde Kocatepe'desin!
Sağ elin dudaklarında
Düşünceli.
O an İzmir'i görmedesin!
Zafer karşısında belli.

(Atatürk'e İkinci Ağıt)

H.Vasfi Uçkan'ın "Mustafa Kemal'in Resimleri" şiirinde Kocatepe'nin adı Anafartalar'la birlikte son dörtlükte geçer.

İzmir'e Girişi:

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Ağustos'ta Kocatepe'de gördüğü rüya, 9 Eylül 1922'de İzmir'de gerçekleşir. Atatürk'ün İzmir'e girişini gösteren bir resmi de Sabahattin Kudret Aksal'ın bir şiirine konu olur:

İzmir'e girişini Atatürk'ün
Bir kahve duvarındaki resimde gördüm

Bir ılık güz öğlesinde
Şanlı hakî urbası üstünde

Koymuştu kılıcını içine kınının
Yürüyordu arasında sevgili halkının

Ayağında Anadolu'dan getirdiği toz
Bir inanç gözlerinde tükenmez

Alabildiğine insan kalabalığı ardı
Bir aydınlık geleceğe bakıyordu

Işıktı sevinçti türküydü
Görseydiniz o resimde Atatürk'ü.

(Bir Resimde Atatürk)

Bu şiir, doğal bir dilin rahat bir anlatıma kavuşmasıyla yazılmış, gösterişten uzak, şairinin içtenliğini verebilen yeni ürünlerden biridir. Beyit biriyle, eski mesnevilerin kafiye düzenine uygun olarak kaleme alınmış. Gene bu esaslarla gelişen bir tasvirici anlatımın birden düşünce planına geçmesiyle sona eriyor. Son beyit, komutan Mustafa Kemal'den devlet adamı Atatürk'ün doğacağı müjdesini veriyor. Bütün bunlar, kahve duvarında görülen resme bağlı kalınarak sunuluyor.

Sabahattin Kudret Aksal'ın şiirinde ilk bakışta ve tek başına ele alındığında pek bir şey vermiyormuş gibi gözükken "Alabildiğine insan kalabalığı ardı" biçimindeki biraz da halk ağzı deyiş, Atatürk'ün halkı tarafından nasıl sevilen bir önder olduğunu duyurur ve geriye doğru bir gidişle bizi Abdülhak Hâmid'in "Akardı pâyına mahşer-misâl bir millet" deyişine götürür.

Şapkası Elinde:

İzmir'deki kalabalık, Atatürk'ün birkaç yıl sonra şapkayı giydiği Kastamonu'da da arkasındadır. İlhan Demiraslan'ın şiirinde, Sabahattin Kudret Aksal'ın dile getirdiği bu noktaya gelinir:

Nasıl söylerim öldüğünü
Başında yeni şapkası
Yola çıkmış yürümüş
Kalabalık arkası.

(Atatürk)

Şiirin bu dörtlüğü, Atatürk'ün Kastamonu ve İnebolu gezileri sırasında çekilmiş bir fotoğrafının şairde bıraktığı etkinin sonucunda yazılmıştır.

Tahta Başında :

Kronolojik sırayı izlediğimizde, Başöğretmen Atatürk'ün tahta başında yeni Türk harflerini öğretirken çekilmiş fotoğrafına geliriz. Bu fotoğrafı da şiir-
lere konu olmuştur. İlhan Demiraslan, bu fotoğraftan gelen etkiyle, ölümsüz
Atatürk temasında yazdığı şiirinin bir dörtlüğünde o inançla konuşur:

Nasıl söylerim öldüğünü
Elinde beyaz tebeşir
Geçmiş tahta başına
Atatürk'üm ders verir.

(Atatürk)

Yeni yazının kabulü, yurdumuzun dört köşesine kültür ışığının yayılma-
sının bir başlangıcıdır. Buna, kültür seferberliğinin kalk borusu da diyebilir-
riz. Bütün köy okulları, varlığını biraz da bu yeniliğe borçludur. Ceyhun Atuf
Kansu'nun "Atatürk İlkokulu" şiirindeki öğrenciler de bunun bilincindedir-
ler. Bu yüzden de hazırladıkları duvar gazetesinin en başına koymak üzere,
Atatürk'ün tahta başında çekilmiş olan fotoğrafını seçerler:

Ali duvar gazetemizin başına
İşte bu resmi koyacak.
Başöğretmen Atatürk, öğrenci olmuş vatan!
Pamuk tarlasında ırgat, dağ başında çoban
Köyünden köylüsü, evinden şehirlisi
Binlerce öncesi, binlerce sonrası, hepsi
Herkes gelip ondan
Ders okuyacak.

(Atatürk İlkokulu)

Taş Basması Resmi :

Şimdi, gene Ceyhun Atuf Kansu'nun yazdığı "Taş Basması Atatürk" şii-
rine bakalım. Bu şiirde, halkımızın içindeki kişiler, Atatürk'ü nasıl görüyor-
larsa öyle anlatıyorlar. Biraz da halk şiirine öykünerek yazılmış olan bu şiirde
halkımızın bakış açısından ele alınan Atatürk'ü buluyoruz.

Şiirin ilk dörtlüğünde, "Taş Basması Atatürk" resmine bakarak konuşan
kişi, halk kültürümüzün kitaplarından birinin etkisiyle Atatürk'ü Seyyit Bat-
tal Gazi'ye benzetir.

İkinci dörtlükte, Sakarya Savaşı'na katılmış ve bölükteki arkadaşları şe-
hit düşmüş olan bir gazi, Atatürk'le "O benim komutanımdır." diyerek övünür.

Üçüncü dörtlükte konuşan genç kız, Atatürk'ü, özel dertlerine çare bulacak bir baba kadar kendisine yakın bulur:

O benim babamdır senin habarın yok
Gelin etmeye gelecek beni
Gül üzümleri kızaranda
Veri verecek sevdiğime.

Burada bir parantez açıp âşık şiirinde gördüğümüz bir durumu da kısaca belirtmeye çalışalım. Kimi şiirlerinde, âşıklar, ne yapıp yapıp kendi dertlerini bile bir şikâyetnâme veya dilekçe halinde Atatürk'e kadar duyurmanın yollarını aramaya koyulmuşlardır. Talibî'nin "Boz Öküz Destanı", Çorumlu Âşık Haydar'ın "Yitirdim yavruyu ben bulamadım" nakaratlı ağıtı, Adanalı Selâmî'nin "Bir Destan"ı, en özel konulardaki güçlüklerin çözümünü bile Atatürk'ten bekleyen Anadolu insanının tutum ve davranışlarını yansıtır.

Şiirdeki bu genç kız da adı geçen âşıkların tutum ve davranışlarına benzer bir yolda, Atatürk'ü kendi derdine çare bulacak bir baba kadar yakın bulmakla halk kültürü insan tipi'nden bir örnek oluşturuyor.

Dördüncü dörtlükte, geçim kaygılarına son verecek tek kişi olarak gördüğümüz Atatürk'e bu konuda duyduğu güveni dile getiren bir köylüyü buluruz. Bu köylü de halk kültürü insan tipi'nin bir başka örneğidir.

Şiirin sonunda, hepsinin ağzından dile getirilen bir "Mehdi" beklentisinin anlatıldığı dörtlüğü okuruz. Mehdi'den söz açılan diğer şiirler için incelememizin "Atatürk ile Peygamberler" başlıklı bölümüne bakılmalıdır.

Mecliste :

İsmail Ali Sarar'ın şiirinde kısa bir dokunuşla:

Bu resminde mecliste
Tarihî nutkunu söylüyorsun

denilerek bu resimden söz edilmektedir.

10. Yıl Nutku :

Cevdet Atmaca, "Başımın Ucunda Asılı Resmin" şiirinin bir yerinde Atatürk'ün Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde çekilmiş olan fotoğrafını ele alarak şunları söyler:

Başımın ucunda asılı resmin
Ne zaman baksam içim kanar
Hâlâ yokluğunun acısından

Hatırıma bayramlar gelir
Çepçevre aydınlıkta yüreğim
Saçlarının sarısından

İsmail Ali Sarar'ın "Atatürk'e İkinci Ağıt" şiirinde de kısa bir dokunuşla:

Bu resminde
Cumhuriyetin onuncu yılı
Onu gençliğe emanet ediyorsun.

deyişini buna ekleyebiliriz.

Arkasında Bayrak :

Bu alanda yazılmış olanların arasında Behçet Necatigil'in "Resim" şiirinin seçkin bir yeri var. Bu şiirdeki duygu yükü, sanat gücü, dil güzelliği, ona benzerleri arasında ayrı bir değer kazandırmıştır. Bu değer, şiirin Atatürk resimlerinden söz eden en güçlü örneklerden biri olmasının yanında sağlam kompozisyonundan da ileri gelmektedir.

Behçet Necatigil, bu şiirinde sınıftaki bir Atatürk resmini ele alır. Bu resmin tasviriyle ilgili deyişler, şiirin bütünlüğü içinde pek az yer tutar:

Kürsünün üstünde bir resim
Gözleri denizlerden mavi
Bakışları güneşlerden sıcak
Dört mevsim.

Kürsünün üstünde:
Atatürk'ün arkasında al bayrak,
Kollarını kavuşturmuş göğsünde.

Atatürk'ün hangi resminin karşısında olduğumuz artık bellidir. Şair, bu resimle sınıftaki öğrenciler arasında güçlü bir diyalog kurar. Şiirin güzelliği ve etkileyici gücü, biraz da buradan gelir. "Resim"deki Atatürk, her gün sınıftadır. Öğrencilerin okul içi davranışlarını çizer ve belirler. Bu etkisiyle de onları ömürleri boyunca izleyecektir. Bu resim, artık resim değil, Atatürk'ün sınıf içinde her an duyulan ve öğrencileri yönlendiren ruhudur:

Bu resimle başlar bizim günümüz,
Karşımızda Atatürk'ü gördükçe,
Kıvançla dolar, taşar gönlümüz.

Öğretmenimizin kürsüde
Verdiği dersi
Dinler bizimle birlikte
Atatürk'ün resmi.

Çalışkanız, çünkü,
Çalışınca,
Bakarız,
Atatürk güldü.

Bir yanlılık yapsak.
Bulutlanır gözleri,
Anlarız, Atatürk üzüldü.

Gelsek kürsünün dibine
Görür bizi eğilince.

Kalksak gitsek gerilere,
Otursak arkalarda;
Başımızı kaldırıncaya duyarız,
Atatürk orada.

(Resim)

Öğrencilerin yapacakları her işte bu resim, daha doğrusu bu resimden dolayı Atatürk'ün ruhu rehberleri olacaktır. Atatürk, sınıftaki bu resmiyle her öğrencinin kafasına ve gönlüne girmiştir.

Diğerleri :

Atatürk'ün hangi resmine bağlı olarak yazıldığı belli olan bu şiirlerin yanında böyle bir ilgiyi kurmadan genel bir bağlamda yazılmış Atatürk resim ve fotoğrafları konulu şiirler de görülüyor.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in, karşısında heyecanla kendisinden geçtiğini söylediği tek fotoğraf-ama bu hangi fotoğrafıdır, belli değil-Atatürk'ün resmidir:

Bir yüz tanıdım ruhuma nakşoldu zamanla,
Bir yüz ki bütün hatları şimşekle doluydu;
Ben yalnız onun resmine daldım heyecanla,
Benden çocuğum yalnız onun şi'rine duydu.

(Atam)

Bugün artık küçük çocuklar, dile gelmeye başladıklarında, birçok şeyin adından önce "Atatürk" demeyi öğrenirler. İlk olarak tanıdıkları resimlerden biri de Atatürk'ün resimleridir. Bu küçüklerin her biri, sonraki yıllarda, Doğan Naci Aksan'ın "Anıtkabir" şiirinde dediği gibi:

İlk senin resmini tanıdım

demeye başlar.

Çocuklar büyür, okula başlar. Bu yeni dönemde, çevrenin ve eşyaların sevilmesinde güçlü bir etken gerekir. İbrahim Zeki Burdurlu, bir şiirinde bu etkenin Atatürk'ün resmi olduğunu belirtiyor:

Adını adımdan önce
Heceledim, öğrendim.
Duvarları, kitapları
Senin resminle beğendim.

(Atatürk)

Ders kitaplarındaki Atatürk resimleri, Atatürk sevgisinin ve Atatürkçülük bilincinin küçüklerin ruh ve düşünce dünyalarına girmesinde ve orada yaşamasında önemli rol oynar. Bunu Arif Hikmet Par'ın şiirinden okuyoruz:

Resimlerini koyduk kitaplara
Rengi, kokusu dağılmaz.

(Mustafa Kemal'in Ülküsü)

Behçet Necatigil'in şiirinden esinlenerek yazıldığını gizlemeyen, aynı içtenliği ve inancı sürdüren bir başka şiiri Talat Tekin yazmıştır. Bu şiirde de Behçet Necatigil'in "Resim" şiirinde olduğu gibi, öğrenciler konuşur. Sınıfta gene Atatürk'ün ruhu esmektedir:

Baktı ki Türkiye'si Türkiye'miz
Aydın ufuklara yürüyor hızla
Atatürk gülümsedi öğretmenim
Övünüyor bizle

Dağıldı kara bulutlar
Biz sınıfa girince
Atatürk gülümsedi öğretmenim
Kürsüde kendini görünce.

(Atatürk Gülümsedi)

Bu ikinci şiirden altı yıl sonra yazılan bir şiir daha bu noktadaki yerini alır. Hürrem Akdeniz, hem "Resim", hem de "Atatürk Gülümsedi" şiirlerine kolaylıkla çağrışım yaptıran bu şiirinde Atatürk'ün resmi-öğrenciler-öğretmen arasında, daha önceki şiirlerde kurulmuş olan diyalogu sürdürür. İlk ve son dörtlüklerini görelim:

Şimdi bütün okullar açık
Şimdi bütün okullarda
Bir resmin gözleri ılık ılık
Kürsü ardındaki duvarda

Parmak yeni, harf yeni, öğretmen yeni
 Bir yeni gündür başlayan kendince
 Atatürk'üm saklayamaz sevincini
 Kürsüde kendini görünce.

(Atatürk'ün Sevinci)

Bu üç şiir, karşılaştırmalı edebiyata yeni malzeme oluşturmalarının yanında, resimleri yolu ile Atatürk sevgisinin okullarımızda nasıl kökleştiğini dile getirmeleri bakımından da ayrıca ilgi çekiyor.

Atatürk, çok yönlü bir insandır. İnsanımız, kendisini en çok ilgilendiren yönü ne olmuşa Atatürk'ü de önce o açıdan görmüştür. Özker Yaşın'ın "Kıbrıs'ta Atatürk" şiirinde yer verdiği kişiler gibi, her birimizin değerlendirmesi birbirinden ayrıdır. Göğsünde Atatürk'ün resmi bulunan bir rozet taşıyan köylüye göre Atatürk, "memleketi kurtaran eşsiz kahramandır". Kitabında fotoğrafını görmüş olan bir ilkokul öğrencisinin gözünde "geceyi gündüz eden ölümsüz baba"dır. Bir genç için Atatürk, "emanetini korumak için uğrunda hayat verilecek adam"dır.

Ayrı ortamlarda yaşayan, ayrı yaşlarda ayrı değer yargıları bulunan bu kişilerin birbirinden değişik bu bakış açılarının ötesinde, tek bir Atatürk vardır. İsmail Ali Sarar, bu birleştirici bakış açısından yazdığı şiirinde Atatürk fotoğraflarının etkisini de şöyle dile getiriyor:

Fotoğrafların yurdumun bütün baş köşelerinde asılı
 Çerçevelerden bakışların anlamlı.
 Düşüncelerin gönüllerimizde basılı
 Altlarında Gazi Mustafa Kemal Paşa
 Tek söyleyişle
 Atatürk yazılı.

(Atatürk'e İkinci Ağıt)

Atatürk'ün fotoğraf ve resimlerinin konu edinildiği bu şiirler, onların yukarıda da belirttiğimiz gibi izlenimci bir anlayışla yorumlarıdır. Atatürk şiirlerinin Atatürk fotoğraflarına kattığı anlamın kaynağı da bu noktada aranmalıdır.

ŞİİRİMİZDE ATATÜRK PORTRESİ

Gerek yerli yazarlarımızın, gerekse doğulu-batılı yazarların yazdıklarında, Atatürk'ün ayrı ayrı açılardan portresine ilişkin satırlar okunur. Bildiğimiz kadarıyla bu konuda, bir yazının¹ ve bir kitabın arkasına eklenmiş bir bölümün² dışında, yapılmış bir inceleme ve araştırma yoktur. Böyle olunca, ortaya konmuş bütün eserlerin bu gözle tek tek taranması, elde edilecek malzemenin sınıflandırılması; uzun, dikkatli ve sabırlı bir çalışmaya gidilmesi gerekir. Aynı çalışma şiir alanında da yapılabilir. Ne var ki sayfalar sürecekle böyle bir araştırmanın burada bizim yaptığımız gibi-çeşitli açılara yönelik bir incelemenin sınırlarını hayli zorlayacağı da ortadadır. Bununla birlikte, ilerde bu konudaki yönelmeye bir işaret olur umuduyla, burada panoramik de olsa şiirimizde Atatürk portresini genel görünüş halinde vermek istedik.

Yalnız antolojilerde bile, şairlerimizin Atatürk'ün portresi ile ilgili olarak epeyce malzeme sundukları görülüyor. Bu malzeme kendi arasında bir kümelenme oluşturuyor. Burada tek tek ayrıntılar yerine, onlardan çıkan sonucu örnekleme yoluyla sunacağız.

B a ş ı :

Atatürk'ün başı ile ilgili deyişler, dış görünümü veren tasvirden çok; aydınlık düşüncelerle yüklü, her an özgürlük ve bağımsızlık konularının yoğun olduğu bir başı anlatmaya yöneliktir.

Şiirlerde en çok kullanılan sözcük ise-biraz da saçlarının renginin etkisiyle olacak- "altın" ve "güneş"tir.

Celâl Sahir Erozan'ın "O Geliyor" şiirindeki:

Kurulacak yarını düşünen baş geliyor

Halide Nusret Zorlutuna'nın "Gazi" şiirindeki:

İstiklâl güneşi bu baştan doğdu

Rauf Mutluay, "Atatürk Portresinde Doğulu-Batılı Tasvir", Varlık, Sayı: 746, Kasım 1969, s. 8-9

² Atatürk'e Saygı, Ankara, 1969, Türk Dil Kurumu Yayınları: 288 (s. 397-442: Çeşitli Yönlerle Atatürk bölümü)

Oğuz Kâzım Atok'un "Köklü İnanç" şiirindeki:

Toprakta dinlendi o altın başı

Hâmit Macit Selekler'in "19 Mayıs" şiirindeki:

Bir baş ki yaşanmaya değer yeni bir hayat
Ve şeref taşıyordu gelecek günler için

deyişleri, benzer deyişlerin de nerelere yönelik olduklarını gösterecek örnekler olarak sıralanabilir.

S a ç l a r ı :

Benzetme ögesi olarak seçilen nesnelerle ilgili olmak üzere daha çok "yele", "başak", "altın", "sırma", "alev" gibi sözcükleri görüyoruz. Bunlar arasında "yele" hareketi de veren bir öge olarak kullanılmış, diğerleri ise doğrudan doğruya renk ögesini belirlemek için seçilmiştir.

Pek çok deyiş arasından her bir ögeyle ilgili birer örnek vermekle yetineceğiz:

İbrahim Alâettin Gövsa'nın "Tavaf"ındaki:

Yastıkta bir ılık yele aslan nişanesi

Behçet Kemal Çağlar'ın "Nöbetçi Millet" şiirindeki:

Başak saçların sarkardı harman alnından

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum"undaki:

Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda

Kemalettin Kamu'nun "Ağıt"ındaki:

Sırma sarısını yay saçlarına

Arif Hikmet Par'ın "Atatürk" adlı şiirindeki:

Kasım rüzgârları alev alev saçlarını dağıtır

Y ü z ü :

Atatürk'ün yüzünü tasvire yönelik olan benzetmeler, geleneğin çizgisini sürdürmüş gibidir. Ancak, burada geleneğin havası ile birlikte başlı başına bir tema oluşturan güneş Atatürk imajının asıl etken olduğunu bir daha belirtelim.

Ziya Osman Saba'nın "O'nsuz" şiirindeki:

Nasıl yok bileceğiz o güzel güneş yüzü.

Behçet Kemal Çağlar'ın "Her Güzele Giden Yol Başında" şiirindeki:

Neden sonra güç halle seçiyorum yüzünü;
İnsana gökte bir şey görmüş hissi geliyor

gibi deyişler bu alandaki örneklerden ancak bir ikisidir.

Kaşları:

Daha çok Behçet Kemal Çağlar'ın şiirlerinde dile getirilmiş olup- saçla-
rında olduğu gibi- yeleye benzetilmiştir.

Behçet Kemal Çağlar, "Nöbetçi Millet"te:

Ey ye! kaşlar

Ankaralı Âşık Ömer mahlası ile yazdığı "Ağıt"ta:

Kaşları yeleden nişan verirdi

diyerek Atatürk'ün kaşlarını yeleye benzetmiştir. Benzetmeden ve tasvirden uzak bir anlatım içinde Behçet Necatigil'in "Resim" şiirindeki öğrenci, Atatürk'e şöyle seslenir:

Kötülüğe uzanırsam
Çat kaşlarını
Tutulsun ellerim.

Gözleri:

Divan edebiyatımızda, halk edebiyatımızda, Servet-i Fünun edebiyatında... kısacası bütün edebiyatımızda göz güzellikleri, göz tasvirleri, yalnız bu noktada bile birkaç cilt antoloji hazırlanacak kadar çoktur. Atatürk için yazılmış olan şiirlerde de tasvir ve benzetmelerin en çok Atatürk'ün gözlerine yöneldiğini görüyoruz.

İbrahim Zeki Burdurlu'nun "Öğretmen Atatürk" şiirinde:

Mavi gözlerin hep barış barış

demesi gibi, yüzlerce şair, Atatürk'ün göz rengi olarak "mavi" sıfatının yer aldığı pek çok şiir yazmıştır.

Benzetmelere dayalı olan deyişlerde ise benzetme ögesi olarak en çok “deniz”, “umman”, “gök/gökyüzü” sözcüklerini buluyoruz. Gerek deniz ve onunla yakın anlamlı olan diğer sözcükler, gerekse gökyüzü ve benzeri sözcükler, Atatürk’ün gözlerindeki enginliği anlatmak üzere seçilmiştir:

Cahit Külebi’nin “Atatürk Kurtuluş Savaşında” şiirindeki :

Denizler kadar engin
Kimsenin görmediğini görürdü
Sevgiyle bakan gözlerin

Behçet Kemal Çağlar’ın “Her Güzele Giden Yol Başında” şiirindeki:

Duygunun en yücesi, sezişin en derini
Doldurmuş deniz dibi renginde gözlerini.

Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Kahraman”ındaki:

Gök diye gözlerine dalar yanındakiler
benzetmeleri en açık örnekleri oluşturur.

Bakışları:

Şiirlerdeki tasvir ve benzetmeler, Atatürk’ün bakışlarının anlatıldığı yerlerde âdeta tam bir yelpaze gibi açılır. Batılı yazarların daha çok “çelik” diye anlattığı bakışlarını, şairlerimiz çok çeşitli ögelere başvurarak canlandırma yolunu tutmuşlardır. Benzetme ögeleri olarak “şimşek”, “mızrak” “ok”, “kartal”, “ışık”, “alev”, “şafak” gibi maddeye dayalı sözcüklerin yanında zamanı ve mesafeleri aşan bakışlarını anlatan deyişler bulunur.

Ankaralı Âşık Ömer (Behçet Kemal Çağlar)’ın; “Ağıt”ındaki:

Bakışları şimşek gibi çakardı

Poshoflu Müdamî’nin “Ağıt” ındaki:

Mızrak idi gözün kaşın Atatürk

Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Kahraman”ındaki:

Ok derim bakışıdır, yay derim kaşındır o

Oğuz Kâzım Atok’un “Eşsiz Yürek” şiirindeki:

O yürek olmasa neye yarar
Kartal bakışları övmek

Vural Vahit Suiçmez'in "Mustafa Kemal Sese" şiirindeki:

Ben Mustafa Kemal'im hey...
Karanlığı deler gözlerim.

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Bayraklaşan Atatürk" şiirindeki:

Alev bakışlarıyla aydınlanıyor vatan

Mahmut Alptekin'in "Çaldağı'nda Bir Mustafa Kemal Gecesi"ndeki:

Bozkırın göbeğinde toplanmış ordular
Geçiyor önlerinden Mustafa Kemal
Ulu şafaklar gözlerinde

Sabih Şendil'in "Mustafa Kemal" şiirindeki:

Mustafa Kemal'in gözleridir
Mesafeleri kurşun gibi delen

Ahmet Köksal'ın "Mustafa Kemal Kocatepe'de" şiirindeki:

Yüzyılların içinden geliyordu bakışı
Yüzyılların ötesine uzanıyordu

gibi deyişler, benzerlerine burada yalnızca bir kez olsun temsilcilik yapma görevini yüklenmiş örnekler olarak değerlendirilebilir.

Özet olarak toparlayalım: Bu benzetmelerin hepsi de bulundukları yerlerde, şiirlerde var olan diğer öğelerle sağladıkları uyum içinde, Mustafa Kemal Atatürk'e yakışan ve onu anlatmada "eğreti durmayan" ifadelerdir. Kumandan Atatürk nasıl vurucu bir kartala benzetilmişse, düşmana yönelik bakışında öldürücü bir mızrak etkisi de öyle bulunmuştur. Yarınları bakan, kafasındaki aydınlık düşünceleri bakışlarından ışık gibi dışarıya vuran Atatürk de bulunduğu ruh durumuna uygun benzetme öğeleriyle tasvir edilmiştir. Atatürk, önce bir asker, sonra da bir devlet adamı olarak olaylara, zamana ve mesafelere çok daha geniş ve derin bakmak durumunda olan bir kişiydi. Şiirimizde bu yönü de özellikle vurgulanmıştır. Yarının araştırmacısı, şimdi elde olan ve ileride bunlara eklenecek malzemelere dayanarak çok daha geniş ve ayrıntılı bir envanter çıkarabilecektir.

S e s i :

Yahya Kemal Beyatlı, "Bir Tepeden" adlı şiirinde:

Baktım konuşurken daha bir kere güzeldin

diyerek konuşmanın, sesin; insanın ruh dünyasını, iç güzelliğini ortaya koyduğunu söyler. Bu gözle bakarsak Atatürk'ün sesinin, sözlerinin ve konuşmalarının da O'nun çok güzel ve pek güçlü yanlarıyla iç dünyasını verdiğini görebiliriz. Nitekim, şairlerimiz de bunu yaptılar.

Çanakkale savaşlarının hemen ertesinde, değil yalnız yurt düzeyinde, bütün dünyada ilgi ve dikkatleri üzerine toplamış bir komutan olan olarak Mustafa Kemal'in sesi, şiirimizde de yankılanır. Süreyya Endik'in yazdığı "Arıburnu-Conkbayırı" şiirindeki:

Atatürk'ün tarihe doğru yolu gösteren
Erkek sesi burada enginleri aşıyor

Oğuz Kâzım Atok'un "Anafartalar Savaşı" şiirindeki:

Duymuştuk keskin sesini onun ilk defa
Dipçik süngü büyüdü ellerimizde sanki

deyişleri, tarihteki görevini yapan bir komutanın varlığını "ses" ögesinin ağırlığında duyurmaya çalışır.

Sonra bu tür deyişler, Kurtuluş Savaşı günlerinin Mustafa Kemal'i için de şiirdeki yerini bulur:

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Kahraman" şiirindeki:

Sesin bir tılsım gibi yurdu dolaştı yer yer

Garip Mustafa'nın "Atatürk'e Ağıt" şiirindeki:

Gür sesin en sönük kalbe umuttu

deyişleri, Mustafa Kemal Paşa'nın sesinin uyandırdığı etkileri dile getirir. "Mazlum milletler" konusunda bu ses, dünyaya bir davayı haykırır ve şiirimiz bu noktayı da yakalar:

Mehmet Emin Yurdakul'un "Büyük Kurtarıcıya" şiirindeki:

Bu arzın o aziz evlâdısın ki
Sesinde dünyanın dâvaları var.

Ahmet Muhtar Kumral'ın "Ata'ya" şiirindeki:

Okyanuslar ardından dalgalanıyor sesin
Cihan arıyor seni, Atatürk sen nerdesin?

Kemalettin Kamu'nun "Ağıt"ındaki:

Sesinde ıslığı eser kuvvetin
Sözünde şahlanır Hakk'ın bayrağı

gibi deyişleri, bu yorumda birleşirler.

Atatürk'ün sesi denildiğinde, akla ilk gelen olay, “Onuncu Yıl Nutku”-’nu okumasıdır. Gerek büyük diye anılan “Nutuk”’unu verirken, gerek Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Nutku’nu okurken plak kaydı da yapılmış olan sesi, dinlene dinlene kulaklarda ve belleklerde iyice yer etmiştir. Şiirimizde bunun yankılarını da dinleriz.

Behçet Kemal Çağlar’ın “Atatürk’e Mektup” şiirindeki:

O ateş sesinle yanalım gene
Haykır ki “Ne mutlu Türk’üm diyene”

Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Bir Yolcu” şiirindeki:

Meydan daha dün çağlayıp inlerdi sesinden
Meydanda kalan ruhum onun aksine daldı

Yahya Benekay’ın “Ulus Meydanındaki Tunç Heykel” şiirindeki:

Hep o plâktaki gibi sesin
Hep o defterime yaptığım
Resim gibisin.

diye dile getirilen özlem dolu anılar, hatip Atatürk’ün sesini yaşatan deyişlerden sadece birkaçıdır.

Sonraları, geleceğe yürüyen Türkiye’ye de yol gösterecek olan bütün sözlerinin bütün yurt düzeyinde yankılandığı ve ulusumuzu yönlendireceği tam bir inanç halinde dile getirilmeğe başlanır:

Yaşar Nabi Nayır’ın “Atatürk’ü Dinlerken” şiirindeki:

Bu sesi dinleyecek sarsılarak derinden
Bin yıl sonra bu toprak üstünde doğacaklar.

Mustafa Canpolat’ın “Mustafa Kemal’e Giden Yol” şiirindeki:

Bir ses bırakmaz kişiyi yerinde
Mustafa Kemal’in sesi, “İleri!” der.

Şahinkaya Dil’in “Kara” şiirindeki:

Gökleri yırtan sesler geliyor
Besbelli bu
Mustafa Kemal'in sözleridir.

Şükrü Enis Regü'nün "Atatürk'ün Sesi" şiirindeki:

Her yıl Cumhuriyet bayramında
Atatürk'ün sesini duyar gibi olurum
Bir memleket yaratan sesini.

deyişleri, ortak algılama ve izlenimlerin görüldüğü örneklerdir. Yıllar sonra, edebiyatta "telmi" sanatının yeni örnekleri olabilecek deyişler arasında Atatürk şiirlerini de görebileceğiz.

Elleri:

Tevfik Fikret, "Sabah Olursa" şiirinde "kavî bir el" in "kavî, muhyî bir ihtizâz-ı teması" ile "hastalıklı vatan"ın canlanacağını söyler. Şair; sezgisinde, inancında yanılmaz. Sözü ettiği el, Mustafa Kemal Atatürk olarak belirir. Atatürk'ün ellerini anlatan şiirler de "mürsel mecaz" sanatının yeni örneklerini oluşturur. Atatürk'ün ellerini dile getiren deyişlerde birbirini destekler biçimde kümelenmeler pek görülüyor. Çeşitlenen deyişlerde anlam genişlemelerinin dalgalanmalarını buluyoruz. Örneklere geçelim:

Mithat Cemal Kuntay, "Gazi" şiirinde Atatürk'ün elini fonksiyonel açıdan dile getirir:

Geç kalmış olanlar da bugün bilmelidir ki:
Gazi'nin ufuklardan uzanmış elidir ki
Toprakları tarih ile coğrafyaya soktu.

Yaşar Nabi Nayır'ın "Gazi'ye" şiirinde tutsaklık zincirini kıran tunç el olarak anlatılır:

On dört milyon insana vurulan zincirleri
Sendin tunç elleriyle parçalayan kahraman.

"Tunç el" benzetmesi Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Bizsiz Gidiyor/Atatürk'ün Tabutu Arkasında" şiirinde de yer alır:

Sen ki gayyaya düşen on yedi milyon Türk'ün,
Dehşetinden sararıırken yüzü yaprak yaprak,
Onu bir hızda çevirmiştin ölümden daha dün
Tunç elin, yalçın iradenle kolundan tutarak.

Kurtuluş Savaşı günlerinde Anadolu'da dolaşan Mustafa Kemal'in ellerini, Sabahattin Kudret Aksal "hünerli el" diye anar:

Yurdun her bir taşına
O hünerli eli değdi
Umut verdi yüreğinden halka
Hürlüğü öğretti

(Atatürk Anadolu'da)

Bekleneni veren eller, bu ulusa bir yurt armağan eden eller olarak Sabih Şendil'in "Mustafa Kemal" adlı şiirinde yer alır:

Mustafa Kemal'in elleri...
Güneşin ışığından.
O ellerle hayat buldu,
Üzerine titrediğimiz bu vatan.

Engin Ünsal'ın "Mustafa Kemal'in Elleri" şiirinde değişik benzetme açı-
larını bir araya toplayan deyişler art arda gelir:

Mustafa Kemal'in elleri
Selâm verdi dağa taş
Öyle bir güneş doğdu ki sormayın
Aydınlandık baştan başa

Yollara hey hey dedi elleri
Düşmanlara ölüm dedi

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Bayraklaşan Atatürk" şiirinde, o eller artık ok-
şayan, şifa veren eller olarak anılır:

Hâlâ okşayan saçlarımızı O'nun eli

Yine elleri yanan alınlarımızda, serin.

İlhan Geçer'in "Mavi Aydınlık", Ayfın Arın'ın "Mustafa Kemal Yaşıyor",
Şahinkaya Dil'in "Kara" başlıklı şiirlerinde artık o eller mutluluğumuzu sağ-
layan bir organdır. Bu mutluluğun devamını Atatürk çocukları olarak yeni ye-
tişen kuşaklarda gören Behçet Necatigil, "Atatürk" adlı şiirinde gösterişsiz
ve temiz bir Türkçe ile "ölmeyen Atatürk"ü anlatır:

Atatürk bu yurda
Ellerini verdi
Büyüyen çocuklarda
Atatürk'ün elleri.

Vural Vahit Suiçmez'in "Işık Destan" adlı şiiri de Behçet Necatigil'in şi-
iri ile aynı dilden konuşur gibidir:

Ellerin uzanır yarınlara
Tutar öperiz ellerini Mustafam
Tutar öperler ellerini
Çocuklar daha doğmadan.

İlhan Geçer de “Yıllar Sonra” adlı şiiri ile Necatigil’e ve Suiçmez’e katılır:

Işıktan ellerini öperiz her gece
Yeniden tazelenir içimizde umutlar

Abdullah Rıza Ergüven, “Mustafa Kemal” adlı şiiriyle, Kerim Aydın Erdem de “Kasım Rüzgârı” adlı şiiriyle Mustafa Kemal’in ellerini ufku, yürünecek yolu gösteren eller olarak anlatırlar.

Böylece gerçek tasvirden mecazlı anlamın sağladığı çeşitliliğe yönelen şiirimizde her iki özelliği de kendinde toplamış bir şiir olarak Arif Hikmet Par’ın “Mustafa Kemal’in Elleri”ni görürüz. Bu şiirde, Atatürk’ün ellerinin, diğer şairlerimizce ayrı ayrı dile getirilmiş olan nitelikleri birbiri ardından ve bütün bir kompozisyon içinde sunulur. Buraya yalnızca bir dördtlüğünü alıyoruz:

Elleri konuşuyor Mustafa Kemal’in;
Zaferi. barısı varatmış elleri.
Hürriyeti, saadeti, adaleti
Sevgiyle dağıtmış elleri.

P a r m a k l a r ı :

Ellerini konu edinen şiirlerdeki benzetmelerin yelpazelenmesini andırır bir çeşitlilik de parmakları ile ilgili şiirlerde görülür.

Behçet Kemal Çağlar, “Nöbetçi Millet” şiirinde:

Ey kalem parmaklar!

diye tasvir ederken, “Görmeye Geldim” şiirinde, parmağın ortaklaşa kanının benimsediği yol gösterici, işaret edici olma özelliğini dile getirir:

Yapayalnız yollarda sandım çakınca şimşek;
Parmağın yeni bir yol gösterdi gürleyerek.

Şükûfe Nihal’in “Ankara”sında da aynı parmaklardan söz edildiğini görürüz:

Bize burdan uzandı yol gösteren o parmak
Bize burda verildi insanlık, hürriyet, hak.

Gene Behçet Kemal Çağlar, “Her Güzele Giden Yol Başında” şiirinde, belki de bütün bu konuyu kapatacak nitelikte olan:

İnce parmaklarıyla gönül arıyor eli
Bu bir masal adamı, bu bir insan güzeli.

deyişlerine yer verir.

Türk şiirinde tasvirin portre kesiminden alınan bütün bu deyişler, ancak içinde yer aldıkları bütünlüğün yoğunluk derecesini gösterirler. Eski edebiyat dönemlerimizden gelen sıklık, yeni Türk şiirinin farklı dalgalanmaları ile ortadan kalkmış gibidir. Atatürk için yazılan şiirlerin edebiyatımıza sağladığı kazançlardan bir de alışılmışın çerçevesine oturtulmaya çalışılan portre çiziminde kullanılan kalıpların kırılmış olmasıdır.

VARLIKLARIN DİLİYLE ATATÜRK

Behçet Kemal Çağlar, bir yazısında, dikkatini çeken bir noktaya şöyle işaret ediyordu: “Genç şairler, eski halk şairlerimizin büyük sevgileriyle yollara düşünce kurda kuşa seslenişlerini, sevgilinin giydiklerini, yediklerini dile getirişlerini örnek edinircesine, Mustafa Kemal şiirlerinde onun bindiği gemiden giydiği kalpağa kadar nice şeyleri konuşturmuşlardır”.

Bu yolda yazılmış şiirler arasında Mesut Tarcan’ın “Bandırma Vapuru” adlı şiiri, Celal Sahir Erozan’ın “O Geliyor” adlı şiiri ile birlikte 19 Mayıs’ı kutlama törenlerinde kürsülerden en çok okunan ve belleklerde de bu yolla yer eden bir şiir olarak tanınır:

Ben “Bandırma” vapuru
Esme rüzgâr esme halim perişan
Mustafa Kemal’im güvertede
Ben Karadeniz’de dalgalarla boğuşan
Küçük köhne bir tekne
Baştan ayağa dek iman dolu
Bu hasretlik daha ne kadar uzar
Uçmak isterim Samsun’a doğru
Bakışlarım kararır gözlerim dolar

Mesut Tarcan’ın “Mustafa Kemal’in Gemisi” adı ile yazdığı bir şiiri daha vardır. Onda da “teşhis” ve “intak” sanatının araladığı perdeden, varlıkların dünyasını görürüz. Onların da bir insan gibi olayları yaşadığını, coştüğünü, üzüldüğünü, sabırsızlandığını, gurur duyduklarını okuduğumuz şiirler arasında, daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz nice şiirleri anabiliriz. Arif Hikmet Par’ın “Dağda Mustafa Kemal” ve “Denizde Mustafa Kemal” adlı şiirlerini bu alanda yazılmış olanların dikkat çekici örnekleri diye gösterebiliriz.

Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal, o savaşlar sırasında hayatını bir saate borçlu olduğunu anılarında şöyle anlatır: “Muharebe meydanında ceryan eden hali temaşa ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati parça parça etti. Vücuduma nüfuz edemedi. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı. (Bu saat enkazını bilâhare, bugünün hâtırası olmak üzere, Liman Paşa’ya verdim. O da, aile asalet armasını hâvi, kendi saatini bana verdi.)”²

¹ “Türk Şiirinde Atatürk”, Türk Dili, Sayı: 86, Kasım 1958, s. 65

² Mustafa Kemal, *Anafartalar Hatıraları* (Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe), Uluğ İğdemir’in önsözü ile, İstanbul, 1955, s. 94

İşte bu saat, edebiyatımızda da yer tutmuştur. Ruşen Eşref Ünaydın, “Parçalanan Saat-Kurtulan Kahraman” başlığı ile okul kitaplarına girmiş bulunan bir yazısında bu saatin öyküsünü düzyazı alanında anlatırken, Melih Cevdet Anday “Atatürk’ün Bir Saati Vardı” şiirine konu olarak seçer³. Muzaffer Uyguner’in yazdığı “Mustafa Kemal’in Saati” şiirinde ise olaylar, doğrudan saatin ağzından dile getirilir:

Bir top patladı uzaklardan,
Bir şarapnel geliyordu bize doğru,
Saliselerine varıncaya kadar hızının,
Hesapladım, hesapladım da
Önüne koyuverdim kendimi.
Bir anda duruverdi tıkırtılarım,
Ama O’nun kalbi durmadı...

Adnan Bulak’ın “Taşlar Onu Anlatıyor” şiirinde taşlar dile getirilir. Savaş alanlarının taşları, Mustafa Kemal’in anılarını saklar ve anlatır:

Ben bir kaya parçasıyım
Ata durmuştu yanımda
Gözlerine gün vurmıştu
Bir sabah ufka doğru
At sürmüştü önümde

Nedret Gürçan’ın yazdığı bir şiirde Sakarya dile gelir; Türk ulusuna özgü nitelikler taşıdığını, özgürlüğe ve egemenliğe duyduğu özlem içinde nasıl kıvrandığını, bir insan gibi yerinde duramadığını anlatır:

Ben Sakarya’yım ırmakların en erkeği
Ben dayanamam, ellerimi çözün
Özgürlük, egemenlik benim harcım
Ne kadar çabalasanız iş yok gayrı.

(Sakarya Konuşuyor)

Bu şiirin hemen ardından sözünü etmek istediğimiz bir başka şiire baktığımızda Sakarya boyundaki bir kavak ağacının dile geldiğini görürüz:

Ben Sakarya boyundaki kavak ağacı
Ne günler geçirdim bilemezsiniz
Kan akarken gördüm Sakarya’yı
Beni o günlerde görecektiniz.

(Engin Sander, Sakarya
Boyundaki Kavak Ağacı)

³ bak. Memet Fuat, “Atatürk Şiirleri”, s. 89

Şiirin sonunda, kavak ağacı, bir “hüsn-i talil” sanatına yönelerek yapraklarını neden döktüğünü de şöyle anlatır:

Sonra bir On Kasım günü
Ben Sakarya boyundaki kavak ağacı
Bütün yapraklarım döküldü.

Çeşitli bölümlerde, sık sık andığımız “doğa ruhu”nu veren bu şiiirden başka bir şiire geçelim. İbrahim Tekelioğlu, Ankara’daki bir asfaltın ortasında gördüğü akasyayı konuşturuyor. Akasya, Atatürk’ün Ankara’da yaşadığı günleri anlatmaktadır. Bir bölümünü görelim:

Paşalardan Paşa,
Mustafa Kemal Paşa!
Eski bir otomobile binmişti, eski...
Yorgunluğunu yapraklarıma bırakıp
Gitti...

(Akasyanın Dili)

Nüzhet Erman’ın şiirinde de Atatürk’ün İstiklâl Madalyası dile gelir. Atatürk’ün saati gibi, madalyasının da anlatacakları vardır:

Beni inandıramazsınız durduğuna
Atışını bildiğim o büyük kalbin.
Pembe mermerlerinde Anıt-Kabrin
Şahidim, yemin ederim vurduğuna.

(Atatürk İstiklâl Madalyası)

Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın, 1958 Türk Dil Kurumu şiir ödülünü kazanmış olan *Delice Böcek* adlı destanının kahramanı olan böcek de Kurtuluş Savaşı’nda Erzurum’dan İzmir’e doğru toprak-altı yürüyüşünü kendi ağzından anlatır. “Bu, Anadolu’nun bir iç güdüsüdür, yaban ayağının pis ağırlığına karşı kurdu ile kuşu ile böceğiyle toprağımızın bir tepkisidir”. *Delice Böcek*’ten “*Delice Böceğin Düşü*”nü okuyalım:

Mezarlık ölülerle uyanmıştı
Hepsi kalkıyordu bir yerlik
İzmir’e doğru İzmir’e doğru
Kadında çocukta yaşlıda erlik.

Yürek çürüse de sevgi çürümez.
Serviler, tabutlar, kefenler, kişi kişi.
Mezarlık mahşer günüydü vallah
İlân etmişti ölüler seferberlik.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, "Mustafa Kemal'in Kılıcı" şiirinde de "zamanların en uzağından" ve "yitmiş ülkeler çağından" beri susan kılıç dile gelerek düşüncenin en özlüsünü bir özdeyiş olabilecek etkide, haykırırcasına duyurur:

Ateş düşüncesiyle fırladı sessizliğinden,
Konuştu kılıç,
Bir parladı geçti rüzgâr:

İnsan esirliği
Memleketlere sığmaz.
Millet esirliği,
Yeryüzüne.

Bandırma vapurunu, Anafartalar'da parçalanan saati, Sakarya'yı ve kıyısındaki kavak ağacını, Ankara'nın bir caddesindeki akasya ağacını, savaş alanlarının taşlarını, Atatürk'ün İstiklâl Madalyası'nı, Delice Böcek'i ve Mustafa Kemal'in kılıcını dile getirip konuşturan bu şairler, maddenin ötesine uzanarak görünmez dünyaların perdesini aralamış oldular.

ATATÜRK ŞİİRLERİNDE ÖZDEYİŞLER-MARŞLAR-TÜRKÜLERİMİZ

Behçet Necatigil, antolojisindeki şiirleri “Ölümünden Önce”, “Ölümünde”, “Yıldan Yıla Sonsuzluğa Atatürk” başlıkları altında toplar. Bu bölümlerde bir araya getirilen şiirlerde, birinden öbürüne aktarılabilir yerler olanları bulunmakla birlikte, temel karakter olarak şunu görüyoruz:

Ölümünden önce yazılanlarda “övgü” ağır basmakta, ölümü sırasında yazılanlarda “ağıt/merciye” geleneği sürdürülmekte, ölümünden sonra yazılan şiirlerde ise Atatürkçülük bilincine, Atatürk ilkelerine yer verilmektedir. Şiirimizdeki bu görünüm, “fani” Atatürk’ten, “düşüncede ve eylemde yaşayan Atatürk’e geçişi sergiliyor.

Cavit Orhan Tütengil’in bir yazısında da belirtildiği gibi: “Genç kuşaklar için Atatürk, kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur”¹.

İlk yılların şiirlerinde Atatürk’ün portresini görür ama düşüncelerini pek bulamayız. Atatürk’ü anlamaya yöneldiğimiz yıllardan bu yana yazılan şiirlerde ise yukarıda belirttiğimiz geçişin özüne uygun bir değişme başlar. Artık coşku yerine düşünce temeline oturan şiirlerde, özdeyişlerin ve Atatürk’ün düşüncelerinin de yeri vardır.

Eski şairler, şiirlerinde vermek istedikleri düşünceleri pekiştirmek üzere âyetlerden, hadislerden, “darbimesel” dedikleri atasözlerinden yararlanırlardı. Yeri geldikçe bir olaya “telmih” te bulunmak, daha güçlü söylemek istediklerinde, şiirlerine bu gibi sözleri sokmuşlardı. Düşünce temeline oturan Atatürk şiirlerinde ise, düşüncenin kaynağı Atatürk’ün sözleri olur. Şairler, ya olduğu gibi aktararak, ya da şiirin hamurunda yoğurarak, Atatürk’ün sözlerinden yararlanırlar.

Nutuk’taki ilk cümle:

Nutuk, “1919 Yılı Mayısının 19. günü Samsun’a çıktım” cümlesiyle başlar. Fazıl Hüsnü Dağlarca, bir şiirine başlık olarak doğrudan doğruya Atatürk’ün bu cümlesini alır.

Ya İstiklâl ya Ölüm:

Yahya Kemal Beyatlı, bir yazısında şunları söylüyor:

“İnsâniyetin kadim zamanlarından son zamanlarına kadar, boyunduruk altına düşüp de kurtulmak için döğüşmüş milletlerin dillerinde istiklâl sevdasını târif eden hâr hasretli sözler vardır. Bu sözlerin en güzeli, en şedîdi, en fasihi, en âteşini Türkçe'dedir; insanlık en yüksek his olan istiklâl sevdasını ifâde etmek için bu sözden hârikulâde bir söz söylememiştir ve söyleyemez de: ‘‘Ya devlet başa, ya kuzgun leşe!’’ Öyle bir ifâdedir ki insan oğlunun kalbinde yatan ‘azim’ dediğimiz arslan kükreyerek boşanmış zannedilir. Ezelden ebede kadar Türk’ü bu sarp söz târif edecek’’.

Karakterimizi çarpıcı bir biçimde veren bu söz, Kurtuluş Savaşı yıllarında ‘‘Ya istiklâl ya ölüm’’ parolasına dönüşür ve Atatürk için yazılan şiirlerde de yer almaya başlar. Mesut Tarcan’ın şiirini, bunlardan birine örnek olmak üzere alıyoruz:

Sen Mustafa Kemal
Gür sesinle haykırıyorsun
‘‘Ya ölüm, ya istiklâl!’’

(İstiklâl Savaşı’nda Atatürk)

‘‘Ya istiklâl ya ölüm’’ parolası, bir yandan ‘‘Ya devlet başa, ya kuzgun leşe’’deki kararlılığın, bir yandan da Atatürk’ün ‘‘Biz Türkler bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz’’¹. ‘‘Türk’ün haysiyet ve izzeti nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır. Binaenaleyh, Ya istiklâl ya ölüm.’’² şeklindeki sözlerinin formülleştirdiği bir ilkedir.

Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!:

Kurtuluş Savaşı’mızın zaferle sonuçlanmasındaki etkileyici öğelerden biri de sözün gücünün örneği olan bu komuttur. Kocatepe’de ‘‘Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!’’ diye duyulan ses, yürünecek kesin hedefi de gösteriyordu.

Şiirimizde Kocatepe’yi ve Başkomutanlık Meydan Savaşı’nı anlatan şiirlerin içinde bu söz çokça geçer. Şahinkaya Dil’in ‘‘Ağustos Şafağı’’, Arif Hikmet Par’ın ‘‘Vatan Macerası III’’, Ali Püsküllüoğlu’nun ‘‘Başkomutanlık

¹ ‘‘İstiklâl Hissimiz’’, *Eğil Dağlar*, s. 237

² Mustafa Baydar, *Atatürk Diyor ki*, İstanbul, 1954, s. 25

³ Enver Ziya Karal, *Atatürk’ten Düşünceler*, s. 6

Savaşından Sonra'', Halim Yağcıoğlu'nun ''Mustafa Kemal'' adlı şiirleri, bunlardan sadece birkaçıdır. Örneği M.T.Karamustafaoğlu'nun şiirinden verelim:

Dudağında bir milletin kaderi:
 ''Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir...İleri!''
 Nehirler uykusundan habersiz
 Ovalar vahşi rüzgârlara gerindi

(Mustafa Kemal'e Destan)

Siyavuşgil (Sabri Esat), ''Büyük Ata, orduya ''İlk hedefiniz Akdenizdir'' dediği gibi bizim milletçe de o medeniyet seviyesine varmamızı da emretmiştir.'' diyerek bu söze daha derin bir yorum getirir.

İki Mustafa Kemal vardır.

Atatürk: ''İki Mustafa Kemal vardır. Bir ben, fânî Mustafa Kemal; diğeri milletin daima içinde yaşattığı Mustafa Kemaller idealidir. Ben onu temsil ediyorum. Herhangi bir tehlike ânında ben ortaya çıktım, beni bir Türk anası doğurmadı mı, Türk analar daha Mustafa Kemaller doğurmayacaklar mı? Feyiz milletindir, benim değildir.'' demiştir.⁶

Atatürk, bu sözleriyle Mustafa Kemaller idealinin ileride başka önderler yaratacağına olan inancını dile getiriyordu. Aslında bu sözler, daha önce de üzerinde durduğumuz bir ''incarnation'' olayına da işaretir. Ulusunun yapısını ve gücünü çok iyi bilen ve ona güvenen bir önder, geleceğe böyle bir inançla bakar.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiiri, Atatürk'ün bu düşüncelerinin edebiyat dünyasındaki bir yankısı gibidir:

Savaşın sonudur bitti sanırsınız
 Vatan ve bayrak
 Bir çocuk daha doğar
 Bir Mustafa Kemal daha.

(Anıt-Kabir)

Halim Yağcıoğlu'nun şiirleri, genellikle Mustafa Kemal ideali, Atatürkçülük temalarının çerçevesinde yazılmıştır. Şairin, ''Mustafa Kemaller Tükenmez'' adlı şiiri, Atatürk'ün yukarıda üzerinde durduğumuz düşüncelerini, eskilerin ''tekrir'' adını verdikleri ısrarlı deyişler halinde duyurur:

⁶ ''Atatürkçülük'', *Kemalizm*, Sayı: 16, İstanbul, Kasım 1963, s. 20

⁶ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s. 170; Mustafa Baydar, *Atatürk Diyor ki*, İstanbul, 1954, s. 71

Ben de etten kemiktendim elbet
 Ben de bir gün göçecektim elbet
 İki Mustafa Kemal var iyi bilin
 Ben işte o ikincisi sonsuzlukta
 Ruh gibi bir şey görünmez
 İnanın Mustafa Kemaller tükenmez.

Gençliğe Hitabe:

Atatürk, Nutuk'unu gençliğe seslenerek bitirir. "Gençliğe Hitabe" diye, sonradan adlandırılmış bulunan bu bölüm ve içindeki düşünceler de şiirimizde yer tutar. Oğuz Kâzım Atok, "Unutma" adlı şiirinde, Nutuk'ta "dahilî ve haricî bedhahlar" diye adlandırılan iç ve dış düşmanların ilerde de eksik olmayacağına işaret eder:

Yeni utkular devrimler sırtısıra
 Bugün de bilime Atatürkçü öze
 Çağıcı bir hıza bağlı oluşman
 O günler gibi ne iç düşman eksilir
 Ne seni gözetleyen dış düşman

İbrahim Minnetoğlu'nun şiiri, Cavit Orhan Tütengil'in "Atatürk'ün Çilesi" adlı yazısında üzerinde durduğu gibi onun eylem ve düşüncelerine yönelen yeni Atatürk şiirlerinin arasında yer alır. Gerek Oğuz Kâzım Atok'un, gerekse İbrahim Minnetoğlu'nun şiirleri, Atatürkçülük'ün kazandığı yeni yorumun, şiirin aynasındaki yansımalarıdır. İbrahim Minnetoğlu'nun "Atam" şiirinden, "Gençliğe Hitabe" ile ilgili bölümü görelim:

Saçların, gözlerin kalbimde değil,
 Fikirlerin başımda...
 Yine iş edinmişsin bizi kendine
 Sesleniyorsun:
 -Ey Türk Gençliği!
 Türk gençliği gibi sonsuz büyüklükte, emrin
 Her emrin, başüstüne, hazırız.
 -Buyur Atam!

Hayatta En Hakikî Mürşit İlimdir:

Atatürk'ün bu sözü. İbrahim Minnetoğlu'nun yazdığı "Atatürk" başlıklı şiirde şöyle yer alıyor:

Sen yeni bir ruh verdin bize
 Hayatta En Hakikî Mürşit İlimdir diye.

Türk! Öğün, Çalış, Güven!:

Şiirlerde Atatürk'ün en çok yer verilen özdeyişlerinden biri de budur. Mehmet Salihoglu, "Atatürk'ün Sofrası"; Cevdet Atmaca, "Daha Büyüyen Atatürk'-ümüz"; İsmet Ercan, "Dağlar Kadar", Ümit Yaşar Oğuzcan, "Bayraklaşan Atatürk" şiirlerinde bu özdeyişi kullanırlar.

Bu tip şiirlere bir örnek olmak üzere Cahit Külebi'nin Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda adındaki destanından bir dördlüğü alıyoruz:

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı
Kurmak için yeniden;

Bilgiyle, inançla, coşkunlukla
"Öğün, çalış, güven!"

Şimdi de aşık şiirimizden bir örneğin üzerinde durmak istiyoruz. Atatürk hakkında şiir söyleyen âşıklar da şiirlerinde Atatürk'ün sözlerine yer vererek O'nu anlatmanın yolunu tuttuklarında bu geleneği yeni bir ögeyi kullanarak sürdürmüş olurlar. Âşıklar, deyişlerini Atatürk'ün sözleriyle de kurarlar. Bu sözler, âşıklar bayramı yapılırken âşıklara jüri tarafından "ayak" olarak da verilir. Onlar da kendilerine jürinin verdiği bu ayağa uygun deyişlerini doğaçlama (irtical) yoluyla çalıp söylemeye başlarlar. Reyhani'nin şiiri böyledir:

Yıldızlara yol açalım,
Bulutlardan su içelim,
Merih'ten öte geçelim,
Ey Türk, öğün, çalış, güven.

Bu küçücük dördlükte Türk şiir geleneği ve edebiyatımızın yeraltı suları açısından neler neler birikmemiştir: Bulutlardan su içmek gibi bir şiir ögesiyle Oğuz Kağan Destanı'ndan başlayıp Yahya Kemal Beyatlı'nın "Açık Deniz" şiiriyle sürüp giden "ufukları aşma teması", Atatürk'ün "İstikbâl göklerde dir." sözü ile birlikte aynı potada eritilip verilmektedir.

Diğer örnekler için Feyzi Halıcı'nın hazırladığı kitapta yeter sayıda malzeme bulunmaktadır⁷.

Ne Mutlu Türk'üm Diyene!:

Falih Rıfki Atay, "Türk olmak Atatürk'ün başlıca şeref duygusu idi. Şimdi de plâklarda dinlediğimiz, Onuncu Cumhuriyet Yıldönümü nutkundaki:

-Ne Mutlu Türküm diyene...sözü yüreğinin tâ kökünden kopmuştur."⁸ diyor. Kerim Yund da bir araştırma yazısında bu özdeyişin, Atatürk'ten önce kim-

⁷ Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk, Ankara, 1981

⁸ Atatürkçülük Nedir?, İstanbul, 1966, s. 43

lerin söylediği hangi sözlere benzediği, bu özdeyişin oturduğu düşünce temelindeki öğelerin neler olduğu üzerinde duruyor ve yazısının sonunda bu özdeyişin yer aldığı üç şiirden örnekler veriyor⁹.

Kerim Yund'un bu yazısında İshak Refet'in *Cumhuriyet Destanı* adlı kitabından bir bölüm aktarılıyor. Arkasından Behçet Kemal Çağlar'ın *Benden İçeri* adlı kitabından alınarak "Atatürk'e İlk Mektup" şiirinin şu dördütlüğü veriliyor:

O alev sesinle yanayım yine
Haykır da "Ne mutlu Türküm diyene"
Türk olarak yere gelmediğine
Göklerde dolaşan kim varsa yansın.

Üzerinde durduğumuz yazı şöyle bitiyor: "Beste ve sözü Hulusi Gürsesin olan "Ne mutlu Türk yaratıldım" deyişi de şöyle başlar:

Ne mutlu Türk yaratıldım
Türk demek cesaret doğruluk demek".

İçinde bu özdeyişe rastlanan başka şiirler de var. Bunlara bir iki örnek olmak üzere aşağıdakilerini de gözden geçirelim:

İbrahim Minnetoğlu, bir şiirinde Atatürk'ü sözlerinin ve düşüncelerinin ışığında düşünmeye koyulduğunda aklına bu özdeyişin geldiğini anlatır:

Düşüncenin ışığında dedim de
Aklıma Ne mutlu Türküm diyene sözü geldi.
(Atatürk)

Doğan Naci Aksan, bu sözle biten "Onuncu Yıl Nutku"nu eski bir plâktan duyunca etkilenip kendini tutamadığını söyler:

Ağladım, alev alev sesini duyunca, eski plâkta:
"Ne mutlu Türküm diyene".

(Anıtkabir)

Burada da tam bir döküm ortaya koymak yerine dikkatimizi çeken örnekler üzerinde durmuş olduk.

Marşlar:

Atatürk'ün hayatında önemli yeri olan birkaç marş vardır. Bunların içinde en dikkate değer olanı "Dağ Başını Duman Almış" marşıdır.

Dağ Başını Duman Almış:

Güftesini Ali Ulvi Elöve'nin kaleme aldığı, İsveçli besteci Felix Korbis'in bestesinden bir iki değişiklikle güftesine uygun uyarlamasını viyolonist Zeki Bey(Üngör)'in yaptığı bu marş hakkında Hilmi Yücebaş Edebiyatımızda Atatürk adlı kitabında derli toplu bilgi vermiştir¹⁰.

Atatürk'ün çok severek söylediği bu marşın sözleri de bazı şiirlerde bir "leitmotif" gibi kullanılmıştır. Bu marş, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın da marşı olmuştur.

Etem Üngör'ün kitabında şu bilgi var:

"Karadeniz'de geçen dört günlük yolculuk sırasında kıyıda ilerleyen vapur güvertesinde zaman zaman Ata bu marşı söyledi durdu"¹¹.

Bundan dolayı, özellikle Atatürk'ün Samsun'a çıkışını konu edinen şiirlerin pek çoğunda bu marşın sözlerini buluyoruz.

Mesut Tarcan, "İstiklâl Savaşı'nda Atatürk" şiirinde; Arif Hikmet Par, "Vatan Macerası II" adlı şiirinde bu marşın sözlerine kendi deyişleri arasında yer verirler. İlk örneği Mesut Tarcan'ın "Bandırma Vapuru" adlı şiirinden alıyoruz:

Ben Bandırma vapuru
Mustafa Kemal'im güvertede
Deniz yorgun duruyor Samsun önlerindeyiz
Dalgaların üstünde alı al moru mor bir güneş doğar
Hiçbir zaman bu kadar ağarmadı bu deniz
Ortalık aydınlık içinde
Gümüş dere durmaz akar.

"Samsun'a çıktıktan sonra Çamlıbel'e geldiklerinde yanında bulunan arkadaşlarını toplayarak birlikte "Dağ Başını Duman Almış" marşını söylediler"¹².

Cenap Ozankan'ın "Paşam "Köroğlu" Çeşmesinde" adlı şiirinde bu olay anlatılırken marşın sözleri geçer:

Kafile marşla düşer yollara:
"Gümüş dere durmaz akar,
Yürüyelim arkadaşlar".

Attilâ İlhan'ın Atatürk'ün ölümüyle ilgili olarak yazdığı "Mustafa Kemal" şiirinin daha başlarında yer alan bu marşın sözleri, bir orkestrasyonun uvertürü gibi duyulur:

¹⁰ İstanbul, 1960, s. 34-35

Türk Marşları, Ankara, 1965 (Dış kapakta 1966), s. 205

¹² A.g.y.

-Dağ başını efkâr almış,
Gümüş dere durmaz ağlar.-

Marşın sözleri, iki yerde, duruma uygun psikolojiyi vermek üzere şair tarafından değiştirilerek kullanılmıştır.

Daha sonraki günlerde yazılan şiirlerde marşın umut anlatan “Gümüş dere durmaz akar” deyişi kullanılmaz. Yalnız “Dağ başını duman almış” deyişiy-le, farklı durumları dile getirmede, içinde yer aldığı şiirde geçtiği görülür. Böyle bir örneği Fazıl Hüsnü Dağlarca’dan alıyoruz:

Feleğin kahpe yazısı okunur yeniden
Dağ başını duman alır kardeşim
Bire yüz olur, bire bin olur düşmanımız
Girer ölüm yıldız yıldız günaha.

(Sonsuz Mustafa Kemal)

Behçet Kemal Çağlar “10 Kasım 1968 Ağıtı” genel başlığı altında yazdığı şiirinin “Ardından Dövünüşler” dediği bölümünde, bu marşın nakaratını Atatürk’ün sesi olarak bütün ulusa yeniden duyurmak ister:

Ulus O’nun sesini bugün bizden dinlesin;
Sert adımlarla her yer inlesin de inlesin.

Ankara Marşı:

Kurtuluş Savaşı günlerinde söylenen marşlardandır. Etem Üngör’ün kitabında Ankara Marşı olarak yer almıştır¹³. Bu marşın sözleri “halk arasında dilden dile söylenilirken, içinde bulunulan şartlara uyularak değişikliğe uğramış, bunlara yer yer ilâveler de yapılmıştır¹⁴”.

Ortaya çıktığı günlerde bu marşın sözlerinin tam yirmi dörtlük halinde, tek yapraklık destan-türküler gibi, işgal altındaki İstanbul’da da şarkı, türkü satanlar tarafından satıldığını görüyoruz¹⁵.

Bu marşın sözleri, yıllar sonra, Atatürk hakkında Attila İlhan’ın yazdığı “Mustafa Kemal” şiirinde, başka bir değişmeye daha uğrayarak kullanılır:

Ankara’nın taşına bak!
Tut ki baktım: Uzar gider efkârım:
Çayır ağlar, çimen ağlar, ben ağlarım:
Gözlerimin yaşına bak!

¹³ A.g.e., s. 214

¹⁴ Fevziye Tansel, “Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)”, s. 471

¹⁵ Aydın Oy, “Türk Halk Şiirinde Atatürk”, s. 102

Şair, “Mustafa’m! Mustafa Kemal’im” diyerek bu şiirinde 10 yıl önce ölen Atatürk’e ağlamaktadır.

İ z m i r M a r ş ı :

Etem Üngör’ün *Türk Marşları* kitabında *Kafkasya Marşı* adı ile kayıtlıdır¹⁶. Fakat daha yaygın olarak bir başka deyişinden dolayı İzmir Marşı diye bilinir. İzmir Marşı olarak şu sözlerle başlar:

İzmir’in dağlarında çiçekler açar
Altın gümüş orda ateşler saçar
Bozulmuş Yunanlılar yel gibi kaçar
Kader böyle imiş ey şanlı Ata
Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşı¹⁷

Bu marşın sözlerinin geçtiği şiir olarak Turgut Uyar’ın “Nutuk” şiirini görüyoruz:

O toz dumana karışmış yalnayak günler
O dağlara taşlara sinmiş macera....
-Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşı...

İ s t i k l â l M a r ş ı :

Nurettin Özyürek’in “Mustafa Kemal Paşa” adlı şiirinde, 9 Eylül 1922’de, İzmir’in Kordonboyu’nda, İstiklâl Marşı’nı söyleyerek kurtuluşumuzu bütün dünyaya duyurduğumuz anlatılıyor:

Ve nihayet 9 Eylül Kordonboyu alev alev
Haykırdı ufuklara karşı
Ardında milyonlar... Dimdikti Kemal Paşa
“Korkma sönmez bu şafaklar” diye başlayıp
“Hakkıdır milletimin istiklâl” diye biten
Marşı...

Cahit Sıtkı Tarancı, “İstiklâl Marşını Dinlerken” şiirini bu marşın sözlerine dayanarak değil de o marşın çalındığı sırada nasıl saygı ile dinlendiğine işaret ederek yazmıştır. Şair, “İstiklâl Marşı”nı bir ibadet havasında, bütün çarşının huşu içinde dinlediğini anlatır.

O n u n c u Y ı l M a r ş ı :

Behçet Kemal Çağlar, Onuncu Yıl Marşı ile ilgili olarak şunları anlatıyor: “(Atatürk), Onuncu Yıl Marşı’nı da güftesi ve bestesi ile her zaman altında tutmuştu. Bayram yakını, otomobilini durduruyor, “Onuncu Yıl marşı-

¹⁶ Etem Üngör, *Türk Marşları*, s. 200
A.g.e., s. 201

nı öğrendiniz mi?” diye okuldaki oğlunun ödevini yoklayan baba gibi soruyordu. “Sesim söylememe elverişli değil” diyenlere sözlerini yineletiyor, şaşırırlarsa hemen düzeltiyordu. Hele “On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan” dizesini pek beğendiğini belli ediyordu”¹⁸.

Behçet Kemal Çağlar, yukarda anlattıklarını şiirine de hemen aktarmıştır:

Öğrenci, asker, esnaf, ona dönüp başını;
Söylüyor bir ağızdan onuncu yıl marşını:
Çıktık açık alınla on yılda her savaştan
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan.

(10 Kasım 1968 Ağıtı)

Türkülerimiz:

Atatürk’le ilgili şiirlerin bir kısmında, türkülerimizin sözlerinin, yazılan şiirlerin havasına uygun gelecek tarzda değiştirilerek kullanıldığı görülüyor.

Mesut Tarcan;

“Yağma yağmur, esme rüzgâr
Yolda yolcum var benim”

türkü sözlerini, “Bandırma Vapuru” adlı şiirinde:

Yağma yağmur esme rüzgâr
Yolumu bekler Anadolu

diye değiştirerek kullanıyor.

Attilâ İlhan, “Mustafa Kemal” adlı şiirindeki:

-Mızıka çalındı: Düğün mü sandın?
Bir yol koyup gideni gelir mi sandın?-

deyişini gene bir türkünden alarak şiirine aktarıyor.

Arif Hikmet Par, “Kızılırmak Türküsü”nün nakaratından hareket ederek “Vatan Macerası” şiirini yazıyor.

Bütün bu örnekler ve benzerleri, Atatürk şiirlerinde, şairlerin halk edebiyatından bir de bu yoldan yararlanmaya çalıştıklarını görmemizi sağlıyor.

ATATÜRK'LE SONSUZ GELECEĞE

Atatürk'ün sağlığında yazmaya başladığı şiirlerini, ölümünden sonra da sürdürmüş olan Behçet Kemal Çağlar'ın üzerine titrediği konuların başında Atatürk'ün eserinin korunması geliyor. Atatürk'ün ölümünden birkaç yıl sonra yazmış olduğu "Nöbetçi Millet" şiirinde Behçet Kemal Çağlar, bir "and içme" havası içinde, bu konudaki tavrımızın ne olacağını belirtir:

Halel gelmez bizim ateşimize:
Dünya düşse peşimize,
Yer sarsılsa yerinden
Ne senden geçeriz ne senin eserinden.

(Nöbetçi Millet)

Adı ile de anlamlı olan bu şiirinde, Behçet Kemal Çağlar, bir yerde, bu uğurda nelerin göze alınacağını da belirtir:

İsterse hayat zehrolsun,
İsterse refah kahrolsun,
İsterse kurşun düşsün yanımıza belimize,
İsterse geçinmek için bir dilim
Kuru ekmek geçmesin elimize.

Bu uğurda ödün verilmemesini haykıran Behçet Kemal Çağlar'ın önce kendi tutumunda ve şiirlerinde bu andına bağlı kaldığı biliniyor. Atatürk'le ilgili olarak yazdıklarının son örneklerinden olan "Ah Atatürk Ah!", "Atatürk'e Raporlardan Parçalar", "Bir Kere Doğrul Atam" şiirleri, şiir olma çizgisine pek yanaşamasa bile "nazma çekilmiş bir and"ın sürekliliğinin belgeleri olarak değerlendirilebilir.

Enver Naci Gökşen, Behçet Kemal Çağlar üzerine hazırladığı kitabında: "Türk yazarları ve aydınları, Çağlar'ın Atatürkçülük ve devrimcilik konusunda ne denli içten ve çıkarsız olduğunda birleşmektedirler" demektedir ve ölümü üzerine çeşitli yazarların yazılarından pasajlar vermektedir. Bunların altında imzaları görülen Oktay Akbal, Kadri Kaplan, Melih Cevdet Anday, Prof.

Sadi Irmak, Prof. İsmet Giritli, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Yaşar Nabi Nayır, Cenap Ozankan, İbrahim Minnetoğlu, Cemalettin Ünlü ve Munis Faik Ozansoy; Behçet Kemal Çağlar'ın özellikle bu yönünü dile getirmektedirler¹.

¹ Enver Naci Gökşen, Behçet Kemal Çağlar, s. 65-70

Behçet Kemal Çağlar, “On Kasım Mektupları-Yeni Milletvekillerine” başlıklı şiirinde, Atatürk sevgisinin ayakta tuttuğu cesaretiyle:

Bir avuç yobaz için, bir sürü cahil için
Devrimi çiğneyecek ayak varsa, kırılır.

diye sesleniyordu. Bu şiiri de o günlerin gergin tansiyonu içinde “Atatürk’e Raporlar”ın yanındaki yerini alıyordu.

Prof. Tarıf Zafer Tunaya bir yazısında, Behçet Kemal Çağlar hakkında: “Atatürkçülükten ve devrimcilikten uzaklaşmayı hazmedemiyordu. Hemen her yıl, bu gidişin engin heyecanındaki tepkilerini Atatürk’e yazdığı raporlarla belirtiyordu. Bir şair ihtilâliydi bu...”² diyerek bir gerçeği dile getirir.

Bugünlerimizi bize kazandıran Atatürk’ün Türkiye’de yaptığı yenilikler, Türk şiirinde de “devrim” diyerek anılır. Bu kullanışta, hiçbir aşırı ideolojiye götürülecek bir anlam düşünülmemiştir.

Şairlerimiz, Atatürk devrimlerini uygarlığa, bilgiye, bağımsızlığa ve egemenliğe götüren engin bir deniz imajıyla da vermişlerdir:

Devrimler, o sonsuz uygar denize
Gemiler demir alırdı ruhlarımızdan.

(M. Celâl Ertugay, Atatürk’e)

Bilgi denizinde alfabesin her devrimciye.
Seni bilmekle varılır:
Bağımsızlığa, egemenliğe.

(İbrahim Minnetoğlu, Atam)

Cahit Külebi, yükselen Türkiye’de, Atatürk’e bu bakımdan çok şey borçlu olduğumuzu dile getiriyor:

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti,
Bu milleti temiz ellerin.
Sana borçluyuz ta derinden
En büyüğü Mustafa Kemallerin.

(Atatürk Kurtuluş Savaşında)

Celal Sıtkı Gürler, okul kitaplarına girmiş olan bir şiirinde, ilkokul öğrencilerine Atatürk’ün en önemli yönünü şöyle öğretir:

Ata demek tan demek
Yürekte atan demek

² A.g.e., s. 72-73

Yaptığı devrimlerle
Yurdu yaşatan demek.

(Ata)

Mesut Tarcan, Atatürk'le sonsuz geleceğe ancak akıl yolu ile yürüneceğini söyler:

Yüce Atatürk devrim demek
Yanar ışıkları gönlümce
Usumuzla büyür sonsuza dek
Gün gün gece gece.

(Yüce Atatürk)

İbrahim Minnetoğlu'nun şiiri, Atatürk'ün Türkiye'de yaptığı değişikliklerin hepsinin öz ve türe olduğunu anlatıyor:

Hepsi de özdü, türeydi
Kafesin kırılması, peçenin atılması
Hepsi de Türk'e yakışan şeylerdi
Kadındı, erkekti düşünmeden
Okuyup çalışmamız, aklındaki güneşti.

(Atatürk)

M. Güner Demiray, "Atatürk'le Sonsuz Geleceğe" gidişi, "bir evrensel yolculuk" olarak yorumlar:

Sen Mustafa Kemal'sin
Bir devrim ağacı
Yeşillerle mevsim mevsim
Bir kuşak us dolu yarınlarda
Elif Elif yüreklerde çiçek
Bir yolsun evrensel yolculukta.

(Sen Mustafa Kemal'sin)

Türkiye'nin Atatürk'ün eseriyle sonsuza doğru yaşamasında "akıl" öğesinin önemi, şairlerimizin pek çoğunun üzerinde durduğu bir gerçektir. Atatürk şiirlerinde görülmeye başlanan değişiklik ve yeniliğin önemli görüntülerinden biri de budur.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atatürk'ü yalnız yurt ölçüsünde değil, dünya ölçüsünde bir devrimci olarak görür. Bir yönü ile "mazlum milletler" tema'sına bağlanabilecek olan şiirinde, yaptığı önemli devrimin "uyanık ölmek" olduğunu söyler:

Nice devrim yaptın yurt üzre, yeryüzü üzre,
Yayılacak varacak her biri sonsuza dek.
Ama en büyüğü, ama hepsini ayakta tutan,
Atatürk evrende yaptığın ulu devrim:
Uyanık ölmek.

(Uyanık Ölmek)

Behçet Necatigil'in, bir yandan Namık Kemal'in:

Fıtrat değişir sanma, bu kan yine o kandır

deyişine bağlanan, bir yandan da "Türklük-Atatürk" ve "Ölümsüz Atatürk" temalarına oturtulabilecek olan şu şiiri, bu yolculuk sırasındaki sendeleme-lerin geçici olduğunu anlatır:

Sonsuz geleceklere geçer benden kan
Dirilten kim, bu yurt artık nasıl çöker
İzindeyiz, biz varken.

(27 Mayıs 1960)

Atatürk'le sonsuz geleceklere yol alırken, şairlerimiz de kendilerine düşen görevi yerine getirmenin bilinciyle gönül rahatlığı içindedirler. Şiirlerdeki duygu dalgalanmaları, gerçekteki olayların gidişini yansıtmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul, "Bırak Beni Haykırayım" şiirinde:

Bırak beni haykırayım, susarsam sen mâtem et;
Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet
Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir

diyordu. Konuya, bu perspektiften baktığımızda, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirindeki bilincin ve yürek atışlarının Atatürk şiirlerinde de sürüp geldiğini görüyoruz. Edebiyatımızın yeraltı suları, bir de bu yönden, kendisini besleyen kaynaklardan günümüze doğru akıp gelmektedir.

ATATÜRK'ÜN AĞZINDAN YAZILAN ŞİİRLER

Ölümünden çeyrek yüzyıl kadar bir zaman geçtikten sonra yazılmaya başlanan şiirlerde, Atatürk, şiirin konusu değil de sanki şairi imiş gibi bir yer almaya başlar. Bu türlü anlatımlar, hikâye ve romanlarda alışık olduğumuz anlatımlardır. Kimi roman ve hikâyelerde, bildiğimiz üzere, olayı yazar değil de olayın kahramanı anlatır. Yazar, okur ile kahramanı karşı karşıya bırakmış, kendisi aradan çekilmiştir. Eskilerde pek başvurulmamış olan bu türlü anlatımın kullanılmaya başlandığı şiirlerde Atatürk karşımızdadır: Konuşur, anlatır, soru sorar, çıkışır ya da kıvancını dile getirir. Bu tarzdaki anlatımla yazılmış olan şiirlerde, Atatürk'le okur arasında doğrudan bir diyalog kurulmuştur.

Bu şiirlere ilk kez dikkatleri çekmiş olan Behçet Kemal Çağlar, şöyle bir değerlendirmede bulunur:

“Genç şairler, Atatürk'ün ağzından o kadar çok şey yazmışlar, Atatürk'ün nutuklarını öyle özlü ve düzgün nazma çekmişlerdir ki, eğer sözlü şiir ve masal, destan çağlarında olsaydık yüzyıllar sonra bunları okuyanlar, Mustafa Kemal'in-tıpkı Köroğlu'nu sandığımız gibi- döğüşken olduğu kadar da şair bir yiğit olduğuna hükmedebilirlerdi”.

Atatürk'ün ağzından hitap biçiminde yazılmış olan şiirlerin başlangıcı olarak “Atatürk'e Mektuplar” ve “Atatürk'ten Mektuplar” adını taşıyanları görmekteyiz. Oğuz Kâzım Atok'un bu genel başlıklar altında kaleme aldığı şiirlerin yayımlanış tarihleri 1953-1954'tür.

1955 yılında yayımlanan ve bu tip şiirlerin arasında yer alan “Mustafa Kemal Sese” şiirinin altında Vural Vahit Suiçmez'in adı okunur. Behçet Kemal Çağlar da, yukarıya bir bölümü aktardığımız yazısında bu şiire yer verir.

Bu arada, gene aynı yıllarda, Refet A. Kocabekir, “Hikâye-i Vatan” adlı şiirinde, Atatürk'e kendi hayatını kendi ağzından anlattırmayı dener.

Halim Yağcıoğlu'nun “Beni Sevmek Demek” adlı şiiri ile Arif Hikmet Par'ın “Fikir Rüzgârı” başlıklı şiiri de o yıllarda yayımlanarak benzerlerinin oluştuğu kümedeki yerlerini alır.

Bu yolla yazılmış olan şiirler, çok daha etkili bir örneğe Halim Yağcıoğlu'nun “Mustafa Kemaller Tükenmez” adlı şiiriyle ulaşır. Bu şiir, okul kitaplarına da girerek daha geniş bir alan bulur ve bu yolla belleklerde daha çok yer etme şansına -haklı olarak- kavuşur.

Yüksel Erkekli'nin "Atatürk'ün Öğrencilere Mektubu" da başöğretmen Atatürk'ün ağzından yazılmıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca "Benimle Olmak", Özbek İncebayraktar "Ben Mustafa Kemal'im", Ceyhun Atuf Kansu "Mustafa Kemal Toprağı", İbrahim Minnetoğlu "Atatürk İlkeleri" adlı şiirleriyle bu tarz anlatımın yeni ve etkili örneklerini vermeye devam ederler.

Bu şiirlerin birbiri ardından yazılmalarında rol oynayan etkeni, Türkiye'nin o yıllardaki durumunda aramak gerekir. Şairler, o ortamda "Atatürk şunu yapmıştı, şunu demişti, şunu istemişti" demektense daha etkili olabilecek bir yolu denemek istemişlerdir. Bu şiirler, ortak bir psikolojinin ilginç ürünleridir.

Vural Vahit Suiçmez'in:

Yüzyıllar öncesinden
Yüzyıllar sonrasında sesleniyorum size
Ben Mustafa Kemal'im hey..
Ben Mustafa Kemal'im.

diye başlayan "Mustafa Kemal Sese" şiiri, ölümsüz Atatürk tema'sında toplanan deyişleriyle ilgiyi üzerine çekmiştir.

Ölümsüz Atatürk, Oğuz Kâzım Atok'un "Mustafa Kemal'den Mektup" şiirinde şöyle seslenir:

Beni öldü sanmayın
Nerde hamleniz varsa
Bıraktığınız yerden ötelere
Nerde üstünse başarınız
Milletimin yüzünü güldüren
Bilin ki orada ben varım
Sizleri toprağımdan
Sizler kadar duyarım.

Bu şiirde asıl dikkati çeken nokta, donmuş bir Atatürkçülük anlayışının yerine, süreç içinde yenilenen bir Atatürkçülük bilincinin yer almış olmasıdır.

Halim Yağcıoğlu'nun "Mustafa Kemaller Tükenmez" şiirinde, amaçlanan Atatürkçülük anlayışını da peşine takarak ayağını gerçeklere basan bir düşünce ile bu düşüncenin yerleştirildiği çarpıcı bir söyleyişin güzelliği okunur:

Hep kardeşliğe bolluğa giden yolda
Bilimin yapıcılığın aydınlığında
Güzel düşüncelerde soyut fikirlerde ben
Evrensel yepyeni buluşlarda
Geriliği kovmuşum ben dönmez
İnanın Mustafa Kemaller tükenmez.

Başta, yukarıya örnekleme yoluyla aktardığımız bölümü olmak üzere bütünyle bu şiir, Atatürk şiirlerinde yer almaya başlayan öğelerin neler olduğunu ve bu öğelerin daha eski şiirlerde yer almış bulunan nelerin yerine geçtiğini açıkça göstermektedir.

Halim Yağcıoğlu, bu anlatım yolunu iyice benimsemiştir. “Atatürk’ten Son Mektup” adlı şiirinde de Atatürk’ü dolaysız bir yoldan karşımıza çıkmış buluruz. Ama bu şiirde, artık artan bir tansiyonu da sezeriz. Sözde Atatürkçülükle geçirilen yıllar, çalışmayı geri plana atmıştır. “Onuncu Yıl Nutku”nda gösterdiği hedeflere ulaşamamış bir Türkiye, Atatürk’ün öfkelenmesine yol açar ve bu öfkeyle şiirde ulusunu paylamaya başlayan bir Atatürk belirir:

Arayı kapatmanızı istiyorum uygar uluslarla;
Bilime, sanata varılmaz rezil dalkavuklarla,
Bu vatan, bu canım vatan sizden çalışmak ister,
Paydos övünmeye, paydos avunmaya, yeter; yeter!
Mustafa Kemal’i anlamak aldatmak değil,
Mustafa Kemal ülküsü sadece söz değil.

(Atatürk’ten Son Mektup)

Özbek İncebayraktar’ın şiiri de aynı ses tonunu duyduğumuz bir Atatürk’ü verir. Atatürk, bu şiirde sağlığında üzerinde durduğu, üzerine titrediği emaletleri ve değerleri birbiri ardınca sıralayıp hesabını sormaya başlar:

Neler yaptınız bana onu anlatın:
Hani çağdaş uygarlığı Batı’nın?
Hani insan hakları?
Hani Atatürkçülük?
Hani devrimler?
Hani gücünüz, kuvvetiniz, hani aklınız?
Hani damarlarınızdaki soylu kan?

(Ben Mustafa Kemal’im)

Bu alanda yazılmış şiirlerin dikkate değer örnekleri arasında yer alan “Benimle Olmak” şiirinin altında imza yerinde Mustafa Kemal Atatürk adı yazılmış, onun altında parantez içinde gerçek şairinin adı (Fazıl Hüsnü Dağlarca) verilmiştir. Bu şiir şöyle sona erer:

Gemi azıya almış atların ağzı
Benimledir.
Yürüyenlerin sesi özgürlük türküsünde
Benimledir.

Ceyhun Atuf Kansu, “Mustafa Kemal Toprağı” adlı uzun şiirinde Atatürk’ü, ömrünü geçirdiği topraklardaki yaşantıları içinde konuşturur. O top-

raklardaki uğraşlar, çabalar, kazanılan başarılar bu şiirde hep Atatürk'ün ağzından anlatılır.

Talat Tekin'in "Tanrıca Ölümsüz" şiirinde bütün şiir boyunca olmasa da yer yer Atatürk dile gelir:

Susar insanlar, taşıtlar, her şey
Susar dağı taşı memleketin.
Duyulur yaşamak dolu bir ses doruklardan:
"Ben ölmedim!"

"Ben ölmedim, boşuna yaslanmanız
Ağıtlar boşuna
Basmadı mı Mustafa Kemaller
Otuz beşine?

Bütün bu şiirlerin ilettiği ortak bir mesaj vardır: Atatürk hep bizimledir. "Fani" Atatürk'ün toprağa verilmesinden sonra kafalarda düşünce olarak yer tutan Atatürk, bırakmış olduğu emanetin korunmasını, gösterdiği hedeflere varmada gecikilmemesini istemektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

İncelememizin “Önsöz” ve “Giriş” bölümlerinde de belirtildiği üzere, XX. yüzyıl Türk Edebiyatı içinde başlı başına bir “Atatürk edebiyatı” doğmuştur.

Atatürk edebiyatının dikkati çeken önemli yönlerinden biri düzyazı alanındaki ürünleriyle şiirlerin birbirine paralel oluşudur. Şiirlerde üzerinde durulan temaların ve işlenen motiflerin birçoğu, düzyazılarda da görülmektedir. O halde Atatürk şiirleri kendi başlarına kalmamış; roman, oyun, anı gibi türlerde de onlarda görülen özellikler kendisini göstermiştir.

Bunun yanı sıra Atatürk hakkında yazılmış olan şiirlerde, özellikle “kaside” ya da “ağıt/mersiye” tarzındakilerde, Türk edebiyatının eski dönemlerinden kopup gelen ortak noktalarla karşılaşılacaktır. Bu ortak noktalar; belki biraz değişerek fakat öзде aynı kalarak dönemden döneme, şiirden şiire geçişlerini sürdürüyor. İncelememizde bu durum, “Edebiyatımızın Yeraltı Suları” diye yorumlanmış; gerek başlıbaşına ayrılan bir bölümde, gerekse diğer bölümlerde yeri geldikçe bu nokta üzerinde durulmuştur. Çünkü Türk edebiyatının, dönemlerin ötesinde bir bütünlüğü vardır. Bu ortak noktalar, yeni yazılmış olan Atatürk şiirlerinde de gözlemleniyor.

Atatürk’ün yaşadığı yıllarda yazılmış olan şiirlerin daha çok bir övgü şiiri olduğu, çeşitli araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Yine araştırmacıların belirttiğine göre ölümü üzerine ve o yılların hemen sonrasında yazılmış olan şiirlerde ise “ağıt/mersiye” özellikleri ön plândadır. Atatürk’ün kişiliğine ve portresine ilişkin tasvirici anlatımlar taşıyan bu şiirlerden sonra, özellikle son çeyrek yüzyılda yazılmaya başlanan Atatürk şiirlerinde ölümsüzlüğü ile ilke ve yeniliklerine ağırlık veren örneklerin sayıca artmaya ve öz olarak değişmeye başladığını belirtmek gerekir. Gerçek Atatürkçülük, bu şiirlerde yankılanmaya başlamıştır.

Atatürk’ün yaşadığı yıllarda yazılmış olan şiirlerde görülen ve yoğunluk kazanan deyişlerin büyük bir bölümü de “tanrılaştırma teması”nda toplanmaktadır. İlerde değişerek “ölümsüz Atatürk” tema’sını hazırlayacak olan “tanrılaştırma teması”, bir bakıma “yurt ve ulus mistisizmi” denilebilecek bir coşkunun sonucudur. Buna bağlı olarak pek çok şiirde, şairlerimizin “ulusal mutasavvıflar” gibi baktıkları her yerde ve gördükleri her şeyde, Atatürk’ten izler bulduklarını okuyoruz. Bu tema, Atatürk ile peygamberlerin birlikte ele alındıkları şiirler yazılmasına da yol açmış ve İslâm terminolojisinin transpoze edilmesiyle yeni bir görünüme kavuşmuştur.

Bütün bu yönelmeler, o yıllardaki ulusal coşkunun şiirdeki yansımasıdır. Bu yansıma, yalnız şiir alanında kalmayıp heykelde, tiyatrodan, resimde ve müzik alanında da kendisini göstermiştir. O dönemin sanatçıları, eğer bugün eser vermeğe kalksalar, konuya herhalde günümüzün bakış açılarından yaklaşırlardı.

Tanzimat ve Servet-i Fünun döneminde ün yapmış ve sonradan Atatürk için de şiirler yazmış olan şairlerimizin yazdıkları şiirlerde, dil ve dünya görüşü olarak kendi dönemlerinin estetiğine bağlı kalmış olduklarını da görüyoruz. Onlar, ancak bağlı oldukları edebiyat dönemlerinin edebiyat anlayışlarıyla Atatürk hakkında şiir yazan şairler olmuşlardır.

Türk şiirinde Atatürk hakkında şiir yazmış şairler arasında bir Mehmet Âkif Ersoy'un, bir Ahmet Haşim'in, bir Yahya Kemal Beyatlı'nın bulunmaması da ayrıca dikkat çekmiştir. Bu durum, söz konusu şairlerin benimsedikleri edebiyat anlayışlarından ileri gelmektedir.

Atatürk hakkında yazılmış olan şiirlerde tematik bütünlükte toplananlara bir göz atıldığında, başta güneş Atatürk ve bayrak Atatürk olmak üzere belli motiflerin hemen göze çarptığı görülür. Benzetme ve imajların çoğu, bu motiflere ya da bu motiflerin uyandırdığı çağrışımlara ve izlenimlere dayanır.

Türk şiiri, Atatürk'ü bütün yönleri ve özellikleri ile anlatmaya çalışmıştır. Bu yönden ele alındığında, benzetmelerde, imajlarda ve deyişlerde kalıplaşmalar olsa bile konudaki açılım bakımından ortaya çıkan çeşitlilik, okuyuculara çok yönlü bir kahraman ve devlet adamı karşısında olduğunu söyler.

Şiirlerde, deyişlerde ustalık sergilenenlerin yanında, dümdüz söyleyişler olduğu da açık bir gerçektir. Şu var ki sanat yönünden ve estetik açıdan değerlendirme yerine; konuyu saptama, temaları araştırma, motifleri bulup çıkarma amacına yönelik olarak yürütülen bu incelemede konu bu yönüyle ele alınmamış; sadece Atatürk şiirlerinin içeriğinde toplananlar nedir, onlar gösterilmeğe ve araştırılmaya çalışılmıştır.

Türk şiiri, doğumundan ölümüne ve ölümünden sonrasına doğru uzanan bir çizgide, Atatürk'ü bütün yaşamı, yaptıkları ve devrimleri ile, yaşayan yönleriyle dile getirmeye çalışmıştır. Âşık edebiyatımızda da Atatürk'ün kişiliği ve büyüklüğü ile ilgili pek çok şiir söylenmiş olması, edebiyatımızın onu her kesimi ile kucakladığının, ele alıp yaşattığının bir başka kanıtını ortaya koyar. Daha bugünden, zengin bir içeriğin oluştuğunu söyleyebiliriz.

“Atatürk edebiyatı”na ileride herhalde her bakımdan yeni, çok daha değişik ürünler katılacak ve bunlar üzerinde daha enine boyuna incelemeler yapıp araştırılmalarda bulunulacaktır.

KAYNAKLAR

A — ATATÜRK ŞİİR ANTOLOJİLERİ

- ALPAY, NECDET: *Türk Şiirinde Atatürk*, İstanbul 1980, 680 s. Hürriyet Yayınları: 253, Çağdaş Türk Yazarlar Dizisi: 14
- ANDAÇ, TÜRKÂN: *Atatürk İçin Şiirler*, İstanbul, 1981, 415 s. Örgün Yayınları: 9, Şiir Dizisi: 1
- BAHÇECİ, MEHMET: *Atatürk İçin Şiirler*, Ankara, 1970, 162 s. Türk Dil Kurumu Yayınları: 317
- BİRİNCİ, YARD. DOÇ. DR. NECAT: bk. KAPLAN, Prof. Dr. Mehmet.
- BURDURLU, İBRAHİM ZEKİ: *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, İzmir, 1967, 243 s. İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayımı, No: 9.
- ÇAĞLAYAN, FARUK: bk. EDİBOĞLU, Baki Süha.
- DELİGÖNÜL, MEHMET: *Şiirlerde Atatürk*, Ankara 1963, 48 s. Öğretmenler Bankası Ders Âlet ve Malzemeleri Endüstrisi A.Ş. Yayınları, Atatürk Dizisi: 4.
- DELİGÖNÜL, MEHMET: *Şiirlerle Atatürk*, İstanbul, 1969, 80 s. Hastaş Eğitim Yayınları.
- DİL, ŞAHİNKAYA: *10 Kasımlarda Atatürk*, İstanbul, 1969, 80 s. Deniz Yayınları.
- DİL, ŞAHİNKAYA: *Şairlerden Atatürk'e*, Varol Matbaası, 1973, 123 s. Türk Devrim Yayınları, Şiir Dizisi: 1.
- DİLİBAL, HİLMİ: *Şiirlerle Atatürk*, 2. bs. İstanbul, 1968, Renk Yayınevi, Birinci baskı: 1967, 32 s.
- EDİBOĞLU, BAKİ SÜHA-FARUK ÇAĞLAYAN; *Atatürk İçin Bütün Şiirler*, 2. bs. İstanbul, 1964, 239 s. İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- GİDER, BEDRİ — AHMET KÖKSAL — ŞİNASİ SABA: *Atatürk İçin*, 3. bs. İstanbul, 1962, 86 s. Yeditepe Yayınları: 25.
- GÜNAY, DR. TURGUT: bk. SAKAOĞLU, Saim.
- HALICI, FEYZİ: *Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk*, Ankara, 1981, 244 s. Kültür Bakanlığı Yayınları: 372, Atatürk Dizisi: 14.
- KAPLAN, PROF. DR. MEHMET — YARD. DOÇ. DR. NECAT BİRİNCİ (Haz.): *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, Ankara, 1986, 463 s. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 662, Atatürk Dizisi: 21.
- KARAKAN, DR. HÜSEYİN: *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, 5. bs. İstanbul 1965, 126 s. Kültür Kitabevi.
- KÖKSAL, AHMET: bk. GİDER, Bedri.
- MUZAFFER REŞİT: *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, 11. bs. İstanbul, 1972, 170 s. Varlık Yayınları: 1651, birinci baskı: 1950.
- NASRATTİNOĞLU, İRFAN ÜNVER : *Âşıkların Diliyle Atatürk*, Ankara, 1976, 65 s. Nasrattinoğlu Yayınları: 8, Halk Ozanları Dizisi: 1.

- NECATİGİL, BEHÇET: *Atatürk Şiirleri*, Ekllemeli 2. baskı, Ankara, 1973, 242 s.
- Türk Dil Kurumu Yayınları: 381, Atatürk Dizisi: 8, (İlk baskı: 1963, 206 s.).
- REGÜ, ŞÜKRÜ ENİS: *Şiir Bahçesi*, İstanbul, 1958, 159 s. Doğan Kardeş Yayını.
- SABA, ŞİNASI: bk. GİDER, Bedri.
- SAKAOĞLU, DR. SAIM — DR. TURGUT GÜNAY: *Halk Şiirinde Atatürk*, Erzurum, 1974, 119 s. Atatürk Üniversitesi Yayınları: 335, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 65.
- TUNCOR, FERİT RAGİP: *Atatürk ve Kahramanlık Şiirleri*, İstanbul, 1981, 368 s. İnkılâp ve Aka Kitabevi (birinci baskı: *Atatürk Şiirleri*, Ankara, 1958, 136 s. Cihan Neşriyatı: 9).
- Yeni Çağ Türküleri* (28 Nisan - 27 Mayıs Şiirleri Antolojisi), İstanbul, 1960, 96 s. Varlık Yayınları, sayı: 774.

B — K İ T A P L A R

- ADIVAR, HALİDE EDİP: *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1962, 312 s. Çan yayını.
- AHMET HAŞİM: *Bize Göre, Gurabahane-i Lâklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*, (hazırlayan: Mehmet Kaplan), İstanbul, 1969, 227 s. Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 17.
- ARMSTRONG, (Harold Courtenay): *Bozkurt*, İstanbul, 1955, 100 s. Hisar Matbaası, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 14 (Önsöz: Peyami Safa), Kitabın dış kapağındaki sıra no: 20.
- AŞIKPAŞAOĞLU (Ahmed Âşık): *Tevârih-i Âl-i Osman* (Düzenleyen: Çiftçioğlu Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri*), İstanbul, 1949, 400 s. Türkiye Yayınevi.
- Atatürk'e Saygı*, Ankara, 1969, 517 s. Türk Dil Kurumu Yayınları: 288.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II*, Ankara, 1952.
- ATAY, FALİH RIFKI: *Atatürkçülük Nedir?*, İstanbul, 1966, 79 s. Ak Yayınları Limited Şirketi Neşriyatı: 1.
- ATAY, FALİH RIFKI: *Çankaya*, İstanbul, 1969, 586 s. Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi (Birinci baskı 2 cilt olarak, İstanbul, 1960, Dünya yayınları: 5).
- AYDEMİR, ŞEVKET SÜREYYA: *Tek Adam* (Mustafa Kemal), Üçüncü Cilt, ikinci baskı, İstanbul, 1966, 586 s. Remzi Kitabevi.
- BANARLI, NİHAD SAMİ: *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul, 1960, 224 s. İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı: 2.
- BANARLI, NİHAD SAMİ: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: 1, İstanbul, 1971, 634 + V s. Millî Eğitim Basımevi.
- BAYDAR, MUSTAFA: *Atatürk Diyor ki*, İstanbul, 1954, ikinci basılış, 123 s. Varlık Yayınları, sayı: 272.
- BERK, NURULLAH: *Atatürk Resim ve Heykel Müzesi*, İstanbul, 1972, 96 s. Akbank Sanat Kitapları Serisi: 1.
- BERK, NURULLAH — HÜSEYİN GEZER: *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul, 1973, Türkiye İş Bankası yayını..

- (BEYATLI), YAHYA KEMAL: *Eğil Dağlar*, (İstiklâl Harbi Yazıları), İstanbul, 1966, 334 s. Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları: 9, Yahya Kemal Külliyyatı: 6.
- (BEYATLI), YAHYA KEMAL: *Edebiyâta Dâir*, İstanbul, 1971, 366 s. Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları: 13, Yahya Kemal Külliyyatı: 9.
- BORATAV, PERTEV NAILİ: bk. EBERHARD, Wolfram.
- BOZKUR, MAHMUT ESAT: *Atatürk İhtilâli*, İstanbul, 1940. Burhaneddin Matbaası, VIII + 500 s. İstanbul Üniversitesi İnkılâp Enstitüsü, Sayı: 160.
- Büyük Kurtuluş, (27 Mayıs Devriminin Açıklaması), İstanbul, 1960, 128 s. Varlık Yayınları, Sayı 775.
- CARLYLE (THOMAS): *Kahramanlar*, (çev.: Reşat Nuri Güntekin), önsöz: Hasan Âli Yücel, İstanbul, 1943, 207 s. Semih Lûtfi Kitabevi.
- ÇAĞLAR, BEHÇET KEMAL: *Dolmabahçe'den Anıtkabir'e*, Hisar Matbaası, İstanbul, 1955, 76 s. Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 19.
- ÇAMBEL, HASAN CEMİL: *Atatürk (Atillâ'dan Atatürk'e)*, İstanbul, t.y., 61 s. Varoğlu Yayınevi, Faydalı Kitap, Sayı: 12.
- ÇİLLER, SELÂHATTİN (derl.): *Atatürk İçin Diyorlar ki*, İstanbul, 1965, 304 s. Varlık Yayınları.
- DİNAMO, HASAN İZZETTİN: *Kutsal İsyan*, 8 cilt İstanbul, 1966-67, May Yayınları.
- EBERHARD, WOLFRAM — PERTEV NAILİ BORATAV: *Typen Türkischen Volksmärchen*, Wiesbaden, 1953.
- ELİBAL, GÜLTEKİN: *Atatürk Resim-Heykel*, İstanbul, 1973, 400 s. 42 planş, resimli. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Atatürk Dizisi: 17.
- ENDER, MUZAFFER: *Ağlayan Dünya*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1964, 192 s.
- ERGİN, MUHARREM: *Orhun Âbideleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, 157 s. 1000 Temel Eser 32.
- EYUBOĞLU, SABAHATTİN: *Mavi ve Kara*, İstanbul, 1961, 112 s. Ataç Kitabevi Yayınları: 15, Bilgi Dizisi: 3.
- GEZER, HÜSEYİN: bk. BERK, Nurullah.
- GÖKŞEN, ENVER NACİ: *Behçet Kemal Çağlar*, Ankara, 1970, 200 s. Türk Dil Kurumu Yayınları: 313.
- GÖKYAY, ORHAN ŞAİK: *Dedem Korkudun Kitabı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, 358 + DCLXXI s. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- GÖVSA, İBRAHİM ALAETTİN: *Acılar*, "ilâvelerle ikinci baskı", Ankara, 1966, 110 s. İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜNEY, EFLÂTUN CEM — ÇETİN EFLÂTUN GÜNEY: *Âşık Meslekî*, İstanbul, 1953, 96 s. İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, Halk Şairleri Serisi: 13.
- HALIKARNAS BALIKÇISI: *Anadolu Efsaneleri*, İstanbul, 1954, 123 s. Yeditepe Yayınları: 29.
- HAMDULLAH SUPHİ: bk. (TANRIÖVER) Hamdullah Suphi.
- HAMILTON, EDİTH (çev. Ülkü Tamer): *Mitologya*, İstanbul, 1964, 216 s. Varlık Yayınları, sayı: 1036, Faydalı Kitaplar: 32.
- İZ, PROF. FAHİR: *Eski Türk Edebiyatında Nazım (Divan Şiiri)*, İstanbul, 1967, 22 + LXXVIII + 892 s. Küçükaydın Matbaası.

- KAPLAN, MEHMET: *Büyük Türkiye Rüyası*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1969, 305 s. Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları: 1.
- KAPLAN, PROF. DR. MEHMET: *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1971, VIII + 271 s.
- KARAL, PROF. ENVER ZİYA: *Atatürk'ten Düşünceler*, Ankara, 1956, 175 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Seri: I, No. I.
- KARAOSMANOĞLU, YAKUP KADRI: *Yaban*, Üçüncü basılış, İstanbul, 1945, 174 s. Remzi Kitabevi.
- KARAOSMANOĞLU, YAKUP KADRI: *Atatürk'ün Gerçek Siması*, basım yeri yok, 10 Kasım 1953, 6 s. Millî Tesanüt Birliği Yayınları: 1.
- KARAOSMANOĞLU, YAKUP KADRI: *Atatürk*, Üçüncü baskı, İstanbul, 1961, 111 s. Remzi Kitabevi.
- KILI, PROF. DR. SUNA: *Atatürk Devrimi (Bir Çağdaşlaşma Modeli)*, Ankara, 1981, 294 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 221, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dizisi No.: 1.
- Kitab-ı Mukaddes*, İstanbul, 1949, 902 + 274 s. Kitabı Mukaddes Şti.
- KÖPRÜLÜ, PROF. DR. M. FUAD: *Türk Sazsairleri III (Antoloji-XIX-XX. Asırlar)*, İstanbul, 1940 (Son sayfadaki nota göre Nisan 1941'de bitmiştir.), 975 s. Kanaat Kitabevi.
- KÖPRÜLÜ, PROF. DR. FUAT: *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1949, 700 s. Ahmet Halit Kitabevi.
- LEVEND, AGÂH SİRRI: *Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)* 3. bs. İstanbul 1980, 662 s. Enderun Kitabevi.
- MERCANLIGİL, MUHARREM: *Ebced Hesabı*, Ankara, 1960, 96 s. Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.
- Millî Ankara Şarkısı*, tek yaprak. Altında "Mahall-i fûruhtu: Bâb-ı Âli civarında Ebussuud Caddesi'nde Necm-i İstikbâl matbaasında Destancı Eyüblü Mustafa Şükrü Efendi'dir. Fiatı 5 kuruştur. Mühürsüz nüshaları sahtedir" notu ile Mustafa Şükrü'nün mühürü görülüyor.
- MUSTAFA KEMAL: *Anafartalar Hatıraları (Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe)*, Önsöz: Ulug İğdemir, İstanbul, 1955, 122 s. Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 3.
- O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, Başarı Basımevi, İstanbul, t.y. 468 s. Fatih Halkevi Dil Tarih Edebiyat Şubesi tarafından hazırlanmıştır.
- ÖNDER, MEHMET: *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara, 1975, 470 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- ÖZERDİM, SAMİ NABİ (Derl.): *Bayraklaşan Atatürk (Atatürk İçin Yazılanlar)*, İstanbul, 1963, 203 s. Varlık Yayınları.
- ÖZÖN, MUSTAFA NİHAT: *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, İstanbul, 1938, VIII + 306 s. Remzi Kitabevi.
- SELEK, SABAHATTİN: *Millî Mücadele*, 2 cilt. 1. cilt: *Anadolu İhtilâli*, İstanbul, 1963, 320 s. 2. Cilt *İstiklâl Harbi (Yeni Türk Devletinin Kuruluşu)*, İstanbul, 1965, 368 s.

- TANPINAR, AHMET HAMDİ: *Yahya Kemal*, İstanbul, 1962, 180 s. Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Neşriyatı, No: 2.
- (TANRIÖVER), HAMDULLAH SUPHİ: *Günebakan*, Ankara, 1929, Ankara Türk Ocakları Merkez Hey'eti Matbaası.
- TANSEL, FEVZİYE ABDULLAH (Haz.): *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri I. Şiirler*, Ankara, 1969, LXXX+473 s. Türk Tarih Kurumu.
- TÖR, VEDAT NEDİM: *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul, 1974, 303 s. Milliyet Yayın Ltd. Şti. Anılar Dizisi: 1.
- Türk İstiklâl Savaşı Destanları*, Ankara, 1982, 79 s. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 34, Halk Edebiyatı Dizisi: 6.
- URAZ, MURAT: *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, İstanbul, 1940, 554 + 4 s. Tefeyyüz Kitabevi.
- ÜNGÖR, ETEM: *Türk Marşları*, Ankara, 1965 (dış kapakta 1966), 332 s. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 11 Seri: IV - Sayı: A 3.
- YAHYA KEMAL, bk. (BEYATLI) *Yahya Kemal*.
- Yeni Tarih Dünyası 1954 Yıllığı*, Ercan Matbaası, İstanbul, 82 s. (Sahibi: A. Banoğlu).
- YÜCEBAŞ, HİLMİ: *Edebiyatımızda Atatürk*, İstanbul, 1960, 127 s. Kültür Kitabevi.

C — YAZILAR

- AKINCI, GÜNDÜZ: "Delice Böcek", *Türk Dili*, Sayı: 86, 1 Kasım 1968, s. 104-105.
- AKÜN, ÖMER FARUK: "Şinasi", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11 (116 fasikül), İstanbul, 1968, s. 545-560.
- AKÜN, ÖMER FARUK: "Abdülhak Hâmid'in 'Merkad-ı Fatihi Ziyaret' Manzumesi ve içindeki Görüşler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 1-2, İstanbul, 1956, s. 61-104, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ALASYA, H. FİKRET: "Atatürk Dünyanın Güneşi", *Türk Kültürü*, Sayı: 97, Kasım 1970, s. 21-22, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını.
- ARTAM, NURETTİN: "Bayrağıma Taziyet", *Bayraklaşan Atatürk* (derl.: Sami Nâbi Özerdim), İstanbul, 1963, s. 23-25; 11.XI.1938 tarihli *Ulus*'tan.
- ATAÇ, NURULLAH: "En Büyük Acı", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y. s. 17—19; 11.XI.1938 tarihli *Haber*'den.
- ATAÇ NURULLAH: "Atatürk", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y., s. 297-298; 19.XI.1983 tarihli *Resimli Hafta*'dan.
- ATAÇ, NURULLAH: "Matem Günü", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y. s. 385-386; 21.XI.1938 tarihli *Haber* gazetesinden.
- "Atatürk'ten Ölmeyen Hâtıralar", *Kemalizm*, Sayı: 17, Aralık 1963, s. 18 (Anlatan: Kemal Yurtseven).
- ATAY, FALİH RIFKI: "Atatürk'ün Bıraktığı Ders", *Kemalizm*, Sayı: 4, İstanbul, Kasım 1952, s. 1.
- ATOK, OĞUZ KÂZIM: "Mavi ve Kara", *Varlık*, Sayı: 709, İstanbul, 1 Ocak 1968, s. 12-13.

- ATTILÂ, OSMAN: "Halk Şairlerinin Diliyle Cumhuriyet", *Ülkü, Yeni Seri*, Sayı: 123, 1 Kasım 1946, s. 23-24.
- ATTILÂ, OSMAN: "Atatürk'e Ağıtlar", *Ülkü, Yeni Seri*, Sayı: 124, 16 Kasım 1946, s. 3-5.
- AYDEMİR, ORHAN: "Halk Ozanlarından Atatürk'e", *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 196, Kasım 1965, s. 3897-3900.
- AYKUT, İZZET ULVI: "Tanrılaşan Atatürk", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler* İstanbul, t.y., s. 298-300; 19.XI.1938 tarihli *Son Telgraf*'tan.
- BAYDAR, MUSTAFA: "Anılarla Fikret ve Atatürk", *Varlık*, Sayı: 708, İstanbul, 15 aralık 1967, s. 8-10.
- BİRİNCİ, NECAT: "Yahya Kemal'in Yazılarında Gazi Mustaf Kemal ve Millî Mücadele", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 143-154.
- BORATAV, PERTEV NAILİ: "Türklerde Hızır", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: V/I, s. 462-471.
- BORATAV, PERTEV NAILİ: "Halk Gelenğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri", *Folklor ve Edebiyat* (1982) I, İstanbul, 1982, s. 188-208, Adam Yayıncılık A.Ş.; *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (Atatürk Özel Sayısı), Cilt: XXXVI, No. 1-4, 1981, s. 121-140'tan.
- ÇAĞLAR, BEHÇET KEMAL: "Türk Şiirinde Atatürk", *Türk Dili*, Sayı: 86, Kasım 1958, s. 64-78.
- ÇAĞLAR, BEHÇET KEMAL: "Atatürk ve Şiir", *Türk Dili*, Sayı: 170, Kasım 1965, s. 80-85.
- ÇAĞLAR, BEHÇET KEMAL: "Tutsak Asya Burcunda İlk Başkaldırma Bayrağı", *Türk Dili*, Sayı: 182, Kasım 1966, s. 92-95.
- ÇAMLİBEL, FARUK NAFİZ: "Atamız Bir İdealdir, Ölmez", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y., s. 141-143; 15.XI.1938 tarihli *Yedi Gün'den*.
- EREN, PROF. DR. HASAN: "Kurtarıcı'ya Özlem", *Türk Dili*, Sayı: 230, Kasım 1970, s. 93-94.
- ERSOYLU, DR. HALİL: "İlk ve Son Kurtuluş Savaşlarımız ve Nutuklar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 19, Ağustos 1982, s. 104-125.
- ERTOP, KONUR: "Türk Edebiyatında Atatürk", *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi, Sayı: 24, 15 Mayıs 1981, s. 2-6 vd.
- GEZGİN, HAKKI SÜHA: "O'nun Huzurunda", *O'nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y., s. 279-281; 18.XI.1938 tarihli *Kurun'dan*.
- GÖKŞEN, ENVER, NACI: "Atatürk İçin İlk Şiirler", *Türk Dili*, Sayı: 183, Aralık 1966, s. 207-213.
- GÖZAYDIN, YARD. DOÇ. DR. NEVZAT: "Saz Şairlerimizin Diliyle Atatürk", *Türk Dili*, Sayı: 395/366, Kasım-Aralık 1984, s. 474-479.
- GÜLERSOY, ÇELİK: "Allgaeu Efsanelerinde Türkler", *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 67, İstanbul, Şubat 1955, s. 1057-1058.
- HACIHASANOĞLU, MUZAFFER: "Kahramanlar", *Varlık*, Sayı: 803, Ağustos 1974, s. 10.
- HALMAN, TALAT SALT: "Kaside Bolluğu Atatürk Boşluğu", *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı 157, 7 Kasım 1975, s. 17.

- HAQQI, PROF. DR. S.A.: “Üçüncü Dünya Milletleri Aısından Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Türk Dili*, Sayı: 395-396/Kasım-Aralık 1984, s. 443-445.
- HOTHAM, DAVID: “Türkler” (çev.: M.Ali Kayabal), *Milliyet*, 25 Nisan 1973, s. 5 (Sonradan kitap halinde *Milliyet* yayınları arasında basılmıştır.).
- KANSU, CEYHUN ATUF: “Kaynağa Dönüş”, *Büyük Kurtuluş*, İstanbul, 1960, s. 62-66, Varlık Yayınları, sayı: 775.
- KAPLAN, DR. MEHMET: “Sis”, *İstanbul*, Sayı: 36, 15 Mayıs 1945, s. 5-7.
- KAPLAN, MEHMET: “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi”, *Türkiye Mecmuası*, Cilt: XIV, İstanbul, 1965, s. 37-64.
- KARAL, ENVER ZİYA: “Türk Devrimi ve Atatürk İlkeleri”, *Türk Dili*, Sayı: 218, Kasım 1969, s. 82-86.
- MEMET FUAT: “Atatürk Şiirleri”, *Yazko Edebiyat*, Sayı: 14, Aralık 1981, s. 85-90.
- MUTLUAY, RAUF: “Atatürk Portresinde Doğulu-Batılı Tasvir”, *Varlık* Sayı: 746, Kasım 1969, s. 8-9.
- MUTLUAY, RAUF: “Atatürk ve Coşkulu Şiir” *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1970, s. 6.
- ORHON, ORHAN SEYFİ: “Peri Kızıyla Çoban Hikâyesini Niçin ve Nasıl Yazdım”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Sayı: 1, İstanbul, Ocak 1972, s. 37-43.
- OY, AYDIN: “Atatürk’ü Konuşan Varlıklar Anlatıyor”, *İlgaz*, Sayı: 158, Kasım 1974, s. 6-7.
- OY, AYDIN: “Şiirimizde Resim ve Fotoğraf”, *Hisar*, Sayı: 131, Kasım 1974, s. 30-31.
- OY, AYDIN: “Atatürk Şiirlerinde Eski Destanlar ve Efsaneler”, *Türk Folklor Araştırmaları* Sayı: 304, Kasım 1974, s. 7141-7145.
- OY, AYDIN: “Atatürk Şiirlerinde Rüzgârlar”, *İlgaz*, Sayı: 159, Aralık 1974, s. 5 vd. s. 13.
- OY, AYDIN: “Edebiyatımızda Çoban Sembolü”, *Hisar*, Sayı: 133, Ocak 1975, s. 28-29.
- OY, AYDIN: “Atatürk’ün Ağzından”, *İlgaz*, Sayı: 164, Mayıs 1975, s. 7-8.
- OY, AYDIN: “Atatürk Şiirlerine Bir Bakış: Kahramanlık Tema’sı”, *İlgaz*, Sayı: 170, Kasım 1975, s. 10-11, vd. s. 19.
- OY, AYDIN: “Türklük Atatürk”, *Hisar*, Sayı: 143, Kasım 1975, s. 26-28.
- OY, AYDIN: “Şiirimizde Atatürk’ün Yurt Gezileri”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 4, Nisan 1976, s. 12-15.
- OY, AYDIN: “Şiirimizde Atatürk Heykelleri ve Anıtları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 7, Temmuz 1978, s. 93-96.
- OY AYDIN: “Türk Halk Şiirinde Atatürk”, *Yazko Edebiyat*, Sayı: 27, Ocak 1983, s. 101-112
- ÖZDEMİR, YRD. DOÇ. DR. FUAT: “Halk Şiirinde Atatürk ve Atatürk Devrimlerinin Değerlendirilmesi”, *Halk Kültürü*, 1985/1, Beşinci Kitap, İstanbul, 1985, s. 95-106.
- PEREMEÇİ, BİLGİN: “Mustafa Kemal Türküsü”, *Akşam*, 10 Kasım 1958.
- REGÜ, ŞÜKRÜ ENİS: “Şiirimizde Atatürk”, *Tanin*, 10 Kasım 1961.
- SADAK, NECMETTİN: “...”, *O’nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y., s. 42-44; 11.XI.1938 tarihli Akşam’dan.
- SENO, CAFER: “Kâbe”, *O’nun İçin Yazılanlar Söylenenler*, İstanbul, t.y., s. 332-335; 19.XI.1938 tarihli Cumhuriyet’ten.

- SHERILL, CHARLES (çev. Engin Uzmen): "Bu Yüce Türk", *Türk Dili*, Sayı: 158, Kasım 1964, s. 104-108; *A. Year's Embassy to Mustafa Kemal*, New York, Londra, 1934'ten.
- SİYAVUŞGİL (Sabri Esat): "Atatürkçülük", *Kemalizm*, Sayı: 16, İstanbul, Kasım 1963, s. 20.
- TANSEL, FEVZİYE: "Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)", *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 167, Temmuz 1978, s. 465-494, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TANSEL, FEVZİYE: "Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şairlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)", *Belleten*, Cilt: XLV, Sayı: 177, Ocak 1981, s. 287-325, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TANSEL, FEVZİYE: "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebi, Tarihi Değeri", *Belleten*, Cilt: XLV/2, Sayı: 180, Ekim 1981, s. 513-535, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TİMURTAŞ, FARUK K.: "Atatürk İçin Şiirler", *Türk Kültürü*, Sayı: 38, Aralık 1965, s. 150-167.
- YÜCEL HASAN ÂLİ: "Güneş Battı", *Türk Dili Türkçe-Fransızca Belleten*, No: 33, İstanbul İlk kânun 1938, s. 42.

DİZİN

— A —

- Abdülhak Hâmid bak. Tarhan, Abdülhak Hâmid
 "Abdülhak Hâmid'in 'Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret' Manzumesi ve İçindeki Görüşler" (Ömer Faruk Akün): 24
 Acılar (İbrahim Alâettin Gövsa): 25
 Achileus: 55
 "Açık Deniz" (Yahya Kemal Beyatlı): 161
 Adanalı Selâhi: 76, 136
 Afrika: 96, 97
 Afyon: 106, 124
 ağıt: 2, 10, 12, 13, 19, 24, 28, 29, 157, 174, 175
 "Ağıt" (Poshoflu Müdamî): 46, 64, 71, 144
 "Ağıt" (Âşık Veyse): 73
 "Ağıt" (Ankaralı Âşık Ömer): 15, 23, 26, 143, 144, 174
 "Ağıt" (Kemalettin Kamu): 142, 146-147
 Ağlayan Dünya (Muzaffer Ender): 93
 "Ağustos Şafağı" (Şahinkaya Dil): 158
 "Ah Atatürk Ah" (Behçet Kemal Çağlar): 18, 167
 Ahmet Celâl: 44
 Ahmet Haşim: 54, 128, 176
 Ahmet Vefik Paşa: 44
 Akalın, Hamdi Gökarp: 21
 Akalın, Lûtfullah Sami: 116
 "Akasyanın Dili" (İbrahim Tekelioğlu): 155
 Akbal, Oktay: 167
 Akdeniz: 116, 123, 158
 Akdeniz, Hürrem: 129, 139, 159
 Akgün, Nahit Ulvi: 123, 124, 125
 Akıncı, Gündüz: 155
 Akkoyunlu, Rıza Polat: 72
 Aksal, Sabahattin Kudret: 129, 133, 134, 148
 Aksan, Doğan Naci: 129, 138, 162
 Akşam (gazetesi): 1
 Akün, Ömer Faruk: 24, 71
 Alasya, Halil Fikret: 110
 alegori: 105
 Ali (Hz. Ali): 76
 "Allgaeu Efsanelerinde Türkler" (Çelik Güler-soy): 34
 Almanyaya: 34
 Alpaslan: 27
 Alptekin, Mahmut: 145
 Altınçağ, Kâzım Sevinç: 56
 Altdorf, bak. Altör
 Altör: 36
 Amasya: 96
 Amasya genelgesi: 42
 "Amasya Toprağı" (Ceyhun Atuf Kansu): 10
 Anadolu: 33, 36, 57, 60, 83, 88, 89, 119, 134, 136, 148
 Anadolu Efsaneleri (Halikarnas Balıkcısı): 83
 Anadolu İhtilâli (Sabahattin Selek): 100
 "Anadolu ve Atatürk" (Oğuz Kâzım Atok): 89
 Anafartalar: 65, 86, 128, 129, 130, 133, 153, 156
 Anafartalar Hatıraları (Mustafa Kemal): 153
 Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe: 153
 "Anafartalar Savaşı" (Oğuz Kâzım Atok): 86, 146
 anakronizm: 31
 anasır-ı erbaa: 78
 Anday, Melih Cevdet: 128, 154, 167
 "Anılarla Fikret ve Atatürk" (Mustafa Baydar): 22
 Anıt-Kabir: 11, 67, 68, 76, 97, 155
 "Anıt-Kabir" (Doğan Naci Aksan): 129, 138, 162
 "Anıt-Kabir" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 159
 "Anıt-Kabir'in Kavaklarına Ağıt" (Behçet Kemal Çağlar): 11
 Ankara: 1, 9, 11, 25, 32, 37, 44, 67, 68, 91, 92, 94, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 121, 122, 124, 141, 155, 156, 163, 164
 "Ankara" (Şükûfe Nihal): 33, 59, 150
 Ankara Marşı: 164
 Ankaralı Âşık Ömer (Behçet Kemal Çağlar): 9, 10, 15, 23, 26, 143, 144
 "Ant" (Edip Ayel): 59, 68, 71
 Antalya: 116, 124, 125
 "Antalya'dan Dışarı Çıkan" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 124
 apoloji: 52
 Arap: 67
 archétype (arşetip): 85, 86, 88
 "Ardından Dövünüşler" (Behçet Kemal Çağlar): 164
 Arel, Ruhi: 111
 "Arıburnu-Conkbayırı" (Süreyya Endik): 146

- Arın, Aydın: 149
 Arısoy, M. Sunullah: 10
 Aristo: 99
 Armstrong, Harold Courtenay: 31
 Artam, Nurettin: 57, 101, 107
 "Asırlarca" (Behçet Kemal Çağlar): 11, 53
 Aslı: 11
 Asya: 92, 93, 95, 96, 100, 101
 Asya, Ârif Nihat: 99
 Aşar, Muvaaffak Sami: 15, 26
 âşık edebiyatı: 176
 Âşık Halil: bak. Karabulut, Âşık Halil
 Âşık Haydar: 136
 Âşık Meslekî (Eflâton Cem Güney-Çetin Eflâton Güney): 43
 Âşık Nailî (İlgazlı): 64
 Âşık Poshoflu Müdamî: bak. Poshoflu Müdamî
 Âşık Reyhanî: 161
 Âşık Selâmî: bak. Adanalı Selâmî
 âşık şiiri: 2, 16, 71, 73, 75, 76, 97, 103, 108, 109, 136, 161
 Âşık Talibi: 136
 Âşık Veysel: 73
 âşıklar bayramı: 161
 Âşıkpaşazade Tarihi: 35
 at (motifi): 33, 34
 Ata (Atatürk): 10, 12, 18, 59, 78, 82, 108, 109, 163, 168
 "Ata" (Celal Sıtkı Gürler): 168-169
 Ataç, Nurullah: 49, 59, 77
 "Atam" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 74, 129, 138
 "Atam" (İbrahim Minnetoğlu): 96, 110, 160, 168
 "Atam'a Ağıt" (Kemalettin Kamu): 75, 80
 "Atamız Bir İdealdir, Ölmez" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 77
 "Atamıza Halimizi Arzederim" (Şinasi Saba): 76
 "Atamızın Karşısında" (Şükûfe Nihal): 68
 atasözleri: 157
 Atatürk: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176
 "Atatürk" (Arif Hikmet Par): 142
 "Atatürk" (Behçet Necatigil): 83, 149
 "Atatürk" (Emin Faik Üstün): 80, 101
 "Atatürk" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 58, 77
 "Atatürk" (İbrahim Zeki Burdurlu): 79, 129, 139
 "Atatürk" (İbrahim Minnetoğlu): 160, 162, 169
 "Atatürk" (İlhan Demiraslan): 128, 129, 131, 132, 134, 135
 "Atatürk" (Nurullah Ataç): 77
 "Atatürk" (Orhan Seyfi Orhon): 8, 14, 26
 "Atatürk" (Özker Yaşın): 103
 "Atatürk" (Sabih Şendil): 115-116
 "Atatürk" (Şahinkaya Dil): 61, 108
 "Atatürk" (Tariik Orhan): 68
 "Atatürk" (Vasfi Mahir Kocatürk): 53, 73, 86
 Atatürk, Attılâ'dan Atatürk'e (Hasan Cemil Çambel): 56, 66
 Atatürk (Yakup Kadri Karaosmanoğlu): 44, 48, 49, 53, 80, 87
 "Atatürk Adlı Bayrak" (Ahmet Köksal): 102
 "Atatürk Akdeniz Kıyılarında" (Baki Süha Ediboğlu): 116
 "Atatürk Anadolu'da" (Sabahattin Kudret Aksal): 149
 "Atatürk Aramızda" (Coşkun Ertepinar): 61
 Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli (Sunakili): 94
 Atatürk Diyor ki (Mustafa Baydar): 158, 159
 "Atatürk Dünyanın Güneşi" (Halil Fikret Alasya): 110
 Atatürk edebiyatı: VI, VII, 175, 176
 "Atatürk Gülümsedi" (Talat Tekin): 129, 139
 "Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şairlerimiz Yazdığı Şiirler" (1915-38)" (Fevziye Tansel): 2, 52, 91, 128
 Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919-1938)" (Fevziye Tansel): 2, 43, 164
 Atatürk İçin Diyorlar ki (Selâhattin Çiller): 93
 "Atatürk İçin İlk Şiirler" (Enver Naci Gökşen): 2, 128
 "Atatürk İçin Şiirler" (Faruk Kadri Timurtaş): 2
 "Atatürk İçin Yazılan Şiirler" (Muzaffer Uyguner): 2
 "Atatürk İhtilali" (Mahmut Esat Bozkurt): 100
 "Atatürk İlkeleri" (İbrahim Minnetoğlu): 67, 172
 "Atatürk İlkokulu" (Ceyhun Atuf Kansu): 128, 129, 130, 132, 135
 "Atatürk İsmi" (Gültekin Köktürk Suvarlı): 80
 "Atatürk İstiklâl Madalyası" (Nüzhet Erman): 96, 155
 "Atatürk Kocatepe'de" (Kemalettin Koç): 129, 133

- "Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda" (Cahit Külebi): 7, 9, 109, 144, 161, 168
- "Atatürk Ölümsüzleştii" (Celal Ertugay): 61
- "Atatürk Ölümsüzleştii" (Özker Yaşın): 62
- "Atatürk Portresinde Doğulu-Batılı Tasvir" (Rauf Mutluay): 2, 141
- Atatürk Resim-Heykel (Gültekin elibal): 111
- Atatürk Şiirleri (Behçet Necatigil): 1, 92, 113, 114, 120
- "Atatürk Şiirleri" (Memet Fuat): 2, 52, 154
- Atatürk Şiirleri Antolojisi (Hüseyin Karakan): 117
- "Atatürk, Tekirdağ ve Türk Alfabesi (Nüzhet Erman): 117
- Atatürk Türkiyesi: 50, 83, 96
- "Atatürk ve Coşkulu Şiir" (Rauf Mutluay): 2
- "Atatürk ve İzmir" (Emin Faik Üstün): 122
- "Atatürk ve Mazlum Milletler" (Cavit Orhan Tütengil): 91, 94
- "Atatürk ve Şiir" (Behçet Kemal Çağlar): 1, 22, 166
- Atatürkçülük: 54, 63, 79, 88, 125, 139, 157, 159, 167, 172, 173
- "Atatürkçülük" (Sabri Esat Siyavuşgil): 159
- Atatürkçülük Nedir (Faliş Rıfki Atay): 161
- "Atatürk'e" (Hüseyin Siret Özsever): 52
- "Atatürk'e" (M. Celâl Ertugay): 168
- "Atatürk'e" (Özker Yaşın): 60
- "Atatürk'e Ağıt" (Garip Mustafa): 78, 146
- "Atatürk'e Ağıtlar" (Osman Attilâ): 3
- "Atatürk'e Her Zaman" (Tarık Orhan): 45
- "Atatürk'e Hitabımdır" (Hasan Şimşek): 60
- "Atatürk'e İlk Mektup" (Behçet Kemal Çağlar): 162
- "Atatürk'e İkinci Ağıt" (İsmail Ali Sarar): 120, 129, 133, 137, 140
- "Atatürk'e Mektup" (Behçet Kemal Çağlar): 37, 59, 86, 147, 171
- "Atatürk'e Raporlar" (Behçet Kemal Çağlar): 18, 168
- "Atatürk'e Raporlardan Parçalar" (Behçet Kemal Çağlar): 18, 167
- "Atatürk'e Saygı" (T.D.K. yayını): 141
- "Atatürk'e Şiirler (Nebioglu Yayınevi): 113
- "Atatürk'e Üç Tarih": 112
- Atatürk'ten Düşünceler (Enver Ziya Karal): 94, 111, 158, 159
- "Atatürk'ten Mektuplar" (Behçet Kemal Çağlar): 171
- "Atatürk'ten Ölmeyen Hâtıralar" (Kemal Yurtseven): 55
- "Atatürk'ten Son Mektup" (Halim Yağcıoğlu): 173
- "Atatürk'ü Anış" (Mehmet Necati Öngay): 47, 82
- "Atatürk'ü Anış" (Uluğ Turanlıoğlu): 16
- "Atatürk'ü Dinlerken" (Behçet Kemal Çağlar): 32
- "Atatürk'ü Dinlerken" (Yaşar Nabi Nayır): 147
- "Atatürk'ü Duymak" (Behçet Necatigil): 12
- "Atatürk'ü Karşılarken" (Ruhi Arel'in tablosu): 111
- "Atatürkümüz" (Peyami Safa): 59
- "Atatürk'ün Beyaz Vapuru" (Tarık Orhan): 116
- "Atatürk'ün Bıraktığı Ders" (Faliş Rıfki Atay): 49
- "Atatürk'ün Bir Saati Vardı" (Melih Cevdet Anday): 154
- "Atatürk'ün Cenazesini Ankara'da Karşılarken" (Mithat Cemal Kuntay): 57
- "Atatürk'ün Çilesi" (Cavit Orhan Tütengil): 157, 160
- Atatürk'ün Gerçek Siması (Yakup Kadri Karaosmanoğlu): 93
- Atatürk'ün İstanbul'a Gelişi (Ruhi Arel'in tablosu): 111
- "Atatürk'ün Öğrencilere Mektubu" (Yüksel Erkekli): 172
- "Atatürk'ün Ölümü İçin" (Trabzonlu Baba Salim): 19
- "Atatürk'ün Sesi" (Şükrü Enis Regü): 148
- "Atatürk'ün Sevinci" (Hürrem Akdeniz): 129, 140
- "Atatürk'ün Sofrası" (Mehmet Salihoglu): 60, 161
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: 91, 119
- "Atatürk'ün Tabutu Arkasında" bak. "Bizsiz Gidiyor"
- Atatürk'ün Yurt Gezileri (Mehmet Önder): 111
- Atay, Faliş Rıfki: 49, 88, 116, 161
- "Ata'ya" (Ahmet Muhtar Kumral): 59, 68, 146
- "Ata'ya" (Lütfullah Sami Akalın): 116
- "Ata'ya Ağıt" (Ahmet Bozkurt): 28
- "Ata'ya Ağıt" (Hazım Demirci): 19
- "Ateş Türk" Efsanesi: 34
- "At'la Mustafa Kemal" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 34, 124
- Atmaca, Cevdet: 129, 136, 161
- Atok, Oğuz Kâzım: 86, 89, 142, 144, 146, 160, 171, 172
- Atsız, Nihal: 35
- Attilâ: 27
- Attilâ, Osman: 3
- Avrupa: 92
- Avrupalılar: 74
- ayak (vermek): 161
- Aydemir, Şevket Süreyya: 45, 123
- Ayel, Edip: 29, 58, 59, 67, 68, 71, 108
- âyet: 68, 69, 157

Aykut, İzzet Ulvi: 58
az gelişmiş ülkeler: 91

— B —

Babil: 37, 38
Bağdat: 113
Bahr-ı Muhit: 114
"Bahtiyarlık" (Hamdi Gökalep Akalın): 21
Bâkî: 8, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 26
Balkan Savaşı: 3, 44
Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı: 50
Banarlı, Nihad Sami: 31
Bandırma Vapuru: 21, 156
"Bandırma Vapuru" (Mesut Tarcan): 106, 153, 163, 166
"Basat'ın Tepegözü Öldürülmesi Boyu": 41
Başçılar, Seyfettin: 88
"Başımın Ucunda Asılı Resmin" (Cevdet Atmaca): 129, 136
Başkomutanlık Meydan Savaşı: 91
"Başkomutanlık Savaşından Sonra" (Ali Püsküllüoğlu): 158
Batı emperyalizmi: 95
Battal Gazi: 76, 135
Bayar, Celâl: 55, 66
Bayburtlu Zihnî: 10
"Bayburtlu Zihnî Ağzıyla" (Ankaralı Âşık Ömer): 9
Baydar, Mustafa: 22, 158, 159
"Bayrağıma Taziyet" (Nurettin Artam): 101
Bayrak Atatürk: 100, 101, 103, 176
"Bayrak" (Ârif Nihat Asya): 99
"Bayrak Türkü" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 96
Bayraklaşan Atatürk (Sami Nabi Özerdim): 101
"Bayraklaşan Atatürk" (Ümit Yaşar Oğuzcan): 53, 68, 145, 149, 161
"Bayram Günü" (Nurettin Artam): 101
Behçet Kemal Çağlar (Enver Naci Gökşen): 9, 18, 32, 44, 167
Belleten (T.T.K. yayını): 2, 111, 113
Belini: 127
Belşatzar: 38
"Ben Mustafa Kemal'im" (Özbek İncebayraktar): 172, 173
Benden İçeri (Behçet Kemal Çağlar): 78, 162
Benekay, Yahya: 122, 147
"Beni Sevmek Demek" (Halim Yağcıoğlu): 171
"Benimle Olmak" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 172, 173
Benli Boz (Hızır'ın atı): 75
Berk, Nurullah: 111, 119, 121
Beşiktaş: 25

Beyatlı, Yahya Kemal: 13, 36, 48, 49, 85, 86, 115, 127, 145, 158, 161, 176
Beyaz Kule (Selânik): 123
"Beynimize Düşen Ateş" (Muvaffak Sami Aşar): 15, 26
"Barak Beni Haykırayım" (Mehmet Emin Yurdakul): 170
Bilge Kağan: 6, 55
bilim-kurgu: 39
"1919-1933" (Yusuf Ziya Ortaç): 5, 75
Binat, Tarık: 23
"Bir Destan" (Adanalı Selâmi): 136
"Bir Kere Doğrul Atam" (Behçet Kemal Çağlar): 167
"Bir Resimde Atatürk" (Sabahattin Kudret Aksal): 129, 134
"Bir Tepeden" (Yahya Kemal Beyatlı): 145
"Bir Yolcu" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 147
Birinci, Necat: 48, 85
Bisütün dağı: 10
Bize Göre, Gurabahane-i Lâklakan, Frankfurt Seyahatnamesi (Ahmet Haşim), hazırlayan: Mehmet Kaplan: 128
"Bizim Mevlût" (Behçet Kemal Çağlar): 65, 66, 72
"Bizsiz Gidiyor/Atatürk'ün Tabutu Arkasında" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 148
Boğaz (İstanbul Boğazı): 28
Boğaziçi: 36
Boratav, Pertev Naili: 3, 41, 76
"Boy" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 124
"Boz Öküz Destanı" (Âşık Talibî): 136
bozkurt: 32, 33
Bozkurt (Harold Courtenay Armstrong): 31
Bozkurt, Ahmet (Nizip'in Merciamis köyünden): 28
Bozkurt, Mahmut Esat: 100
Boztepe, Halil Nihat: 19, 72, 73, 74, 81
"Bu Kadar Yazabildim" (Sami Nabi Özerdim): 12, 15, 16
"Bu Vatan Kimin" (Orhan Şaik Gökay): 81
"Bu Yüce Türk" (Charles H. Sherril): 85
Buffon: 49
Bulak, Adnan: 154
Bulut, Rıza: 69
Burdurlu, İbrahim Zeki: 79, 129, 139, 143
Burgiba, Habib: 95
Bursa Şark Sineması: 119
"Bülbül" (Mehmet Âkif Ersoy): 106
"Büyük Arzu" (Ârif Hikmet Par): 35
"Büyük Ata'ya" (Nurettin Artam): 57, 107
"Büyük Gazi'ye" (Abdülhak Hâmid Tarhan): 52

"Büyük Kurtarıcıya" (Celâl Sahir Erozan): 18-19
 "Büyük Kurtarıcıya" (Mehmet Emin Yurdakul):
 22, 92, 146
 "Büyük Misafir" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 114
 Büyük Taarruz: 35
 Büyük Türkiye Rüyası (Mehmet Kaplan): 85
 Büyük Zafer: 3
 "Büyüyen Atatürk" (Ahmet Köksal): 79

— C —

Cannonica: 121
 Canpolat, Mustafa: 15, 26, 147
 Carlyle, Thomas: 45, 55, 69
 Cengiz: 27, 28
 Ceride-i Havadis: 127
 Cezayir: 94, 95, 102
 Cihar Harbi: 3
 Coşkun, Talibî: bak. Âşık Talibî
 Cömert, Bedrettin: 80
 Cumhurbaşkanlığı Köşkü: 124
 Cumhuriyet: 3, 52, 66, 81, 113, 119, 124
 Cumhuriyet bayramı: 148
 Cumhuriyet Destanı (İshak Refet İşıtman): 162
 Cumhuriyet dönemi: 20, 42, 57, 67
 Cumhuriyet (gazetesi): 2
 Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü: 53, 101, 106,
 121, 136, 147, 161

— Ç —

Çağlar, Behçet Kemal: 1, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 22,
 26, 27, 32, 37, 38, 44, 53, 58, 59, 65, 66, 67,
 72, 73, 78, 85, 86, 88, 94, 95, 100, 101, 128,
 129, 130, 142, 143, 144, 147, 150, 151, 153,
 162, 164, 165, 166, 167, 168, 171
 Çağlar, Behçet Kemal: ayrıca bak. Ankaralı Âşık
 Ömer
 "Çalıdağ'ında Bir Mustafa Kemal Gecesi" (Mah-
 mut Alptekin): 145
 Çaltı burnu: 105
 Çambel, Hasan Cemil: 56, 66
 Çamlıbel: 163
 Çamlıbel, Faruk Nafiz: 10, 13, 46, 56, 58, 64, 67,
 74, 77, 88, 93, 100, 105, 114, 115, 122, 129,
 138, 144, 147, 148
 Çanakkale: 23, 146
 "Çanakkale Şehitleri" (Mehmet Âkif Ersoy): 23
 Çankaya: 64, 67, 73, 114, 124
 Çankaya (Fahri Rıfkı Atay): 116
 "Çankaya" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 56, 64
 "Çankaya" (Kemalettin Kamu): 65, 67, 73
 Çankaya köşkü: 124
 "Çankaya'daki" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 124

Çiller, Selâhattin: 93
 Çin: 97
 Çoban (Behçet Kemal Çağlar): 44
 "Çoban Çeşmesi" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 10
 "Çobanla Bülbül" (Ziya Gökalp): 42, 43
 Çocuk ve Allah (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 78
 Çolak Hacı Sözdöğuran: 16
 Çorumlu Âşık Haydar, bak. Âşık Haydar

— D —

Dadaşoğlu, Ali: 109
 "Dağ Başını Duman Almış": 162, 163
 "Dağda Mustafa Kemal" (Ârif Hikmet Par): 153
 "Dağlar Kadar" (İsmet Ercan): 161
 Dağlarca, Fazıl Hüsnü: 32, 33, 34, 45, 57, 69, 78,
 79, 82, 89, 94, 96, 99, 100, 124, 125, 146,
 155, 156, 157, 159, 164, 167, 169, 172, 173
 "Daha Büyüyen Atatürk'ümüz" (Cevdet Atma-
 ca): 161
 "Dâhi-i Teceddüd'e" (Abdülhak Hâmid Tar-
 han): 52
 Daniel: 38
 darbimesel: 157
 Dede Korkut Kitabı: 6, 7, 8, 31, 33, 41, 47, 131
 Dedem Korkudun Kitabı (Orhan Şaik Gökyay):
 41
 Dedemoglu: 16
 "Değirmen" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 125
 "Deha Nedir" (İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu): 51
 "Delice Böceğin Düşü" (Fazıl Hüsnü Dağlar-
 ca): 155
 "Delice Böcek" (Gündüz Akıncı): 155
 Delice Böcek (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 155
 Demiray, M. Güner: 17, 96, 169
 Demiraslan, İlhan: 128, 129, 130, 132, 134, 135
 Demirci, Hazım: 19, 108
 "Denizde Mustafa Kemal" (Ârif Hikmet Par):
 38, 153
 destan: 2, 5, 31, 33, 34, 35, 76, 87, 124, 164, 171
 "Destan Kurtuluş" (Mehmet Salihoglu): 60
 didaktizm: 17
 Dikmen: 130
 Dil, Şahinkaya: 61, 108, 147, 149, 158
 Dinamo, Hasan İzzettin: 100
 "Dinimiz" (Vedat Nedim Tör): 63
 Divan Edebiyatı: 11, 33, 73, 105, 111, 143
 Divan Edebiyatı (Agâh Sırrı Levend): 73
 Divan Edebiyatı Antolojisi (Fuat Köprülü): 113
 Divan şiiri: 11, 73
 doğa ruhu: 26, 155
 doğaçlama: 161
 Doğu mistisizmi: 95
 Doğu mitolojisi: 75, 76

Doğu ülkeleri: 92, 94
 Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan: 48
 "Doksan Beşe Doğru" (Tevfik Fikret): 20
 9 Eylül 1922: 165
 Dolmabahçe: 25, 26, 27
 Dolmabahçe Sarayı: 24, 26, 28
 "Dolmabahçe" (Edip Ayel): 29, 67
 Dolmabahçe'den Anıtkabir'e (Behçet Kemal Çağlar): 32
 "Dua" (Mehmet Emin Yurdakul): 36
 Dumlupınar: 21, 66

— E —

Eberhard, Wolfram: 41
 ebced hesabı: 111
 Ebced Hesabı (Muharrem Mercanlğıl): 113
 edebiyat geleneği: 5
 Edebiyata Dair (Yahya Kemal Beyatlı): 13, 127
 Edebiyatımızda Atatürk (Hilmi Yücebaş): 49, 112, 163
 [Edgür], Rıdvan Nafiz. bak. Rıdvan Nafiz
 Ediboğlu, Baki Süha: 116
 Edirne: 42
 Efganlı Cemalettin: 36
 Eflâtun: 88
 efsane: 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37
 Ege: 116, 123
 Eğil Dağlar (Yahya Kemal Beyatlı): 36, 49, 158
 ekspresyonist: 128
 Elibal, Gültekin: 111
 50 Yılın Türk Resim ve Heykeli (Nurullah Berk-Hüseyin Gezer): 111, 119, 121
 Elöve, Ali Ulvi: 163
 Emir Gölü: 130
 empresyonist: 128
 "En Büyük" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 46, 67
 "En Büyük Acı" (Nurullah Ataç): 59
 "En Büyük Yas" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 88
 Ender, Muzaffer: 93
 Endik, Süreyya: 146
 Endonezya (İndonezya): 93, 95
 Ercan, İsmet: 161
 Ercümen Ekrem: bak. Talu, Ercümen Ekrem
 Erdem, Kerim Aydın: 150
 Erdoğan, Bekir Sıtkı: 128
 Eren, Hasan: 6
 Ergenekon (Behçet Kemal Çağlar): 32
 Ergenekon (Yakup Kadri Karaosmanoğlu): 31
 Ergin, Muharrem: 6
 Ergüven, Abdullah Rıza: 150
 Erkekli, Yüksel: 172

Erman, Nüzhet: 96, 117, 155
 Erozan, Celâl Sahir: 18, 105, 141, 153
 Ersoy, Mehmet Âkif: 23, 106, 128, 176
 Ersoylu, Halil: 6
 Ertepinar, Coşkun: 61
 Ertop, Konur: 2
 Ertugay, Celâl: 61, 168
 Ertuğrul yatı: 116, 117
 Erzurum: 42, 155
 Erzurum Kongresi: 42
 "Esir Jeminüs ve Altör Şehri" (Yahya Kemal Beyatlı): 36
 Eski Türk Edebiyatında Nazım (Fahri İz): 111
 Eski Yunan mitolojisi: 38, 55
 Eski Yunanlılar: 31
 Eskişehir: 11
 "Eşsiz Yürek" (Oğuz Kâzım Atok): 144
 Etiler: 83
 Eti güneşi: 83
 Eyuboğlu, Sabahattin: 83

— F —

Fatih (Sultan Mehmet): 27, 28, 45, 127
 fellâhlar: 91
 "Ferda" (Tevfik Fikret): 105
 Ferhat: 10, 11
 Ferhat ile Şirin: 10
 "Fırtına Kuşu" (Hamdullah Suphi Tanrıöver): 37
 "Fikir Rüzgârı" (Ârif Hikmet Par): 171
 Fikret: bak. Tevfik Fikret
 firavun: 72, 73
 Florinalı Nazım: 120
 Folklorve Edebiyat I (Pertev Naili Boratav): 3, 76
 "Forsa" (Ömer Seyfettin): 99
 Fuzulî: 12, 113

— G —

Galatasaray (Lisesi): 63
 Galile: 17
 Garip Mustafa (Yusuf Mardin): 78, 146
 Gazi (Atatürk): 7, 27, 34, 35, 65, 101, 112, 113, 114, 123, 133, 148
 Gazi Mustafa Kemal: 42, 64, 140
 "Gazi" (Ahmet Haşim): 128
 "Gazi" (Enis Behiç Koryürek): 16
 "Gazi" (Halide Nusret Zorlutuna): 141
 "Gazi" (Haşim Nezihi Okay): 107
 "Gazi" (Mithat Cemal Kuntay): 148
 "Gazi" Heykelinde" (Nahit Ulvi Akgün): 124
 "Gazi Heykelinde Güvercinler" (Nahit Ulvi Akgün): 123

- “Gazimize” (Orhan Seyfi Orhon): 56, 74, 106, 114
 “Gazimize Tarih” (Yusuf Ziya Ortaç): 106, 112, 114
 “Gazi’nin Heykeli” (A. Cemil Miroğlu): 121
 “Gazi’nin Heykeli Karşısında” (Florinalı Nazım): 120
 “Gazi’nin Karşısında Gençlik” (Kâzım Sevinç Altınçağ): 56
 “Gazi’ye” (Mithat Cemal Kuntay): 121
 “Gazi’ye” (Yaşar Nabi Nayır): 46, 68, 72, 148
 “Gazi’ye İstida” (Ziya Gökalp): 42, 51
 “Gazi’ye Tarih” (Yusuf Ziya Ortaç): 106, 113
 Geçer, İlhan: 97, 149, 150
 Gediz: 12
 Genç Kalemler: 41
 “Genç Nesil Şiirinde Atatürk” (Hikmet Ülgen): 1
 Genç Osman: 27
 Gençliğe Hitabe: 87, 160
 Gezer, Hüseyin: 111, 119, 121
 Gezgin, Hakkı Süha: 28
 “Gidiyor” (Orhan Seyfi Orhon): 107
 Giritli, İsmet: 167
 Goethe: 31
 Gökşen, Enver Naci: 2, 9, 18, 32, 44, 128, 167
 Göktürkler: 55
 Gökyay, Orhan Şaik: 7, 14, 26, 41, 47, 81, 128, 131
 “Görmeye Geldim” (Behçet Kemal Çağlar): 22, 65, 73, 150
 Gövsa, İbrahim Alâettin: 15, 24, 25, 28, 46, 53, 142
 Gözaydın, Nevzat: 3
 Guillaume Tell: 36
 Gülersoy, Çelik: 34
 Gültekin: 86
 Günebakan (Hamdullah Suphi Tanrıöver): 37
 Güneş Atatürk: 105, 106, 107, 108, 109, 110, 133, 142, 176
 Güneş (gazetesi): 114
 “Güneş Battı” (Hasan Âli Yücel): 107
 Güney, Çetin Eflâatun: 43
 Güney, Eflâatun Cem: 43
 Güntekin, Reşat Nuri: 45, 119
 Gürcan, Nedret: 154
 Gürler, Celâl Sıtkı: 168
 Gürses, Hulûsi: 162
 Halikarnas Balıkcısı: 83
 Halk edebiyatı: 8, 11, 19, 105, 143
 “Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri” (Pertev Naili Boratav): 3, 76
 Halk Kültürü 1985/1: 3
 halk hikâyeleri: 33
 “Halk Ozanlarından Atatürk’e” (Orhan Aydemir): 3
 “Halk Şairlerinin Diliyle Cumhuriyet” (Osman Atılâ): 3
 “Halk Şiirinde Atatürk ve Atatürk Devrimlerinin Değerlendirilmesi” (Fuat Özdemir): 3
 “Halk Şiirinde Yaşayan Mustafa Kemal Atatürk” (Halim Yağcıoğlu): 3
 Halman, Talat Sait: 2
 “Halûk’un Âmentüsü” (Tevfik Fikret): 67
 “Halûk’un Veda” (Tevfik Fikret): 20, 22
 Hamilton, Edith: 38
 Hamza (Hz. Hamza): 64
 Hanack: 121
 Haqqı, Prof. Dr. S.A.H.: 92
 hasta adam: 74, 92
 Hayat Tarih Mecmuası: 113
 “Hayatta En Hakikî Mürşit İlimdir”: 160
 Hazret-i Muhammet: 24
 “Her Güzele Giden Yol Başında” (Behçet Kemal Çağlar): 11, 23, 78, 96, 128, 129, 143, 144, 151
 “Her Şey Mustafa Kemal” (Bedrettin Cömert): 80
 “Her Zaman Atatürk” (Behçet Necatigil): 87
 Herakles: 55
 “Heykeli Önünde” (Mithat Cemal Kuntay): 121
 “Heykelinin Karşısında” (Vasfi Mahir Kocatürk): 72, 122
 Hızır: 74, 75, 76
 “Hızır” (İslâm Ansiklopedisi): 74
 hikâye: 171
 “Hikâye-i Vatan” (Refet A. Kocabekir): 171
 Hindistan: 99
 Hotham, David: 63, 68
 “Hürriyet Bayramına Şiir” (Mehmet Âdem Sokak): 102
 “Hürriyet Kasidesi” (Namik Kemal): 18
 hüsn-i talil: 107, 155

— I —

— H —

Hacıhasanoğlu, Muzafer: 45
 hadis: 157
 Hâkimiyet-i Milliyye: 112
 Halıcı, Feyzi: 161

İlgazlı Nailî: bak. Âşık Nailî
 İrmak, Sadi: 167
 “Işık Destan” (Vural Vahit Suiçmez): 12, 149
 [İşitman], İshak Refet: 162
 “İtrî” (Yahya Kemal Beyatlı): 49, 53

— İ —

- İbret (gazetesi): 81
 identification: 22
 İğdemir, Uluğ: 153
 İkdâm (gazetesi): 37, 113
 “İki Mustafa Kemal vardır...”: 61
 II. Meşrutiyet: 20
 İleri (gazetesi): 49, 85
 İlhan, Attılâ: 15, 163, 164, 166
 “İlk ve Son Kurtuluş Savaşlarımız ve Nutuklar”
 (Halil Ersoylu): 6
 incarnation: 56, 85, 86, 88, 159
 İncebayraktar, Özbek: 67, 102, 172, 173
 İnebolu: 135
 “İnkılap Türkümüz” (Vasfi Mahir Kocatürk):
 107
 İnönü: 21
 intak: 153
 İrlanda: 91
 İsa Peygamber: 73, 74
 İshak Refet: bak. Işıtman, İshak Refet
 İskender: 27
 İslâm Ansiklopedisi: 24, 71, 74
 İslâm terminolojisi: 64, 69
 İstanbul: 3, 6, 13, 21, 22, 24, 31, 32, 35, 36, 38,
 41, 42, 43, 48, 49, 52, 56, 63, 73, 85, 92, 93,
 100, 101, 106, 107, 111, 112, 113, 114, 115, 116,
 117, 119, 120, 123, 127, 128, 153, 158, 159, 163,
 164
 İstanbul (dergisi): 21
 İstanbul Resim ve Heykel Müzesi (Nurullah
 Berk): 111, 119, 121
 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk
 Dili ve Edebiyatı Dergisi: 24
 İstemi: 86
 “İstikbal göklerde dir”: 161
 “İstiklâl Hissimiz” (Yahya Kemal Beyatlı): 158
 “İstiklâl Marşı” (Mehmet Âkif Ersoy): 66, 99
 124, 165
 “İstiklâl Marşını Dinlerken” (Cahit Sıtkı Taran-
 cı): 66, 106, 165
 İstiklâl Savaşı: 3 (krş. Kurtuluş Savaşı)
 “İstiklâl Savaşı Destanı”ndan” (Vasfi Mahir Ko-
 catürk): 33
 “İstiklâl Savaşı’nda Atatürk” (Mesut Tarcan):
 158, 163
 “İstiklâl Savaşı’nda Mustafa Kemal: (Sabih Şen-
 dil): 46
 İsviçre: 36
 “İşte O Atatürk” (Tahsin Saraç): 102
 İz, Fahir: 111
 “İzinde” (Behçet Kemal Çağlar): 19, 27, 28, 58,
 88, 100

- “İzler” (Tevfik Fikret): 22, 105
 İzmir: 48, 66, 120, 121, 122, 123, 125, 129, 133,
 134, 155, 165
 İzmir Marşı: 165

— J —

- Jemînüs: 36
 Jung: 85

— K —

- K. Tarık Dursun: 129, 131
 Kâbe: 24, 65, 67, 68, 69
 “Kâbe” (Cafer Seno): 68
 Kafkas: 36
 “Kafkasya Marşı”: 165
 Kahraman (Faruk Nafiz Çamlıbel): 57, 74, 93
 “Kahraman” (Faruk Nafiz Çamlıbel): 13, 100,
 144
 “Kahraman” (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 57, 146
 “Kahramanlar” (Muzaffer Hacıhasanoğlu): 45
 Kahramanlar (Thomas Carlyle): 45, 55, 69
 Kamu, Kemalettin: 65, 67, 73, 75, 80, 142, 146
 Kansu, Ceyhun Atuf: 10, 21, 22, 128, 129, 130,
 132, 135, 172, 173
 Kanuni (Sultan Süleyman): 11, 12, 13, 14, 25, 26,
 28, 113, 127
 “Kanuni Mersiyesi” (Bâkî): 16, 24
 Kaplan, Kadri: 167
 Kaplan, Mehmet: 20, 21, 42, 67, 85, 128
 “Kara” (Şahinkaya Dil): 147, 149
 “Kara Gün Oldu Bugün” (Çolak Hacı Sözdöğü-
 ran): 16
 Kara Memiş: 99
 Karabekir, Kâzım: 36
 Karabulut, Halil: 16, 108
 Karacaahmet: 25
 Karacaoğlan: 9, 10, 75
 Karadeniz: 116, 153, 163
 Karaer, Mustafa Necati: 129, 132
 Karakan, Hüseyin: 92
 Karal, Enver Ziya: 81, 83, 94, 111, 158, 159
 Karamustaoğlu, M.T.: 159
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: 21, 31, 43, 44, 48,
 49, 53, 80, 87, 93
 Kars: 36
 “Kasım Rüzgârı” (Kerim Aydın Erdem): 150
 kaside: 12, 175
 “Kaside” (Seyfettin Başçılar): 88
 “Kaside Bolluğu Atatürk Boşluğu” (Talat Sait
 Halman): 2
 “Kaside der Na’t-ı Hazret-i Nebvî” bak. Su Ka-
 sidesi

Kastamonu: 134, 135
 "Kavram Atatürk İçin" (Tahsin Saraç): 83
 Kayabal, M.A.: 63
 Kayıkcı Kul Mustafa: 27
 "Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un Tutsak Olması": 7
 "Kelimelerin Hayatı" (Ahmet Haşim): 54
 Keloğlu: 11
 Kemal (Atatürk): 92
 Kemal Paşa (Atatürk): 7, 33, 93, 165
 Kemalizm: 63, 64, 95
 Kemalizm (dergisi): 49, 55, 159
 Kerbelâ ağıtları: 16
 Kerem: 11
 Kevser: 64
 Kıbrıs: 20, 60, 103
 "Kıbrıs'ta Atatürk" (Özker Yaşın): 140
 Kısas-ı Enbiya: 72
 Kızılalma: 42
 Kızılırmak: 12, 88
 Kızılırmak Türküsü: 166
 Kili, Suna: 94
 Kitab-ı Mukaddes: 38
 Kocabekir, Refet A.: 171
 Kocaman, Abdülvahap: 103
 Kocatepe: 33, 129, 132, 133, 158
 "Kocatepe'den" (Mustafa Şerif Onaran): 129, 133
 Kocatürk, Vasfi Mahir: 32, 53, 72, 73, 86, 107, 122
 Koç, Kemalettin: 129, 133
 kollektif gayrişuur: 85
 Konfüçyüs: 99
 Korbis, Felix: 163
 Kordonboyu (İzmir): 7, 123, 165
 Koryürek, Enis Behiç: 16
 "Köklü İnanç" (Oğuz Kâzım Atok): 142
 Köksal, Ahmet: 79, 102, 145
 Köprülü, Fuat: 2, 3, 113
 Köroğlu: 163, 171
 Krippel: 121
 Kubbealtı Akademi Mecmuası: 41
 Kumral, Ahmet Muhtar: 59, 68, 146
 Kuntay, Mithat Cemal: 57, 99, 121, 148
 Kur'an: 67, 68
 "Kurtarıcı" (Mehmet Emin Yurdakul): bak.
 "Büyük Kurtarıcıya"
 "Kurtarıcıya Özlem" (Hasan Eren): 6
 "Kurtuluş Destanı" (Âşık Naili, Ilgazlı): 64
 Kurtuluş Savaşı: 5, 31, 33, 42, 43, 49, 72, 73, 94, 99, 130, 146, 148, 155, 158 (krş. İstiklâl Savaşı)
 Kutsal İsyan (Hasan İzzettin Dinamo): 100
 "Kuva-yı Milliye" (Nurettin Özyürek): 68
 Küçükku: 115
 Kulebi, Cahit: 7, 9, 109, 144, 161, 168

— L —

laiklik: 68
 Lâle Devri: 13
 Lâtin stili: 123
 leitmotif: 163
 "Les Fêtes Galantes" (Paul Verlaine): 115
 Levend, Ağâh Sırrı: 73
 Levni: 127
 Liman Paşa (Liman von Sanders): 153
 Lozan: 66

— M —

Macaristan: 94
 Maçka: 25
 Maçka Palas: 25
 "Mahurdan Gazel" (Yahya Kemal Beyatlı): 115
 "Makber" (Abdülhak Hâmid Tarhan): 19
 Maktel-i Hüseyinler: 16
 Malhun (Hatun): 35
 Malta: 42
 Mardin, Yusuf: 9, 78 (krş. Garip Mustafa)
 Marmara: 28, 112, 114, 115, 116, 117
 masal: 11, 31, 33, 34, 41, 124, 151, 171
 "Matem Günü" (Nurullah Ataç): 49
 "Mavi Aydınlik" (İlhan Geçer): 149
 mavi ışık: 34
 Mavi ve Kara (Sabahattin Eyuboğlu): 83
 mazlum milletler: 91, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 110, 146, 169
 Mehdi: 76, 136
 Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I-Şiirler (Fevziye Abdullah Tansel): 37
 Mekke: 68
 Memet Fuat: 2, 52, 154
 Mercanligil, Muharrem: 113
 Merdanoğlu, Musa: 75
 Merciamis (köyü, Nizip): 28
 Merih: 161
 "Merkad-ı Fatih'i Ziyaret" (Abdülhak Hâmid Tarhan): 24
 mersiye: 8, 13, 14, 15, 19, 24, 157, 175
 "Mersiye" (Hamit Macit Selekler): 59
 Mesih: 43, 74
 Meslek: 43
 Mete: 87
 Mezopotamya: 37
 millet ve yurt mistisizmi: 63, 77, 79
 Millî Edebiyat: 41, 99
 "Millî İbadet" (Behçet Kemal Çağlar): 66, 78, 86
 Millî Mücadele: 130
 Millî Timsal: 48, 49, 85
 Milliyet (gazetesi): 63, 68

- Milliyet Sanat Dergisi: 2
 Mimar Sinan: 50
 Minnetoğlu, İbrahim: 67, 96, 110, 160, 162, 167, 168, 169, 172
 Miroğlu, A. Cemil: 121
 Mitologya (Edith Hamilton): 38
 mitoloji: 38, 39, 55
 "Mucize" (Yusuf Mardin): 9
 Mudanya: 116, 117
 "Mudanya Zaferinde" (Şükûfe Nihal): 43
 Muhibbi: 11
 "Murabba" (Namık Kemal): 20
 Murat Paşa: 12
 Musa (Hz. Musa): 65, 72, 73
 Mustafa (Atatürk): 12, 131, 150, 165
 Mustafa Kemal: 1, 12, 17, 21, 22, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 61, 62, 67, 72, 75, 82, 85, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 101, 106, 123, 124, 125, 132, 134, 145, 146, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 159, 160, 163, 165, 168, 169, 171, 172, 173
 "Mustafa Kemal" (Abdullah Rıza Ergüven): 150
 "Mustafa Kemal" (Attilâ İlhan): 16, 163, 164, 166
 "Mustafa Kemal" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 32, 45, 69, 79, 82, 99
 "Mustafa Kemal" (Halil Nihat Boztepe): 19, 72, 74, 81
 "Mustafa Kemal" (Halim Yağcıoğlu): 159
 "Mustafa Kemal" (Özbek İncebayraktar): 145, 149
 "Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen Tarihler ve Bunların Edebi, Tarihî Değeri" (Fevziye Tansel): 2, 111, 112, 113
 "Mustafa Kemal Kocatepe'de" (Ahmet Köksal): 145
 "Mustafa Kemal Selsene" (Vural Vahit Suiçmez): 145, 171, 172
 "Mustafa Kemal Toprağı" (Ceyhan Atuf Kan-su): 10, 21, 172, 173
 "Mustafa Kemal Toprağı" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 82
 "Mustafa Kemal Türküsü" (Bilgin Peremeci): 1
 "Mustafa Kemal Türküsü" (M. Sunullah Arısoy): 10
 "Mustafa Kemal Yaşıyor" (Aydın Arın): 149
 "Mustafa Kemal-i-Zafer" (Mehmet Emin Yurdakul): 35
 "Mustafa Kemal'den Mektup" (Oğuz Kâzım Atok): 172
 "Mustafa Kemal'e Destan" (M.T. Karamustafa-oğlu): 159
 "Mustafa Kemal'e Giden Yol" (Mustafa Canpolat): 147
 "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum" (Ümit Yaşar Oğuzcan): 34, 47, 48, 142
 "Mustafa Kemal'in Atı" (Ârif Hikmet Par): 34
 "Mustafa Kemal'in Atı" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 33
 "Mustafa Kemal'in Elleri" (Ârif Hikmet Par): 150
 "Mustafa Kemal'in Elleri" (Engin Ünsal): 149
 "Mustafa Kemal'in Geçışı" (Zahit Özak): 129, 132
 "Mustafa Kemal'in Gemisi" (Mesut Tarcan): 153
 "Mustafa Kemal'in Kılıcı" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 156
 "Mustafa Kemal'in Resimleri" (H. Vasfi Uçkan): 128, 130, 132, 133
 "Mustafa Kemal'in Saati" (Muzaffer Uyguner): 154
 "Mustafa Kemal'in Toprağı" (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 79
 "Mustafa Kemal'in Türküsü" (Mesut Tarcan): 75
 "Mustafa Kemal'in Türküsü" (Yaşar Nabi Nayır): 69
 "Mustafa Kemal'in Ülküsü" (Ârif Hikmet Par): 101, 120, 129, 139
 "Mustafa Kemaller Tükenmez" (Halim Yağcıoğlu): 89, 159, 171, 172
 Mustafa Kemal Paşa: 49, 91, 92, 133, 140, 146, 155, 166
 "Mustafa Kemal Paşa" (Nurettin Özyürek): 33, 106, 165
 "Mustafa Kemal Paşa" (Yahya Kemal Beyatlı): 49
 mutasavvıflar: 58, 60
 Mutluay, Rauf: 2, 141
 mübalağa: 74
 Müdamî: bak. Poshoflu Müdamî
 mürsel mecaz: 148
 mythe: 39, 46, 123

— N —

- Nabukadnetsar: 38
 Namık Kemal: 18, 19, 20, 81, 87, 88, 170
 Namık Kemal ve İbret Gazetesi (Mustafa Nihat Özön): 81
 Napolyon: 27
 Nayır, Yaşar Nabi: 46, 68, 69, 71, 147, 148, 167
 "Ne Mutlu Türk'üm Diyene": 147, 161, 162
 "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" (Kerim Yund): 162
 Necatigil, Behçet: 1, 2, 5, 6, 12, 82, 87, 92, 109, 113, 114, 120, 129, 137, 139, 143, 149, 157, 170
 Nedim: 13
 Nef'î: 12
 Nehru, Pandit: 93
 "Netsem Yolu Yok" (Orhan Şaik Gökyay): 128, 131
 Newton: 17

"Niçin" (Ziya Gökalp): 51
 Nigârî: 127
 Nizip: 28
 Nobel ödülü: 92
 "Nöbetçi Millet" (Behçet Kemal Çağlar): 142,
 143, 150, 167
 Nuh Peygamber: 72
 Nurşah (Bacı): 109
 Nutuk (M. K. Atatürk): 6, 67, 68, 147, 157, 160
 "Nutuk" (Turgut Uyar): 165

— O —

"O" (Yahya Kemal Beyatlı): 49
 "O Baş" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 93
 "O Baş" (Rıza Polat Akkoyunlu): 72
 "O Geliyor" (Celâl Sahir Erozan): 105, 106, 141,
 153
 "O Gün" (Mehmet Salihoglu): 109
 "O İhtilâl Bayrağı" (Behçet Kemal Çağlar): 86,
 95, 100
 Oğuz Kağan: 86, 87
 Oğuz Kağan Destanı: 5, 161
 Oğuzcan, Ümit Yaşar: 34, 47, 53, 62, 68, 108, 120,
 142, 145, 149, 161
 Okay, Haşım Nezihi: 107
 "10 Kasım" (Mustafa Canpolat): 15, 26
 "10 Kasım 1968 Ağıtı" (Behçet Kemal Çağlar):
 96, 128, 130, 164, 165
 "On Kasım Mektupları-Yeni Milletvekillerine"
 (Behçet Kemal Çağlar): 168
 "On Kasım Şiiri" (Cahit Sıtkı Tarancı): 14, 26
 "10 Kasım'da Atatürk" (Tarık Orhan): 45, 102
 "10 Kasım'a On Şiir" (Behçet Kemal Çağlar): 95
 19 Mayıs: 65, 153
 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı: 106, 163
 "19 Mayıs" (Hamit Macit Selekler): 142
 "10.XI.39'da Atatürk'e Sesleniş" (Behçet Kemal
 Çağlar): 67
 Onaran, Mustafa Şerif: 129, 133
 "O'nsuz" (Ziya Osman Saba): 143
 "O'nun Huzurunda" (Hakkı Süha Gezgin): 29
 O'nun İçin Yazılanlar, Söylenenler: 29, 49, 51,
 58, 59, 68, 77
 Onuncu Yıl Marşı: 165
 Onuncu Yıl Nutku: 147, 162, 173
 "Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!":
 158, 159
 Ordumuzun Zafer Kitabeleri: 2
 Ordunun Destanı (Mehmet Emin Yurdakul): 1
 Orhan (Gazi): 28
 Orhan, Tarık: 45, 68, 101, 116
 Orhon, Orhan Seyfi: 8, 14, 26, 41, 56, 74, 106,
 107, 114

Orhun Âbideleri (Muharrem Ergin): 6
 Orhun Anıtları: 6, 55
 Orhun Yazıtları: 87
 Ortaasya: 125
 Orta Doğu Teknik Üniversitesi: 125
 Ortaç, Yusuf Ziya: 5, 57, 75, 106, 112, 113, 114, 115
 Osman, Gazi: 35, 36
 Osmanlı Devleti: 21, 113
 Osmanlı İmparatorluğu: 42, 74
 Osmanlı Tarihleri (Nihal Atsız): 35
 "30 Ağustos" (Mustafa Necati Karaer): 129, 132
 "Otuz Beş Yaş Şiiri" (Cahit Sıtkı Tarancı): 13, 14
 Oy, Aydın: 3, 113, 164
 Ozan, Cenap: 163, 167
 Ozansoy, Munis Faik: 167

— Ö —

"Öğretmen Atatürk" (İbrahim Zeki Burdurlu):
 143
 "Ölmez" (Edip Ayel): 58, 108
 "Ölmez Ata" (Tarık Binat): 23
 "Ölümsüz Atam İçin" (Ümit Yaşar Oğuzcan):
 108, 120
 Ömer Seyfettin: 99
 Önder, Mehmet: 111
 Öngay, Mehmet Necati: 47, 82
 Özak, Zahit: 129, 132
 Özdemir, Fuat: 3
 özdeyiş: 152, 162
 Özerdim, Sami Nabi: 12, 15, 16, 101
 Özkan, Ali İzzet: 75, 76
 Özön, Mustafa Nihat: 81
 Özsever, Hüseyin Şifet: 52
 Özyürek, Nurettin: 33, 68, 106, 165

— P —

Parçalanın Saat-Kurtulan Kahraman" (Ruşen
 Eşref Ünaydın): 154
 paryalar: 91
 "Paşam" (Rıza Bulut): 69
 "Paşam Köroğlu Çeşmesinde" (Cenap Ozan-
 kan): 163
 Peremeci, Bilgin: 1
 "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi" (Orhan Seyfi Or-
 hon): 41
 "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesini Niçin Yazdım"
 (Orhan Seyfi Orhon): 41
 Poseidon: 38, 39
 Poshoflu Müdamî: 45, 64, 71, 144
 Prometheus: 55
 prototype (prototip): 86

Püsküllüoğlu, Ali: 158
Pyrénées: 36

— R —

rahşiyiye: 33
Regü, Şükrü Enis: 1, 148
"Resim" (Behçet Necatigil): 109, 129, 137, 138, 139, 143
Resim ve Heykel Müzesi: 111
Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz (Murat Uraz): 43
Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Nihad Sami Banarlı): 31
"Resimsizlik ve Nesirsizlik" (Yahya Kemal Beyatlı): 127
Reşit Galip: 32
Reşit Paşa: 17, 24, 71
Reyhani: bak. Âşık Reyhani
Rıdvan Nafiz: 43
Roma: 99
roman: 171
Rüstem-i Zal: 64
rüya: 35, 36

— S —

Saba, Şinasi: 76
Saba, Ziya Osman: 128, 143
"Sabah Olursa" (Tevfik Fikret): 105, 148
Sa'dábâd: 115
Sadak, Necmettin: 59
Safa, Peyami: 59
Sakarya (nehir, savaş): 12, 21, 66, 132, 135, 154, 155, 156
"Sakarya Boyundaki Kavak Ağacı" (Engin Sander): 154
"Sakarya Konuşuyor" (Nedret Gürcan): 154
Salihoglu, Mehmet: 60, 109, 161
"Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması": 7
Samih Fethi: 128
Samih Rifat: 1
Samsun: 32, 49, 65, 88, 96, 105, 116, 120, 153, 163
Sander, Engin: 154
Saraç, Tahsin: 83, 102
Sarar, İsmail Ali: 120, 129, 133, 136, 137, 140
Sarayburnu: 121
Savarona: 116
Saygon: 93
"Saz Şairlerimizin Diliyle Atatürk" (Nevzat Gözaydın): 3
Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk (Feyzi Halıcı): 161

Selânik: 41, 76, 123
Selçuklular: 83
Selçuk çinisi: 83
Selek, Sabahattin: 100
Selekler, Hamit Macit: 99, 142
sema: 10
"Sen Mustafa Kemalsin" (M. Güner Demiray): 17, 96, 169
Seno, Cafer: 68
Servet-i Fünun: 5, 20, 52, 67, 105, 111, 143, 176
seymenler: 32
Sherril, Charles H.: 85
Simavi, Sedat: 63
Sina: 73
"Sinyor Kanonika'ya" (Mithat Cemal Kuntay): 121
"Sis" (Tevfik Fikret): 21
Sivas: 43
Sivas Kongresi: 42
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Atatürk Özel Sayısı): 3
Siyavuşgil, (Sabri Esat): 159
Sodom ve Gomore (Yakup Kadri Karaosmanoğlu): 21
Solak, Mehmet Âdem: 102
"Sonsuz Mustafa Kemal" (Fazıl Hüsni Dağlarca): 89, 164
"Soylama" (Orhan Şaik Gökyay): 7, 47, 128, 131
söylev: 91, 119
"Su Kasidesi" (Fuzulî): 12
suff: 74
Suiçmez, Vural Vahit: 12, 145, 149, 171, 172
Sukarno, Ahmet: 95
Sumatra: 91
Suvarlı, Gültekin Köktürk: 80
Süleyman: bak. Kanunî
Süleyman (Peygamber): 73

— Ş —

"Şair" (Faruk Nafiz Çamlıbel): 122
Şark milletleri: 91, 93
Şatiroğlu, Veysel: bak. Âşık Veysel
Şendil, Sabih: 46, 115, 145, 149
"Şiirimizde Atatürk" (Şükrü Enis Regü): 1
"Şiirimizde Atatürk'ün Yurt Gezileri" (Aydın Oy): 113
Şimşek, Hasan: 60
Şinasi: 17, 24, 71
"Şinasi" (İslâm Ansiklopedisi): 24, 71
Şirin: 10, 11
Şükûfe Nihal: 33, 43, 59, 68, 150

— T —

Tagore, Rabindranath: 92
 Tahran: 93
 Taksim: 119
 Talibî: bak. Âşık Talibî
 Talu, Ercüment Ekrem: 112, 113
 tam tarih: 113
 Tamer, Ülkü: 38
 tamiyeli tarih: 112, 113
 Tanin (gazetesi): 1
 Tanpınar, Ahmet Hamdi: 115
 "Tanrıca Ölümsüz" (Talat Tekin): 60, 174
 "Tanrılaşan Atatürk" (İzzet Ulvi Aykut): 58
 Tanrıöver, Hamdullah Suphi: 37
 Tansel, Fevziye (Abdullah): 2, 3, 37, 43, 52, 91, 92, 111, 112, 113, 128, 164
 Tanzimat: 17, 19, 24, 44, 52, 71, 111, 127, 176
 Tarancı, Cahit Sıtkı: 13, 14, 26, 66, 106, 128, 165
 Tarcan Mesut: 75, 106, 153, 158, 163, 166, 169
 Tarhan, Abdülhak Hâmid: 19, 23, 52, 134
 "Tarih" (Ercüment Ekrem Talu): 112
 tarih düşürme: 111, 112
 tasavvuf: 56
 "Taş Basması Atatürk" (Ceyhun Atuf Kansu): 129, 135
 "Taşlar Onu Anlatıyor" (Adnan Bulak): 154
 Taşlıova, Şeref: 97
 "Tavaf" (İbrahim Alâettin Gövsa): 15, 24, 25, 26, 28, 47, 53, 107, 142
 "Tavaf Günü" (İbrahim Alâettin Gövsa): 24, 27
 Tek Adam (Şevket Süreyya Aydemir): 123
 Tekelioğlu, İbrahim: 155
 Tekin, Talat: 60, 129, 139, 174
 Tekirdağ: 117
 tekrar: 159
 telmih: 65, 72, 73, 74, 148, 157
 terrib-i bent: 13
 "Terrib-i Bend" (Ziya Paşa): 17
 teşbih: 72
 teşhis: 153
 Tevarih-i Âl-i Osman (Âşıkpaşazade Tarihi): 35
 tevârüd: 114
 Tevfik Fikret: 20, 21, 22, 65, 67, 127, 148
 Tevfik Fikret (Mehmet Kaplan): 21, 67, 128
 "Tevfik Fikret Sosyal Şair" (Mehmet Kaplan): 21
 "Tevrat: 37, 38
 Thorak: 121
 Timur: 27, 28, 86
 Timurtaş, Faruk Kadri: 2
 Toroslar: 88
 Tör, Vedat Nedim: 63, 77, 83
 Trabzonlu Baba Salim: 19

transcendental: 23
 Tuba: 64
 tufan: 72
 Tulum, Mertol: 113
 Tunaya, Tarık Zafer: 168
 Tur: 65, 73
 "Turan" (Ziya Gökalp): 41, 87
 Turan: 32, 42
 Turanhoğlu, Uluğ: 16
 "Tutsak Asya Burcunda İlk Başkaldırma Bayrağı" (Behçet Kemal Çağlar): 95, 100
 "Türkler" (David Hotham): 63, 68
 "Türk Devrimi ve Atatürk İlkeleri" (Enver Ziya Karal): 81
 Türk Dil Kurumu: 1, 141, 155
 Türk Dili (dergisi): 1, 2, 3, 6, 81, 85, 91, 92, 95, 96, 100, 117, 124, 153, 155, 157, 162, 166, 171
 Türk Dili Türkçe-Fransızca Belleten: 107
 Türk Dünyası Araştırmaları (dergisi): 6
 "Türk Edebiyatında Atatürk" (Konur Ertop): 2
 Türk Edebiyatında Nazım (Fahir İz): 111
 Türk Folklor Araştırmaları (dergisi): 3, 34
 "Türk Halk Şiirinde Atatürk" (Ayдын Oy): 3, 164
 Türk Kültürü (dergisi): 2, 110
 Türk Marşları (Etem Üngör): 163, 165
 "Türk! Öğün, Çalış, Güven!": 160
 Türk Sazsairleri III (Fuad Köprülü): 3
 "Türk Şiirinde Atatürk" (Behçet Kemal Çağlar): 1, 153, 171
 Türkistan: 42
 Türkiyat Mecmuası: 42
 Türkiye: 2, 9, 42, 50, 51, 61, 63, 66, 69, 72, 76, 77, 79, 82, 85, 88, 91, 92, 94, 95, 96, 99, 108, 109, 111, 121, 125, 127, 139, 147, 168, 169, 172, 173
 Türkiye Cumhuriyeti: 36
 Türkiye Cumhuriyeti Devleti: 94
 "Türklük, Atatürk" (Behçet Necatigil): 87
 türkü: 32, 157, 166
 Tütengil, Cavit Orhan: 91, 94, 157, 160
 Typen Türkischen Volksmärchen (Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav): 41

— U —

Uçkan, H. Vasfi: 128, 129, 130, 132, 133
 ufukları aşma tema'sı: 161
 "Uğrunda Senin" (Behçet Kemal Çağlar): 101
 Ulus (Ankara): 34, 119, 122, 124
 Ulus (gazetesi): 27, 101
 "Ulus Meydanındaki Tunç Heykel" (Yahya Be-nekay): 122, 147
 "Unutma" (Oğuz Kâzım Atok): 160
 Uraz, Murat: 43

Uşaklı, Ömer Bedrettin: 57
 “Utaniyoruz” (Özker Yaşın): 20
 Uyar, Turgut: 165
 “Uyanık Ölmek” (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 170
 “Uyanık Uyku” (Tarık Dursun K.): 129, 131
 Uyguner, Muzaffer: 2, 154
 Uzmen, Engin: 85

— Ü —

III. Ahmet: 127
 üçüncü dünya: 91
 “Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm” (Prof. Dr. S.A.H. Haqqi): 92
 Ülgen, Hikmet: 1
 Ülkü (dergisi): 3
 “Ülkü Tanırımıza” (Ömer Bedrettin Uşaklı): 57
 Ünaydın, Ruşen Eşref: 154
 Üngör, Etem: 163, 164, 165
 Üngör, Zeki: 163
 Ünlü, Cemalettin: 167
 Ünsal, Engin: 149
 Üsküdar: 26
 Üsküdarlı Talât: 111
 Üstün, Emin Faik: 80, 101, 122
 Ütük, Etem: 80
 ütöpi: 42

— V —

Vahdettin: 43
 Varlık (dergisi): 2, 3, 22, 45, 141
 “Vatan” (Namık Kemal): 81
 “Vatan Macerası” (Ârif Hikmet Par): 22, 158, 163, 166
 “Vatan Şarkısı” (Namık Kemal): 87
 Van: 42
 Verlaine, Paul: 115

— W —

Washington: 36
 Wiesbaden: 41
 Wietnam: 102

— Y —

“Ya devlet başa, ya kuzgun leşe”: 158
 “Ya istiklâl, ya ölüm”: 38, 75, 158

Yaban (Yakup Kadri Karaosmanoğlu): 44
 Yağcıoğlu, Halim: 3, 159, 171, 172, 173
 Yahya Kemal: bak. Beyatlı, Yahya Kemal
 Yahya Kemal (Ahmed Hamdi Tanpınar): 115
 “Yahya Kemal’in Yazılarında Gazi Mustafa Kemal ve Millî Mücadele” (Necat Birinci): 48, 85
 “Yarı Çekilen Bayrak-Yas” (Orhan Şaik Gökyay): 14, 26, 47
 “Yas” (Orhan Şaik Gökyay): bak. “Yarı Çekilen Bayrak”
 Yaşar Kemal: 34
 Yaşın, Özker: 20, 60, 61, 140
 Yavuz: 28, 45, 86
 Yazko-Edebiyat (dergisi): 2, 3
 7 Gün (dergisi): 63
 “Yeni Milletvekillerine”: bak. “On Kasım Mektupları”
 Yeni Tarih Dünyası (dergisi): 1, 127
 Yıldırım: 27, 86
 Yıllar Böyle Geçti (Vedat Nedim Tör): 63, 83
 “Yıllar Sonra” (İlhan Geçer): 97, 150
 “Yine Varsın” (Etem Ütük): 80
 “27 Mayıs 1960” (Behçet Necatigil): 170
 “Yirmi Yılın Sonunda” (Behçet Kemal Çağlar): 37, 95
 “Yirminci Yıl” (Fazıl Hüsnü Dağlarca): 94
 Yund, Kerim: 161
 Yunus Emre: 8, 9, 15, 63, 64, 65, 78
 Yurdakul, Mehmet Emin: 1, 20, 22, 35, 36, 37, 91, 92, 146, 170
 yurt ve ulus mistisizmi: 63, 175
 Yurtseven, Kemal: 55
 “Yüce Atatürk” (Mesut Tarcan): 169
 Yücebaş, Hilmi: 49, 112, 113, 163
 Yücel, Hasan Âli: 107

— Z —

“Zafer” (Mehmet Emin Yurdakul): 91, 92
 Zihni: bak. Bayburtlu Zihni
 Ziya Gökalp: 41, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 85, 86, 87, 88
 “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi” (Mehmet Kaplan): 42
 Ziya Paşa: 17, 18
 Zorlutuna, Halide Nusret: 141

ISBN 975-16-0118-5

Y.Nu: 550 Fiyat 2TL

TÜRK TARİH KURUMU BASIM EVİ